

අභිධර්ම මාර්ගය

(දසවන මුද්‍රණය)

පටුන වෙත

මහාචාර්ය

චේතනානන්ද චන්ද්‍රවංශ

(සාහිත්‍ය චක්‍රවර්ති, පණ්ඩිත, ප්‍රචලිත විශාරද,
අමරපුර මහා මහේස්වරියාය ශාසන ශෝභන, ශ්‍රී සද්ධර්ම ශිෂ්‍යමණ්ඩලය)
මහානායක ස්වාමීන්වරුන් වහන්සේ විසින්
සම්පාදිතයි.

ප්‍රකාශනය:

ශ්‍රී චන්ද්‍රවංශ ධර්මපුස්තක සංරක්ෂණ මණ්ඩලය

ශ්‍රී විනයාලංකාරාරාමය, පොකුණුවිට.

දුරකථනය : 034-2263958

ෆැක්ස් : 034-2265251

2549

2006

ලේකම්ගේ සටහන්....

අවුරුදු 2549 ක් පැරණි බුද්ධ දේශනාව ග්‍රන්ථාංග කරන තෙක් හා ඉන් පසුවත් බොහෝ දුෂ්කරතා මධ්‍යයේ රැකගෙන ආ විවිධ නිකායගත, හිනයාන - මහායාන හික්‍ෂු පරම්පරාව ලෝක බෞද්ධයන්ගේ ගෞරවයට පාත්‍රවෙයි. නිර්මාණවාදී ආගම්, දැනුම් ක්‍ෂේත්‍රයෙන් පිටමං වන විට මානව චින්තනය අයාලේ යා නොදී රැකගත හැකි ආගමක් හා දර්ශනයක් ඉතිරි කර තබන්නට ගත් වැයම සුළුපටු නොවන නිසා ය.

මේ දැනුම් සම්භාරය තුළ අභිධම්මය ද එක් කොටසකි. බුදුදහමේ විශේෂත්වය වන "විදර්ශනාව", බෙදා බැලීම හා හේතු-ඵල න්‍යාය පදනම් කරගනී. අභිධම්මය අවධාරණය කරන්නේ එම න්‍යායයයි. අභිධම්ම පිටකය ධර්මයේ කොටසක් ලෙස සලකන හික්‍ෂු පර්ෂදයන් අතර, ඉතා කුඩා සිකපදයක් පවා වත් නොකර රක්‍ෂා කරන්නට ප්‍රතිඥා දුන් ථෙරීය හික්‍ෂු පර්ෂදය ගෙනා අභිධම්මය පසුකාලීන වධිතයකැයි ඉවත ලන්නට කිසිදු සාධාරණ හේතුවක් නොපෙනෙන්නේ අනික් කාභටත් වඩා නිර්මල වූ දහමක් රැකගන්නට උන්වහන්සේලාට තිබූ උවමනාව නිසා ය.

බුද්ධත්වය ලැබූ මොහොතේ තමන් අවබෝධ කොටගත් ධර්මය වටහා ගන්නට සමත් කෙනකු නැතැයි බුදුන් වහන්සේ කල්පනා කළේ එහි ඇති ගැඹුරු බව නිසා ය. දීඝි කාලයක් ලෝකායත කරුණු ඔස්සේ පැවති සිතුවිලි දහරකට එය අලුත් දෙයක් නිසා ය. එහෙත් උන්වහන්සේ දේශනා කළ දහම තේරුම් ගන්නට සමත් පිරිසක් සිටියහ. කල්යන්ම උන්වහන්සේගේ සමහර සූත්‍ර දේශනාවල අභිධම්ම න්‍යාය ප්‍රකට විය. සමහර ශ්‍රාවක - ශ්‍රාවිකාවෝ මේ ගැඹුරු දහම් න්‍යාය ප්‍රචලිත කළහ. බුදුන් වහන්සේගේ අභිධම්ම මාතිකා, නුවණින් අග්‍ර සැරියුත් හිමියන් විසින් තම ශිෂ්‍ය පරම්පරාවට විස්තාරිතව උගැන්වූ බව සාම්ප්‍රදායික පිළිගැනීම යි.

අභිධම්මය උගැන්ම හැමට ප්‍රිය වූවක් නොවේ. එදත් - අදත් එය එ සේම ය. අභිධම්මය "අබුද්ධ දේශිතයකැ" යි මුල්වරට අසන්නට ලැබුණේ අනුරපුර යුගයේ දී ය. බුද්ධඝෝෂ හිමියෝ (අඝ්ඝාලිනියෙන්) ඊට පිළිතුරු දුන්හ. ඊස් ඩේවිස් ආදී උගතුන්ගේ පාලි සාහිත්‍ය පෙල ගැස්ම අනුව

නැවත විශ්ව විද්‍යාල උගතුන් වෙතින් මේ මතය පලවිය. රේරුකානේ මහනාහිමියෝ (අභිධම්මයේ මූලික කරුණු) ඊට පිළිතුරු දුන්හ. නැවත මෙකල ධර්මකථික භික්ෂු පර්ෂදයක් විසින් මේ මතය මුදහැර ඇත. සුත්‍ර දේශනා ඇසුරින් පමණක් බුදු දහම තේරුම් කරන මේ යතිවරයන් වහන්සේලා බුදුදහමේ එක් වැදගත් කොටසක් අවලංගු කරන්නේ නම් ආතර් සී. ක්ලාක් වියතාණන් දකින අනාගතයේ බුදුසමය ලබාගන්නා මුල්තැන ඊට ලැබිය හැකිද?

ශ්‍රී ලංකාවේ භූගෝලීය පිහිටීමත්, එහි ඇති වානිජ වටිනාකමත් මත සිංහල බෞද්ධයන් ඉන් ඉවත් කර බලය ලබාගැනීමේ ප්‍රයත්නය බොහෝ කලෙක පටන් පැවතෙන්නකි. මුලින් ම එය ආයුධ බලයෙන් සිදුවිය. වරෙක එය අධ්‍යාපනය ඔස්සේ වින්තාමය පරිවර්තනයෙන් සිදුවිය. රැකියාදීම ආදී අල්ලස් ක්‍රමයෙන් තවත් වරෙක ක්‍රියාත්මක විය. පසුව විනයවධීන වේෂයෙන් හා තාපස වේෂයෙන් ආ පෙළඹවීමට බොහෝ දෙනෙක් රැවටුණහ. සංස්කෘතික ආක්‍රමණයෙන් ආ පෙළඹවීමට ද බොහෝ දෙනා අසුවී සිටිති. සාමය හා ආධාර ඔස්සේ ආ පෙළඹවීමට පාලකයෝ ද හසු වූහ. තමන් ද නොදැන භික්ෂූන් වහන්සේන් මෙයට නතු වුවහොත් ඉරණම කුමක් වේද?

හේන්පිටගෙදර ඤාණසීහ, යක්කඩුවේ ප්‍රඥරාම, රේරුකානේ වැදවීමල වැනි නාහිමිපාණන් වහන්සේලාගේ දැනුම, ඕනෑකම හා නිර්භීත ප්‍රකාශ සිහිවන්නේ මේ පසුබිම තුළය.

2006.01.08 වන දිනට අභිධම්මය ඇතුළුව බුදුදහම සමාජයේ ප්‍රචලිත කරන්නට ලියූ රේරුකානේ නාහිමියන්ගේ පැවිද්දටත්, ශ්‍රී ලංකා ශ්‍රවේෂ්ඨ නිකායටත් සියවසරක් පිරෙයි. මෙවැනි අවස්ථාවක මේ සද්ව්‍යාපාරය සාර්ථක කරන්නට වෙහෙස වූ ගොඩගමුවේ සෝරත, හේන්ගොඩ කලාණධම්ම, හේනේගම කලාණසිරි යන ස්වාමීන්ද්‍රයන් වහන්සේලාත්, අනුක්‍රමණිකාවන් ලියූ හර්බට් පතිරණ මහතාත්, කැපවීමෙන් මුද්‍රණයෙන් දයක වූ රත්නායක අප්පුහාමි, එම්.ජේ. පෙරේරා, කේ.ටී.ඒ. ජයවර්ධන යන මුද්‍රණාලයාධිපතිවරුන් පින් පමුණුවමින් සිහි කිරීම යුතුකමකි. එමෙන් ම අප සංරක්ෂණ මණ්ඩලයේ සාමාජිකව සිටි දැනට නැති හොරණ වජිරඤාණ නාහිමියන් හා ඒ.ඩී.ටී. ජයවර්ධන, කරුණාසේන ජයලත් යන මහතුන් ද

සිහිකරමි. එමෙන් ම විනයාලංකාරාරාමය හා එම හික්කු පරපුර පෝෂණය කර රැක ගැනීමට එද-මෙද කටයුතු කළ දයක පරපුර ද මා සිත පෙල ගැසෙයි.

තම මුදුණ දැනුමින් අපත් දැනුවත් කරමින් පොත් මුදුණයට දයක වන සිකුරු ප්‍රකාශක ගිහන් අනුරංග ජයවර්ධන මහතාත්, පරිසණක වණි සංයෝජනයෙන් දයක වන සාලිය ජයකොඩි මහතාත් කෘතවේදීව සිහි කරමි.

නිබඳ මග පෙන්වන කිරිඔරුවේ ධම්මානන්ද සම්ඳුන් හා උන්වහිනසේගේ සහෝදර - ශිෂ්‍ය ස්වාමීන් වහන්සේලාගේ සහාය පිලිබඳව ද තෘප්තියෙන් සඳහන් කරමි.

නිසරණ සරණයි!

සී. තනිප්පුලි ආරච්චි
ගරු ලේකම්
ශ්‍රී වන්දවිමල ධර්මපුස්තක
සංරක්ෂණ මණ්ඩලය

2005 දෙසැම්බර් මස 08 වන දින,
පොකුණුවිට්ටි ය.

පටුන

හැඳින්වීම 1

ප්‍රථම පරිච්ඡේදය	9
පරමාර්ථය හා ප්‍රඥප්තිය	11
පරමාර්ථ සතර	13
සිත බෙදෙන සැටි	15
කාමාවචර සිත් සිවුපනස	17
ලෝහමුල සිත් ඇති වන අවස්ථා	20
ලෝහමුල සිත් අට උපදනා සැටි	22
ද්වේෂ මූල සිත් දෙක	25
මෝහමුල සිත් දෙක	27
අහේතුක සිත් අටළොස	29
අහේතුක කුශල විපාක සිත් අට	31
අහේතුක ක්‍රියා සිත් තුන	32
කාමාවචර කුසල් සිත් අට	35
සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් අට	38
රූපාවචර සිත් පසළොස	41
අරූපාවචර සිත් දෙළොස	45
අරූපාවචර විපාක, ක්‍රියා	47
ලෝකෝත්තර සිත් අට	50
ලෝකෝත්තර සිත්වල විස්තාර ක්‍රමය	52
සිත් එක සිය විසි එක	54
ද්විතීය පරිච්ඡේදය	60
වෛතසික දෙපනස	60
සර්ව චිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත	62
ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සය	65
අකුශල වෛතසික තුදුස	67
ශෝභන සාධාරණ වෛතසික	70
එකුන්විස්ස	70
අසාධාරණ ශෝභන වෛතසික සය	72
අන්‍යසමාන වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය	75
අකුශල වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය	78
ශෝභන වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය	80
අකුසල චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය	83
අහේතුක චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය	85
කාමශෝභන චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය	85
රූපාවචර - අරූපාවචර සිත්වල	87
වෛතසික සංග්‍රහය	87
තෘතීය පරිච්ඡේදය	89
වේදනා සංග්‍රහය	89
හේතු සංග්‍රහය	90
කෘත්‍ය සංග්‍රහය	92
ද්වාර සංග්‍රහය	96
ආරම්භණ සංග්‍රහය	100
විස්සු සංග්‍රහය	104

චතුර්ථ පරිච්ඡේදය	108
වික්ක විථි	108
පරමාර්ථ ධර්මයන්ගේ ආයුෂ	109
ආරම්භණ භේදය	111
චක්ෂුර්ද්වාරික අතිමහන්තාරම්භණ විථිය	112
විථි සටහන්	114
වික්ක විථි ඇති වන සැටි	117
මහන්තාරම්භණ විථි දෙක	119
අතිරික්තාරම්භණ විථි සය	123
මනෝද්වාර විථි	126
මනෝද්වාර විථි ඇති වන අවස්ථා	129
මනෝද්වාර විථි ඇති වීමේ හේතු	131
පුද්ගල භේදය	134
භූමිවල සිත් ලැබෙන සැටි	137
පඤ්චම පරිච්ඡේදය	139
භූමි චක්ෂණය	139
රූපාවචර - අරූපාවචර භූමි	142
ප්‍රතිසන්ධි චක්ෂණය	144
රූපාවචර - අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි	147
කර්ම චක්ෂණය	150
විපාක දනානුක්‍රම කර්ම චක්ෂණය	153
පාකකාල කර්ම චක්ෂණය	155
අකුශල කර්මය	158
කාමාවචර කුශලයේ විපාක	160
මරණෝත්පත්ති චක්ෂණය	163
පුනරුත්පත්තිය	166
මරණාසන්න විථි	169
ෂෂ්ඨ පරිච්ඡේදය	174
රූප විසි අට	174
මහාභ්‍යා රූප සතර	175
ගෝචර රූප පස	178
අනිෂ්පන්න රූප දශය	181
රූප විභාගය	184
රූප සමුච්චාන	186
කර්මාදියෙන් හට ගන්නා රූප	189
රූප කලාප	191
රූප ප්‍රචාන්ති ක්‍රමය	194
රූප නිරෝධය	197
නිවාණය	199
සප්තම පරිච්ඡේදය	204
අකුශල සංග්‍රහය	204
ආශ්‍රව	204
ඕස හා යෝග	205
ග්‍රන්ථ	206
උපාදන	207
නිවරණ	207
අනුශය	208

සංයෝජන	210
ක්ලේශ	210
මිශ්‍රක සංග්‍රහය	211
හේතු	211
ධ්‍යානාභිග	212
මාර්ගාභිග	212
ඉන්ද්‍රිය	213
බල	217
අධිපති	217
ආහාර	219
බෝධිපාක්ෂික සංග්‍රහය	221
සතිපට්ඨාන	221
සමාස්ප්‍රධාන	222
සෘඪිපාද	223
ඉන්ද්‍රිය	224
බල	224
බෝධ්‍යංග	224
මාර්ගාභිග	226
සර්ව සංග්‍රහය	227
පඤ්චස්කන්ධය	227
ආයතන දෙළොස	230
ධාතු අටළොස	231
චතුරායඝී සත්‍යය	232
අෂ්ටම පරිච්ඡේදය	237
ප්‍රත්‍යය කාණ්ඩය	237
පටිච්ච සමුත්පාද පාළිය	238
ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද පාළියේ තේරුම	239
පටිච්චසමුත්පාදය ගැන දත යුතු කරුණු	248
ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය	252
ප්‍රත්‍ය වන ආකාරය කොටින් දැක්වීම	265
ප්‍රඥප්තිය	267
නවම පරිච්ඡේදය	271
කර්මස්ථාන සංග්‍රහය	271
චරිත සය	276
කසිණ භාවනාව	281
ද්විතියාදි ධ්‍යාන	288
අභිඥ ඉපදවීම	290
සෘද්ධි දශය	293
බුද්ධානුස්මෘති භාවනාව	295
මරණානුස්මෘති භාවනාව	297
කායගතාසතිය හෙවත් පිළිකුල් භාවනාව	298
ආනාපානසති භාවනාව	300
බුන්මට්ඨාර භාවනාව	301
මෙමත්‍රී භාවනාව	301
කරුණා භාවනාව	303
මුදිතා භාවනාව	304
උපේක්ෂා භාවනාව	305
විදුර්ගතා කම්ස්ථානය	306

විශුද්ධ සත	306
ශීල විශුද්ධිය	306
චිත්ත විශුද්ධිය	308
දෘෂ්ටි විශුද්ධිය	308
කාංක්ෂා චිත්ත විශුද්ධිය	311
මාර්ගමාර්ග ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය	312
විදර්ශනෝපක්ෂේප දශය	315
ප්‍රතිපද් ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය	317
ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය	319
ආයඝී පුද්ගලයෝ	321
අර්පණා විථි	325
මාර්ග විථි හා ඵලසමාපන්නි විථි	328
අභිඥ විථි	330
නිරෝධ සමාපන්නි විථිය.	332

හැඳින්වීම

අප විසින් සම්පාදිත දහම් පොත් කියවූ ගිහි පැවිදි බොහෝ දෙනෙකුන් විසින් හා දහම් පාසලේ පවත්වන, ඒවායේ උගන්වන බොහෝ දෙනෙකුන් විසින් ද තේරුම් ගැනීමට උගෙනීමට උගැන්වීමට පහසු අභිධර්ම ග්‍රන්ථයක් සම්පාදනය කරන ලෙස නොයෙක් වර ආරාධනා කළ බැවින් අප විසින් අභිධර්ම මාර්ගය නැමැති මේ ග්‍රන්ථය සම්පාදනය කරන ලදී.

දැනට ඇත්තා වූ අභිධර්ම පාඩම් පොත්වල බොහෝ තැන් තේරුම් ගැනීමට අපහසු වී ඇත්තේ ටිකා ග්‍රන්ථවල එන පාළි පාඨ ඒ සැටියෙන් ම සිංහලට පෙරලා ඒ පොත්වල නොයෙක් තැන්වල යොදා තිබීම නිසා ය. අභිධර්ම මාර්ගය නැමැති මේ ග්‍රන්ථය සම්පාදනය කිරීමේදී අපි ඒ ක්‍රමය අනුගමනය නො කෙළෙමු.

අප විසින් මේ ගත සම්පාදනය කර ඇත්තේ කෙසේ කිවහොත් ඒ ඒ කාරණය සිසුනට පහසුවෙන් අවබෝධ කරගත හැකිවේද යි සිතීමේදී අපට වැටහුණු හැටියට ය. අන් බසකින් පෙරළාගත් කිසිවක් මේ ග්‍රන්ථයෙහි යොදා නැත. මේ ග්‍රන්ථයෙහි හා අන් අභිධර්ම පාඩම් පොත්වල ඇති වෙනස තේරුම් ගැනීමට නිදසුන් කීපයක් මෙසේ ය:-

එක් අභිධර්ම පාඩම් පොතක විත්ත වෛතසික රූප නිර්වාණ යන පරමාර්ථ සතරින් විත්තය හඳුන්වා ඇත්තේ මෙසේ ය:-

“විත්තේතීති විත්තං, අරමුණ සිතන හෙයින් විත්ත නම් වේ. මේ වචනාර්ථයෙන් අරමුණු සිතන්නා වූ ස්වභාවය විත්ත යයි කියනු ලැබේ.”

අන් පොතක විත්තය හඳුන්වන්නේ මෙසේ ය

සිතන්නේ හෙවත් අරමුණු දැනගන්නේ විත්තය ය. සිත ඉපදීම පිළිබඳ අන්‍ය හේතු ඇත ද අරමුණ දැනගැනීම එහි ප්‍රධාන හේතුව බව දැන යුතුයි.

මේ ග්‍රන්ථයේ සිත හඳුන්වා ඇත්තේ මෙසේ ය.

“පරමාර්ථ සතර අතුරෙන් විත්තය යනු දැනීම ය. සිතය කියනුයේ ද එයට ය.

එක් පොතක වෛතසිකය හඳුන්වා ඇති සැටි.

“වේතසි හවං වෛතසිකං, සිතෙහි වූයේ වෛතසික නමි. මේ වචනාර්ථයෙන් සිතෙහි පහළ වන එස්ස (ගැටීම) වේදනා (විඳීම) ආදි ස්වභාව ධර්ම සමූහය වෛතසික යයි කියනු ලැබේ.”

අන් පොතක ඇති සැටි.

“විත්තයෙහි වූවෝ හෙවත් විත්තයෙහි යෙදුණෝ වෛතසිකයෝ ය.”

මෙහි වෛසික හඳුන්වා ඇත්තේ මෙසේ ය.

“සිතක් හෙවත් අරමුණු දැනීමක් ඇති වන කල්හි ඒ දැනීම් ක්‍රියාව හා මිශ්‍රව ඇතිවන්නා වූ අන්‍ය ක්‍රියාවෝ වෛතසිකයෝ ය.

එක් පොතක රූපය හඳුන්වා ඇති සැටි.

“රූප්පතිති රූපං” විකාර වේනු යි රූප නමි. මේ වචනාර්ථයෙන් ශීතෝෂ්ණාදියෙන් විකාර වන ස්වභාව ධර්ම සමූහය රූපය යි කියනු ලැබේ.”

අන් පොතක ඇති සැටි.

“ශීත උෂ්ණ ආදියෙන් විකාරයට පැමිණෙන්නේ රූපය ය.”

මෙහි රූප දක්වා ඇති සැටි.

“සත්ත්ව ශරීර හා බාහිර වස්තූන් සෑදී ඇති මූලික ධර්ම රාශිය රූපයෝ ය.”

එක් පොතක නිර්වාණය හඳුන්වා ඇති සැටි.

“වානතෝ නික්ඛන්තං නිබ්බානං” වානය යි කියන ලද තෘෂ්ණාවෙන් නික්මුණා වූ ස්වභාවය නිබ්බාන නම්. මෙහි වාන නම් කුදුමහත් භවයන් එකට බැඳ ගලපන අර්ථයෙන්ම තෘෂ්ණාවම ි යි.”

අන් පොතක නිවන හඳුන්වා ඇති සැටි.

“වාන යනු තෘෂ්ණාව ය. ඒ වාන සඞ්ඛ්‍යාත තෘෂ්ණාවෙන් නික්මුණේ නිර්වාණය ය. රාගගිනි ආදිය නිවන්නේ හෝ නිර්වාණය යි.”

මෙහි නිර්වාණය හඳුන්වා ඇති සැටි.

“රාගාදී කෙලෙස් ගිනිවලින් හා ජාති ජරා ව්‍යාධි මරණාදී දුක් ගිනිවලින් තොර වූ ශාන්ත සුඛස්වභාවය නිර්වාණය ය.

මෙහි සියලු ම පාඩම් සම්පාදනය කර ඇත්තේ ද හැකිතාක් පොදු ජනයා අතර ව්‍යවහාර කරන වචන යෙදීමෙනි. මෙහි අප්‍රසිද්ධ වචන යොද ඇත්තේ, ප්‍රසිද්ධ වචනයන් සොයා ගත නුහුණු තැන්වල පමණෙකි. එබැවින් මේ පොත දැනට ඇත්තා වූ අනික් පොත්වලට වඩා පහසුවෙන් කියවා තේරුම් ගත හැකි වනු ඇත. උත්සාහවන්තයකුට ගුරුවරයකු ඇසුරු නො කොට වුව ද මේ පොතින් අභිධර්මය උගත හැකි වනු ඇත.

දැනට භාවිත කරන අභිධර්ම පාඩම් පොත් සියල්ල ම වාගේ සම්පාදනය කර ඇත්තේ අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහය අනුව ය. මෙය සම්පාදනය කර ඇත්තේ ද එසේම ය. එහෙත් මෙය අභිධර්මය පිළිබඳ සාමාන්‍ය දැනුමක් ඇතිකර ගැනීම සඳහා උගෙනීම කරන පින්වතුන් උදෙසා සම්පාදනය කරන ලද්දක් බැවින් වඩා ප්‍රයෝජනයකුත් නොමැතිව, උගෙන ගන්නා තැනැත්තාට බොහෝ වෙහෙසෙන්නට සිදු වන, අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයෙහි දැක්වෙන ඇතැම් කරුණු මේ පොතට ඇතුළත් නො කරන ලදී. එසේ ම අන් අභිධර්ම පාඩම් පොත්වල ඇතුළත් වී ඇති වැඩි ප්‍රයෝජනයක් නැති, ඇතැම් කරුණු ද මේ පොතට ඇතුළු නො කරන ලදී.

සමහර තැනකදී අන් අභිධර්ම පාඩම් පොත්වල ඇතුළු වී නැති ප්‍රයෝජනවත් කරුණු මේ පොතට ඇතුළු කර ඇත්තේ ය. ස්වරූප විභාග වැඩිදුරට පුහුණු කරගන්නට වුවමනා වන්නේ අභිධර්ම ප්‍රකරණ උගෙනීමේ දී පහසු වනු පිණිස ය. එතරම් දුරට උගෙනීම කරන්නට බලාපොරොත්තුව නැති පින්වතුන්ට, වඩා ස්වරූප විභාග පුහුණු කිරීමෙන් වෙහෙසක් මිස විශේෂ ප්‍රයෝජනයක් නැත. එබැවින් වැඩිදුර ස්වරූප විභාග ද මේ පොතට ඇතුළු නො කරන ලදී.

මේ පොතට ඇතුළු කර ඇත්තේ සාමාන්‍යයෙන් ධර්මඥනය ඇතිකරගන්නා කෙනකු විසින් අවශ්‍යයෙන් දැන යුතු කරුණු පමණෙකි. එබැවින් මේ පොතෙහි අනික් අභිධර්ම පාඩම් පොත්වල තරමට කරුණු ඇතුළත් නැත. පොත මහත් වී ඇත්තේ ඇතුළත් කොට ඇති කරුණු පහසුවෙන් තේරුම් ගත හැකි වන පරිදි විස්තර කර ඇති බැවිනි. මෙහි ඇතැම් තැනක කරුණු දැක්වීමේ පටිපාටිය ද අභිධර්මාර්ථ සම්මුභයට වෙනස් කර ඇත. ඒ වෙනස්කම් බොහෝ සෙයින් ඇත්තේ සතර වන අට වන නව වන පරිච්ඡේද තුනෙහි ය. එසේ වෙනස් කොට යොදා ඇත්තේ උගෙනීම පහසු වනු පිණිස ය. අනික් පොතකින් අභිධර්මය උගෙන ගන්නවාට වඩා මේ පොතෙන් අභිධර්මය උගෙනීම තරමක් පහසු වෙනවා ඇත.

කොපමණ ලිහිල් වචන යොදා, උගෙනීමට කොතරම් පහසු වන සැටියට පොත සම්පාදනයකර තැබුවත් උගෙන ගන්නා තැනැත්තා විසින් උගත යුතු ක්‍රමය වරදවා උගෙන ගන්නට උත්සාහ කළහොත් මේ ගැඹුරු ධර්මය උගත නො හැකි ය. උගත යුතු ක්‍රමය නම්, එක පාඩමකුදු අත නො හැර පිළිවෙළින් උගෙනීම ය. මුල් පාඩම් ගැන, මුල් පරිච්ඡේද ගැන දැනීම ඇතිකර නො ගෙන ඉදිරියට නොයා යුතුය. අභිධර්ම පාඩම් පොත් සම්පාදනය කර ඇත්තේ පාඩමෙන් පාඩමට පරිච්ඡේදයෙන් පරිච්ඡේදයට සම්බන්ධයක් ඇතිව ය. එබැවින් පළමුවන පරිච්ඡේදය නො පිළිවන් තැනැත්තාට දෙවන පරිච්ඡේදය උගත නො හැකි ය. ඒ දෙක ම නො පිළිවන් තැනැත්තාට තුන්වන පරිච්ඡේදය නූගත හැකි ය. ඒ පරිච්ඡේද තුන ම නො පිළිවන් තැනැත්තාට සතර වන පරිච්ඡේදය නූගත හැකි ය. අවසානය තෙක් ම ක්‍රමය මෙසේ ම ය.

මුල් පරිච්ඡේද ගැන දැනුම නැති ව, මුල් පරිච්ඡේද වල කරුණු මතක තබා නො ගෙන, ඉහළ පරිච්ඡේදයට ගිය තැනැත්තාට ඒ පරිච්ඡේදයේ දී කිසිවක් තේරුම් ගත නො හැකි වීමෙන් උගෙනීම එපා වන්නේ ය. අභිධර්මය උගෙනීමට පටන් ගන්නා බොහෝ දෙනා ටික කලකින් එපා වී උගෙනීම අත හැර දමන්නේ මුල් පරිච්ඡේදවල කරුණු නො දැන ඉහළට යාමෙනි. මුල් පරිච්ඡේදවල කරුණු හොඳින් උගෙන මතක තබාගෙන ඉදිරියට උගෙනීම කරන්නවුන්ට මේ ධර්මය පරිච්ඡේදයෙන් පරිච්ඡේදයට වඩ වඩා රසවත් වන්නේ ය. උගෙනීම හරියන්නට නම්, ධර්මඥනය - ධර්ම රසය ලබන්නට නම්, ක්‍රමානුකූලව ම උගෙනීම කළ යුතු ය.

දහම් පාසල්වල අභිධර්ම පාඩම් උගැන්වීමේ දුෂ්කරත්වය ගැන නොයෙක් විට කථා කරනු අසන්නට ලැබේ. බොහෝ දෙනා පාඩම් පොත්වල දෝෂය නිසා උගැන්වීම දුෂ්කර වී ඇතැයි සිතති. එහිත් තරමක සත්‍යතාවක් ඇතත් සම්පූර්ණ සත්‍යය නම් එය නොවේ. අභිධර්මය ඉතා ගැඹුරු විද්‍යාවෙකි. නො ගැඹුරු විද්‍යාවක් වුව ද අනිකකුට හොඳින් උගැන්විය හැක්කේ ඒ විද්‍යාව ගැන අඩග සම්පූර්ණ දැනුමක් ඇතියකුට ය. දහම් පාසල්වල අඩග සම්පූර්ණ දැනුමක් ඇති ගුරුවරුන් සොයා ගන්නට නැත. එබැවින් අන්‍ය විෂයයන් උගත් ගුරුවරුන් ලවා ම දහම් පාසල්වල අභිධර්ම පාඩම් ද උගන්වා ගන්නට සිදුවී තිබේ. ඒ ගුරුවරුන්ට

අහිඬුර්ම පාඩම් උගැන්වීම දුෂ්කර වීම පුද්ගලයන් නො වේ. එය විය යුත්තක් ම ය.

පාඩම් පොත්වල කොතෙක් දුබලකම් තුබුණත් උගත් ගුරුවරයාට කාරණය නො වරදවා හොඳින් උගැන්විය හැකි ය. අහිඬුර්ම පාඩම් උගැන්වීමට දුෂ්කර වීමේ සත්‍ය හේතුව නම් ගුරුවරුන්ගේ දුබල බව ය. දුෂ්කර කම් නිසා අත් නො හැර දහම් පාසල්වල අහිඬුර්ම පාඩම් අමාරුවෙන් වුව ද උගන්වා ගෙන යාම ගැන ඒ ගුරු මහතුන්ට පැසසිය යුතු ය. දහම් පාසල්වල අමාරුවෙන් වුව ද නො නවත්වා අහිඬුර්මය උගැන්වීම කරගෙන ගිය හොත් කල්යාමෙන් ඒ දුෂ්කර කම් මග හැරී යා හැකි ය.

අහිඬුර්ම පාඩම් හොඳින් උගැන්වීම කළ හැක්කේ අහිඬුර්මය පිළිබඳ අභ්‍යන්තරව දැනීම ඇති ගුරුවරයකුට පමණකි. අහිඬුර්මාර්ථ සංග්‍රහය ගැන හෝ එවැනි අන් පොතක් ගැන හෝ සම්පූර්ණ දැනීම ඇති ගුරුවරයකුට ද තරමක් හොඳින් අහිඬුර්ම පාඩම් උගැන්වීම කළ හැකි ය. අහිඬුර්ම පාඩම් උගන්වන ගුරුවරයා විසින් යටත් පිරිසෙයින් අහිඬුර්ම පාඩම් පොතේ එද උගන්වන පාඩමට මුලින් ඇති පාඩම් ටිකවත් දැන සිටිය යුතු ය. එතරම්වත් දැනුම නැතියකුට නම් අහිඬුර්ම පාඩම් කොහෙත් ම උගැන්විය නො හැකි ය.

ලෙහෙසියෙන් අහිඬුර්මාවායඪී වරයකු විය හැකි ක්‍රමයක්

උගැන්වීම දැනුම දියුණු කර ගැනීමට ඇති ඉතා හොඳ ක්‍රමයකි. ශිෂ්‍ය පිරිසකට පාඩමක් උගැන් වූ කල්හි එයින් ඒ ශිෂ්‍ය පිරිස ලබන දැනුමට වඩා උසස් දැනුමක් ගුරුවරයාට ලැබේ. අහිඬුර්ම මාර්ගය නමැති මේ පොත පහසුවෙන් උගැන්විය හැකි පරිදි පිළියෙළ කර ඇතියක් වන බැවින් ගුරුවරයකු විසින් මුල පටන් ම ශිෂ්‍ය පිරිසකට උගන්වාගෙන යතහොත් වැඩි අපහසුවක් නැතිව උගැන්විය හැකි වනු ඇත. උගැන්වීමෙන් ම ගුරුවරයාට දැනුම ලැබෙනවා ඇත. පසු කළ පාඩම්

අමතක වුව හොත් ඉදිරියට උගැන්වීම අපහසු වනු ඇත. එබැවින් අමතක නො වනු පිණිස පසු කළ පාඩම් නැවත නැවත කියවිය යුතු ය.

පසු කළ පාඩම් ගැන දැනුම නැතිව ඉදිරියෙහි පාඩම් කියවීමෙන් ප්‍රයෝජනයක් නො ලැබිය හැකි ය. ඉදිරියෙහි පාඩම් ගැන සොයන්නට නො ගොස් පසු කළ පාඩම් ගැන විශේෂ සැලකිල්ලක් නිතර ම කළ යුතු ය. මෙසේ උගැන්වීම කරගෙන යන තැනැත්තාට දුෂ්කරත්වයක් එතොත් එන්නේ අට වන පරිච්ඡේදයෙනි. අටවන පරිච්ඡේදය පහසුවෙන් තේරුම් ගත හැකි වන පරිදි ලියුවහොත් පාඩම් පොතකට සුදුසු නො වන හැටියට එය දීර්ඝ වන්නේ ය. එබැවින් අටවන පරිච්ඡේදයේ කරුණු විස්තර කර ඇත්තේ එක්තරා ප්‍රමාණයකට ය. අට වන පරිච්ඡේදය දැනීමේ මඳ බව නවවන පරිච්ඡේදය උගෙනීමට හා උගැන්වීමට බාධාවක් නො වේ. මෙහි නව වන පරිච්ඡේදයෙන් කාහටත් ප්‍රයෝජනය ලැබිය හැකි ය. එහි භාවනා ක්‍රම විස්තර කර ඇත්තේ ය. යම් කිසි ගුරුවරයකු විසින් කියන ලද පරිද්දෙන් මේ පොත දෙතුන් වරක් උගැන්වීම කළහොත් ඒ තැනැත්තා නිරුත්සාහයෙන් ම හොඳ අභිධර්මාචාර්ය වරයකු වනු ඇත.

පරමාර්ථ ධර්ම ඉතා සියුම් ය. කෙනකුට කියවා තේරුම් ගත හැකි වන සැටියට ධර්මයන්ගේ සැටි පහද ලිවීම ඉතා දුෂ්කර ය. පාඩම් පොතක් සම්පාදනය කිරීමේ දී ඒ දුෂ්කරත්වයට තවත් දුෂ්කරත්වයක් එකතු වේ. බොහෝ වචන යොදා බොහෝ දිගට ලියන හොත් කොතරම් ගැඹුරු කරුණක් වුවත් තේරුම් ගත හැකි පරිදි ලිය හැකි ය. පාඩම් පොත් සැපයීමේ දී එසේ කරන්නට ඉඩක් නැත. පාඩමකට සුදුසු වන තරමට වාක්‍ය කෙටි කරන්නට ගියාම කාරණය පැහැදිලි නො වේ. පාඩම් සැපයීමේ දී ඇති දුෂ්කරත්වය එය යි. කාරණය තේරුම් ගත හැකි සැටියටත් කොටිනුත් ලිවීම ඉතා දුෂ්කර බැවින් මේ ග්‍රන්ථය සම්පාදනය කිරීමේ දී අනික් පොතක් ලිවීමේ දී ගන්නා මහන්සියට වැඩි මහන්සියක් ගන්නට සිදු විය. එය සාර්ථක වී ද, නො වී ද යන බව අනාගතයේ දී දත හැකි වනු ඇත.

මෙ වැනි ග්‍රන්ථයක් හොඳට ම හරියන්නට නැවත නැවත කීප වරක් පරීක්ෂා කර සංස්කරණය කළ යුතු ය. මෙහි මුද්‍රණය කර ඇත්තේ අපගේ පළමු වන ලිපිය ය. මෙහි නොයෙක් අඩුපාඩු කම් තිබෙන්නට

බැරි නැත. ඒවා හොඳට පෙනෙන්නේ කියවන්නා වූ ද උගන්වන්නා වූ ද පින්වතුන්ට ය. මෙහි යම් කිසි තැනක අඩුවක් හෝ වැඩියක් හෝ අපැහැදිලිකමක් හෝ වරදක් හෝ දුටු හොත් එය අපට දන්වන ලෙස සැමදෙනාගෙන් ම ඉල්ලා සිටිමු.

මීට - ශාසනස්ථිතිකාමී,
රේරුකානේ චන්දවිමල ස්ථවිර.

(බු: ව: 2501) ක්‍රි: ව: 1958 මාර්තු 01 දින.

ශ්‍රී විනයාලංකාරාමයේදී ය.

පොකුණුවට.

අභිධර්ම මාර්ගය

නමො තස්ස භගවතො අරහතො

සම්මා සම්බුද්ධස්ස

ප්‍රථම පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

දෙවි, මිනිස්, ඇත්, අස්, ගව, මැසි, මදුරු ආදී කුඩා මහත් සියලු සතුන් හා පස්, ගල්, දිය, සුළං, ගස්, වැල් ආදී සියලු වස්තූන් ද සෑදෙන මූල ධාතූන් විභාග කොට දක්වන්නා වූ ද, ඒ මූල ධාතූන් ඇති වන සැටි පරම්පරා වශයෙන් පවත්නා සැටි උගන්වන්නා වූ ද, නිර්වාණ ධාතුව විභාග කොට දක්වන්නා වූ ද ධර්මය අභිධර්මය යි.

දූතට ජීවත්ව ඉන්නා මේ මනුෂ්‍යාදී සත්ත්වයන් අතීතයෙහි ද විසූ බවත්, මරණින් මතු නැවත නැවතත් උපදනා බවත්, නැවත ඉපදීම සිදුවන සැටිත් හරියට දත හැක්කේ අභිධර්මය උගෙනීමෙනි.

පින්ය කියා දෙයක් ඇති බවත්, පවිය කියා දෙයක් ඇති බවත්, ඒ පින් පව්වල ඇති බලයත්, පින් පව්වලින් සත්ත්වයන්ට සැප දුක් දෙන සැටිත් හරියට තේරුම් ගත හැක්කේ අභිධර්මය උගෙනීමෙනි.

පින් මේවා ය, පව් මේවා ය කියා හරියට දත හැක්කේ ද අභිධර්මය උගෙනීමෙනි.

අප සම්පයෙහිත් අපට බොහෝ දුරින් අපේ ඇස් වලින් දැකිය නො හෙන නොයෙක් රූ සටහන් ඇති නොයෙක් ආකාර සැප දුක් ඇති

දිවා බුන්මාදි නොයෙක් ජාතිවලට අයත් බොහෝ සත්ත්වයන් ඇති බව දැන හැක්කේ ද අභිධර්මය උගෙනීමෙනි.

නිවන කුමක් ද? නිවන් මග කුමක් ද? කියා හරියට තේරුම් ගත හැකි වන්නේ ද අභිධර්මය උගෙනීමෙනි.

මතු ඉපදීමක් ඇති බව නො පිළිගන්නේ, කර්මානුරූප ව සත්ත්වයන් සුව දුක් ලබන බව නො පිළිගන්නේ, අපායවල් ඇති බව දෙවි බමුන් ඇති බව නො පිළිගන්නේ මේ ධර්මය නො දන්නා බැවිනි.

බුදු පිළිමවලට වදින්න ඕනෑ නැත, අජීවමාන බුදුනට මල් පහන් ආභාරාදිය පුදන්නට ඕනෑ නැත යනාදි මිථ්‍යා අදහස් ඇති වන්නේ ද මේ ධර්මය නො දන්නා නිසා ය.

බෞද්ධයකු වුව ද මේ ධර්මය තරමක් දුරටවත් නො දත් තැනැත්තා අන්ධ පාඨග්ජනයෙකි. ඔහුට බණක් අසා හෝ බණ පොතක් කියවා හෝ හොඳින් තේරුම් ගත නො හැකිය. කියන බණක් හොඳින් තේරුම් ගත හැකි වීමටත්, බණ පොතක් කියවා හොඳින් තේරුම් ගත හැකි වීමටත් තරමක් දුරටවත් අභිධර්මය උගෙන තිබිය යුතු ය.

බුදුරජාණන් වහන්සේ ගේ ධර්මය සූත්‍ර පිටකය, විනය පිටකය, අභිධර්ම පිටකය කියා තුන් කොටසකට බෙද තිබේ. අභිධර්ම පිටකය ප්‍රකරණ සතෙකි.

- 1. ධම්මසඞ්ගනීපකරණ
 - 2. විභඞ්ගපකරණ
 - 3. ධාතුකථාපකරණ
 - 4. පුද්ගලපඤ්ඤාත්තිපකරණ
 - 5. කථාවත්ථුපකරණ
 - 6. යමකපකරණ
 - 7. පට්ඨානපකරණ
- යනු ඒ ප්‍රකරණ සතෙහි නම් ය.

2 වන පාඩම

පරමාර්ථය හා ප්‍රඥප්තිය

අභිධර්මය තථාගතයන් වහන්සේ ගේ පරමාර්ථ දේශනාව ය. එබැවින් අභිධර්මය උගන්නා වූ තැනැත්තා විසින් පරමාර්ථය කුමක් ද යන බව පළමුවෙන් ම උගත යුතුය.

කියන වචන ඇසීම, ලියා තිබෙන - මුද්‍රණය කර තිබෙන දේ හා තවත් නොයෙක් දේ දැකීම, කල්පනා කිරීම යනාදී කරුණුවලින් සිතට දූනෙන සිතට හසුවන දෙයට “අර්ථය” යි කියනු ලැබේ. අර්ථ යන මේ වචනය සියල්ල යන වචනයට සමාන වචනයකි. අර්ථ නොවන කිසිවක් ලොව නැත්තේ ය. ලෝකයෙහි අර්ථ බොහෝ ගණනක් ඇත්තේ ය. කවද ආකාරයකින්වත් ඒවායේ ප්‍රමාණයක් නො දැක්විය හැකි ය.

ඇති සැටියට සිතට දූනෙන දේවල් අතර හැබැවට ඇත්තා වූ දේවල් ද ඇත්තේ ය. සැබැවටම නැති දේවල් ද ඇත්තේ ය. ලෝකයාහට ඇති සේ පෙනෙන ඇති සේ දූනෙන දේවලින් ඉතා වැඩි හරියක් ම සත්‍ය වශයෙන් නැති දේ ය.

අඳුරෙහි සිටින කෙනකු ගිනි පෙණෙල්ලක් ගෙන වේගයෙන් කර කැවූව හොත් දුරින් බලා ඉන්න අයට එහි ගිනි වළල්ලක් පෙනේ. එහෙත් එතැන ගිනි පෙණෙල්ල ම මිස, ඇති සැටියට පෙනෙන ගිනි වළල්ල නැත. ඒ ගිනි වළල්ල ගිනි පෙණෙල්ලේ වේගවත් ගමන නිසා ඇතුළුවා වගේ පෙනෙන දෙයකි.

ලෝකයා විසින් ඇති සැටියට සලකන මේසය, පුටුව, ඇඳ, වස්ත්‍රය, ගෙය, පිඟාන, කෝප්පය, මිනිසා, ගවයා, බල්ලා, ඇතා යනාදී සියල්ලත් ගිනි වළල්ල සේම සැබැවට ම නැති ඒවා ය.

ඇතය යි සලකන දෙයක සත්‍ය වශයෙන් ඇති නැති බව දැන ගත හැක්කේ ඒ දෙය විභාග කර බැලීමෙනි. මේසය ඇතය යි සලකන එක් දෙයකි. එය විභාග කරතහොත් පා සතරක් ද, පා සතර ඒකාබද්ද කරන

ලැලි සතරක් ද, තට්ටුවෙහි ලැලි දෙක තුනක් ද ඇති බව පෙනේ. ඒ එක් දෙයක් වත් මේසය නො වේ. ඒ ද්‍රව්‍ය සමූහය හැර මේසය කියා දෙයක් ද නැත. ඒ ද්‍රව්‍ය සියල්ල ම මේසය යයි කිව හැකි ය. සියල්ල මේසයන් නොවේ. සියල්ල මේසය නම් කෙසේ තුබුණත් ඒ ලී කැබලි ටික මේසය විය යුතු ය. ලී කැබලි ටික එකිනෙකින් වෙන් ව හෝ අන් අයුරකින් එක් වී තිබෙන හොත් එකල්හි මේසයක් දක්නට නැත. එබැවින් ඒ ලී කැබලි සියල්ල ද මේසය නො වන බව දත යුතු ය. ලී කැබලි ටික, ලී කැබලි රැසක් මිස, මේසය නො වන බැවින් මේසය කියා දෙයක් සත්‍ය වශයෙන් නැති බව දත යුතු ය. මේසය යනු ලී කැබලි වන පිහිටි ආකාරය අනුව ඇති වන හැඟීම මාත්‍රයෙකි.

ලෝකයා විසින් ඇති සැටියට සලකන ඇඳ, පුටු, මේස, පිගන්, කෝප්ප, රෙදි, ගස්, වැල් ආදි අවිඤ්ඤාණක වස්තූන් ද; දෙවි, මිනිස්, ඇත්, අස්, ගවාදි සවිඤ්ඤාණක වස්තු ද යන මේ සියල්ල ම මේසය සේ ම සත්‍ය වශයෙන් නැති ඒවා ය. සත්‍ය වශයෙන් නැති ව ඇතය යන හැඟීම මාත්‍රයෙන් ඇතයයි සලකන දේවලට කියන නම ප්‍රඥප්තිය යනු යි.

සත්‍ය වශයෙන් නැත්තා වූ අර්ථය ය, සත්‍ය වශයෙන් ඇත්තා වූ අර්ථයය යන මේ දෙකින් සත්‍ය වශයෙන් ඇත්තා වූ අර්ථය උසස් බැවින් එයට පරමාර්ථය යි කියනු ලැබේ. පරමාර්ථ යන වචනයෙහි තේරුම උසස් අර්ථයය, උසස් දෙයය යනුයි.

ඇතය යි හැඟෙන යම් කිසිවක් පරමාර්ථයක් ද ප්‍රඥප්තියක් ද යි දැන ගැනීමට ඒ දෙය කොටස්වලට වෙන් කර බැලිය යුතුය. යමක් මේසය සේ කොටස් කළ කල්හි නැති වන්නේ නම්, ඒ දෙය පරමාර්ථයක් හෙවත් සත්‍ය වශයෙන් ඇතියක් නො වේ. වස්තූන් බෙද බෙද බැලූවා ම අන්තිමට ඉතිරි වන නො බෙදිය හැකි දෙය පරමාර්ථය ය.

මේසය බෙද ලී කැබලි ටික හැර මේසයක් ඇත්ත වශයෙන් නැති බව කී කල්හි, මේසයේ කොටස් වූ ලී කැබලි ටික සත්‍ය වශයෙන් ඇති ඒවා යයි ඔබට සිතෙන්නට පිළිවන. ඒ ලී කැබලින් තවත් බෙදිය හැකි ඒවා ය. එබැවින් ඒවාත් පරමාර්ථ ධර්ම සැටියට නො සැලකිය යුතුය.

ලී කැබෙල්ලක් වැලි කරදසියකින් මදින කල්හි දක්නට ලැබෙන ලී කුඩු ලීයේ කුඩා කොටස් ය. එකක් වෙන් කොට ගතහොත් ඇසට නොපෙනෙන තරමට කුඩා වූ ඒ ලී කොටසක් ද තවත් බෙදිය හැකි ය. එබැවින් ඒ ලී කුඩු ද පරමාර්ථයෝය යි නො ගත යුතු ය. පරමාර්ථය වනුයේ බෙදීමේදී අන්තිමට ලැබෙන නො බෙදිය හැකි අර්ථය ය.

3 වන පාඩම

පරමාර්ථ සතර

සත්ත්වයන් සහිත වූ මේ ලෝකය ඉතා සියුම් ලෙස විභාග කළා ම අන්තිමට ම ලැබෙන ඉතා ම සියුම් ස්වභාවයේ පරමාර්ථ ධර්මයෝ ය. ලෝකයට අයත් සියල්ලේ ම මූලික ධර්මයෝ පරමාර්ථයෝ ය. ඒවා ගල් කැට මැටි කැට ආදිය බඳු ද්‍රව්‍යයන් නොව, බල වේගයෝ ය. එබැවින් දික් බව, කෙටි බව, කුඩා බව, මහත් බව, වට බව, සතරැස් බව, ආදි සටහන් ඒවාට නැත්තේ ය.

චිත්තය, වෛතසිකය, රූපය, නිර්වාණය යි කොටින් කියන කල්හි පරමාර්ථ සතරෙකි.

චිත්තය

පරමාර්ථ සතර අතුරෙන් චිත්තය යනු දැනීම ය. සිතය කියනුයේ ද එයට ය. ඇස, කන, නාසය, දිව, කය යන මේ ඉන්ද්‍රිය පස නිසාත්, ශුද්ධ මනෝද්වාරය නිසාත් ඒ දැනීම ඇති වේ. ඇස නිසා ඇති වන දැනීමට දැකීමය යි ද, කන නිසා ඇති වන දැනීමට ඇසීම යයි ද කියති. දැකීම පෙනීම කල්පනා වීම අදහස් පහළ වීම යන මේ වචනවලින් කියැවෙන්නේ චිත්තය හෙවත් සිත ය. දැනෙන දේවලට අරමුණ යයි කියනු ලැබේ. අරමුණක සම්බන්ධයක් නැතිව කිසි කලෙක සිතක් ඇති නොවේ. බෙරයකට ගසන කල්හි වදින පහරින් වෙන වෙන ම බෙර හඬ ඇති වන්නාක් මෙන් ඉන්ද්‍රියයන්හි අරමුණු ගැටෙන කල්හි ඒවා සම්බන්ධයෙන් වෙන වෙන ම සිත් ඇති වේ. ඒ දැනීම් සියල්ල ම ක්‍රියාවෝ ය. එබැවින් ඇති වන සිත් සියල්ල ම එකෙණෙහි ම නැති වේ. දැනීම් මාත්‍රය ම චිත්තය හෙවත් සිත බව මතක තබා ගත යුතුය.

වෛතසිකය

සිතක් හෙවත් අරමුණු දැනීමක් ඇති වන කල්හි ඒ දැනීම් ක්‍රියාව හා මිශ්‍ර ව ඇති වන්නා වූ අන්‍ය ක්‍රියාවෝ වෛතසිකයෝ ය. වෛතසික දෙපනසක් ඇත්තේ ය. සිත සමග එකට ඉපදීම ය, එකට නැති වීම ය, සිතින් ගන්නා අරමුණ ගැනීම ය, සිතට නිශ්‍රය වූ වස්තුව ම නිශ්‍රය කර ගැනීම ය යන මේ කරුණු සතර වෛතසිකයන් ගේ සාමාන්‍ය ලක්ෂණයෝ ය. සිතින් වෙන්ව කිසි කලෙක වෛතසිකයෝ නූපදිති. සිතක් නැති ව ඉපදිය හැකි ශක්තියක් ඒවාට ඇත්තේ ද නැත. සම්පූර්ණයෙන් ම වෛතසිකයන්ගෙන් තොරව ඉපදීමේ ශක්තියක් සිතට ද නැත. එහෙත් සිත සමහර වෛතසිකයන්ගෙන් තොරව ද උපදී. එක් සිතක් සියලු ම වෛතසිකයන් සමග උපදින්නේ ද නැත.

රූපය

සත්ත්ව ශරීර හා බාහිර වස්තූන් සෑදී ඇති මූලික ධර්ම රාශිය රූපයෝ ය. රූප විසි අටක් ඇත්තේය. එයින් ඇසට පෙනෙන්නේ වර්ණ ධාතුව නැමති එක් රූපයක් පමණෙකි. ඉතිරි සත්විස්ස ඇසට පෙනෙන රූප නො වේ. රූප යන වචනයේ තේරුම ශිතෝෂ්ණාදි විරුද්ධ දෙය හා එක් වීමෙන් විකාරයට පැමිණෙන දෙය ය යනුයි. විත්ත වෛතසිකයන් ඉතා සියුම් බැවින් ශිතෝෂ්ණාදිය හා ඒවායේ ගැටීමක් සිදු නොවේ.

නිර්වාණය

රාගාදි කෙලෙස් ගිනිවලින් හා ජාති ජරා ව්‍යාධි මරණාදි දුක් ගිනිවලින් තොර වූ ශාන්ත සුඛ ස්වභාවය නිර්වාණය ය. විත්ත වෛතසික රූප පරමාර්ථයෝ ඒ ඒ ධර්මය ඇති කිරීමට නිසි හේතූන් එක් රැස් වීමෙන් ම ඇති වන ධර්මයෝ ය. ප්‍රත්‍යයෙන් ඇති කරන බැවින් ඒවාට සඛ්ඛත ධර්මයෝ ය යි කියනු ලැබේ. සඛ්ඛත ධර්මයෝ ඇති වීමෙන් පසු මොහොතකුදු නො පැවතී බිඳෙන්නෝ ය. එබැවින් ඒවා අනිත්‍ය ධර්මයෝ ය. නිර්වාණ ධාතුව යම්කිසි හේතුවකින් හටගැන්වීමක් නැති ව ම ඇති ධර්මයෙකි. එබැවින් එයට අසඛ්ඛත ධාතුව යයි කියනු ලැබේ. එය කවදවත් නැති නො වන සෑම කල්හි ම පවත්නා ධර්මයෙකි. එය ඉතා ගැඹුරු ධර්මයෙකි. මහත් වූ වීර්යයකින් ම ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගත හැකි ධර්මයෙකි. ලොකොත්තර මාර්ගය වඩා එය ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගැනීමෙන්

ආයතීයෝ සසර දුකින් මිදෙති. බුද්ධාගමට අනුව පිළිවෙත් පිරීමෙන් බලාපොරොත්තු විය යුතු උසස් ම දෙය ඒ නිර්වාණය ය.

4 වන පාඨම

සිත බෙදෙන සැටි

චිත්තය - වෛතසිකය - රූපය - නිර්වාණය කියා පරමාර්ථ ධර්ම සතරක් ඇති බව ඉහත කියන ලදී.

ඒ සතරින් පළමු කොට උගත යුත්තේ සිත ගැන ය. සිත සාමාන්‍යයෙන් එකකි. එහෙත් එය එකක් වශයෙන් ගෙන අභිධර්මය නුගැන්විය හැකි ය. සිතේ සැටි උගැන්විය හැකි වනු පිණිස මේ ධර්මයෙහි එක් ක්‍රමයකින් එය (89) අසුනවයකට ද, තවත් ක්‍රමයකින් (121) එකසිය විසි එකකට ද බෙද තිබේ. සිත බෙදෙන්නේ භූමි ජාති යනාදීන් ගෙනි.

කාමාවචරාදි සිත් සතර කොටස

සාමාන්‍යයෙන් එකක් වූ කාමාවචර සිත ය. රූපාවචර සිත ය, අරූපාවචර සිත ය, ලෝකෝත්තර සිත ය කියා භූමින් ගේ වශයෙන් සතරකට බෙදනු ලැබේ.

අපාය සතර ය, මිනිස් ලොව ය, දිව්‍යලෝක සයය යන මේ භූමි එකොළොසට කාම භූමි යයි කියනු ලැබේ. ඒ එකොළොස් වැදෑරුම් කාම භූමියෙහි බොහෝ සෙයින් ඉපදීම නිසා කාම භූමියට අයත් වන සිත කාමාවචර නම් වේ.

පසළොස් වැදෑරුම් රූප භූමියෙහි බොහෝ සෙයින් ඉපදීම නිසා රූප භූමියට අයත් සිත රූපාවචර නම් වේ.

අරූප භූමි සතරෙහි බොහෝ සෙයින් ඉපදීම නිසා අරූප භූමියට අයත් වන සිත අරූපාවචර නම් වේ.

ලෝකෝත්තර භූමියක් ගැන කියනත් ලෝකෝත්තර භූමි යයි කියා තැනක් නැත. මේ චිත්ත විභාගයේ දී ලෝකෝත්තර ධර්මයන්ට ම

ලෝකෝත්තර භූමිය යි කියනු ලැබේ. කියන ලද භූමි තුනට අයත් නැති ලෝකෝත්තර භූමියට අයත් සිත ලෝකෝත්තර නම් වේ.

ඇතැම් කාමාවචර සිත් රූපාරූප භූමීන්හි ද ඇති වේ. එසේ ම ඇතැම් රූපාවචර අරූපාවචර සිත් කාමාවචර භූමියෙහි ද ඇති වේ. මේ සිත්වලට කාමාවචරාදී නම් දී තිබෙන්නේ බොහෝ සෙයින් ඒ ඒ භූමිවල ඇතිවීම සලකාගෙන ය. කාමාවචර සිතක් රූපාරූප භූමිවල ඇති වන කල්හි ද එයට කාමාවචර යන නාමය ම කියනු ලැබේ. රූපාවචර අරූපාවචර සිත් කාම භූමියෙහි ඇති වන කල්හි ද ඒවාට රූපාවචර අරූපාවචර යන නම් කියනු ලැබේ. ලෝකෝත්තර සිත් ඇති වන්නේ ද කාම රූප අරූප යන භූමි තුනෙහි ම ය. එහෙත් ඒ සිත් ඒ භූමිවලට අයත් නො වන බැවින් ඒවාට ලෝකෝත්තර යන නාමය ම ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ.

කාමාවචර සිත යන්නෙහි තේරුම, බොහෝ සෙයින් කාම ලෝකයෙහි උපදනා සිතය යනුයි.

රූපාවචර සිත යන්නෙහි තේරුම, බොහෝ සෙයින් රූප ලෝකයෙහි උපදනා සිතය යනුයි.

අරූපාවචර සිත යන්නෙහි තේරුම, බොහෝ සෙයින් අරූප ලෝකයෙහි උපදනා සිතය යනුයි.

ලෝකෝත්තර සිත යන්නෙහි තේරුම, ලෝකය ඉක්මවන්නා වූ ද, ලෝකය ඉක්ම සිටියා වූ ද සිතය යනුයි.

කාමාවචරාදී සිත් තවත් ක්‍රමවලින් බෙදනු ලැබේ. බෙදෙන ක්‍රම ඒ ඒ තැන්වලදී දැන ගත හැකි වනු ඇත. එසේ බෙදූ කල්හි කාමාවචර සිත් (54) සිවුපනසක් වේ. රූපාවචර සිත් (15) පසළොසෙක් වේ. අරූපාවචර සිත් (12) දෙළොසෙක් වේ. ලෝකෝත්තර සිත් කෙටි ක්‍රමයෙන් (8) අටක් ද, විස්තාර ක්‍රමයෙන් (40) සතළිසක් ද වේ. සියල්ල එකතු කළ කල්හි කෙටි ක්‍රමයෙන් (89) අසූනවයක් වේ. විස්තාර ක්‍රමයෙන් (121) එකසිය විසි එකක් වේ.

ප්‍රශ්න

1. පරමාර්ථ සතර මොනවා ද?
2. සිත බෙදන්නේ කවර කරුණුවලින් ද?
3. සිත පළමු කොට බෙදන්නේ කෙසේද?
4. කාම භූමිය කුමක් ද?
5. ලෝකෝත්තර භූමිය යනු කුමක් ද?
6. ලෝකෝත්තර භූමිය ඇත්තේ කොහි ද?
7. ලෝකෝත්තර සිත් උපදනේ කොහි ද?
8. කාමාවචර සිත යන්නෙහි තේරුම කුමක්ද?
9. ලෝකෝත්තර සිත යන්නෙහි තේරුම කුමක් ද?
10. කාමාවචර සිත් කොතෙක් ද?
11. රූපාවචර සිත් කොතෙක්ද?
12. අරූපාවචර සිත් කොතෙක් ද?
13. ලෝකෝත්තර සිත් කොතෙක් ද? ක්‍රම දෙකින් ම කියනු.
14. සියලු සිත් ක්‍රම දෙකින් ම කියනු.

5 වන පාඩම

කාමාවචර සිත් සිවුපනස

අකුසල් සිත් දෙලොස ය, අහේතුක සිත් අටලොසය, කාමාවචර සෝභන සිත් සුවිස්ස ය යි කාමාවචර සිත් සිවුපනසෙකි.

අකුසල් සිත්

යමකුගේ සන්තානයෙහි ඇති වුව හොත් අනාගතයෙහි ඔහුට අනිෂ්ට විපාක ඇති කරන්නා වූ සිත් අකුසල් සිත් නම් වේ.

ලෝභය, ද්වේෂය, මෝහය කියා අකුසල් මුල් තුනක් ඇත්තේ ය. ඒ තුන වෛතසික තුනෙකි. සාමාන්‍යයෙන් එකක් වන අකුසල් සිත ලෝභාදී ගුණ හා එක්වීම නිමිත්ත කොට ලෝභ මූල සිත ය, ද්වේෂ මූල සිත ය, මෝහ මූල සිත ය, කියා තුනට බෙදේ.

ලෝභමූල සිත් අට

මේ දේ හොඳ ය, ලස්සන ය, මිහිරි ය කියා ඒ ඒ දේවලට හා පුද්ගලයන්ට ඇලුම් කරන ස්වභාවය ලෝභය ය. ආශාවය - ඕනෑකම ය - රාගය ය - ගිජු කම ය - කැනකම ය - ආදරය - ප්‍රේමය යන නම් වලින් කියැවෙන්නේ ද ලෝභය ම ය. ඒ ලෝභයෙන් යුක්ත වන සිත සෝමනස්ස සහගත සිතය, උපේක්ෂා සහගත සිතය කියා නැවතත් දෙකට බෙදෙන්නේ ය.

සිත යනු යම්කිසිවක් පිළිබඳ ව ඇති වන දැනීම බව ඉහත කියා ඇත. මේ ධර්මයෙහි සිතට දැනෙන දෙයට කියන නම (ආරම්භණය) අරමුණ යනුයි. එක් සිතක් තවත් සිතකට දැනෙන බැවින් සිත ද අරමුණකි. සෑම අරමුණක ම හොඳ බව ය, නරක බව ය, මධ්‍යම බව ය යන මේ ගුණ තුනෙන් එකක් ඇත්තේ ය. ඒ ගුණවලට අරමුණු රසය යි කියනු ලැබේ. කවර අරමුණක් හෝ ගනිමින් සිතක් උපදින හොත් ඒ සිත සමග බැඳී ඒ අරමුණේ රසය වළඳන්නා වූ විඳින්නා වූ ස්වභාවයක් ද ඇති වේ. සිත සමග ඇතිවන්නා වූ අරමුණෙහි මිහිරි විඳින්නා වූ ස්වභාවයට සෝමනස්ස වේදනාවය යි ද, අරමුණෙහි මධ්‍යම බව වූ රසය විඳින ස්වභාවයට උපේක්ෂා වේදනාවය යි ද, අරමුණෙහි නරක බව විඳින්නා වූ ස්වභාවයට දෝමනස්ස වේදනාවය යි ද කියනු ලැබේ. ලෝභ සහගත සිත කිසි කලෙක දෝමනස්ස වේදනාවෙන් යුක්ත නො වේ. ලෝභ මූල සිත උපදනා කල්හි ආරම්භණයා ගේ හොඳ බව හෝ මධ්‍යම බව හෝ විඳීමත් සමග ම උපදී.

අරමුණෙහි හොඳ බව විඳීම ය, මධ්‍යම බව විඳීම ය, යන මේ කරුණු දෙකින් එකක් වූ ලෝභමූල සිත සෝමනස්ස සහගත සිත ය, උපේක්ෂා සහගත සිත ය කියා දෙකට බෙදේ. සෝමනස්ස සහගත සිත ය යනු සෝමනස්ස වේදනාවෙන් යුක්ත වන සිත ය. උපේක්ෂා සහගත සිත යනු උපේක්ෂා වේදනාවෙන් යුක්ත වන සිත ය. සතුට යනු ද සෝමනස්ස වේදනාවට ව්‍යවහාර කරන තවත් නමෙකි.

මේ සිත් දෙකින් එක එකක් නැවත ද දෙකට බෙදෙන්නේ ය. ඒ මෙසේ ය:- සමහර අවස්ථාවක දී මේ ලෝභ මූල සෝමනස්ස සහගත චිත්තය; පින් පවිය කියා දෙයක් නැත, පින් පව්වල විපාකයක් නැත, පරලොචක් නැත, කුමක් කළත් වරද නැත යනාදීන් පවත්නා

මිථ්‍යාදෘෂ්ටියෙන් යුක්ත වේ. සමහර අවස්ථාවකදී මිථ්‍යාදෘෂ්ටියෙන් යුක්ත නො වේ. දෘෂ්ටියට දෘෂ්ටිගත යයි ද කියනු ලැබේ. ඉහත දැක්වුණු ලෝභ මූල සිත් දෙකින් සෝමනස්ස සහගත චිත්තය දෘෂ්ටියෙන් යුක්ත වීම ය, නොවීම ය යන කරුණු දෙකින් සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත චිත්තය, සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත චිත්තය කියා දෙකකට බෙදේ. උපේක්ෂා සහගත සිත ද එසේ ම උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත චිත්තය, උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත චිත්තය කියා දෙකට බෙදේ. මෙසේ බෙදීමෙන් ලෝභ මූල සිත් සතරක් වේ.

ඒ සිත් සතරෙන් පළමුවැන්න වූ සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සිත නැවත ද දෙකට බෙදේ. ඒ මෙසේ ය:- සමහර අවස්ථාවකදී ඒ සිත ස්වභාවයෙන් ම ඇති වේ. සමහර අවස්ථාවකදී අනුන්ගේ මෙහෙයීමකින් හෝ තමා විසින් හෝ අනුන් විසින් හෝ උත්සාහවත් කරවීමකින් ඇති වේ. මෙහෙයුමක් - උත්සාහවත් කරවීමක් නැති ව ඇති වන සිත අසඹ්ධාරික සිත යයි ද, මෙහෙයීමකින් හෝ උත්සාහවත් කරවීමකින් හෝ ඇති වන සිතට සසඹ්ධාරික සිත යයි ද කියනු ලැබේ. ඉතිරි සිත් තුන ද එසේ සඹ්ධාර හේදයෙන් දෙකට දෙකට බෙදේ. එසේ බෙදෙන කල්හි ලෝභ මූල සිත් අටක් වේ. ඒ සිත් අට මෙසේ ය.

- සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත,
- සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත,
- සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත,
- සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත,
- උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත,
- උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත,
- උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත,
- උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත,

ප්‍රශ්න

1. කාමාවචර සිත් සිවුපනස කවරහු ද?

2. අකුසල් සිත් ය කියනුයේ කෙබඳු සිත්වලට ද?
3. අකුශල මූලයෝ කවරහු ද?
4. ලෝභය යනු කුමක් ද?
5. ලෝභය කියැවෙන තවත් වචන මොනවා ද?
6. අකුශල චිත්තය පළමු කොට බෙදෙන්නේ කෙසේද?
7. ලෝභමූල සිත් අටක් වන්නේ කවර ධර්මයන්ගේ වශයෙන් බෙදී යෑමෙන් ද?
8. වේදනාව කී ආකාර ද?
9. සෝමනස්ස වේදනාව යනු කුමක්ද?
10. උපේක්ෂා වේදනාව යනු කුමක්ද?
11. දෘෂ්ටිය යනු කුමක් ද?
12. අසංස්කාරික සිත යනු කුමක් ද?
13. සසංස්කාරික සිත යනු කුමක් ද?

6 වන පාඩම

ලෝභමූල සිත් ඇති වන අවස්ථා

අදත්තාදනය, කාමමිථ්‍යාවාරය, මුසාවාදය, පිසුණාවාචය, සම්පප්‍රලාපය, අභිධ්‍යාව, මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය යන අකුශල කර්ම පට සත කෙරෙන්නේ, ලෝභමූල සිත් වලිනි.

තව ද සුරාපානය - සුදුව - අල්ලස් ගැනීම, අල්ලස් දීම, රස විඳිනු පිණිස නැටීම හා නැටුම් බැලීම, විණා ආදිය වාදනය කිරීම හා ඇසීම, ගී කීම හා ඇසීම, ආස්වාදය පිණිස සුවඳ ඇඟ ගැල්වීම, ලස්සන ඇඳුම් පැළඳුම් හැඳීම, පැළඳීම, ආස්වාදය පිණිස මිහිරි බොජුන් වැළඳීම, මිහිරි පානයන් බීම, රස විඳිනු පිණිස ලස්සන දේවල් බැලීම, ක්‍රීඩා කිරීම, ක්‍රීඩා බැලීම, ධනය සැපයීම සඳහා නොයෙක් දේ කිරීම, ධනය ලබා ගැනීම, ලබා ගත් ධනය ආරක්ෂා කිරීම, ප්‍රිය වස්තූන් ලැබීම සඳහා ධනය දීම, ඇඳුම් පැළඳුම් ගෙවල් රිය ආදි ප්‍රිය වස්තූන් පිළියෙළ කිරීම, ඒවා පරිභෝග කිරීම යන මේවායේ දී බොහෝ සෙයින් ඇති වන්නේ ලෝභ මූල සිත් ය.

තරුණ තරුණියන් ඔවුනොවුන් දැකීමේ දී ඔවුනොවුන් හා කථා කිරීමේදී ඔවුනොවුන් හා ගනුදෙනු කිරීමේදී අඹුසැමියන් ඔවුනොවුන්

දැකීමේදී ප්‍රිය කථා කිරීමේදී භාය්‍යාවන්ට දූ දරුවන්ට ලස්සන ඇඳුම් පැළඳුම් සැපයීමේදී බොහෝ සෙයින් ඇති වන්නේ ලෝහමූල සිත් ය. විනෝද ගමන් යෑමේදී ද බොහෝ සෙයින් ඇති වන්නේ ලෝහමූල සිත් ය. දූ දරුවන් පෝෂණය කිරීමේදී ඔවුන් සුරතල් කිරීමේ දී ඔවුන්ට ආවාහ විවාහ කරදීමේදී බොහෝ කොට ඇති වන්නේ ලෝහ මූල සිත් ය. ධර්මයෙන් ඇත් ව වාසය කරන සාමාන්‍ය ජනයාට නින්දට යන තුරු දවස මුළුල්ලේ ඇති වන සිත්වලින් වැඩි කොටස ලෝහ මූල සිත් බව ම කිය යුතු ය.

ශ්‍රද්ධාව - මෙමත්‍රිය - කරුණාව පෙරදැරි කර ගෙන ධන සැපයීම් ආදිය කරන්නාවූනට ඒවායේදී අකුසල් සිත් ඇති නො වේ. ප්‍රයෝජනාදිය සලකමින් නුවණ පෙරදැරි කරගෙන ධන සැපයීම් ධනය පරෙස්සම් කිරීම්, වියදම් කිරීම්, ඇඳුම් පැළඳුම් ආහාර පාන සැපයීම් හැඳීම් කෑම් පීම් කරන්නාවූ ද අකුසල් සිත් ඇති නො වේ.

රසය ගැන අපේක්ෂාවෙන් හෝ ශරීරය ලක්ෂණ කර ගැනීම් ආදිය ගැන අපේක්ෂාවෙන් හෝ ආහාරයක් පිළියෙළ කරන්නා හට ද වළඳන්නාහට ද ඇති වන්නේ ලෝහ මූල සිත් ය.

සාගින්න සන්සිඳවා ගැනීම, ජීවිතය පවත්වා ගැනීම අපේක්ෂා කොට ආහාරයක් පිළියෙළ කරන්නා හට ද ඇති වන්නේ අකුසල් සිත් නොවේ.

ලස්සන වීමේ අපේක්ෂාවෙන් - අනුන්ගේ සිත් ගැනීමේ අපේක්ෂාවෙන් - උසස් කෙනකු ලෙස පෙනී සිටීමේ අපේක්ෂාවෙන් ඇඳුම් පැළඳුම් පිළියෙළ කිරීමේදී ද හැඳීමේ පැළඳීමේ දී ද ඇති වන්නේ ලෝහ මූල සිත් ය.

දකින්නවූන් පිළිකුල් කරන තැන් වසා ගැනීමේ බලාපොරොත්තුවෙන්, ශීත නැති කර ගැනීමේ-උෂ්ණය නැතිකර ගැනීමේ - මැසි මදුරුවන් ගෙන් ආරක්ෂා වීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් ඇඳුම් පිළියෙළ කරන්නා වූ ද, හඳින්නා වූ ද තැනැත්තාට අකුසල් සිත් ඇති නොවේ.

ඇඳුම ලස්සන නැති බව නිසා දක්නවුන් කරන අවමානයෙන් මිදීමේ අපේක්ෂාවෙන් ලස්සන ඇඳුමක් වටිනා ඇඳුමක් පිළියෙළ කිරීමේදී ද හැඳීමේදී ද අකුසල් සිත් ඇති නො වේ.

කන සැටි බලා විනෝදය ලබනු පිණිස සතුන්ට කුඩා ළමුන්ට කැම දීමේදී ඇති වන්නේ ද ලෝභ මූල සිත් ය. සතුන්ට අනුග්‍රහයක් වශයෙන් කැම දෙන කල්හි ඇති වන්නේ කුසල් සිත් ය.

ලස්සන සතුන් දැක අල්ලා ගැනීමේදී ද, ලස්සන බලනු පිණිස ඔවුන් පෝෂණය කිරීමේදී ද ඇති වන්නේ ලෝභ මූල සිත්ය.

ප්‍රශ්න

1. ලෝභමූල සිත්වලින් සිදුවන අකුශල කර්මපථ කවරහු ද?
2. ලෝභමූල සිත්වලින් සිදුවිය හැකි තවත් ලොකු පව් මොනවාද?
3. ලෝභමූල සිත්වලින් ඇඳුමක් අඳින්නේ කෙසේද?
4. පව් සිත්වලින් තොර ව ලස්සන ඇඳුමක් අඳින්නේ කෙසේ ද?
5. සතකුට කැම දීමේ දී ලෝභමූල සිත් ඇති වන්නේත් නො වන්නේත් කෙසේ ද?

7 වන පාඩම

ලෝභමූල සිත් අට උපදනා සැටි

(1) “පොහොසතා වෙත වැඩිපුර ඇති දෙය ගැනීමේ වරදක් නැත. අධර්මයෙන් උපයා තිබෙන මේ වස්තුව ගැනීමේ වරදක් නැත.” යනාදීන් යම් කිසි මිථ්‍යා අදහසක් පෙරටු කොට ගෙන මහත් සතුටින් කාගේවත් මෙහෙයීමක් නැතුව අනුන් අයත් වස්තුව සොරා ගැනීම, “මේවා අපට දෙවියන් දුන් ඒවාය” කියා මිථ්‍යා අදහසක් පෙරදැරි කරගෙන කාගේවත් මෙහෙයීමක් නැති ව මහත් සතුටින් රස විඳිමින් බොජුන් වැළඳීම යනාදියෙහි සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත අසංකාරික සිත උපදී.

(2) අනිකකුගේ මෙහෙයීමකින් හෝ පසු බස්නා වූ තමාගේ සිත තමා විසින් ම උත්සාහවත් කරවා ගැනීමෙන් හෝ ඉහත කී පරිදි කරන්නහුට සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

(3) යම්කිසි දෘෂ්ටියක් පෙරදැරි කර නො ගෙන කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් ද නැතිව සතුවින් අන්සතු වස්තුව සොරා ගැනීම, දෘෂ්ටියක් පෙරදැරි කර නො ගෙන කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් ද නැතිව සතුවින් රස බොඳුන් වැළඳීම යනාදිය කිරීමේ දී සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත උපදී.

(4) අනුන්ගේ මෙහෙයීමකින් හෝ තමා විසින් ම තමාගේ සිත උත්සාහවත් කර ගැනීමෙන් හෝ ඉහත කී පරිදි කිරීමේදී සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

(5) "වැඩිපුර ඇති මිනිසාගෙන් ගත්තාට පවක් නැත." යනාදීන් යම්කිසි මිථ්‍යා අදහසක පිහිටා කාගේවත් මෙහෙයවීමක් ද නැතිව ප්‍රීතියෙන් ද තොරව අන්සතු වස්තුව සොරකම් කිරීම: මේවා දෙවියන් දුන් ඒවාය යනාදීන් මිථ්‍යා අදහසක් පෙරදැරි කරගෙන ප්‍රීතියක් හා කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් ද නැති ව සුරා පානය කිරීම යනාදිය කරන්නහුට උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත උපදී.

(6) අනුන් ගේ මෙහෙයීමකින් හෝ තමා විසින් පසුබස්නා සිත උත්සාහවත් කරවා ගැනීමෙන් හෝ ඉහත කී පරිදි කිරීමේදී උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

(7) මිථ්‍යාදෘෂ්ටියක් පෙරදැරි කර නො ගෙන, ප්‍රීතියකුත් නැති ව, කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් ද නැති ව, අදත්තාදනාදිය කිරීමේදී උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත උපදී.

(8) කෙනකු ගේ මෙහෙයීමෙන් හෝ තමා විසින් ම පසුබස්නා සිත උත්සාහවත් කර ගැනීමෙන් හෝ එසේ කරන්නහුට උපේක්ෂා සහගත දෘෂ්ටිගත විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

විපාක දීමේදී අදත්තාදනාදී අකුශල කර්ම පට සත සිදු කිරීම් වශයෙන් උපදනා ලෝභ මූල සිත් බලවත් වේ. අඹු-දරුවන්ට ධනයට ඇලුම් කිරීම් ආදී වශයෙන් උපදනා ලෝභ මූල සිත් දුබල ය. ඒවායේ විපාක දීම ද අනියත ය. දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත්වලට වඩා දෘෂ්ටි සම්ප්‍රයුක්ත අකුසල සිත බලවත් ය. සසංඛාරික සිතට වඩා අසංඛාරික සිත බලවත් ය. සෝමනස්ස සහගත සිතට වඩා උපේක්ෂා සහගත සිත බලවත් ය.

ප්‍රශ්න

1. දෙවියන් දුන් දරුවාය කියා තමා ගේ දරුවා සිප වැළඳගන්නා මවට ඇති වන සිත කුමක් ද?
2. මිත්‍රයකුගේ ආමන්ත්‍රණයෙන් ගොස් නාට්‍යයක් බලා ප්‍රීති වන්නහුට උපදනා සිත කුමක් ද?
3. ලස්සන බලු පැටවකු දෑක ආදරය ඇති වී ඌට කෑමක් දෙන්නහුට ඇති වන සිත කුමක් ද?
4. හිතවතුන්ගේ ඉල්ලීම නිසා කැමැත්තක් නැති රසවත් අහරක් වළඳන කෙනකුට ඇති වන සිත කුමක් ද?
5. අනුන්ට වඩා ලස්සන වීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් හොඳ ඇඳුමක් ඉතා ඕනෑ කමින් මහත් සතුටින් අඳින්නහුට ඇති වන සිත කුමක් ද?
6. ලෝභ මූල සිත් වලින් විපාක දීමේ ශක්තිය ඉතා ම වැඩි සිත කුමක් ද?
7. විපාක දීමේ ශක්තිය ඉතා ම අඩු ලෝභ මූල සිත කුමක් ද?

8 වන පාඩම

ද්වේෂ මූල සිත් දෙක

ද්වේෂය යනු සිතින් ගන්නා වූ අරමුණ කෙරෙහි ඇති වන විරුද්ධ ස්වභාවය ය. අරමුණට නො කැමති ස්වභාවය ය. කෝපය, තරහව, වෛරය, හය, අප්පිරියාව, නො සතුට යන වචනවලින් කියැවෙන්නේ ද ද්වේෂය ය. අරමුණෙහි හැපෙන්නාක් මෙන් ඇති වන බැවින් එයට “ප්‍රතිස” යයි ද කියනු ලැබේ. ද්වේෂ මූල චිත්තය ලෝභ මූල චිත්තය මෙන් වේදනා වශයෙන් හේදයට නො පැමිණේ. එය සෑම කල්හි ම දෝමනස්ස වේදනාවෙන් ම යුක්ත වේ. දෝමනස්ස වේදනා ව ය යනු අරමුණේ නරක ගතිය ආස්වාසය කරන ස්වභාවය ය. ශෝක යයි කියනුයේ ද දෝමනස්ස වේදනාවටය. ද්වේෂමූල චිත්තය හේදයට පැමිණෙන්නේ සංස්කාර වශයෙන් පමණකි.

දෝමනස්ස සහගත ප්‍රතිස සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතය
 දෝමනස්ස සහගත ප්‍රතිස සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිතය

කියා ද්වේෂමූල සිත් දෙකකි. කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් නැති ව තමා ගේ ඕනෑකමින් ප්‍රාණසාතාදිය කිරීමෙහිදී පළමුවන සිත ඇති වේ. මෙහෙයීමකින් ප්‍රාණසාතාදිය කිරීමෙහිදී දෙවන සිත ඇති වේ.

ක්‍රීඩා පිණිස සිනහවෙන් සතුන් මරන කල්හි ඇති වන්නේ ද ද්වේෂ මූල සිත් ම ය. එබඳු අවස්ථාවල ඇතිවන ද්වේෂය සියුම් ය. තමාට හානියක් කරන්නට එන සතුරකු මැරීමේ දී ඇති වන ද්වේෂය රෞද්‍රය. ක්‍රීඩා පිණිස සිනහවෙන් සතුන් මරන කල්හි ද්වේෂය නැතය යි වරදවා නො ගත යුතු.

ද්වේෂ මූල සිත් උපදනා අවස්ථා

ප්‍රාණසාතය, පරුෂ වචනය, ව්‍යාපාදය, අදත්තාදනය, මෘෂාවාදය, භෞතය වචනය, සම්ප්‍රලාපය යන අකුලල කර්මපථ සත සිදු කිරීම වශයෙන් ද්වේෂ මූල සිත් උපදී.

තවද අනුන්ගේ අගුණ කීමේදී ද, ඒවාට ඇහුම් කන් දීමේ දී ද, තමා කළ වරද කියනවා ඇසෙන කල්හි ද, තමාගේ අඩුපාඩුකම් - දුබලකම් කියනවා ඇසුණු කල්හි ද, සේවකාදීන් අකීකරු වූ කල්හි ද, අනුන් වරද කරනවා දක්නා කල්හි ද, අනුන් වරද කරනු ඇතය කියා සිතෙන කල්හි ද, තමා ආදරයෙන් පරෙස්සම් කරන දේවල් අනුන් අත පත ගානවා දුටු කල්හි ද, තමා ඇලුම් කරන දෙයක් අනුන් ඉල්ලන කල්හි ද, අනුන්ගෙන් තමා ඉල්ලන දෙයක් නුදුන් කල්හි ද, තමා කියන වැඩක් අනුන් නො කළ කල්හි ද, තමා ගේ කීම අනුන් නො පිළිගන්නා කල්හි ද, අනුන් තමාට සතුරු කම් කරන කල්හි ද, සතුරන් දක්නා කල්හි ද, තමාට කළ සතුරු කම් සිහි වන කල්හි ද, බොහෝ දෙනාට ද්වේෂමූල සිත් උපදී.

මා - පිය, දූ - දරු ආදී හිතවතකු මළ කල්හි ද, අන් අලාභයක් වූ කල්හි ද, තමා අතින් විශාල වරදවල් සිදු වූ කල්හි ද, ශෝක කිරීම් වශයෙන් උපදින්නේ ද ද්වේෂමූල සිත් ය.

තමාට වඩා හොඳින් කන - බොන අය, අදින - පළඳින අය දුටු කල්හි ද, හොඳ රථවාහනවලින් යනෙන අය දුටු කල්හි ද, හොඳ ගෙවල් සාදගෙන ඉන්නා අය දුටු කල්හි ද, ගරු බුහුමන් ලබන අය දක්නා කල්හි ද ඊර්ෂ්‍යා සහගත ව ද්වේෂමූල සිත් ඇති වේ.

නිතර අනුන්ගේ අගුණ සොයමින් කියමින් සිතමින් ඉන්නා ඇතමුන්ට එක් එක් දිනක බොහෝ ද්වේෂ මූලික අකුසල් සිත් පහළ වේ.

ප්‍රශ්න

1. ද්වේෂය යනු කුමක් ද?
2. ද්වේෂමූල සිත වේදනා කියකින් යුක්ත වෙනවා ද?
3. ශෝකය යනු කුමක් ද?
4. ද්වේෂමූල සිත්වලින් සිදුවිය හැකි අකුශල කර්ම පථයෝ කවරහුද?
5. අනුන්ගේ දෙස් කීමේදී ඇතිවන සිත කුමක් ද?
6. ශෝක කිරීමේදී ඇති වන සිත කුමක් ද?
7. දවසෙහි බොහෝ ද්වේෂ මූලික සිත් ඇති විය හැක්කේ කෙබඳු අයට ද?

8. යමක් ඉල්ලන්නට ආ තැනැත්තාට කරදරයෙන් නිදහස් වීම පිණිස යමක් දෙන කල්හි ඇති විය හැකි සිත කවරේ ද?

9 වන පාඩම

මෝහමූල සිත් දෙක

යම් කිසි කරුණක් සිතන කල්හි ඒ කරුණ හරියට දැන ගන්නට නො පිළිවන් වන පරිදි සිත අඳුරු කරන එක්තරා ස්වභාවයකට මෝහය යි කියනු ලැබේ. එය සාමාන්‍යයෙන් අකුසල් සිත් සියල්ලෙහි ම ඇත්තේ ය. එය මෝහ මූල චිත්තයෙහි බලවත් ව ඇත්තේ ය. මෝහ මූල චිත්තය බෙදෙන්නේ විචිකිචිඡා, උද්ධච්ච යන වෛතසික දෙකෙනි.

බුද්ධාදි රත්තත්‍රය ගැන හා පින් පව්වල විපාක, මරණින් මතු නැවත ඉපදීම යනාදිය ගැන හටගන්නා සැකය විචිකිචිඡා නම් වේ. යම් කිසිවක් සිතන කල්හි කරන කල්හි සිතෙහි හටගන්නා නො සන්සුන් ගතිය කලබල ගතිය උද්ධච්ච නම් වේ. මෝහමූල චිත්තය සමහර අවස්ථාවෙක විචිකිචිඡාවෙන් යුක්ත ව ද සමහර අවස්ථාවෙක බලවත් උද්ධච්චයෙන් යුක්ත ව ද උපදී.

මෝහමූල චිත්තය, අරමුණේ සැටි වසන මෝහයෙන් යුක්ත වන නිසා ද, අරමුණ ගැන නිශ්චයක් නැති නිසා ද, උද්ධච්චයාගේ වශයෙන් සැලෙන නිසා ද, අරමුණු රසය හොඳින් ගැනීමට සමත් නොවේ. එබැවින් සෑම කල්හි ඒ සිත උපේක්ෂා සහගත ම වේ.

සැකය ය නො සන්සුන් කම ය යන මේ දෙක ප්‍රකෘතියෙන් ම සත්ත්වයන් තුළ ඇති වන කරුණු දෙකකි. ඒවා කෙනකුගේ මෙහෙයීමෙන් ඇති වන ධර්ම නො වේ. එබැවින් මෝහමූල චිත්තයෙහි සම්බාර භේදය නො ලැබේ. සියලු ම මෝහමූල සිත් අසම්බාරිකය.

උපේක්ෂා සහගත විචිකිත්සා සම්ප්‍රයුක්ත සිතය

උපේක්ෂා සහගත ඖධ්‍යා සම්ප්‍රයුක්ත සිතය යි මෝහමූල සිත් දෙකකි.

මෝහමූල සිත් දුබල බැවින් ඒවායින් ලෝහමූල දෝසමූල සිත්වලින් මෙන් බරපතල විපාක ඇති නො වේ. විවිකිච්ඡාව සහගත සිතෙහි ඇති විශේෂ නපුර නම් එය ඇති වන තැනැත්තා ගේ සිත පස්කම් සැපයට මිස කුශලයට නො නැමීම ය. විවිකිච්ඡාව ඇතිව කුශලයක් කළත් එය බලවත් කුශලයක් නො වේ.

සාමාන්‍ය මනුෂ්‍යයන්ගේ ඥානය ඉක්ම වූ උසස් නුවණ ඇති බුද්ධාදී මහෝත්තමයන්ට මිස, සෙස්සන්ට අවිෂය වූ කරුණු විවේචනය කරන්නට යැමෙනුත්, පරලොව ආදිය පිළිබඳ ව සාමාන්‍ය ජනයා කරන පුහු විවේචන ඇසීමෙනුත්, කියැවීමෙනුත් බොහෝ දෙනාට විවිකිච්ඡාව වැඩි වේ. එය දුරු කර ගැනීමට ඇත්තා වූ උපාය නම් තමාගේත් බුද්ධාදීන්ගේත් වෙනස තේරුම් ගෙන ශ්‍රද්ධාව දියුණු කර ගැනීමය.

උද්ධච්ච සහගත සිත වනාහි හදිසියෙන් පැමිණෙන කරුණුවලදීත් එක විට බොහෝ වැඩ කිරීමේදීත් ඉක්මනින් වැඩ කිරීමේදීත් සමහර විට ඇති වන්නකි. ඉතා දුබල බැවින් මරණින් මතු සත්ත්වයා අපායට පැමිණවීමේ ශක්තිය ද ඒ සිතට නැත. ඉතිරි අකුසල් සිත් එකොළොසට අපායට පැමිණවීමේ ශක්තිය ඇත්තේ ය.

ලෝහමූල සිත් අට ය, ද්වේෂමූල සිත් දෙක ය, මෝහමූල සිත් දෙකය කියා අකුසල් සිත් දෙළොසෙකි.

ඒ සිත් දෙළොසෙහි සෝමනස්ස සහසගත සිත් සතරක් ද, උපේක්ෂා සහගත සිත් සයක් ද, දෝමනස්ස සහගත සිත් දෙකක් ද, අසඞ්ඛාරික සිත් සතක් ද, සසඞ්ඛාරික සිත් පසක් ද ඇත්තේ ය.

ප්‍රශ්න

1. මෝහය යනු කුමක් ද?
2. විවිකිච්ඡාව යනු කුමක් ද?
3. උද්ධච්චය යනු කුමක් ද?
4. මෝහමූල විත්තය බෙදෙන්නේ කුමකින්ද?

- 5. මෝහමූල සිත සෝමනස්සයෙන් හෝ දෝමනස්සයෙන් යුක්ත නොවන්නේ කුමක් නිසා ද?
- 6. මෝහමූල විත්තයෙහි සඬ්ඛාර හේදය නො ලැබෙන්නේ කුමක් නිසා ද?
- 7. විවිකිච්ඡාව දුරු කර ගත හැක්කේ කෙසේ ද?
- 8. විවිකිච්ඡාව ඇති වීමේ හේතු මොනවා ද?
- 9. සියල්ලට ම දුබල අකුසල සිත කුමක් ද?

10 වන පාඩම

අහේතුක සිත් අටළොස

මේ ධර්මයෙහි ලෝභ - ද්වේෂ - මෝහ - අලෝභ - අද්වේෂ - අමෝහ යන වෛතසික ධර්ම සයට හේතු යන නම ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. හේතු යන නාමය ව්‍යවහාර කරන වෛතසික සයෙන් යටත් පිරිසෙයින් එකක් හෝ යෙදෙන සිතට සහේතුක සිතකැ යි කියනු ලැබේ. එක හේතු ධර්මයකුදු නො ලැබෙන සිත්වලට අහේතුක සිත් යයි කියනු ලැබේ. අකුශල විපාකය, කුශල විපාකය, ක්‍රියාය කියා අහේතුක සිත් තුන් කොටසක් ඇත්තේ ය. ඒ සිත්වලට අහේතුක නාමය ව්‍යවහාර කරන්නේ ඒවා යම්කිසි හේතුවක් නැති ව ඉබේ ම ඇති වන ඒවා නිසා නොව, හේතු යන නම ව්‍යවහාර කරන ලෝභාදී ධර්ම සයෙන් එකකුත් ඒ සිත්වල නැති නිසා බව විශේෂයෙන් මතක තබා ගත යුතු ය. (හේතු පිළිබඳ විස්තරයක් මතු පරිච්ඡේදයක එනවා ඇත.) අකුශල විපාක සිත් සතක් ද, කුශල විපාක සිත් අටක් ද, ක්‍රියා සිත් තුනක් ද, ඇති බැවින් අහේතුක සිත් (18) අටළොසක් වේ.

විපාක යනු කුශලාකුශලයන් කළ තැනැත්තාගේ සන්තානයෙහි ඒ කුශලාකුශලයන් නිසා අනාගතයෙහි ඇති වන සිත් ය. කුශලාකුශලයන් ගේ බලයෙන් අනාගතයෙහි ඇති කරවන සිත් ය.

අකුශල විපාක සිත් සත

සාමාන්‍යයෙන් අකුශල විපාකය එකක් වුව ද සිත් උපදනා ස්ථානයන් ගේ වශයෙන් ද, සිත්වලින් සිදුකරන කෘත්‍යයන් ගේ වශයෙන් ද අකුශල විපාක සතක් වේ.

ඇස ය, කන ය, නාසය ය, දිව ය, කය ය, හෘදය රූපය ය කියා සිත් උපදනා ස්ථාන සයක් ඇත්තේ ය. (ඒවා ගැන විස්තර මතු දත හැකි වනු ඇත.) විපාක සිත් අතර ඇසෙහි උපදනා සිත් ද ඇත්තේ ය. කනෙහි උපදනා සිත් ද, නාසයෙහි උපදනා සිත් ද, දිවෙහි උපදනා සිත් ද, කයෙහි උපදනා සිත් ද ඇත්තේ ය. ඒ සිත්වලට උපදනා ස්ථාන අනුව නම් දී තිබේ. හෘදය රූපයෙහි උපදනා සිත් බොහෝ බැවින් ඒවාට උත්පත්ති ස්ථානය අනුව නම් නො දිය හැකි ය. අහේතුක සිත්වල හෘදයෙහි උපදනා සිත්වලට ඒ ඒ සිතින් සිදුකරන කාර්යය අනුව නම් දී තිබේ.

- උපෙක්ඛා සහගත වක්ඛු විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත සෝත විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත ඝාන විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත ජ්විහා විඤ්ඤාණය
- දුක්ඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත සම්පට්ච්ඡනය
- උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණය

මේ සත අකුශල විපාක සිත් ය.

වක්ඛු විඤ්ඤාණය යන්නෙහි තේරුම, ‘ඇසෙහි උපදනා සිතය’ යනුයි. එයින් ඇස ඉදිරියට පැමිණි රූපයේ දැකීම සිදු කරනු ලැබේ.

සෝත විඤ්ඤාණය යන්නෙහි තේරුම, ‘කයෙහි උපදනා සිතය’ යනුයි. එයින් කනට පැමිණෙන ශබ්ද ඇසීම කරනු ලැබේ.

ඝාන විඤ්ඤාණය යන්නෙහි තේරුම, “නාසයෙහි උපදනා සිතය” යනුයි. එයින් නාසයට පැමිණෙන ගන්ධයන් දනගැනීම සිදු කරනු ලැබේ.

කාය විඤ්ඤාණය යන්නෙහි තේරුම, “කයෙහි උපදනා සිතය” යනුයි. එයින් ශරීරයෙහි සිදුවන සැපීම් දනගනු ලැබේ.

එක්සුර්විඥානාදී විඥන පසින් ගන්නා ලද අරමුණ පිළිගන්නා සිතට සම්පටිච්ඡන සිතය යි කියනු ලැබේ.

සම්පටිච්ඡනයෙන් ගත් අරමුණ විමසන්නා වූ සිත සන්තීරණ නම් වේ. (සම්පටිච්ඡන - සන්තීරණ සිත් දෙකෙහි තතු වීථි කාණ්ඩයේ දී දත හැකි වනු ඇත. දැන් සිත් ගණන පමණක් මතක තබාගන්න.)

අහේතුක කුශල විපාක සිත් අට

- උපෙක්ඛා සහගත එක්ඛු විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත සෝභ විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත සාන විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත ජ්වහා විඤ්ඤාණය
- සුඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය
- උපෙක්ඛා සහගත සම්පටිච්ඡනය
- සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණය
- උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණය

මෙසේ අහේතුක කුශල විපාක සිත් අටෙකි.

අකුසල් සිත්වලින් ඇති කරන්නේ අහේතුක විපාක පමණෙකි. කුසල් සිත්වලින් අහේතුක සහේතුක විපාක දෙවර්ගය ම ඇති කරනු ලැබේ. කියන ලද්දේ කුශලයෙන් ඇති කරන අහේතුක විපාක සිත් ය. කුශලයෙන් ඇති කරන සහේතුක විපාක පසුව දත හැකි වනු ඇත. අහේතුක කුසල විපාක සිත් මිස, අහේතුක කුසල් සිත් කොටසක් නැති බව ද මතක තබා ගත යුතු ය.

අකුසල විපාකවලට වඩා අහේතුක කුශල විපාක වල ඇති වෙනස, කාය විඥනය සුඛ සහගත වීමත්, සන්තීරණ දෙකක් වීමත් ය.

සන්තීරණ දෙකක් වී ඇත්තේ අරමුණු අනුව ය. අරමුණ ඉතා හොඳ වන කල්හි සන්තීරණය සෝමනස්ස සහගත වේ. අරමුණ මධ්‍යම වන කල්හි උපේක්ෂා සහගත වේ.

ප්‍රශ්න

1. මේ සිත්වලට අහේතුක සිත්ය කියන්නේ ඉබේ ම ඇති වන නිසා ද? නැතහොත් අනික් කරුණක් නිසා ද?
2. හේතු යන නම ව්‍යවහාර කරන ධර්මයෝ කවරහු ද?
3. විපාකය යි කියනුයේ කෙබඳු සිත් කොටසකට ද?
4. අහේතුක සිත්වලට නම් දී තිබෙන්නේ කෙසේ ද?
5. අකුසල් සිත්වලින් සහේතුක විපාකත් ඇති කරනවා ද?
6. අකුශල විපාක සිත්වලට වඩා කුශල විපාක සිත්වල වෙනස්කම් මොනවා ද?

11 වන පාඨම

අහේතුක ක්‍රියා සිත් තුන

විපාක උපදවන ස්වභාවයක් නැති යම්කිසි කර්මයක විපාකත් නො වන සිත්වලට ක්‍රියා සිත්ය යි කියනු ලැබේ. යම්කිසි කෘත්‍යයක් සිදුකිරීම හැම සිතකම ස්වභාවය ය. විපාක උපදවන සිත්වලට කුසල්ය, අකුසල් ය යන නම් දුන් බැවින් ඒවායින් උපදවන සිත්වලට විපාක යන නම දුන් බැවින් ඉතිරි වන සිත් කොටසට ඒ ඒ කෘත්‍යයන් සිදුකිරීම වශයෙන් ඇතිවීම නිමිත්ත කොට ක්‍රියා යන නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. අහේතුක ක්‍රියා සිත්වලට නම් තබා ඇත්තේ ද ඒ සිත්වලින් සිදුකරන කෘත්‍යයන් අනුව ය.

උපෙක්ඛා සහගත පඤ්චද්වාරාවච්ඡේදනය
 උපෙක්ඛා සහගත මනොද්වාරාවච්ඡේදනය
 සෝමනස්ස සහගත භසිතුප්පාදය

යනු අහේතුක ක්‍රියා සිත් තුන ය.

ඇස, කන, නාසය, දිව, කය යන මේ සිත් උපදනා ස්ථානවලට ද්වාරය යි ද කියනු ලැබේ. චිත්තසන්නානයට රූපාදි අරමුණු ඇතුළු වන්නේ ඒ ද්වාරවලිනි. භවාච්ච චිත්තය යි කියන සත්ත්වයාගේ ප්‍රකෘති

චිත්තය හා තවත් බොහෝ සිත් ද ඇතිවන්නේ හෘදය කෝෂයෙහි ය. හෘදය කෝෂයෙහි පවත්නා වූ භවාභිග චිත්ත පරම්පරාවට මනෝද්වාරය යි කියනු ලැබේ. නා නා කරුණු සම්බන්ධයෙන් නොයෙක් සිත් නැගී නැගී එන්නේ හෘදය කෝෂයෙහි පවත්නා භවාභිග චිත්තයෙනි.

වක්ෂුරාදි ද්වාර පසින් යම් කිසිවකට අරමුණක් පැමිණිය හොත් එකෙණෙහි ම ඒ අරමුණ මනෝද්වාරයේ ද සැපේ. එයින් භවාභිග සිත් ඉපදීම නැවතී, ද්වාරයක යම්කිසි අරමුණක් ගැටුණු බව දැනගන්නා සිතක් පහළ වේ. එය පඤ්චද්වාරයෙහි ගැටුණ අරමුණ මෙතෙහි කිරීමක් බැවින් ඒ සිතට පඤ්චද්වාරාවර්ජන යයි කියනු ලැබේ. පඤ්චද්වාරයෙහි ගැටීමක් නො වී කෙළින් ම මනෝද්වාරයට ද අරමුණු පැමිණේ. එසේ පැමිණෙන අරමුණු සම්බන්ධයෙන් මුලින් ම පහළ වන සිත මනෝද්වාරාවර්ජන නම් වේ.

පඤ්චද්වාරාවර්ජනය යනු පඤ්චද්වාරයට පැමිණෙන අරමුණු මෙතෙහි කර සිතය. මනෝද්වාරාවර්ජනය යනු මනෝද්වාරයට පැමිණෙන අරමුණ පළමුවෙන් ම මෙතෙහි කරන සිත ය. (මේ සිත් දෙක පිළිබඳ අවබෝධයක් ඇති කර ගත හැකි වන්නේ වීථි කාණ්ඩය උගෙනීමේ දී ය. දැන් සාමාන්‍යයෙන් සිත් දෙක පමණක් මතක තබාගන්න.)

භසිතුප්පාද චිත්තය යනු සිතා උපදවන සිත ය. සිතා උපදවන සිත් තවත් ඇත්තේ ය. මේ අභේතුක ක්‍රියා චිත්තය ද ඉන් එකකි. සිතා උපදවන අන් සිත්වලින් සිතාව පමණක් නොව තවත් දේ ද සිදු කරනු ලැබේ. මේ සිතින් කරන්නේ සිතාව පමණෙකි. එබැවින් මෙයට භසිතුප්පාද යන නම තබා ඇත්තේ ය.

මේ අභේතුක ක්‍රියා සිත් තුන හැර තවත් ක්‍රියා සිත් (17) සතළොසක් ඉදිරියෙහි කියැවෙන්නේ ය. ක්‍රියා සිත් සියල්ල ම (20) විස්සෙකි. ඒ සිත්වලින් පඤ්චද්වාරාවර්ජන, මනෝද්වාරාවර්ජන දෙක හැර ඉතිරි ක්‍රියා සිත් (18) අටළොස ම ඇති වන්නේ රහතුන්ට ය. මේ භසිතුප්පාද සිත ද රහතුන්ට පමණක් ඇති වන සිතකි. රහත්හු සාමාන්‍ය ජනයා මෙන් හඬ ලා සිතාසෙන්නාහු නො වෙති. සිතාව සයාකාර වන

බව අලභිකාර ශාස්ත්‍රයෙහි දක්වා තිබේ. සිතය, හසිතය, විහසිතය, උපහසිතය, අපහසිතය, අතිහසිතය යනු සයාකාර සිනාවන්ගේ නාමයෝ ය.

මුහුණ බලා ඉන්නා කෙනකුට ප්‍රීතිමත් වූ බව අගෙන පරිදි ඇස් දෙක පමණක් මදක් විවෘත වන සිනාව සිත නම් වේ. දත්වල අග පෙනෙන හඬ නො නැගෙන සිනාව හසිත නම් වේ. බුද්ධ ප්‍රත්‍යේක බුද්ධාදි උත්තම පුද්ගලයෝ ඒ දෙයාකාරයෙන් සිනාසෙති. හඬ නගා සිනාසීම නො කෙරෙති.

මිහිරි හඬක් නැගෙන සිනාව විහසිත නම් වේ. හිස හා උරහිස් සැලෙන සිනාව උපහසිත නම් වේ. කලාශාණ පෘථග්ජනයෝ ද ශෛක්ෂයෝ ද ඒ දෙයාකාරයෙන් සිනාසෙති. මහ හඬ නගා නො සිනාසෙති.

ඇස්වලින් කඳුළු ගලන සිනාව අපහසිත නම්. ශරීරාවයව සියල්ල ම සොලවමින් දඟලමින් කරන සිනාව අතිහසිත නම්. ගුණධර්ම දියුණු කර නොගත් ලාමක අදහස් ඇත්තෝ ඒ දෙයාකාරයෙන් සිනාසෙති. හසිතෝත්පාද සිතින් ඇති කරන්නේ සිත - හසිත දෙක පමණෙකි.

අකුශල විපාක සිත් සත ය, කුශල විපාක සිත් අට ය, ක්‍රියා සිත් තුන යයි අහේතුක සිත් අටලොසකි. අහේතුක සිත් දුබල කොටසක් නිසා ඒවායේ සඞ්ඛාර හේදයක් අභිධර්ම පාලියෙහි දක්වා නැත. සිත් ගණන් ගැනීමේදී අහේතුක සිත් අටලොස ම අසඞ්ඛාරික සිත් ලෙස ගණන් ගනු ලැබේ.

අහේතුක සිත් අටලොසෙහි ඇත්තේ සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙකකි. උපේක්ෂා සහගත සිත් (14) තුදුසෙකි. සුඛ සහගත සිත් එකකි. දුඃඛ සහගත සිත් එකකි.

අකුශල සිත් (12) දෙලොස ය, අහේතුක සිත් (18) අටලොස ය යන සිත් තිසට අශෝභන සිත් යයි කියනු ලැබේ. මතු කියනු ලබන එක්

ක්‍රමයකින් (59) එකුත් සැටක් වූ ද, තවත් ක්‍රමයකින් (91) එක් අනුවක් වූ ද සිත්වලට සෝභන සිත් ය යි කියනු ලැබේ.

ප්‍රශ්න

1. ක්‍රියා සිත් ය කියනුයේ කෙබඳු සිත්වලට ද?
2. අභේතුක ක්‍රියා සිත්වලට නම් තබා ඇත්තේ කුමකින් ද?
3. හසිතූප්පාද සිතින් උපදවන සිතා දෙක කුමක් ද?
4. ඒ සිත ඇති වන්නේ කාට ද?
5. අශෝභන සිත් කොතෙක් ද?
6. ඒවායේ සෝමනස්ස සහගත සිත් කොතෙක් ද?
7. උපේක්ෂා සහගත සිත් කොතෙක් ද?
8. දෝමනස්ස සහගත සිත් කොතෙක් ද?
9. අසඬ්ඛාරික සිත් කොතෙක් ද?
10. සසඬ්ඛාරික සිත් කොතෙක් ද?

12 වන පාඩම

කාමාවචර කුසල් සිත් අට

යම් කිසිවකුගේ සන්තානයෙහි ඇති වුව හොත් ඒ තැනැත්තා ගේ සන්තානයෙහි අනාගතයෙහි ඉෂ්ට විපාක ඇති කරන්නා වූ සිත්වලට කුසල් සිත් යයි කියනු ලැබේ. දන් දීම, සිල් රැකීම ආදී වශයෙන් සාමාන්‍ය ජනයාට ඇති වන කුශලය කාමාවචර කුශලය ය. ශ්‍රද්ධාව බලවත්වීම් රිසි සේ දන වස්තූන් ලැබී ප්‍රිය ප්‍රතිග්‍රාහකයන් ලැබීම් ආදියෙන් ඒ කුශල චිත්තය සෝමනස්සයෙන් යුක්ත ව ද, ඒවා නො ලත් අවස්ථාවලදී උපේක්ෂාවෙන් යුක්ත ව ද ඇති වේ. එබැවින් සාමාන්‍යයෙන් එකක් වූ කුශල චිත්තය සෝමනස්ස සහගත සිත ය. උපේක්ෂා සහගත සිත ය කියා දෙකක් වේ. සමහර අවස්ථාවලදී ඒ කුශලය කර්ම කර්මඵලාදිය දන්නා නුවණින් යුක්තවද සමහර විට නුවණින් තොරව ද ඇති වේ. එබැවින් සෝමනස්ස සහගත සිත ද ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සිතය, ඥාණ විප්‍රයුක්ත සිතය කියා ද දෙකට බෙදේ. එසේ බෙදීමෙන් කුසල් සිත් සතරක් වේ. ඒ සතරින් එක එකක් නැවත සංස්කාර හේදයෙන් දෙකට දෙකට බෙදේ. එසේ බෙදීමෙන් කාමාවචර කුසල් සිත් අටක් වේ.

සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය
 සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.

යන මේ අට කාමාවචර කුශල විත්තයෝ ය.

මේ කාමාවචර කුශලයට මහා කුශල ය යි ද කියනු ලැබේ. එසේ කියන්නේ රූපාවචර අරූපාවචර ලෝකෝත්තර කුශලයන් මෙන් එය උසස් නිසා නොව, ලෝකයේ සෑම තැනම වෙසෙන බොහෝ දෙනාට ඇතිවන කුශලය නිසා ය. රූපාවචර අරූපාවචර ලෝකෝත්තර කුසල් ඉතා ටික දෙනකුට පමණක් කලාතුරකින් ඇති වන ඒවා ය.

කාමාවචර කුසල් සිත් අට ඇති වන්නේ දන, සීල, භාවනා, අපවායන, වෙය්‍යාවච්ච, පත්තිදන, පත්තානුමෝදනා, ධම්මසවන, ධම්මදේසනා, දිට්ඨිච්ඡුකම්ම යන දශ පුණ්‍යක්‍රියාවන් සිදුකිරීම් වශයෙනි.

දෙපනස් වෛතසිකයන් අතර චේතනා නම් වූ එක්තරා වෛතසිකයක් ඇත්තේ ය. දන චේතනා, සීල චේතනා, භාවනා චේතනා, පාණාතිපාත චේතනා, අදත්තාදන චේතනා, මිච්ඡාචාර චේතනා යනාදී වශයෙන් චේතනාවේ බොහෝ ප්‍රභේද ඇත්තේ ය. විත්තය ඒ ඒ අතට හරවන්නේ චේතනාවෙනි.

මහා කුසල් සිත් අට අතුරෙන් එක එක සිතක් දනාදී චේතනා අනුව සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසඞ්ධාරික දනමය කුශලය, සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසඞ්ධාරික සීලමය කුශලය යනාදී වශයෙන් දශය බැගින් වේ. සියල්ල එක් කළ කල්හි දශපුණ්‍ය චේතනා අනුව කාමාවචර කුසල් සිත් (80) අසුවක් වේ.

සිතක ඇත්තා වූ ශක්තියක් සිත් ඒ ඒ අතට හරවන චේතනාව ම ය තියුණු වූ ද මහත් වූ ද චේතනාවකින් යුක්ත කුශලය බලවත් ය. මහා විපාක ඇත්තේ ය. දුබල කුඩා චේතනාවෙන් යුක්ත කුශලය දුබලය, අල්ප විපාක ඇත්තේ ය.

කෙනෙක් සෝමනස්ස සහගත ඤාණ සම්ප්‍රයුක්ත අසඹිධාරික චිත්තයෙන් යාවකයකුට ශතයක් දෙයි. ඔහු තවත් දිනයක දී ඒ චිත්තයෙන් ම ඒ යාවකයාට ම රුපියලක් දෙයි. ඒ දෙවාරයේ දී ම ඇති වන්නේ එක ම සිත ය. එහෙත් ශතය දීමේ චේතනාවට වඩා රුපියල දීමේ චේතනාව මහත් ය. එබැවින් රුපියල දෙන ද, ඇති වන සෝමනස්ස සහගත ඤාණසම්ප්‍රයුක්ත අසඹිධාරික සිත බලවත් බවත්, මහා විපාක ඇති කරවන බවත් කිය යුතු ය. මේ ක්‍රමයෙන් සැම තැන ම චේතනා අනුව කුශලයන් ගේ කුඩා මහත් බව සලකා ගත යුතු ය.

කුශලයක් උසස් වීමට, බලවත් වීමට, ඇත්තා වූ ප්‍රධාන කරුණු ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත වීම ය. සෝමනස්ස සහගත වීම් ආදී කරුණු වලින් ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කුශලයට වඩා ඥාන විප්‍රයුක්ත කුශලයක් උසස් නොවේ. සෝමනස්ස සහගත, උපේක්ෂා සහගත අසංස්කාරික, සසංස්කාරික භාවයේ කුශලය පිළිබඳ අප්‍රධාන කරුණු ය. සාමාන්‍යයෙන් කියන කල්හි උපේක්ෂා සහගත කුශලයට වඩා සෝමනස්ස සහගත කුශලය ද සසඹිධාරික කුශලයට වඩා අසඹිධාරික කුශලය ද උසස් යයි කියනු ලැබේ. ඥාන විප්‍රයුක්ත කුශලයක් කිනම් කරුණකින්වත් ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කුශලයට වඩා උසස් නොවේ.

කාමාවචර කුශල චිත්තයන් ගේ උත්පත්ති ක්‍රමය

සොම්නසින් යුක්ත ව, කම්පල දන්තා නුවණින් යුක්ත ව කාගේවත් මෙහෙයීමක් නැති ව දන්දීම ආදිය කිරීමේ දී සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත උපදී.

සෞම්‍යසින් හා නුවණින් යුක්ත ව මෙහෙයීමක් ඇති ව දන්දීම ආදිය කිරීමෙහිදී සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

සෞම්‍යසින් පමණක් යුක්ත ව නුවණින් යුක්ත නො වී කෙනකුගේ මෙහෙයීමක් ද නැති ව දන් දීම ආදිය කිරීමෙහිදී සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත උපදී.

සෞම්‍යසින් යුක්ත ව නුවණින් තොර ව මෙහෙයීමකින් දන් දීම ආදිය කරන කල්හි සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත උපදී.

සෞම්‍යසක් නැති ව මද්‍යස්ථතාවෙන් යුක්ත ව කියන ලද පරිදි කිරීමේදී උපේක්ෂා සහගත කුසල් සිත් සතර ඇති වන සැටි සලකා ගත යුතු.

ප්‍රශ්න

1. කුශල චිත්තය යනු කුමක් ද?
2. කාමාවචර කුශල චිත්තය බෙදී තිබෙන්නේ කවර කරුණු වලින් ද?
3. කාමාවචර කුශලයට කියන අනික් නම කුමක් ද?
4. කුශලය උසස් වීමට ඇති ප්‍රධාන කරුණ කුමක් ද?
5. චේතනා අනුව කාමාවචර කුශලය කොතෙක් වේ ද?
6. කුශලයක කුඩා මහත් බව මනින්නේ කෙසේ ද?

13 වන පාඩම

සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් අට

වේදනා ඥාන සංස්කාරයන් අනුව කාමාවචර කුශලය සේ ම සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් ද අටක් වේ.

සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.

සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිත ය.
 උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිත ය.

සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් අටෙකි.

කාමාවචරයා කුශලයා ගේ විපාක වශයෙන් ඇති වන සිත් මේ අට පමණක් නො වේ. ඉහත අහේතුක සිත්වල දී කියැවුණු කුශල විපාක සිත් අට ද, මේ කාමාවචර කුශලයා ගේ ම විපාකයෝ ය. කාමාවචර කුශලයා ගේ විපාක, අහේතුක සහේතුක වශයෙන් දෙවර්ගයෙකි. මේ සිත් අට සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් ය. අහේතුක සිත්වල දැක්වුණු කුශල විපාක සිත් අට අහේතුක කුශල විපාකයෝ ය.

කාමාවචර කුශලය කළ තැනැත්තා මළ පසු ජීවත් ව උන් කාලයේ දී පැවැති ඔහුගේ සිත් පරම්පරාවටම අයත් ව යම්කිසි භවයක මේ සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් කාමාවචර කුශලයා ගේ විපාක වශයෙන් උපදී. කුශලය ඉතා දුබල එකක් වී නම් කුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ සිත දුබල කුශලයා ගේ විපාක වශයෙන් අලුත් භවයෙහි පළමුවෙන් පහළ වේ. මරණින් මතු යම්කිසි තැනක ඒ පළමුවන සිත පහළ වීම ම සත්ත්වයා ඒ භවයට පැමිණීම ය. උපන් පසු ඔහුට හොඳ රූප දැකීම, හොඳ හොඳ ශබ්ද ඇසීම ආදී වශයෙන් කාමාවචර කුශලයේ විපාක වශයෙන් වක්ඛු විඤ්ඤාණාදී අහේතුක කුශල විපාක සිත් ඇති වේ.

සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත් අට

සම්පූර්ණ තණ්හාව නැති කළා වූ, මතු කිසි කලෙක සසර නූපදින්නා වූ රහතුන්ට පින් පව් නැත. එහෙත් රහත්හු ද ලෝකයෙහි "පින්" යයි සම්මත වූ පිදිය යුත්තන් පිදීම, දහම් දෙසීම, දහම් ඇසීම ආදී සත් ක්‍රියා කෙරෙති. ඒවා කිරීම වශයෙන් රහතුන් කෙරෙහි ඇති වන සිත් කාමාවචර කුශල විත්තයන්ට සමාන වතුදු කුශලයෙහි සේ මතු විපාක

ඉපදවීමේ ශක්තියක් ඒවායේ නැත. එබැවින් ඒවා කුශල් නො වේ. රහතුන් ගේ සන්තානයෙහි ඇති වන ඒ සිත්වලට ඒ ඒ ක්‍රියා සිදුකිරීම් මාත්‍රය පමණක් ඇති බැවින් “ක්‍රියා සිත්” යයි කියනු ලැබේ. සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත් ද කාමාවචර කුශල සේ ම අටෙකි.

සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතය
සෝමනස්ස සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිතය
සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතය
සෝමනස්ස සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිතය
උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතය
උපේක්ෂා සහගත ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිතය
උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතය
උපේක්ෂා සහගත ඥාන විප්‍රයුක්ත සසංස්කාරික සිතය

යන මේ අට සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත් ය.

කාමාවචර කුසල් සිත් අට ය, සහේතුක කාමාවචර විපාක සිත් අට ය, සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත් අට යයි කාමාවචර සෝභන සිත් (24) සුවිස්සෙකි. එහි සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙලොසෙකි. උපේක්ෂා සහගත සිත් දෙලොසෙකි. ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සිත් දෙලොසෙකි. ඥාන විප්‍රයුක්ත සිත් දෙලොසෙකි. අසඬ්ඛාරික සිත් දෙලොසෙකි. සසංස්කාරික සිත් දෙලොසෙකි.

අකුසල් සිත් දෙලොසය, අහේතුක සිත් අටලොස ය, කාමාවචර සෝභන සිත් සුවිස්ස යයි කාමාවචර සිත් (54) සුපනසෙකි.

කාම සිත් සුපනසෙහි අකුසල් දෙලොසෙකි. කුසල් අටෙකි. විපාක තෙවිස්සෙකි. ක්‍රියා එකොලොසෙකි.

සෝමනස්ස සහගත සිත්	18
උපේක්ෂා සහගත සිත්	32
දෝමනස්ස සහගත සිත්	2
සුඛ සහගත සිත්	1

දුක්ඛ සහගත සිත්	1
අසඬුබාරික සිත්	37
සසඬුබාරික සිත්	17

මේ සිත් ගණන මතක තබා ගන්න. මතක තබා නොගත හොත් ඉදිරියට කරදර විය හැකි ය.

ප්‍රශ්න

1. සහේතුක කාමාවචර විපාක අටවැදෑරුම් වන්නේ කෙසේ ද?
2. කාමාවචර කුසලයෙන් ඇති කරන්නේ සහේතුක කාමාවචර විපාක අට පමණක් ද?
3. කාමාවචර කුශලයෙන් ඇති කරන විපාක සම්පූර්ණයෙන් කොතෙක් ද?
4. සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියාවලත් කාමාවචර කුශලයේත් වෙනස කවරේ ද?
5. කාමාවචර සිත් සිව් පනස වේදනා හේදයෙන් බෙදනු.

14 වන පාඩම

රූපාවචර සිත් පසළොස්

රූපාවචර - අරූපාවචර - ලෝකෝත්තර සිත් තුන් වර්ගය පොදු ජනයාට ඇති නො වන, පෙර පින් හා මහා වීර්යී ඇති, කාමාශාවත් බැහැර කළ, උසස් පුද්ගලයන් ටික දෙනකුට පමණක් ඇති වන, විශේෂ සිත් කොටසෙකි. පොදු ජනයාට ඇති වන්නේ කාම සිත් පමණකි. ඒවායින් ද, හසිතූප්පාදය හා මහා ක්‍රියා සිත් අට ඔවුනට ඇති නො වේ.

රූපාවචරාදි සිත්වලට “ධ්‍යාන සිත් ය” යි කියනු ලැබේ. ඒවා කාමාවචර සිත්වලට වඩා බොහෝ වෙනස් ය. උසස් ය. බලවත් ය. සාද්ධි ප්‍රාතිභායී කළ හැකි වන්නේ ඒ සිත්වල බලයෙන් ය.

රූපාවචර චිත්තය: කුශල - විපාක - ක්‍රියා වශයෙන් තුන් කොටසකට බෙදේ. ඒ එක් එක් කොටසක් නැවත ධ්‍යානයන් ගේ

වශයෙන් පසට පසට බෙදේ. එසේ වීමෙන් රූපාවචර සිත් පසලොසක් වේ.

කාමාවචර සිත් වලට ශක්තිය ඇත්තේ අරමුණ යන්තමට ගැනීමට ය. අරමුණ හොඳින් ගත හැකි (දත හැකි) ශක්තිය ඇත්තේ ධ්‍යාන සිත් වලට ය. ධ්‍යාන සිත් තමන් විසින් ගන්නා කසිණාදි ආරම්භණය බදු ගන්නාක් මෙන් ඉතා හොඳින් ද, තදින් ද, ගන්නේ ය. ධ්‍යාන සිතට එසේ කළ හැකි වන්නේ ධ්‍යානයේ බලයෙනි.

ප්‍රථම ධ්‍යානය - ද්විතීය ධ්‍යානය - තෘතීය ධ්‍යානය - චතුර්ථ ධ්‍යානය - පඤ්චම ධ්‍යානය කියා ධ්‍යාන පසක් ඇත්තේ ය. ඒවා වෛතසික ධර්ම සමූහයෝ ය. ප්‍රධාන ධ්‍යානාභිගය බලවත් වූ ඒකාග්‍රතාව ය. පොදු ජනයා ගේ සිතෙහි ද දුබල ඒකාග්‍රතාවක් ඇත්තේ ය. එය එක අරමුණක සිත බොහෝ වේලාවක් පැවැත්වීමට සමත් නො වේ. ධ්‍යාන ඒකාග්‍රතාව වනාහි බොහෝ වේලාවක් එක අරමුණක සිත පැවැත්වීමට සමත් වේ. ධ්‍යාන ලාභීන්ට පැය ගණනක් වුව ද දවස මුළුල්ලෙහි ම වුව ද තමන් ගේ සිත එක අරමුණේ ම පැවැත්විය හැකි ය.

ඒකාග්‍රතාවට හෙවත් සමාධියට “චිතර්කය, විචාරය, ප්‍රීතිය, සුඛය, උපේක්ෂාව ය” යි උපකාරක ධර්ම පසක් ඇත්තේ ය. සමාධි චිත්තයට පසු බසින්තට හැකිලෙන්තට නො දී චිතර්කය යෝගාවචරයා ගේ සිත නැවත නැවත අරමුණට යවයි. විචාරය අරමුණ පිරිමදී. සිත ප්‍රබෝධ කරයි. සුඛයෙන් ආස්වාදය ඇති කරයි. චිතර්කාදී ධර්ම සතරේ උපකාරයෙන් සමාධිය බලවත් වී ප්‍රථම ධ්‍යානය සෑදේ. අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයෙන් යුක්ත වන චිතර්ක විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා යන ධර්ම පස ප්‍රථම ධ්‍යානය ය.

ප්‍රථම ධ්‍යානය ලැබූ තැනැත්තා ඉදිරියට ද භාවනාවෙහි යෙදෙන කල්හි චිතර්කයෙන් තොරව පැවැත්විය හැකි තත්ත්වයට සමාධිය දියුණු වේ. එකල්හි ඔහුට විචාර, ප්‍රීති, සුඛ, ඒකාග්‍රතා යන චතුර්භවයෙන් යුක්ත ද්විතීය ධ්‍යානය පහළ වේ. යෝගාවචරයා නැවත භාවනා කරන කල්හි ක්‍රමයෙන් සමාධිය දියුණු වී ප්‍රීති, සුඛ, ඒකාග්‍රතා යන අභිග තුනෙන් යුක්ත වන තෘතීය ධ්‍යානය ද, සුඛ ඒකාග්‍රතා යන අභිග දෙකින් යුක්ත වන

චතුර්ථ ධ්‍යානය ද උපේක්ෂා, ඒකාග්‍රතා යන අඛණ්ඩ දෙකින් යුක්ත වන පඤ්චම ධ්‍යානය ද ඇති වේ. ධ්‍යානයෙන් යුක්ත වන සිත්වලට 'ධ්‍යාන සිත්ය' යි කියනු ලැබේ.

රූපාවචර කුසල් සිත් පස

චිතර්ක විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත ප්‍රථම ධ්‍යාන සිතය
විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත ද්විතීය ධ්‍යාන සිතය
ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත තෘතීය ධ්‍යාන සිතය
සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත චතුර්ථ ධ්‍යාන සිතය
උපේක්ෂා ඒකාග්‍රතා සහිත පඤ්චම ධ්‍යාන සිතය

යි රූපාවචර කුසල් සිත් පසෙක් වේ.

රූපාවචර විපාක සිත්

රූපාවචර ධ්‍යාන උපදවා ගත් තැනැත්තා ධ්‍යානයෙන් නො පිරිහී කල්පරිසරය කළ හොත් වැරදීමක් නැති ව ඉන්ම ලෝකයෙහි උපදින්නේ ය. මරණයට අනතුරුව ම ඔහුට ඔහු ගේ රූපාවචර කුශලයේ ආනුභාවයෙන් ඉන්ම ලෝකයෙහි රූපාවචර ධ්‍යාන චිත්තයක් පහළ වේ. ඒ සිත එහි පහළ වීම ඉන්ම ලෝකයේ ඉපදීම ය. රූපාවචර කුශල ධ්‍යානයෙන් උපදවා ගත් අයට මරණින් මතු ඒ කුශල ධ්‍යාන චිත්තයන් ගේ ආනුභාවයෙන් ඉන්ම ලෝකයේදී උපදනා ධ්‍යාන සිත් රූපාවචර විපාක සිත් ය. එක් එක් කුශල ධ්‍යාන සිතකට විපාක සිත් ද එක බැගින් ඇති බැවින් චිතර්ක විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත ප්‍රථම ධ්‍යාන චිත්තය යනාදී වශයෙන් රූපාවචර විපාක සිත් ද පසක් ඇත්තේ ය.

රූපාවචර ක්‍රියා සිත්

ධ්‍යාන සුවයෙන් විසිය හැකි වනු පිණිස ද, සෘද්ධි ප්‍රාතිභායාමී කිරීමේ බලය ලබනු පිණිස ද, රහත්හු ද සමහර විට ධ්‍යාන උපදවති. එසේ රහතුන් විසින් උපදවන රූපාවචර ධ්‍යාන සිත්වල, මතු විපාක ඇති කිරීමේ ශක්තිය නැති බැවින් රූපාවචර ක්‍රියා නම් වෙයි. රූපාවචර ක්‍රියා සිත් ද චිතර්ක විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා සහිත ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත ය යනාදීන් කුසලය සේ ම පසෙක් වේ.

“කුසල් සිත් පස ය, විපාක සිත් පස ය, ක්‍රියා සිත් පස යයි රූපාවචර සිත් පසලොසෙකි.

මේ ධ්‍යාන සිත්වල සුඛ වන වචනයෙන් කියැවෙන්නේ සෝමනස්සය ම ය. උපේක්ෂා යනුවෙන් කියැවෙන්නේ උපේක්ෂා වේදනාව ය. මේ සිත්වල ප්‍රථම - ද්විතීය - තෘතීය - චතුර්ථ ධ්‍යාන චිත්තයෝ සෝමනස්ස සහගත සිත් ය. රූපාවචර සිත් පසලොසෙහි ප්‍රථමාදි ධ්‍යාන සිත් තුන බැගින් ඇත්තේ ය. සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙලොසක් ඇත්තේ ය. උපේක්ෂා සහගත සිත් තුනක් ඇත්තේ ය.

රූපාවචර - අරූපාවචර - ලෝකෝත්තර සිත්වල අසඬිබාරික සසඬිබාරික භාවය විචාරණයෙන් අභිධර්මය උගෙනීමේ දී ලැබෙන විශේෂ ප්‍රයෝජනයක් නැත. ස්වරූප බෙදීමේදී සිත් ගණන් ගැනීමේ පහසුව සඳහා ඒවා සසංස්කාරික සිත්වලට ගණන් ගනිති.

ප්‍රශ්න

1. රූපාවචර සිත් කාට ඇති වන ඒවා ද?
2. රූපාවචරාදි සිත් තුන කොටසට පොදු නම කුමක් ද?
3. රූපාවචර චිත්තය පසලොස් වැදැරුම් වන්නේ කෙසේ බෙදීමෙන් ද?
4. ධ්‍යාන කොතෙක් ද?
5. ධ්‍යාන සිතේ හා කාමාවචර සිතේ වෙනස කවරේ ද?
6. ප්‍රධාන ධ්‍යානාචාරය කුමක් ද?
7. විපාක දීමේදී රූපාවචර කුශලයේ හා කාමාවචර කුශලයේ වෙනස කුමක් ද?
8. රූපාවචර විපාක චිත්තය යනු කුමක් ද?
9. රූපාවචර ක්‍රියා සිත් කෙබඳු සිත් කොටසක් ද?
10. රූපාවචර සෝමනස්ස සහගත සිත් කොතෙක් ද?
11. උපේක්ෂා සහගත සිත් කොතෙක් ද?

අරූපාවචර සිත් දොළොස

රූපයන් ගෙන් ඇත් කොට වඩා ශාන්ත බවට ප්‍රණීත බවට පත් කරන ලද පඤ්චම ධ්‍යාන චිත්තය “අරූපාවචර චිත්තය” යි කියනු ලැබේ. එය ද රූපාවචර චිත්තය සේ ම කුශල - විපාක - ක්‍රියා වශයෙන් තුනට බෙදෙන්නේ ය.

අරූපාවචර කුසල් සිත් සතර

- ආකාසානඤ්චායතන කුසල් සිත ය
- විඤ්ඤාණඤ්චායතන කුසල් සිත ය
- ආකිඤ්චඤ්ඤායතන කුසල් සිත ය
- නේවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතන කුසල් සිත ය

කියා ආරම්භණ හේදයෙන් අරූපාවචර කුසල් සිත් සතරක් වේ. ආරම්භණයන් ගේ වශයෙන් හේදයට පැමිණෙන්නා වූ එක ම සිත මේ අරූපාවචර සිත ය. අරූපාවචර සිත් උපදවා ගත හැක්කේ රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යානය උපදවා ගත් අයට පමණි. රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යානය ලබා ගත් අය ගෙන් ඇතැමෙක් රූප - කය පරිහරණය කිරීමේ කරදරය දැක, රූප - කය නිසා ම සත්ත්වයන්ට බොහෝ දුක් ඇති වන බව දැක රූප - කය කෙරෙහි කලකිරී, අරූපී ආත්ම භාවයක් ලැබීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් අරූප ධ්‍යාන උපදවති.

අරූප ධ්‍යාන උපදවන්නේ මෙසේ ය:- රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යානලාභියා ආකාස කසිණයෙන් අන්‍ය වූ කසිණයක් අරමුණු කරන පඤ්චම ධ්‍යාන චිත්තයෙන් මඳ වෙලාවක් හිඳ, තමා ගේ ධ්‍යාන චිත්තය රූප නිමිත්තයෙන් බැහැර කර ගැනීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් ධ්‍යාන චිත්තයේ අරමුණ වූ කසිණ නිමිත්ත දෙස සිතින් බලා ගෙන, එය රූපයක් සේ නො සිතා, ආකාශය ය කියා සිතන්නට හෙවත් භාවනා කරන්නට පටන් ගනී. එසේ භාවනා කරන කල්හි රූප කසිණ නිමිත්ත නැති වී, පළමු කසිණ නිමිත්ත පෙනුණු තැන ආකාශය පෙනෙන්නට වේ. කසිණයෙන් ගන්නා ලද්දක් නිසා ඒ පෙනෙන ආකාශයට “කසිණග්ඝාටිමාකාසය” යි කියනු ලැබේ. ඉදිරියට “ආකාශය - ආකාශය” කියා භාවනා කරන කල්හි කලින් රූප නිමිත්තක පැවැති රූපාවචර

පඤ්චම ධ්‍යානය ඒ ආකාරය අරමුණු කොට නැවත උපදී. එසේ උපදවා ගැනීම රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යානය රූප නිමිත්තයෙන් බැහැර කර ගැනීම ය. රූප නිමිත්තයෙන් බැහැර කර ගන්නා ලද ඒ පඤ්චම ධ්‍යාන සිත, පළමු වන අරූපාවචර සිත ය.

ඒ සිතට අරමුණු වන ආකාරය යෝගාවචරයා ගේ සිතට පමණක් ඇති සැටියට දැනෙනවා මිස ඇත්තට ම ඇති දෙයක් නො වේ. එය ප්‍රඥප්තියකි. සත්‍ය වශයෙන් නැත්තා වූ ඒ ආකාරයට පළමුවෙන් ඇති වීම වූ මුල් කොන ද නැත්තේ ය. නැති වී යෑම වූ අන්තිම කොන ද නැත්තේ ය. එබැවින් එයට අනන්තකාරණ යයි කියනු ලැබේ. අනන්තකාරණය අරමුණු කරන ධ්‍යානයෙන් යුක්ත වන බැවින් පළමු වන අරූපාවචර කුසල් සිතට “ආකාසානඤ්චායතන කුසල් සිත ය” යන නම දී තිබේ.

ආකාසානඤ්චායතන කුසල් සිතය යන්නෙහි තේරුම, අනන්තකාරණය අරමුණු කොට පවත්නා කුසල් සිත ය යනු යි.

ආකාසානඤ්චායතන ධ්‍යානය ලැබූ යෝගාවචරයා තමා ගේ ධ්‍යානය තවත් රූප නිමිත්තයෙන් ඇත් කරනු පිණිස, පළමුවන අරූපාවචර චිත්තයේ අරමුණු වන ආකාරය හැර දමා, ඒ සිත පමණක් ගෙන, එය අරමුණු කරමින් “විඤ්ඤාණය, විඤ්ඤාණය” කියා භාවනා කරන්නට පටන් ගනී. එසේ කරන කල්හි පළමු වන අරූප චිත්තය අරමුණු කරන, විඤ්ඤාණඤ්චායතන කුශල චිත්තය ඔහුට උපදී.

විඤ්ඤාණඤ්චායතන කුසල් සිත ය යන්නෙහි තේරුම, විඤ්ඤාණය අරමුණු කොට පවත්නා ධ්‍යානයෙන් යුක්ත සිත ය යනුයි.

ධ්‍යාන ලැබූ අයට වුව ද ධ්‍යාන චිත්තය නිතර ඇත්තේ නො වේ. අන් සිතකින් වෙසෙන අවස්ථාවලදී ධ්‍යාන චිත්තය නැත. දෙවන අරූප ධ්‍යානය ලැබූ යෝගාවචරයා තුන් වන අරූප ධ්‍යානය ලැබීම සඳහා පළමු වන අරූප ධ්‍යාන චිත්තයේ නැති බව මෙතෙහි කිරීමි වශයෙන් “නත්ථි කිඤ්චි - නත්ථි කිඤ්චි” යි භාවනා කරයි. එසේ කරන කල්හි පළමු වන

අරූපාවචර චිත්තයේ නැති බව අරමුණු කෙරෙමින් තුන් වන අරූපධ්‍යාන චිත්තය වූ ආකිඤ්චඤ්ඤායතන කුශල චිත්තය උපදී.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතන කුසල් සිත ය යන්නෙහි තේරුම පළමු වන අරූපාවචර චිත්තයා ගේ නැති බව අරමුණු කරන ධ්‍යානයෙන් යුක්ත සිත ය යනුයි.

තුන් වන අරූපධ්‍යානය ලැබූ යෝගාවචරයා, සතර වන අරූප ධ්‍යානය ලබනු පිණිස, තමා ලබා සිටින තුන් වන අරූප ධ්‍යාන චිත්තය ගෙන, “මෙය ශාන්තය - මෙය ප්‍රණිතය” කියා භාවනා කරන්නට පටන් ගනී. ඒ භාවනාවෙන් තුන් වන අරූප ධ්‍යාන චිත්තය අරමුණු කොට, සතර වන අරූප ධ්‍යාන චිත්තය උපදී. එය සියුම් කමින් අග තැන් පත් සිත ය. එයට වඩා සියුම් තවත් සිතක් නැත්තේ ය. එහි සියුම් කම කොතරම් ද කියත හොත්, ඒ සිතින් යුක්ත ව වෙසෙන යෝගාවචරයා හට “සිතක් ඇතු ව විසුවා ද, සිතින් තොරව ම විසුවා ද” කියා දැන ගැනීමටත් අපහසු තරම් ය. ඉතා සියුම් බැවින් ඒ සතර වන අරූපධ්‍යාන චිත්තයට නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන කුසල් සිත” යි කියනු ලැබේ.

නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන කුසල් සිත යන්නෙහි තේරුම, සංඥවක් ඇත්තේත් නැති, නැත්තේත් නැති තරමට සියුම් වූ කුසල් සිත ය යනුයි.

ප්‍රශ්න

1. “අරූපාවචර චිත්තය” යි කියනුයේ කෙබඳු සිතකට ද?
2. අරූපාවචර චිත්තය ප්‍රභේදයට පැමිණෙන්නේ කුමකින් ද?
3. අරූපාවචර සිත් සතරේ අරමුණු කවරේ ද?

16 වන පාඩම

අරූපාවචර විපාක, ත්‍රියා

අරූප ධ්‍යානලාභී පුද්ගලයා මරණින් මතු ඒ කුශලයේ බලයෙන් අරූප ලෝකයෙහි උපදින්නේ ය. අරූප හවයෙහි ඉපදීම් වශයෙන් ද ඒ

අරූප භවය නො සිඳි පැවැත්මට ද අරූප කුශලයට සමාන වූ ම ධ්‍යාන සිත් ඇති වේ. ඒවා අරූපාවචර විපාකයෝ ය.

ආකාසානඤ්චායතන විපාක සිතය
විඤ්ඤාණඤ්චායතන විපාක සිතය
ආකිඤ්චඤ්ඤායතන විපාක සිතය
තේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන විපාක සිතය

කියා අරූපාවචර විපාක සිත් ද සතරෙකි.

කාම - රූප ලෝක දෙකේ සත්ත්වයන් ගේ විඤ්ඤාණය පවත්නේ රූප - කය ඇසුරු කර ගෙන ය. රූප - කයක් නැති ව පැවතීමට ඒවාට ශක්තියක් නැත. අරූපාවචර විපාක වනාහි රූපයෙන් තොරව පැවතිය හැකි වන පරිදි දියුණු වූ ඒවා ය. එබැවින් අරූප ප්‍රතිසන්ධි විත්තය සමග රූප - කයක් ඇති නො වේ. විඤ්ඤාණයෙන් ඔවුහු ඉතා දීර්ඝ කාලයක් ජීවත් වෙති. කාම සත්ත්වයනට රූප - කයක් පරිහරණය කිරීම නිසා ඉමක් කොනක් නැති තරමට දුක් විඳින්නට සිදු වේ. අරූපී සත්ත්වයාට ඒ එකදුකකුදු නැත. නිවන් සැපයට බොහෝ දුරට සමාන සැපයක් අරූපී සත්ත්වයනට ඇත්තේ ය. කාම සත්ත්වයනට ඇත්තේ පිටස්තර දේවලින් ඉන්ද්‍රිය පිනවා ගෙන ලබන සැපයෙකි. අරූපී සත්ත්වයන් ගේ සැපයට පිටතින් කිසිවක් වුවමනා නැත. කාම සත්ත්වයන් ගේ ආත්ම භාවය බතක් වැනි ය. තවත් දේ එකතු කර නො ගත හොත් එහි රසයක් නැත. අරූපී ආත්ම භාවය කේක් කැබැල්ලක් වැනි ය. එය රසවත් කිරීමට තවත් දෙයක් එකතු කරන්නට ඕනෑ නැත. අරූපී සත්ත්වයා ගේ ඒ ජීවිතය ම ඔහුට සුවයෙකි.

අනාගාමී, අර්හත් පුද්ගලයන්ට පමණක් අයිති නිරෝධ සමාපත්ති නම් වූ සමචතක් ඇත්තේ ය. එය සිතීන් තොරව විසීමෙකි. එයට සමචුදිය හැක්කේ රූපාරූප ධ්‍යාන සියල්ල ම ලබා ඇති අනාගාමීන්ට හා රහතුන්ට ය. නිරෝධ සමාපත්තියට සම වැදිය හැකි වීමට රහත්හු ද අරූප ධ්‍යාන උපදවති. රහතුන් විසින් උපදවන විපාකදන ශක්තිය නැත්තා වූ අරූප ධ්‍යාන සිත් අරූපාවචර ක්‍රියා සිත් ය. ආකාසානඤ්චායතන ක්‍රියා සිත යනාදි වශයෙන් අරූපාවචර ක්‍රියා සිත් ද සතරෙකි.

කුසල් සිත් සතර ය, විපාක සිත් සතරය, ක්‍රියා සිත් සතර යයි අරුපාවචර සිත් දෙළොසකි. ඒ සියල්ල ම පඤ්චමධ්‍යාන සිත් ය. වේදනා හේදයෙන් උපේක්ෂා සහගත සිත් ය. පඤ්චමධ්‍යාන භාවයෙන් අරුපාවචර සිත් එකිනෙකට සමාන වුව ද, යට යට අරුපධ්‍යාන සිත්වලට වඩා මතු මතු අරුපධ්‍යාන සිත් ප්‍රණීත ය; උසස් ය.

පොදු ජනයාට අයත් නො වන, උසස් අයට ම අයත් වන උසස් පුද්ගලයන් විසින් ම උපදවනු ලබන, පවත්වනු ලබන, සිත් කොටසක් බැවින් රුපාවචර අරුපාවචර සිත්වලට මහග්ගත සිත් ය යන නාමය ද කියනු ලැබේ. මහග්ගත සිත් (27) සත් විස්සකි.

මහග්ගත සිත්වල කුසල් නවයෙකි. විපාක නවයෙකි. ක්‍රියා නවයෙකි. ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් තුනෙකි. ද්විතීය ධ්‍යාන - තෘතීය ධ්‍යාන - චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් ද තුන බැගින් ඇත්තේ ය. පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් පසළොසෙකි. මහග්ගතයෙහි සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙළොසෙකි. උපේක්ෂා සහගත සිත් පසළොසෙකි.

කාමාවචර සිත් (54) සිවු පනසය, රුපාවචර සිත් (15) පසළොසය, අරුපාවචර සිත් (12) දෙළොස ය යන මේ සිත් (81) එක් අසුවට “ලෞකික සිත් ය” යි කියනු ලැබේ. ලෞකික කුසල් සිත් (17) සතළොසෙකි. ලෞකික විපාක සිත් (32) දෙතිසෙකි. ක්‍රියා සිත් (20) විස්සෙකි.

ලෞකික සිත් එක් අසුවෙහි සෝමනස්ස සහගත සිත් (31) එක් තිසකි. උපේක්ෂා සහගත සිත් (47) සත් සාලිසෙකි. දෝමනස්ස සහගත සිත් (3) තුනෙකි. (මේ ගණන කියන ලද්දේ සුඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය සෝමනස්ස වලටත්, දුඃඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය දෝමනස්සවලටත් ඇතුළු කොට ය).

ප්‍රශ්න

1. “අරුපාවචර විපාකය” යි කියනුයේ කෙබඳු සිත් වලට ද?
2. රුප කයක් නැති ව සිත් පැවතිය හැක්කේ කෙසේ ද?

3. රූපයක් නැති ආත්ම භාවය හොඳ වන්නේ මක් නිසා ද?
4. මතු ඉපදීමක් නැති රහතුන් අරූප ධ්‍යාන උපදවන්නේ කුමට ද?
5. රූපාවචර අරූපාවචර සිත් දෙකොටසට ම සාධාරණ නම කුමක් ද?
6. ලෞකික කුසල් කොතෙක් ද? කවරහු ද?
7. ලෞකික විපාක කොතෙක් ද? කවරහු ද?
8. ක්‍රියා සිත් කොතෙක් ද? කවරහු ද?

17 වන පාඩම

ලෝකෝත්තර සිත් අට

සම්මාදිට්ඨි - සම්මාසඞ්ඛජ්ජ - සම්මාවාචා - සම්මා කම්මන්ත - සම්මා ආජීව - සම්මා වායාම - සම්මා සති - සම්මා සමාධි යන මේ වෛතසික ධර්ම අටට ‘ආයථිඅඡ්ථාඞ්ගික මාර්ගය’ යි කියනු ලැබේ. සංසාර සඞ්ඛ්‍යාත ලෝකයෙන් එතර වනු රිසියෙන් විදර්ශනා භාවනාවෙහි යෙදෙන යෝගාවචරයා ගේ සන්තානයෙහි ඒ ධර්මයෝ ක්‍රමයෙන් දියුණු වෙති. යෝගාවචරයාහට නිවන ප්‍රත්‍යක්ෂ කරවිය හැකි තරමට, මතු කවර කලෙකවත් ඇති නොවන ලෙස, කෙලෙසුන් නැසිය හැකි තරමට දියුණු වූ අඡ්ථාඞ්ගික මාර්ගය, සත්ත්වයා ලෝකයෙන් එතෙර කොට නිවනට පමුණුවන බැවින් ‘ලෝකෝත්තර මාර්ගයෙන් යුක්ත වන සිතට “ලෝකෝත්තර මාර්ගය” යි කියනු ලැබේ. ඒ ලෝකෝත්තර මාර්ගයෙන් යුක්ත වන සිතට ‘ලෝකෝත්තර සිත ය’ යි කියනු ලැබේ.

එක් පුද්ගලයකු ගේ සන්තානයෙහි ලෝකෝත්තර මාර්ගය එකිනෙකට වඩ වඩා බලවත් ව සතර වාරයක් ඇති වේ. පළමු වන වර ඇති වන ලෝකෝත්තර මාර්ගයට ‘සෝතාපත්ති මග්ග’ කියා ද, දෙවන වර ඇති වන ලෝකෝත්තර මාර්ගයට ‘සකදගාමි මග්ග’ කියා ද, තුන් වන වර ඇති වන ලෝකෝත්තර මාර්ගයට “අනාගාමි මග්ග” කියා ද, සතර වන වර ඇති වන ලෝකෝත්තර මාර්ගයට “අරහත්ත මග්ග” කියා ද, නම් කර තිබේ. සතර වරක ඇති වන ලෝකෝත්තර මාර්ගයන් අනුව -

- සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය
- සකදගාමි මග්ග චිත්තය
- අනාගාමි මග්ග චිත්තය

අරභත්ත මග්ග චිත්තය

කියා ලෝකෝත්තර කුසල් සිත් සතරක් වේ.

ලෝකෝත්තර විපාකවලට බොහෝ සෙයින් ව්‍යවහාර වී ඇත්තේ “විපාක” යන නාමය නො ව “ඵල” යන නාමය ය. විපාක ඵල යන වචන දෙක්හි අර්ථ වශයෙන් වෙනසක් නැත්තේ ය. ලෝකෝත්තර කුශලය වනාහි ලෞකික කුශලයන් මෙන් කල් පසු කොට, තමා ගේ විපාකය ඇති කරන්නක් නොව එකෙණෙහි ම විපාකය ඇති කරන කුශලයෙකි.

- සෝතාපත්ති ඵල චිත්තය
- සකදගාමි ඵල චිත්තය
- අනාගාමි ඵල චිත්තය
- අරභත්ත ඵල චිත්තය

කියා ලෝකෝත්තර විපාක සිත් ද සතරක් වේ. ලෝකෝත්තර ක්‍රියා සිත් නැත්තේ ය. කුසල් සිත් සතරක් හා විපාක සිත් සතරක් විමෙන් ලෝකෝත්තරසිත් අටක් වේ. ලෝකෝත්තර ක්‍රියා සිත් නැත්තේ එක් එක් මාර්ග සිතක් එක් පුද්ගලයකු තුළ එක වරකට වඩා ඇති නොවන බැවිනි. මාර්ග චිත්තය පළමු වන වර ඇති විමේදී ම ඒ ඒ මාර්ග චිත්තයේ ශක්ති ප්‍රමාණයෙන් ක්ලේශ ප්‍රභාණයක් සිදු වේ. මාර්ග චිත්තයන් නැවත නැවත ඇති නො වන්නේ ප්‍රභීණ ක්ලේශයෙහි නැවත ප්‍රභාණයක් කරන්නට දෙයක් නැති බැවිනි.

කාමාවචර සිත් (54) සිවු පනසක් ද, රූපාවචර සිත් (15) පසළොසක් ද, අරූපාවචර සිත් (12) දෙළොසක් ද, ලෝකෝත්තර සිත් (8) අටක් ද විමෙන් කෙටි ක්‍රමයෙන් සිත් (89) එකුත් අනුවක් වේ.

එකුත් අනු චිත්තයෙහි අකුසල් (12) දෙළොසක් ද, කුසල් (21) එක් විස්සක් ද, විපාක (36) සතිසක් ද, ක්‍රියා (20) විස්සක් ද ඇත්තේ ය. ඒවා සොයාගත යුතු.

මේ එකුන්අනු විත්තය අහේතුක සිත්ය, සහේතුක සිත් ය කියා දෙ කොටසකට ද, ශෝභන සිත් ය අශෝභන සිත් ය. කියා දෙ කොටසකට ද, ලෞකික සිත් ය-ලෝකෝත්තර සිත් ය කියා දෙ කොටසකට ද බෙදෙන්නේ ය. ඒ ඒ කොටස්වලට අයත් සිත්වල ගණන් සොයා ගත යුතු. වේදනාදි හේදවලින් ලෝකෝත්තර සිත් අට නො බෙදිය හැකි ය.

ප්‍රශ්න

1. ලෝකෝත්තර මාර්ගය යනු කුමක් ද?
2. ලෝකෝත්තර සිතය යනු කුමක් ද?
3. ලෝකෝත්තර සිත හේදයට පැමිණෙන්නේ කවර කරුණු අනුව ද?
4. ලෝකෝත්තර විපාක සිත්වලට කියන අනික් නම කුමක් ද?
5. සිත් සියල්ල ම කොපමණ ද?
6. ශෝභන සිත් හා අශෝභන සිත් කොතෙක් කොතෙක් ඇත්තේ ද?
7. කුසල් - අකුසල් - විපාක - ක්‍රියා සිත් කොතෙක් කොතෙක් ඇත්තේ ද?

18 වන පාඩම

ලෝකෝත්තර සිත්වල විස්තාර ක්‍රමය

ප්‍රථම ධ්‍යානාදි වශයෙන් ධ්‍යාන පසක් ඇති බව ඉහත කියා ඇත. ඒ ධ්‍යාන රූපාවචර සිත්වල පමණක් නො ව ලෝකෝත්තර සිත්වල ද ඇත්තේ ය. එබැවින් “ධ්‍යාන සිත් ය” යන නාමය ලෝකෝත්තර සිත්වලට යෙදෙන්නේ ය. ධ්‍යාන නො ලැබුවන්ට උපදනා ලෝකෝත්තර සිත් සෑම කල්හි ම ප්‍රථම ධ්‍යානයෙන් යුක්ත ව උපදී. ධ්‍යාන ලැබුවන්ගේ ලෝකෝත්තර සිත් ප්‍රථමාදි ධ්‍යාන පසින් යුක්ත විය හැකි ය. එබැවින් සංක්ෂේප ක්‍රමයේ දී එකක් වශයෙන් දැක්වුණු සෝතාපත්ති මග්ග විත්තය ධ්‍යාන හේදයෙන්-

ප්‍රථම ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිතය
ද්විතීය ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිතය
තෘතීය ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිතය

චතුර්ථ ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිතිය
පඤ්චම ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිතිය

කියා සිත් පසක් වේ. සකෘදගාමී - අනාගාමී - අර්හත් මාර්ග සිත් තුන ද එසේ ම පස බැගින් වේ. මෙසේ ධ්‍යාන හේදයෙන් එක් එක් ලෝකෝත්තර කුසල් සිතක් පස බැගින් වන නිසා ලෝකෝත්තර කුසල් සිත් (20) විස්සක් වේ. එල සිත් සතර ද එසේ ම ධ්‍යාන වශයෙන් ප්‍රභේදයට පැමිණෙන බැවින් ලෝකෝත්තර විපාක සිත් ද (20) විස්සක් වේ. කුසල් සිත් විස්සක් හා විපාක සිත් විස්සක් වන බැවින් විස්තාර ක්‍රමයෙන් ලෝකෝත්තර සිත් (40) සතළිසක් වේ.

මේ ලෝකෝත්තර සිත් සතළිසෙහි ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් අටක් ඇත්තේ ය. ද්විතීය ධ්‍යානාදී සිත් ද අට බැගින් ඇත්තේ ය. ප්‍රථම - ද්විතීය - තෘතීය - චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් සෝමනස්ස සහගත වන බැවින් ලෝකෝත්තර සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙතිසක් ඇත්තේ ය. පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් උපේක්ෂා සහගත වන බැවින් ලෝකෝත්තර උපේක්ෂා සහගත සිත් අටක් ඇත්තේ ය.

මහද්ගත සිත් (27) සත් විස්ස ය, ලෝකෝත්තර සිත් (40) සතළිස ය යන මේ සිත් (67) සත් සැට ධ්‍යාන සිත් ය. එහි ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් (11) එකොළොසකි. ද්විතීය තෘතීය - චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් ද එකොළොස බැගින් ඇත්තේ ය. පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් (23) තෙවිස්සකි. ඒ ඒ ධ්‍යානවලට අයත් සිත් සොයා ගනු.

සිත් සියල්ල ගණන් ගැනීමේ දී සංක්ෂේප විස්තාර වශයෙන් ක්‍රම දෙකකින් දැක්වුණු ලෝකෝත්තර සිත් එක් ක්‍රමයකින් ගණන් ගත යුතු ය. සංක්ෂේප ක්‍රමයෙන් සිත් (89) එකුත් අනුවකි. විස්තාර ක්‍රමයෙන් (121) එකසිය විසි එකකි. ඉදිරියෙහි නොයෙක් තැන්වල දී කරුණු කියැවෙන්නේ සිත්වල විස්තාර ක්‍රමය අනුව ය. ඒ නිසා ඒ ක්‍රමයෙන් විත්ත විභාගය ප්‍රගුණ කර ගත යුතු ය.

කාමාවචර සිත් සිවු පනස ය, රූපාවචර සිත් පසළොස ය, අරූපාවචර සිත් දෙළොස ය, ලෝකෝත්තර සිත් සතළිස යයි භූමි හේදයෙන් සිත් (121) එක සිය විසි එකකි.

අකුසල් දෙළොස ය, කුසල් සිත් තිස ය, විපාක දෙ පනසය, ක්‍රියා විස්ස ය කියා ජාති හේදයෙන් සිත් එක සිය විසි එකකි.

සෝමනස්ස සහගත සිත් සැට තුන ය, උපේක්ෂා සහගත සිත් පස් පනස ය, දෝමනස්ස සහගත සිත් තුන යයි වේදනා හේදයෙන් සිත් එක සිය විසි එකක් වේ. මේ සෑම කොටස්වලට ම අයත් සිත් සොයා ගන්න. සඞ්ඛාර හේදයෙන් සිත් බෙදන හොත් මහද්ගත ලෝකෝත්තර සිත් සසඞ්ඛාරික පක්ෂයට ගණන් ගන්න.

ප්‍රශ්න

1. ලෝකෝත්තර සිත් සතළිසක් වන්නේ කුමකින් ද?
2. රූපාවචර ධ්‍යාන නො ලැබුවත් ගේ ලෝකෝත්තර සිත් කිනම් ධ්‍යානයකින් යුක්ත වෙනවා ද?
3. ලෝකෝත්තර ප්‍රථම ධ්‍යානාදි සිත් කීය බැගින් ඇත්තේ ද?
4. සිත් එක සිය විසි එකේ ප්‍රථම ධ්‍යානාදි සිත් කීය බැගින් ඇත්තේ ද?
5. සංක්ෂේප ක්‍රමයෙන් හා විස්තාර ක්‍රමයෙන් කුසල් සිත් කීය බැගින් ඇත්තේ ද?
6. විපාක සිත් කීය බැගින් ඇත්තේ ද?
7. සෝමනස්ස සහගත සිත් කොතෙක් ඇත්තේ ද?
8. උපේක්ෂා සහගත සිත් කොතෙක් ඇත්තේ ද?

19 වන පාඩම

සිත් එක සිය විසි එක

මේ සිත් එක සිය විසි එක අමතක නො වන සැටියට හොඳින් ප්‍රගුණ කර ගන්න. මෙය අමතක නම් ඉදිරියට උගෙනීම නො කළ හැකි ය.

අකුසල් සිත්

සෝමනස්ස සහගත දිට්ඨිගත සම්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත දිට්ඨිගත සම්පයුත්ත සසඞ්ඛාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිත ය.
 සෝමනස්ස සහගත දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත සසඞ්ඛාරික සිත ය.
 උපෙක්ඛා සහගත දිට්ඨිගත සම්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිත ය.
 උපෙක්ඛා සහගත දිට්ඨිගත සම්පයුත්ත සසඞ්ඛාරික සිත ය.
 උපෙක්ඛා සහගත දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිත ය.
 උපෙක්ඛා සහගත දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත සසඞ්ඛාරික සිත ය.

යන මේ සිත් අට ලෝභ මූල සිත් ය.

දෝමනස්ස සහගත පටිඝ සම්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිත ය
 දෝමනස්ස සහගත පටිඝ සම්පයුත්ත සසඞ්ඛාරික සිත ය

යන මේ සිත් දෙක දෝස මූල සිත් ය.

උපෙක්ඛා සහගත විචිකිච්ඡා සම්පයුත්ත සිත ය
 උපෙක්ඛා සහගත උද්ධච්ච සම්පයුත්ත සිත ය

යන මේ සිත් දෙක මෝහ මූල සිත් ය.

ලෝභ මූල සිත් අට ය. දෝස මූල සිත් දෙක ය, මෝහ මූල සිත් දෙක යයි අකුසල් සිත් දෙලොසෙකි.

අභේතුක සිත්

උපෙක්ඛා සහගත චක්ඛු විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ඛා සහගත සෝත විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ඛා සහගත ඝාත විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ඛා සහගත ජීව්හා විඤ්ඤාණය
 දුක්ඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ඛා සහගත සම්පට්ච්ඡනය
 උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණය

යන මේ සත අකුසල විපාක සිත් ය.

උපෙක්ධා සහගත චක්ඛු විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ධා සහගත සෝත විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ධා සහගත ඝාන විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ධා සහගත ජ්වහා විඤ්ඤාණය
 සුඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය
 උපෙක්ධා සහගත සම්පට්ච්ඡනය
 සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණය
 උපෙක්ධා සහගත සන්තීරණය

යන මේ සිත් අට අභේතුක කුසල විපාක සිත් ය.

උපෙක්ධා සහගත පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය
 උපෙක්ධා සහගත මනෝද්වාරාවච්ඡනය
 සෝමනස්ස සහගත හසිතුව්පාදය

යන මේ සිත් තුන අභේතුක ක්‍රියා සිත් ය.

අකුශල විපාක සිත් සතය, කුශල විපාක සිත් අටය, ක්‍රියා සිත් තුන ය යි අභේතුක සිත් (18) අටළොසකි.

කාමාවචර ශෝභන සිත්

සෝමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසඞ්ධාරික සිත ය
 සෝමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත සසඞ්ධාරික සිත ය
 සෝමනස්ස සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත අසඞ්ධාරික සිත ය
 සෝමනස්ස සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත සසඞ්ධාරික සිත ය
 උපෙක්ධා සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසඞ්ධාරික සිත ය
 උපෙක්ධා සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත සසඞ්ධාරික සිත ය
 උපෙක්ධා සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත අසඞ්ධාරික සිත ය
 උපෙක්ධා සහගත ඤාණ විප්පයුත්ත සසඞ්ධාරික සිත ය

යන මේ අට කාමාවචර කුසල් සිත් ය.

සෝමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසඞ්ධාරික සිත ය, යනාදී වශයෙන් සභේතුක කාමාවචර විපාක සිත් ෫ අටකි.

සෝමනස්ස සහගත ඤාණ සම්පයුත්ත අසඹිධාරික සිත ය
යනාදීන් සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා සිත් ද අටෙකි.

මෙසේ කාමාවචර ශෝභන සිත් සුවිස්සක් වේ.

රූපාවචර සිත්

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන කුසල
චිත්තය

විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත දුකියජ්ඣාන කුසල චිත්තය
පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත තතියජ්ඣාන කුසල චිත්තය
සුඛ ඒකග්ගතා සහිත චතුත්ථජ්ඣාන කුසල චිත්තය
උපෙක්ඛා ඒකග්ගතා සහිත පඤ්චමජ්ඣාන කුසල චිත්තය

යන මේ සිත් පස රූපාවචර කුසල සිත් ය.

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන විපාක
චිත්තය යනාදී වශයෙන් රූපාවචර විපාක සිත් ද පසෙකි.

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන ක්‍රියා
චිත්තය යනාදීන් රූපාවචර ක්‍රියා සිත් ද පසෙකි.

කුසල් සිත් පසය, විපාක සිත් පසය, ක්‍රියා සිත් පසය යි රූපාවචර
සිත් පසලොසකි.

අරූපාවචර සිත්

ආකාසානඤ්චායතන කුසල සිත ය
විඤ්ඤාණඤ්චායතන කුසල සිත ය
ආකිඤ්චඤ්ඤායතන කුසල සිත ය.
නේවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතන කුසල සිතය

කියා අරූපාවචර කුසල් සිත් සතරෙකි.

එසේ ම අරුපාවචර විපාක සිත් සතරක් ද ක්‍රියා සිත් සතරක් ද ඇත්තේ ය. කුසල් සතර ය, විපාක සතර ය, ක්‍රියා සතරය යි අරුපාවචර සිත් දෙලොසකි.

ලෝකෝත්තර සිත්

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය

විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත දුතියජ්ඣාන සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය

පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත තතියජ්ඣාන සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය

සුඛ ඒකග්ගතා සහිත චතුත්ථජ්ඣාන සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය
උපෙක්ඛා ඒකග්ගතා සහිත පඤ්චමජ්ඣාන සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තය

යන මේ සිත් පස සෝතාපත්ති මග්ග චිත්තයෝ ය.

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන සකදගාමී මග්ග චිත්තය යනාදීන් සකාදගාමී මාර්ග සිත් ද පසෙකි. එසේ ම අනාගාමී මාර්ග සිත් ද, අර්හත් මාර්ග සිත් ද පස බැගින් වේ.

මෙසේ ලෝකෝත්තර කුසල් සිත් විස්සක් වේ.

චිතක්ක විචාර පීති සුඛ ඒකග්ගතා සහිත පටිමජ්ඣාන සෝතාපත්ති ඵල චිත්තය යනාදීන් ශ්‍රෝතාපත්ති ඵල සිත් පසෙක් ද, සකාදගාමී ඵල සිත් පසෙක් ද, අනාගාමී ඵල සිත් පසෙක් ද, අර්හත් ඵල සිත් පසෙක් ද විමෙන් ලෝකෝත්තර විපාක සිත් විස්සක් වේ.

කුසල් විස්ස ය, විපාක විස්සය යි ලෝකෝත්තර සිත් සතළිසක් වේ.

කාමාවචර සිත් සිවුපනස ය, රුපාවචර සිත් පසලොස ය, අරුපාවචර සිත් දෙලොස ය, ලෝකෝත්තර සිත් සතළිස යයි සිත් (121) එකසිය විසි එකකි.

ප්‍රථම පරිච්ඡේදය නිමි.

ද්විතීය පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

වෛතසික දෙපනස

මඳකුඳු පෙර පසු නො වී සිත හා එකට ඉපදීම ය. එකට ම නිරුද්ධ වීම ය, සිතින් ගන්නා අරමුණ ම ගැනීම ය, සිත උපදනා තැන ම ඉපදීමය යන කරුණු සතරින් සිත හා සම්ප්‍රයෝග වන ධර්මයෝ වෛතසිකයෝ ය.

සම්ප්‍රයෝග වීමය යනු කවර ආකාරයකින් වත් වෙන් කළ නො හෙන පරිදි මිශ්‍රවීම ය. එකට ඉපදීම ආදි කරුණු සතරට “සම්ප්‍රයෝග ලක්ෂණ සතරය” යි කියනු ලැබේ.

වෛතසික දෙපනසක් ඇත්තේ ය. ඒ සියල්ල ම එක සිතක් හා එක වර ම උපදින්නේ නො වේ. එක් එක් සිතක් සමග උපදින්නේ ඒ සිතට අයත් කෘත්‍යය සිදුකිරීමට වුවමනා වෛතසික පමණෙකි. ආලෝකය හා අන්ධකාරය මෙන් එකිනෙකට විරුද්ධ වෛතසික ද ඇත්තේ ය. අන්‍යෝන්‍ය විරුද්ධ වෛතසිකයෝ කිසි කලෙක එකට නූපදිති. එබැවින් වෛතසික දෙපනසට ම එක් සිතක් හා බැඳී එක වර නූපදිය හැකිය.

එක් සිතක් සමග එක වරකට උපදනා වැඩිම වෛතසික ගණන සතිසකි. හත, දහය, එකොළොස, දෙළොස යනාදි ගණන් ඇති වෛතසික සමූහයෝ ඒ ඒ සිත් හා උපදිති.

වෛතසිකයන්ගේ සහයෝගය නැති ව සිතකට නූපදිය හැකිය. සිතේ සහයෝගය නැතිව වෛතසිකයකට ද නූපදිය හැකි ය. එබැවින් සිතත්, ඒ සිතින් සිදුකරන කෘත්‍යය සිදු කිරීමට වුවමනා වෛතසික

සමූහයන්, පෙර පසු නොවී එක වර ම ඉපදිය යුතු ය. සිත හා එක වරට ම උපදනා බව වෛතසික ලක්ෂණයක් වශයෙන් කියේ එහෙයිනි.

ලියක අරටුව ඉතිරි වී එළය පළමුවෙන් දිරා නැති වී යන්නාක් මෙන්, එක් විත්ත වෛතසික රාශියකට අයත් ධර්මයන්ගෙන් සමහරක් ඉතිරි වෙද්දී සමහරක් නැති වන්නේ නො වේ. එකක් නිරුද්ධ වෙතොත් එය හා සමඟ ම නිරුද්ධ නොවී අනික් ඒවාට නො පැවතිය හැකිය. එබැවින් සිත හා එක වරම නිරුද්ධ වන බවත් වෛතසික ලක්ෂණයක් වශයෙන් කියන ලදී.

අරමුණ ගැනීම සිතට අයත් කෘත්‍යය ය. සිතින් කරන එකම වැඩේ අරමුණ ගැනීම ය. අරමුණෙහි රසය විඳීම, අරමුණට ඇලුම් කිරීම, විරුද්ධවීම යන ආදිය වෛතසිකයන්ට අයත් කෘත්‍යයෝ ය. යම් අරමුණක් ගන්නා සිතක් හා උපදනා වෛතසිකයන් කරන්නේ, ඒ සිතින් ගන්නා ලද අරමුණෙහි රස විඳීම, ඒ අරමුණට ඇලුම් කිරීම, ඒ අරමුණට විරුද්ධව වීම යනාදියය. එබැවින් සිතින් ගන්නා අරමුණ ම ගන්නා බව වෛතසික ලක්ෂණයක් වශයෙන් කියන ලදී.

සිත් උපදනා ස්ථාන සයක් ඇත්තේ ය. යම් කිසි ස්ථානයක සිත උපදී නම්, ඒ සිත හා උපදනා වෛතසිකයෝ ද ඒ ස්ථානයෙහි ම ඒ වස්තුව ම ඇසුරු කර ගෙන උපදී. එබැවින් සිත උපදින තැන ම උපදනා බව වෛතසික ලක්ෂණයක් වශයෙන් කියන ලදී.

අන්‍යසමාන රාශිය ය - අකුශල රාශිය ය - ශෝභන රාශිය ය කියා වෛතසික රාශි තුනක් ඇත්තේ ය. සර්වවිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත ය - ප්‍රකර්ණක වෛතසික සය ය කියා අන්‍යසමාන රාශියට අයත් වෛතසික තෙලෙසකි. අකුසල රාශියට අයත් වෛතසික තුදුසෙකි. ශෝභන සාධාරණ වෛතසික එකුන් විස්ස ය - විරති වෛතසික තුන ය - අප්‍රමාණය වෛතසික දෙක ය - ප්‍රඥ වෛතසික ය යන වෛතසික පස් විස්ස ශෝභන රාශියට අයත් වෛතසිකයෝ ය.

1. වෛතසිකයන් ගේ සාමාන්‍ය ලක්ෂණ සතර කවරහු ද?
2. සම්ප්‍රයෝග වීමය යන්නෙහි තේරුම කුමක් ද?
3. වෛතසික සියල්ල ම එක සිතක නූපදින්තේ කුමක් නිසා ද?
4. සිතට පෙර පසු වී වෛතසික නූපදිය හැක්කේ මක්නිසා ද?
5. සිත නිරුද්ධ වීමෙන් පසු වෛතසිකයෝ පවතිත් ද?
6. සිතට කලින් වෛතසිකයන්ට නිරුද්ධ විය හැකි ද?
7. වෛතසික කොතෙක් ද?
8. වෛතසික රාශි තුන කවරහු ද?
9. ඒ ඒ වෛතසික රාශියට අයත් වෛතසික ගණන දක්වන්න.

2 වන පාඩම

සර්ව චිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත

එස්ස ය, වේදනාව ය, සඤ්ඤාව ය, චේතනාව ය, ඒකග්ගතාව ය, ජීවිතින්ද්‍රිය ය, මනසිකාරය යයි සර්ව චිත්ත සාධාරණ වෛතසික සතෙකි.

සෑම සිතක් ම ඇති වීමට මේ වෛතසික සත වුවමනා ය. කුශලාකුශලාදී වශයෙන් විශේෂයක් නො මැති ව සියලු ම සිත්වල යෙදෙන බැවින් මේ වෛතසික සතට “සර්ව චිත්ත සාධාරණය” යි කියනු ලැබේ.

එස්ස

අරමුණෙහි සැපෙන ස්වභාවය එස්ස නම් වේ. සැපීම ය යනු අතරක් නො සිටින පරිදි ළං වීම ය. එයට ගැවීම යයි ද කියනු ලැබේ. අඳුරෙහි අත ගාන කෙනකුට දත හැකි වන්නේ අතේ ගැවුණු දෙයක් පමණෙකි. එමෙන් සිතට දැනෙන්නේ ද සිතෙහි ගැවුණු දෙය පමණෙකි. එබැවින් සිතක් හෙවත් දැනීමක් ඇති වීමට දතයුත්ත හා සැපීමක් විය යුතුම ය. සැපීමෙන් තොර ව දැනීමක් නො විය හැකි බැවින් මේ “එස්ස වෛතසිකය” සියලු ම සිත් වලට වුවමනා අඩිගයක් බව දත යුතුය. සිත පිළිබඳ වූ මේ එස්සය වස්තු දෙකක් එකට සැපීම බඳු සැපීමක් නොව, සැපීමය යන නාමයෙන් හඳුන්වන එක්තරා සුක්ෂ්ම ස්වභාවයෙකි. තේරුම් ගැනීමට අපහසු වෛතසිකයෙකි.

වේදනා

ආරම්භණයෙහි හොඳ බව වූ හෝ නරක බව වූ හෝ මධ්‍යස්ථ බව වූ හෝ රසය විඳින ස්වභාවය වේදනා නම් වේ. චිත්ත පරිච්ඡේදයේ දී සෝමනස්ස - දෝමනස්ස - උපෙක්ඛා - සුඛ - දුක්ඛ යන නම් වලින් කියවුණේ මේ වේදනා වෛතසිකය ය.

සඤ්ඤා

ආරම්භණයා ගේ ආකාරය ගන්නා ස්වභාවය සඤ්ඤා නම් වේ. ඒ ඒ දෙය අනික් දේවලින් වෙන් කොට හැඳින ගැනීමට උපකාර වන විශේෂ ආකාරයක් සෑම දෙයක ම ඇත්තේ ය. අරමුණක් ගැනීම් වශයෙන් සිතක් උපදනා කල්හි ඒ සිත සමග අරමුණේ ආකාරය ගන්නා සංඥා වෛතසිකය ද සෑම කල්හි ම ඇති වේ. ඒ සංඥා කලින් ඇති වූ සංඥා අනුව ඒ ඒ දෙය හැඳින ගැනීමක් ද, මතුවට හැඳින ගැනීමට සලකුණක් කිරීමක් ද වේ. ආරම්භණයා ගේ ආකාරය ගැනීම හැඳිනීමක් ද වන බැවින් බොහෝ පොත් වල “අරමුණු හැඳින ගන්නා ස්වභාවය සංඥාවය” යි කියා ද තිබේ.

වේතනාව

බැලීම-ඇසීම-කෑම-පීම-යෑම-ඊම්-දීම-ගැනීම ආදී ක්‍රියා සිදු කිරීමේ උත්සාහය වේතනා නම් වේ. සත්ත්වයන් විසින් සිදු කරන අප්‍රමාණ ක්‍රියා ඇත්තේ ය. ඒ හැම ක්‍රියාවක් ම සිදු කිරීමේ උත්සාහය වේතනා වෛතසිකය ය. ප්‍රාණසාත වේතනා - අදත්තාදන වේතනා - දන වේතනා යනාදීන් අප්‍රමාණ වේතනා ඇත්තේ ය. වේතනා භාවයෙන් ඒ සියල්ල ම වේතනා වෛතසිකය වශයෙන් සලකනු ලැබේ.

යම් කිසි ක්‍රියාවක් සිදු කිරීමේ උත්සාහය ඇති වන කල්හි එයට අනුකූල ව සිතක් ද ඇති වේ. ඒ ක්‍රියාව සිදු කිරීමට වුවමනා වෛතසික රාශියක් ද, වේතනාව අනුව එය හා බැඳී ඇති වේ. වේතනාව ඒ සියල්ලට ප්‍රධානය. එබැවින් “වේතනාව සේනාපතියකු වැනි ය” යි ද කියා තිබේ. සෑම සිතක් ම ඇති වන්නේ යම් කිසි ක්‍රියාවක් සිදු කිරීම වශයෙනි. එබැවින් සෑම සිතකම වේතනාවක් ඇත්තේ ය. ක්‍රියා සිදු කිරීමේ දී වේතනාව ප්‍රධාන ය. අරමුණ ගැනීමේ දී සිත ප්‍රධාන ය. “කර්මය” යි කියනුයේ ද මේ වේතනා වෛතසිකයට ය.

ඒකග්ගතාව

නො සැලෙන පරිදි සිත අරමුණෙහි මනා කොට පිහිටවන ස්වභාවය ඒකග්ගතා නම්. එක අරමුණක වුව ද, ඒ අරමුණ සිතට ගත හැකි, සිතින් සලකා ගත හැකි, නොයෙක් ආකාර ඇත්තේ ය. එක් වස්තුවක් දෙස එක් තැනක සිට බලන කල්හි ඒ වස්තුව එක් ආකාරයකින් පෙනේ. අන් තැනක සිට බලන හොත් ඒ වස්තුව ම තවත් ආකාරයකින් පෙනේ. මෙසේ ස්ථාන සියයක සිට බලන හොත්, එක ම වස්තුව ආකාර සියයකින් පෙනේ. ඒ පෙනෙන සෑම ආකාරයක් ම ඒ වස්තුව සිතින් ගත හැකි ආකාරයෝ ය.

එක් දෙයක් සිතින් ගැනීමේ දී අරමුණෙහි ඇති ඒ අනේකාකාරයන් ගෙන් එක් ආකාරයකින් ඒ අරමුණ ගත යුතු ය. කීප ආකාරයකින් එක වර එක සිතකට එක අරමුණක් ගත නො හැකි ය. සිතට අරමුණ ගත හැකි වීමට අරමුණෙහි ඇති එක් ආකාරයක පිහිටිය යුතු ය. ඒකග්ගතාවෙන් කෙරෙනුයේ අරමුණෙහි යම්කිසි එක් ආකාරයක පිහිටීම ය. ඒ පිහිටීම නිසා සිතට එක් ආකාරයකින් අරමුණ ගතහැකි වන්නේ ය. අරමුණුවල අනේකාකාර ඇති බැවින් ඒකග්ගතාව නැති ව සිතකට අරමුණක් නො ගත හැකිය. එබැවින් ඒකග්ගතාව සෑම සිතකට ම වුවමනා ය. “සමාධිය” යනු ද ඒකග්ගතා වෛතසිකයට කියන තවත් නමෙකි. බොහෝ සෙයින් ඒ නම ව්‍යවහාර වන්නේ දියුණු වූ ඒකග්ගතාවට ය.

ජීවිතින්ද්‍රිය

චිත්ත වෛතසිකයන් ගේ ජීවන බලය - ජීවත් වීමේ ශක්තිය “ජීවිතින්ද්‍රිය” නම් වේ. ශරීරය ආහාර පානයන්ගේ උපස්තම්භනයෙන් විර කාලයක් ඇද නො වැටී පවතී. සිතේ පැවැත්මට උපකාර වන, පිටතින් ගන්නා දෙයක් නැත. එහෙත් චිත්ත පරම්පරාවේ පැවැත්මට උපකාර වන යම් කිසි දෙයක් ද තිබිය යුතු ය. එබන්දක් නැති ව නිවනට පැමිණීම දක්වා මේ චිත්ත පරම්පරාවට නො සිදී නො පැවතිය හැකි ය. නිවනට පැමිණීම දක්වා සත්ත්වයා ගේ චිත්ත පරම්පරාව පැවැත්මට උපකාර වන, එය පාලනය කරන දෙය, මේ ජීවිතින්ද්‍රිය වෛතසික ය ය. එයින් කෙරෙන පාලනය නිසා චිත්ත පරම්පරාව මරණයෙනුදු නො සිදී පරිනිර්වාණය තෙක් පවතී.

මනසිකාරය

සිතට අරමුණෙන් ඉවත් වන්නට නො දී නැවත නැවත අරමුණු ගැනීමෙහි සිත යොදවන ධර්මය මනසිකාර නම් වේ. ප්‍රතිසන්ධියෙහි පටන් ම ක්ෂණයක් පාසා බිඳෙමින් අරමුණෙන් ඉවත් වන විත්ත පරම්පරාව, මේ වෛතසිකය නිසා නැවත නැවතත් ඉපද ඉපද අරමුණු ගැනීමෙහි යෙදෙන බව කියනු ලැබේ. මෙය තේරුම් ගැනීමට දුෂ්කර අප්‍රකට වෛතසිකයෙකි.

3 වන පාඨම

ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සය

විතක්කය ය, විචාරය ය, අධිමොක්ඛය ය, වීරිය ය, පීතිය ය, ඡන්දය ය කියා ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සයෙකි.

විතක්කය

අරමුණ කරා යන, අරමුණට නඟින ස්වභාවය විතක්ක නම් වේ. විතර්කය අරමුණට පැමිණෙන කල්හි එය හා උපදනා විත්ත වෛතසිකයෝ ද එය අනුව අරමුණට පැමිණෙති. එබැවින් විත්ත වෛතසිකයන් අරමුණට පමුණුවන ධර්මය විතර්කය යි ද කියනු ලැබේ. දුබල විතර්කය අප්‍රකට ය. එය ප්‍රකට වන්නේ ඕනෑ කමින් විතර්ක උපදවන කල්හි ය. කල්පනා කිරීම යයි කියනුයේ එසේ කිරීමට ය. එතෙක් සිත නො පැමිණි තැන්වලට පැමිණ වීමට, නො දත් දේ දැන ගැනීමට කරන උත්සාහයට කල්පනා කිරීම ය” යි කියනු ලැබේ.

විචාරය

විතර්කය පැමිණි අරමුණ පිරිමදින ස්වභාවය විචාරය නම් වේ. මෙහි අදහස් කරන පිරිමැදීම අරමුණෙහි ඇතිල්ලෙන, අරමුණෙහි පැතිරෙන ස්වභාවය ය. විතර්ක බලයෙන් අරමුණට පැමිණියා වූ සිත විචාරයේ බලයෙන් එහි පැතිරේ. ඔබා බලන්නාක් මෙන් කරයි. විතර්ක විචාර දෙකින් විතර්කය ඖදරිකය. විචාරය සියුම් ය. එය අප්‍රකට ය. ඖදරික වූ විතර්කය සණ්ටාවකට පළමුවෙනි ගැසීම මෙන් ද, සියුම් වූ විචාරය පළමු ඇති වූ සණ්ටා නාදය අනුව පසු ව ඇදෙන සියුම් හඬ

මෙන් ද දත යුතු යයි කියා තිබේ. මේ උපමාවෙන් විචාරය විතර්කයට පසුව ඇති වන්නක් සේ හැඟෙන්නට පිළිවන. වෛතසික දෙකේ සැටි දැක්වීමට මේ උපමාව කියා ඇති මුත් ඒ දෙක පෙර පසු නොවී ඒකක්ෂණයෙහි ඇති වන ධර්ම දෙකක් සැටියට තේරුම් ගත යුතු ය.

අධිමොක්ඛය

අරමුණේ සැටි විනිශ්චය කර ගන්න ස්වභාවය අධිමොක්ඛ නම් වේ. මේ වෛතසිකය නිසා එසේ ද මෙසේ ද කියා දෙනුන් පැත්තකට නො ගොස් හරියට හෝ වේවා වැරදියට හෝ වේවා යම් කිසි එක් ආකාරයකින් සිතට අරමුණ ගත හැකි වන්නේ ය. මේ වෛතසිකය නැති නම්, සිත හරියට අරමුණ අල්ලා ගැනීමට නො සමත් වෙයි. මෙයත් තේරුම් ගැනීමට දුෂ්කර අප්‍රකට වෛතසිකයෙකි.

විරිය

කටයුත්තෙහි නො පසු බස්නා ස්වභාවය, පටන් ගත් දෙය සිදු වන තුරු ඉදිරියට යන ස්වභාවය වීයථී නම් වේ. කායික වීයථීය - වෛතසික වීයථීය කියා වීයථී දෙකක් ඇත්තේ ය. මෙහි අදහස් කරනුයේ වෛතසික වීයථීය ය. ශරීර ශක්තියට කායික වීයථීය යි කියනු ලැබේ. එය වෛතසික ධර්මයක් නො වේ.

පිතිය

සිත පිනා යන ස්වභාවය - මලක් මෙන් ප්‍රබෝධ වන, පිම්බෙන ස්වභාවය පිතී නම් වේ. මෙය ඉතා ප්‍රකට ස්වභාවයකි.

ඡන්දය

ඒ ඒ දේවල් කරනු කැමැත්ත, කිරීමේ ඕනෑකම ඡන්ද නම් වේ. මෙය ලෝභයට මඳක් සමාන සේ පෙනෙන වෛතසිකයෙකි. එහෙත් ලෝභයෙහි මෙන් ඇලෙන ස්වභාවයක් ඡන්දයෙහි නැත. ඡන්දය ඇලීමෙන් තොර වූ ඕනෑකමෙකි. අනේක ප්‍රකාර ඡන්ද ඇත්තේ ය. ලෝභ සහගත සිත්වල ඇති වන ඡන්දය ලෝභයට අනුකූල ය. ලෝභයට විරුද්ධ සිත්වල ඇති වන ඡන්දය ලෝභයට විරුද්ධ ය.

සර්වචිත්ත සාධාරණ වෛතසිකයන් මෙන් සෑම සිතක ම යෙදෙන්නේ නැති ව, කුශලාකුශල ලෞකික ලෝකෝත්තරාදී සෑම පක්ෂවලට ම අයත් සිත්වල සුදුසු පරිදි විසිරී යෙදෙන බැවින් මේ වෛතසික සය ප්‍රකීර්ණක නම් වේ.

සඵචිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත ය, ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සය ය යන මේ වෛතසික තෙළෙස, අකුශල රාශිය ය - ශෝභන රාශිය ය යන රාශි දෙකට අයත් වෛතසිකයෝ හා යෙදෙන බැවින් අන්‍යසමාන නම් වේ.

4 වන පාඨම

අකුශල වෛතසික තුද්‍රස

“මෝහය, අහිරිකය, අනොත්තප්පය, උද්ධව්වය, ලෝභය, දිට්ඨිය, මානය, දෝසය, ඉස්සාවය, මච්ඡරිය ය, කුක්කුච්චය, ථීනය, මිද්ධය, විචිකිච්ඡාව ය යි අකුශල වෛතසික තුද්‍රසෙකි.

මෝහය

අරමුණෙහි සැබෑ තත්ත්වය වසන ස්වභාවය මෝහ නම් වේ. මෝ මෝහය ඇසෙහි ඇති පටලයක් වැනිය යි ද, අඳුරක් වැනිය යි ද කිය යුතු ය. මේ නිසා සත්ත්වයනට දුක ම මිහිරක් සැටියට, සැපයක් සැටියට පෙනේ. දුක් ඇති වීමේ හේතුව වන තණ්හාව සැපයේ හේතුවක් සේ පෙනේ. දුක් නිවීම වූ සැබෑ සැපය, නපුරක් සැටියට පෙනේ. සැප ලැබීමේ සැබෑ මග දුකක් සැටියට පෙනේ. එබැවින් දුක නො දැනීම ය, දුක් ඇති වීමේ හේතුව නො දැනීම ය, දුක් නිවීම වූ සැබෑ සැපය නො දැනීම ය, සැබෑ සැපයට පැමිණෙන මාර්ගය නො දැනීම ය යන මේවාට මෝහය යයි කියනු ලැබේ. අවිද්‍යාව යයි කියනුයේ ද මේ මෝහයට ය.

අහිරිකය

පාපය පිළිකුල් නො කරන ස්වභාවය අහිරික නම්. මෙයට පාපයට ලජ්ජා නො වන ස්වභාවය යි ද කියනු ලැබේ.

අනොත්තප්පය

පාපයට බිය නො වන ස්වභාවය අනොත්තප්පය නම්. අභිරිකය අනොත්තප්පය යන මේ වෛතසික දෙක අකුශල පක්ෂයෙහි මහ බල දෙකකි.

උද්ධච්චය

සිත සැලෙන ස්වභාවය, ආරම්භණයෙහි මැනවින් නො පිහිටන ස්වභාවය උද්ධච්ච නම්. මෙය සමාධියට විරුද්ධ ස්වභාවයෙකි.

ලෝභය

අරමුණ හොඳ දෙයක් සැටියට ගෙන, එහි ඇලෙන ස්වභාවය ලෝභ නම්. එය අරමුණට ඇලුම් කරන ස්වභාවය යි ද කිය යුතු ය. රාගය - ප්‍රේමය - ආලය - ආදරය - ආශාව - ඕනෑකම යන වචන වලින් කියැවෙන්නේ ද ලෝභය ම ය.

දිට්ඨිය

වරදවා දකින ස්වභාවය, කාරණය වැරදි ලෙස ගන්නා ස්වභාවය දිට්ඨි නම් වේ. ඇති දෙයක් නැති සැටියටත්, නැති දෙයක් ඇති සැටියටත්, වූ දෙයක් නො වූ දෙයක් සැටියටත්, වන දෙයක් නො වන දෙයක් සැටියටත්, හොඳ දෙය නරක දෙය ලෙසටත්, නරක දෙයක් හොඳ දෙය ලෙසටත්, හොඳ විපාකයක් ඇති දෙය නරක විපාකයක් ඇති දෙයක් ලෙසටත්, නරක විපාකයක් ඇති වන දෙය හොඳ විපාකයක් ඇති වන සැටියටත් දක්නා ස්වභාවය වරදවා දකින ස්වභාවය ය. දිට්ඨිය - සම්මා දිට්ඨි - මිච්ඡා දිට්ඨි කියා දෙ පරිදි වේ. සම්මා දිට්ඨි යනු කාරණය ඇති සැටියට දක්නා නුවණ ය. මිච්ඡා දිට්ඨි යනු වරදවා දකින ස්වභාවය ය. මේ අකුශල වෛතසිකයන්හි දිට්ඨි යන නාමයෙන් දැක්වෙන්නේ මිච්ඡා දිට්ඨිය ය.

මානය

මම ලෝකයෙහි එක්තරා උසස් කෙනෙක්මිය යනාදීන් තමාගේ තත්ත්වය තමා විසින් ම මැන ගන්නා ස්වභාවය මාන නම් වේ. සෙය්‍ය මානය - සදිස මානය - හීන මානය කියා මානය තෙ වැදැරුම් වේ. තමා අන්‍යයන්ට වඩා උසස් ය කියා ඇති වන මානය “සෙය්‍යමාන” නම් වේ. තමා අන්‍යයන් හා සමය කියා ඇති වන මානය “සදිස මාන” නම් වේ.

තමා අන්‍යයන්ට වඩා හීනය කියා ඇති වන මානය “හීන මාන” නම් වේ. මේ මානය උමතු කමක් මෙන් දතයුතු යයි කියා තිබේ.

දෝසය

අරමුණට විරුද්ධ ස්වභාවය දෝසය ය. ද්වේෂය යනු ද එයට නමෙකි. එය සාමාන්‍යයෙන් නපුරු බව රළු බව ලක්ෂණ කොට ඇතියකි. එය කීප ආකාරයකින් ඇති වේ. ක්‍රෝධය - කෝපය - භය - නො සතුට - පිළිකුල - අප්‍රසාදය යන නම් වලින් කියැවෙන්නේ ද ඒ ඒ ආකාරයෙන් ඇති වන්නා වූ ද්වේෂ ය ය. ශෝකයත් ද්වේෂය හා ඇති වන්නකි.

ඉස්සාව

අනුන් ගේ සැපයට - අනුන් ගේ සම්පත්තියට විරුද්ධ ස්වභාවය ඉස්සා නම්. ඊර්ෂ්‍යා යනු ද එයට නමෙකි.

මච්ඡරිය

තමා අයත් දෙයක් අනිකකට අයිති වීම නො ඉවසන්නා වූ ද, තමා අයත් දෙයකින් අනිකකට ප්‍රයෝජනයක් වීම නො ඉවසන්නා වූ ද, තමා ගේ සම්පත්තිය වැනි සම්පත්තියක් අනිකකට ලැබීම නො ඉවසන්නා වූ ද, තමාගේ සම්පත්තිය හඟවන්නා වූ ද ස්වභාවය මච්ඡරිය නම්. මාත්සය්‍යී යනු ද එයට නමෙකි.

(ආවාස මච්ඡරිය - කුලමච්ඡරිය - ලාභ මච්ඡරිය - වණ්ණ මච්ඡරිය - ධම්ම මච්ඡරිය යයි මච්ඡරිය පසක් බව ධම්මසඞ්ගණයේ වදාරා තිබේ.)

කුක්කුච්ච

කළ පව් කම් ගැන හා නො කළ පින් කම් ගැනත් පසු තැවෙන ස්වභාවය කුක්කුච්ච නම් වේ.

ථීනය හා මිද්ධය

සිතෙහි දුබල බව, චිත්ත වේගයේ හීන බව, සිතෙහි අලස බව ථීන නම් වේ. වෛතසිකයන්ගේ දුබල බව, අලස බව මිද්ධ නම් වේ. ථීන මිද්ධ ඇති වීමෙන් සිත හැකිලේ. වීය්‍යීය හීණ වේ. සමහරවිට නිදිමත ද ඇති වේ.

විවිකිච්ඡාව

අරමුණ පිළිබඳ වූ සැකය විශ්වාසයක් නැති බව විවිකිච්ඡා නම් වේ. මෙය ශ්‍රද්ධාවට හා ඥානයටත් විපක්ෂ වෛතසිකයෙකි. මේ අකුශල කථාවෙහි විවිකිච්ඡා යනුවෙන් අදහස් කරන්නේ සාමාන්‍යයෙන් සියලු ම කුශලයන්ටත්, විශේෂයේ ධ්‍යානාදී උසස් ධර්මවලටත් බාධක වූ සැකයෝ ය. නො දන්නා දේවල් පිළිබඳ ව, එසේ ද, මෙසේ ද කියා කාහටත් සැක ඇති වේ. එය මේ විවිකිච්ඡා වෛතසිකය නොවේ. අකුශල විවිකිච්ඡා වන්නේ බුදුන් ගැන සැක කිරීමි, දහම් ගැන සැක කිරීමි ආදිය ය.

5 වන පාඨම
**ශෝභන සාධාරණ වෛතසික
එකුන්විස්ස**

සද්ධා, සති, හිරි, ඔත්තප්ප, අලෝභ, අදෝස, තනුමජ්ඣක්තතා, කායපස්සද්ධි, චිත්තපස්සද්ධි, කායලහුතා, චිත්තලහුතා, කායමුදුතා, චිත්තමුදුතා, කායකම්මඤ්ඤතා, චිත්තකම්මඤ්ඤතා, කායපාගුඤ්ඤතා, චිත්තපාගුඤ්ඤතා, කායුජ්ජුකතා, චිත්තුජ්ජුකතා යන මේ වෛතසික එකුන්විස්ස ශෝභන සාධාරණ වෛතසිකයෝ ය.

සද්ධා

බුද්ධාදීන් කෙරෙහි විශ්වාසය, බුද්ධ ගුණාදිය පිළිගන්නා ස්වභාවය සද්ධා නම් වේ. එයට ශ්‍රද්ධාව යයි ද කියනු ලැබේ. “පැහැදීමය” යි ද කියනු ලැබේ. මේ ශ්‍රද්ධාව කුසල් කිරීමේ දී මහා බලයෙකි. එය කුසලයන් ගන්නා ස්වභාවයෙන් අතක් වැනිය යි ද, සියලු සම්පත් ලබා දීම් වශයෙන් ධනයක් වැනිය යි ද, සියලු කුශලයන්ට මුල් වන බැවින් බීජයක් වැනිය යි ද කියා තිබේ.

සති

සිහිය සති නම් වේ. අකුශල පක්ෂයෙහි ම ගමන් කිරීම - පැවතීම සත්ත්වයා ගේ සිතෙහි ස්වභාවය ය. මේ වෛතසිකයෙන් සත්ත්වයා ගේ සිතට අකුශල පක්ෂයෙහි ම ගමන් කරන්නට නො දී, කුශල පක්ෂයෙහි පිහිටුවීම සිදු කරනු ලැබේ.

හිරි - ඔත්තප්ප

පාපය පිළිකුල් කරන පාපයට ලජ්ජා වන ස්වභාවය හිරි නම් වේ. පවට බිය වන ස්වභාවය ඔත්තප්ප නම් වේ. සත්පුරුෂයෝ මේ හිරි - ඔත්තප් දෙක නිසා පවින් වැළකී මනා කොට හැසිරෙති.

අලෝභ

අරමුණෙහි නො ඇලෙන ස්වභාවය අලෝභ නම් වේ. අලෝභයෙන් යුක්ත වන සිත, නෙළුම් පතෙහි දිය මෙන් නො ඇලී අරමුණෙහි පවතී. අලෝභය ලෝභයට විරුද්ධ ස්වභාවයකි.

අදෝස

අදෝස යනු මෙමත්‍රිය ය. එය ද්වේෂයට විරුද්ධ ස්වභාවය ය.

තත්‍රමජ්ඣන්තතා

එකට බැඳී උපදනා චිත්ත - වෛතසිකයන් ගේ වේගයන් අඩු වැඩි වන්නට නො දී, සමච පවත්වන ස්වභාවය “තත්‍රමජ්ඣන්තතා” නම් වේ.

කායපස්සද්ධි - චිත්තපස්සද්ධි

කායපස්සද්ධි යන මෙහි “කාය” යයි කියනුයේ වෛතසිකයන්ට ය. චිත්තපස්සද්ධි යන මෙහි “චිත්තය” යි කියනුයේ ශෛභන චිත්තයට ය. වෛතසිකයන්ගේ සන්සුන් බව “කායපස්සද්ධි” නම් වේ. චිත්තයා ගේ සන්සුන් බව “චිත්තපස්සද්ධි” නම් වී. මේ ධර්ම දෙක චිත්ත-වෛතසිකයන් නො සන්සුන් කරන ඖද්ධතාදී ක්ලේශයන්ට විපක්ෂ ධර්ම දෙකකි.

කායලහුතා - චිත්තලහුතා

වෛතසිකයන්ගේ සැහැල්ලු බව “කායලහුතා” නම් වේ. සිතෙහි සැහැල්ලු බව “චිත්තලහුතා” නම් වේ. මේ වෛතසික දෙක රෝගියකුගේ ශරීරය මෙන් චිත්ත වෛතසික බර බවට පැමිණවීමෙන් දුබල කරන, ථීන-මිද්ධාදීන්ට විරුද්ධ ධර්ම දෙකකි.

කායමුදුතා - චිත්තමුදුතා

වෛතසිකයන් ගේ මොළොක් බව “කායමුද්දතා” නම් වේ. සිතෙහි මොළොක් බව “චිත්තමුද්දතා” නම් වේ. මේ වෛතසික දෙක චිත්ත වෛතසිකයන් තද බවට - දළදඬු බවට පත් කරන, දෘෂ්ටි - මානාදි ක්ලේශයන්ට විරුද්ධ ධර්ම දෙකකි.

කායකම්මඤ්ඤතා - චිත්ත කම්මඤ්ඤතා

වෛතසිකයන් ගේ කර්මණ්‍ය භාවය “කායකම්මඤ්ඤතා” නම් වේ. සිතෙහි කර්මණ්‍ය භාවය “චිත්ත කම්මඤ්ඤතා” නම් වේ. කර්මණ්‍යතාව යනු ඕනෑ ම සියුම් කර්මාන්තයකට, රත්රන් ඔරොත්තු දෙන්නාක් මෙන් කුශල ක්‍රියාවට ඔරොත්තු දෙන බව ය. මේ වෛතසික දෙක චිත්ත - වෛතසිකයන් ක්‍රියාවට අයෝග්‍ය කරන ක්ලේශයන්ට ප්‍රතිපක්ෂය ය.

කායපාගුඤ්ඤතා - චිත්තපාගුඤ්ඤතා

වෛතසිකයන් ගේ ඒ ඒ ක්‍රියා විෂයයෙහි හුරු බව “කායපාගුඤ්ඤතා” නම් වේ. සිතෙහි හුරු බව “චිත්ත පාගුඤ්ඤතා” නම් වේ. මේ වෛතසික දෙක චිත්ත වෛතසිකයන් ගිලන් බවට පමුණුවන, දුබල බවට පමුණුවන අභ්‍රද්ධාදි ක්ලේශයන්ට විපක්ෂ ය.

කායුප්ප්ප්කතා - චිත්තූප්ප්කතා

වෛතසිකයන්ගේ සෘජු බව (ඇද නැති බව) “කායුප්ප්ප්කතා” නම් වේ. සිත්හි සෘජු බව චිත්තූප්ප්කතා නම් වේ. මේ ධර්ම දෙක මායා - සාධේය්‍යාදියට විපක්ෂ ය.

මේ වෛතසික දහනවය විශේෂයක් නැති ව සියලු ම ශෝභන සිත්වල යෙදෙන බැවින් සෝභන සාධාරණ නම් වෙති.

6 වන පාඨම

අසාධාරණ ශෝභන වෛතසික සය

සම්මා වාචා, සම්මා කම්මන්ත, සම්මා ආජීව යන මේ වෛතසිකයෝ තිදෙන විරති නම් වෙති.

බොරු කීම - කේලාම් කීම - ඵරුෂ වචන කීම නිෂ්ඵල වචන කීම යන කටින් සිදුවන පව් කම් සතරින් වළක්නා ස්වභාවය, සම්මා වාචා” නම් වේ.

සතුන් මැරීම - සොරකම් කිරීම - පරදර සේවනය යන කයින් සිදුවන පව් කම් තුනෙන් වළක්නා ස්වභාවය “සම්මා කම්මන්ත” නම්.

කයින් හා වචනයෙන් කරන පව් කම් දිවි පැවැත්වීමේ උපායක් වශයෙන් ද කෙරෙති. අන් කරුණු සඳහා ද කෙරෙති. දිවි පැවැත්වීම සඳහා කරන කාය වාග් දුශ්චරිතවලින් වළක්නා ස්වභාවය “සම්මා ආජීව” නම්.

මේ වෛතසික තුන කරණ කොට ගෙන පව් කම්වලින් වළක්නා බැවින් ඒ වෛතසිකයෝ විරති නම් වෙති.

කරුණා-මුදිතා යන මේ වෛතසික දෙක අප්‍රමාණය නම් වේ.

තමාට දුක් ඇති වෙනාවට නො කැමති වන්නාක් මෙන් ම, අනුන් දුක් වීමත් නො කැමති වන, අනුන් දුකින් මුදවනු කැමති ස්වභාවය “කරුණා” නම් වේ.

තමාට යම් සම්පතක් ලැබුණ හොත් ඒ ගැන සතුටු වන්නාක් මෙන්, අනුන්ගේ සම්පත් ගැන සතුටු වන්නා වූ ස්වභාවය ‘මුදිතා’ නම් වේ.

අප්‍රමාණ සත්ත්වයන් ගැන පවත්වන බැවින් මේ දෙක අප්‍රමාණය නම් වේ.

සිතින් දැන ගන්නවාට වඩා හොඳින්, වඩා පිරිසිදු ලෙස - වඩා ගැඹුරු ලෙස අරමුණු දක්නා ස්වභාවය ප්‍රඥ වෛතසිකයය. එයට “අමෝහය” යි ද, “විද්‍යාව” යයි ද කියනු ලැබේ.

ශෝභන සාධාරණ වෛතසික දහනවය ය, විරති තුන ය, අප්‍රමාණය දෙක ය, ප්‍රඥ වෛතසිකය ය යන මේ වෛතසික විසිපහට “ශෝභන වෛතසික” ය යි කියනු ලැබේ.

විශේෂ කරුණු

සම්පත්ත විරතිය, සමාදන විරතිය, සමුච්ඡේද විරතිය කියා එක් එක් විරති වෛතසිකයන් තුන් ආකාර වේ. පව් කමක් කරන්නට සිදු වන අවස්ථාවක් පැමිණි කල්හි, කලින් සික පද සමාදන් වීමක් නැති ව ම හෝ සික - පද සමාදන් වී තුබුණත් ඒවා ගැන අපේක්ෂාවක් නො කොට, පාපයෙහි දෝෂය පමණක් සලකා, පවින් වළකින්නහුට ඇති වන විරතිය “සම්පත්ත විරති” නම් වේ. සික - පද සමාදන් වීම් වශයෙන් ද, සමාදන් වූ සික - පද රැකීම් වශයෙන් ද ඇති වන විරතිය “සමාදන විරති” නම් වේ. ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තය හා උපදනා විරතීහු “සමුච්ඡේද විරති” නම් වෙති.

මෙෙත්‍රී - කරුණා - මුදිතා - උපේක්ෂා යයි අප්‍රමාණය සතරෙකි. මේ ශෝභන වෛතසිකවල දී අප්‍රමාණය නාමයෙන් වෛතසික දෙකක් පමණක් දක්වා ඇත්තේ තත්‍රමඡ්ඤාත්තතා නාමයෙන් උපේක්ෂාවත්, අදෝස නාමයෙන් මෙෙත්‍රීයත් ශෝභන සාධාරණ වෛතසිකයන්ට ඇතුළත් ව කියැවුණු බැවිනි.

මේවා කටපාඩම් කර ගන්න.

“එස්ස වේදනා සඤ්ඤා චේතනා ඒකග්ගතා ජීවිතින්ද්‍රිය මනසිකාරය” යි සර්ව චිත්ත සාධාරණ වෛතසික සතෙකි.

“චිත්තක විචාර අධිමොක්ඛ විරිය පීති ඡන්ද ය” යි ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සයෙකි.

“මෝහ අහිරික අනොත්තප්ප උද්ධච්ච ලෝහ දිට්ඨි මාන දෝස ඉස්සා මච්ඡරිය කුක්කුච්ච ටීන මිද්ධ විචිකිච්ඡා ය” යි අකුශල වෛතසික තුදුසෙකි.

“සද්ධා සති හිරි ඔත්තප්ප අලෝභ අදෝස තත්‍රමඡ්ඤාත්තතා කායපස්සද්ධි චිත්තපස්සද්ධි කායලඞ්භතා චිත්තලඞ්භතා කායමුද්දතා චිත්තමුද්දතා කායකම්මඤ්ඤතා චිත්තකම්මඤ්ඤතා කායපාගුඤ්ඤතා චිත්තපාගුඤ්ඤතා කායුප්ප්ඤ්ඤතා චිත්තුප්ප්ඤ්ඤතා” යි සෝභන සාධාරණ වෛතසික එකුන්විස්සෙකි.

“සම්මා වාචා, සම්මා කම්මන්ත, සම්මා ආජීවය” යි විරති තුනෙකි.

“කරුණා, මුදිතාය” යි අප්‍රමාණය දෙකකි. “ප්‍රඥ” වෛතසිකයන් සමග මේ වෛතසික පස් විස්ස ශෝභන වෛතසිකයෝ ය.

අන්‍යසමාන දහතුන ය, අකුශල දහතර ය, සෝභන විසිපසය යි වෛතසික පනස් දෙකකි.

7 වන පාඨම

අන්‍යසමාන වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය

වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය පහසුවෙන් තේරුම් ගත හැකි වීමට, ධ්‍යාන භේදයෙන් හා වේදනා භේදයෙන් සිත් බෙදන හැටි, නැවතත් සිහි කර ගත යුතු ය. අහේතුක අකුශල විපාකවල එක්කු විඤ්ඤාණාදි වශයෙන් විඤ්ඤාණ නාමයෙන් කියැවුණු සිත් පසක් ඇත්තේ ය. කුශල විපාකවල ද පසක් ඇත්තේ ය. ඒ සිත් දශයට ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණ යන නාමය ව්‍යවහාර කරන බව ද මතක තබා ගත යුතු ය.

දෙපනස් වෛතසිකයන් අතුරෙන්, සර්ව චිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත විශේෂයක් නැති ව, සියලු ම සිත් හා සම්ප්‍රයෝග වන බව දන යුතු ය. ප්‍රකීර්ණක වෛතසිකයන් අතුරෙන් විකර්කය ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණ දශය හැර, ඉතිරි කාමාවචර සිත් සතලිස් සතරය, ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් එකොළොසය යන සිත් පනස් පසෙහි යෙදේ. ඉතිරි සිත් සැට සයෙහි නො යෙදේ.

විචාරය විතර්කය යෙදෙන සිත් පනස්පස ය, ද්විතීය ධ්‍යාන සිත් එකොළොසය යන සිත් සැට සයෙහි යෙදේ. ඉතිරි සිත් පනස් පසෙහි නො යෙදේ.

අධිමෝක්ෂය ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෝය, විචිකිච්ඡා සහගත සිතය යන සිත් එකොළොස හැර, ඉතිරි සිත් සැත්තෑ අටෙහි යෙදේ. නො යෙදෙන සිත් එකොළොසෙකි.

වියඝීය පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණයෝ ය. සම්පට්ඨධන දෙක ය, සන්තීරණ තුන ය යන සිත් දහසය හැර, ඉතිරි සිත් හැත්තෑ තුනෙහි යෙදේ. සිත් දහසයක නො යෙදේ.

ප්‍රීතිය දෝමනස්ස සහගත් සිත් දෙක ය, උපේක්ෂා සහගත සිත් පනස් පහය, කාය විඤ්ඤාණ දෙකය, චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් එකොළොසය යන සිත් සැත්තෑව හැර ඉතිරිසිත් පනස් එකෙහි යෙදේ. නො යෙදෙන සිත් සැත්තෑවකි.

ෂන්දය අහේතුක දහ අට ය, මෝහ මූල දෙක ය යන සිත් විස්ස හැර, ඉතිරි සිත් හැර නවයෙහි යෙදේ. නො යෙදෙන සිත් විස්සෙකි.

විශේෂ කරුණු:

රූපාදි ආරම්භණයන් චක්ෂුරාදි වස්තූන්හි ගැටීමේ හේතුවෙන් උපදනා ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණයන්ට, අරමුණට යෑමට විතර්කයේ උපකාරයක් වුවමනා නැත. එබැවින් ඒ සිත්වල විතර්කය නො යෙදේ. විතර්කය නැති ව අරමුණට යා හැකි වන පරිදි භාවනාවෙන් දියුණු කර ඇති බැවින් ද්විතීය ධ්‍යානාදි සිත්වලටත් විතර්කය වුවමනා නැත.

ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණයන් දුර්වල සිත් කොටසක් බැවින් ඒවායේ ප්‍රකීර්ණක වෛතසික එකකුටු නො යෙදේ. ද්විතීය ධ්‍යානාදි සිත්වල විතර්කය නො යෙදෙන්නේ ද භාවනා බලයෙන් ප්‍රභාණය කරන ලද බැවිනි.

අධිමෝක්ෂය විනිශ්චය කරන ස්වභාවය ඇති වෛතසිකයක් බැවින් විවිකිච්චා සහගත සිතෙහි නො යෙදේ. පඤ්චද්වාරාවජ්ජනාදි සිත්වල විරිය වෛතසිකය නො යෙදෙන්නේ ද ඒ සිත් දුබල බැවිනි.

දෝමනස්ස - උපේක්ඛා වේදනා, ප්‍රීතියට පටහැණි බැවින් දෝමනස්ස - උපේක්ඛා සහගත සිත්වල ප්‍රීතිය නො යෙදේ. කාය විඤ්ඤාණය සුඛ සහගත වුව ද දුබල බැවින් එහි ප්‍රීතිය නො යෙදේ. සෝමනස්ස සහගත වූ චතුර්ථ ධ්‍යාන විත්තයෙහි භාවනා බලයෙන් ප්‍රභිණ බැවින් ප්‍රීතිය නූපදී. අහේතුක සිත් හා මෝහ මූල සිත් යම් කිසිවක් සිදු කිරීමේ කැමැත්තෙන් තොර, දුබල සිත් කොටසක් බැවින් ඒවායේ ඡන්දය නො යෙදේ.

සිත්වල යෙදෙන වෛතසික ගණන් සෙවීමේ දී නිතර ම පැටලෙන්නේ මේ ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සය ය. එබැවින් ඒ වෛතසිකයන් ගේ සම්ප්‍රයෝගය හොඳින් ප්‍රගුණ කර ගත යුතු ය. ප්‍රකීර්ණක වෛතසික එකකුදු නො යෙදෙන සිත් ඇත්තේ පඤ්චවිඤ්ඤාණ සිත් දශය පමණකි. ලෝභ මූල සෝමනස්ස සහගත සතර ය. කාමාවචර ශර්භන සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙළොස ය, ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් එකොළොස ය යන මේ සිත් විසි සතෙහි ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සියල්ල යෙදේ. ඉතිරි සිත්වල සුදුසු පරිදි යෙදේ. සියලු ම සිත්වල යෙදෙන බැවින් සර්වවිත්ත සාධාරණ වෛතසික ගැන අමුතුවෙන් සොයන්න දෙයක් නැත. සෝමනස්ස සහගත දෘෂ්ටි සම්ප්‍රයුක්ත අසංස්කාරික සිතේ පටන් සිත් එක සිය විසි එකේ ම යෙදෙන ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සොයනු. ඉක්මනින් කියහැකි වන තෙක් එය ප්‍රගුණ කරනු.

ප්‍රශ්න

1. විතර්කය යෙදෙන සිත් කොතෙක් ද? නො යෙදෙන සිත් කොතෙක් ද? විචාරාදිය ගැනත් එසේ සොයනු.
2. දෙපස් විඤ්ඤාණයන්හි විතර්කය නො යෙදෙන්නේ කුමක් නිසා ද?
3. විචාරය තෘතීය ධ්‍යානාදියෙහි නො යෙදෙන්නේ කුමක් නිසා ද?

4. ප්‍රීතිය සෝමනස්ස සහගත වූ චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් වල නොයෙදෙන්නේ කුමක් නිසා ද?
5. ප්‍රකීර්ණක වෛතසික නො යෙදෙන සිත් කවරහු ද?
6. ප්‍රකීර්ණක වෛතසික සියල්ලම යෙදෙන සිත් කවරහු ද?
7. දෝමනස්ස සහගත සිත්වල යෙදෙන ප්‍රකීර්ණක වෛතසික කවරහු ද?
8. විචිකිච්ඡා සහගත සිතේ යෙදෙන ප්‍රකීර්ණක වෛතසික කවරහු ද?

8 වන පාඨම

අකුශල වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය

අකුශල වෛතසිකයන් අතුරෙන් මෝහ - අහිරික - අනොත්තප්ප - උද්ධච්ච යන වෛතසිකයෝ සතර දෙන අකුශල සාධාරණයෝ ය. ඒ සතරත් වෙනසක් නැතිව අකුශලේ සිත් සියල්ලෙහි ම යෙදේ.

ලෝභය ලෝභ මූල සිත් අටෙහි යෙදේ. දිට්ඨිය දිට්ඨි සම්පයුත්ත සිත් සතරෙහි යෙදේ. මානය දිට්ඨි විජ්ජයුත්ත සිත් සතරෙහි සමහරවිට යෙදේ.

දෝස - ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්ච යන සතර ද්වේෂ මූල සිත් දෙක්හි යෙදේ. එයින් ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්ච - වෛතසික තුන යෙදෙන්නේ සමහර අවස්ථාවල ය.

ථීන - මිද්ධ දෙක සසංඛාරික සිත් පසෙහි යෙදේ. ඒවා යෙදෙන්නේ ද සමහර අවස්ථාවක ය. "විචිකිච්ඡාව" විචිකිච්ඡා සහගත සිතෙහි පමණක් යෙදේ.

අකුශල සිත් සියල්ලෙහි ම යෙදෙන වෛතසික සතරෙකි. ලෝභ මූල සිත්වල පමණක් යෙදෙන වෛතසික තුනකි. ද්වේෂ මූල සිත්වල පමණක් යෙදෙන වෛතසික සතරෙකි. අකුශල සසංඛාරික සිත්වල ම යෙදෙන වෛතසික දෙකකි. විචිකිච්ඡා සහගත සිත්හි පමණක් යෙදෙන

වෛතසික එකකි. පිළිවෙලින් අකුසල් සිත් දෙළොසෙහි යෙදෙන අකුසල වෛතසික සොයනු.

විශේෂ කරුණු

අකුසලයන් ගේ දෙස් දක්නා නුවණ ඇතොත් අකුසල් සිල් නූපදී. එසේ ම අකුසලය පිළිකුල් කරන හිරිය හා එයට බිය වන ඔත්තප්පය ඇති කල්හි අකුසල් සිත් නූපදී. කුසල ධර්ම විෂයයෙහි සිත පිහිටා ඇති කල්හි ද අකුසල් සිත් නූපදී. සෑම අකුසල සිතක් ම ඇති විමට එහි ආදීනවය වසන මෝහයත්, එයට ලජ්ජා නොවන අහිරිකයත්, බිය නො වන අනොත්තප්පයත් සැලෙන උද්ධච්චයත් තිබිය යුතු ය. එබැවින් මෝහ - අහිරික - අනොත්තප්ප - උද්ධච්ච යන සතර සියලු ම අකුසල් සිත්වල යෙදෙන බව කියනු ලැබේ.

“පඤ්චස්කන්ධය ආත්මයක් ය, නිත්‍ය දෙයක් ය” යනාදීන් ගන්නා දෘෂ්ටිය ඇති වන්නේත්, තමා උසස් ය යනාදීන් ගන්නා මානය ඇති වන්නේත්, පඤ්චස්කන්ධය කෙරෙහි ඇල්ම වූ ලෝභයත් සමග ම ය. එබැවින් දෘෂ්ටි, මාන වෛතසික දෙක ලෝභ මූල සිත්වල මිස අනික් සිතක ඇති නොවේ. නිත්‍යාදි වශයෙන් ගැනීම ය, උසස්ය යනාදීන් ගැනීමය යන මේ දෙක එකිනෙකට වෙනස් බැවින් කිසි කලෙක එක් සිතක එකවර ඇති නො වේ. දෘෂ්ටි සම්ප්‍රයුක්ත සිත්වල මානය නො යෙදෙන්නේ එහෙයිනි.

මාත්සයථීය තමාගේ වස්තූන්හි ඇලෙන ලෝභය නිසා හටගන්නකි. එහෙත් එය තමාගේ වස්තුව අනුන්ට සාධාරණ වීම නො ඉවසීම වශයෙන් ඇති වන්නක් බැවින් ද්වේෂය සමග මිස ලෝභය සමග ඇති නො වේ. මවිජරිය ය ද්වේෂ මූල චිත්තයෙහි ම ඇති වන බව කියන ලද්දේ එහෙයිනි.

සිත දුබල කරන - වැඩට අයෝග්‍ය කරන ඊනමිද්ධ වෛතසික දෙක දුබල වූ සසඞ්ඛාරික සිත්වල ම යෙදේ. ඒවා සසඞ්ඛාරික සිත්වල යෙදෙන්නේ ද සමහර අවස්ථාවක පමණෙකි. සෑම කල්හි නො යෙදේ.

1. අකුසල් සිල් සියල්ලෙහි යෙදෙන වෛතසික කවරහු ද?
2. ලෝභ මූල සිත්වල පමණක් යෙදෙන වෛතසික කවරහු ද?
3. ද්වේෂ මූලයෙහි පමණක් යෙදෙන වෛතසික කවරහු ද?
4. ලෝභ මූල පළමු වන සිත හා යෙදෙන අකුශල වෛතසික කවරහු ද?
5. දෙවන සිත හා යෙදෙන අකුශල වෛතසික කවරහු ද?
6. ද්වේෂ මූල පළමු වන සිතෙහි යෙදෙන අකුශල වෛතසික කවරහු ද?
7. විචිකිචිඡා සහගත සිතෙහි යෙදෙන අකුශල වෛතසික කවරහු ද?

9 වන පාඨම

ශෝභන වෛතසික සම්ප්‍රයෝගය

ශෝභන වෛතසිකයන් අතුරෙන් ශෝභන සාධාරණ වෛතසික දහනවය: කෙටි ක්‍රමයෙන් පනස් නවයක් වූද, විස්තාර ක්‍රමයෙන් අනූ එකක් වූ ද සියලු ම ශෝභන සිත්වල වෙනසක් නැති ව යෙදේ.

විරති වෛතසික තුන ලෝකෝත්තර සිත්වල සෑම කල්හි ම එකට ම යෙදේ. ලෞකික සිත්වලින් කාමාවචර කුසල් සිත් අටෙහි සමහර අවස්ථාවලදී වෙන වෙන ම යෙදේ. කාමාවචර කුශලයෙහි එක වරකට යෙදෙන්නේ විරතිවලින් එක් වෛතසිකයක් පමණෙකි.

අප්‍රමාණය වෛතසික දෙක ප්‍රථම - ද්විතීය - තෘතීය - චතුර්ථ ධ්‍යාන රූපාවචර සිත් දෙළොස ය, කාමාවචර කුසල් අට ය, සහේතුක කාමාවචර ක්‍රියා අට ය යන සිත් විසි අටෙහි සමහර අවස්ථාවල දී වෙන් වශයෙන් යෙදේ. කරුණා - මුදිතා දෙක එක් සිතක එකවරකට නො යෙදේ. "සෝමනස්ස සහගත සිත්වල මිස උපේක්ෂා සහගත සිත්වල කරුණා - මුදිතා නො යෙදෙති ය" යන ආචාර්ය මතයක් ද ඇත්තේ ය. ඒ මතයේ සැටියට කරුණා - මුදිතා යෙදෙන සිත් විස්සෙකි.

ප්‍රඥ වෛතසිකය ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර සිත් දෙලොස ය, රූපාවචර සිත් පසලොස ය, අරූපාවචර සිත් දෙලොස ය, ලෝකෝත්තර සිත් අට ය යන සිත් සතළිස් සතෙහි යෙදේ.

සෝභන සාධාරණ දහනවය සිත් පනස් නවයකුත්, විරති තුන සිත් දහසයකත්, අප්‍රමාණය දෙක සිත් විසි අටකත්, ප්‍රඥ වෛතසිකය සිත් සතළිස් සතකත් යෙදේ.

දැන් එක් එක් ශෝභන සිතක් කොතෙක් ශෝභන වෛතසික යෙදෙනවා ද කියා සිත් පිළිවෙළින් සොයා බලන්න. ශෝභන සාධාරණ දහනවය සියලු ම ශෝභන සිත්වල යෙදෙන නිසා ඒවා ගැන අමුතුවෙන් සොයන්නට දෙයක් නැත. සමහර සිත් සමග පමණක් යෙදෙන ශෝභන වෛතසික ඇත්තේ සයක් පමණෙකි. එබැවින් වෛතසික ගණන සෙවීම අපහසු නැත.

විශේෂ කරුණු

කාමාවචර කුශල චිත්තයෙහි විරති වෛතසික යෙදීම සම්බන්ධයෙන් සමහර විටෙක යෙදීම ය, යෙදෙන කල්හිත් සියල්ල ම එකවර නොයෙදී වෙන වෙන ම යෙදීම ය යන මේ කරුණු දෙක විශේෂයෙන් සැලකිය යුතුය. දන් දීම - වැඳුම් පිදුම ඊකිරීම් - බණ කීම - බණ ඇසීම් - ආදිය සිදු කරන කාමාවචර කුශල චිත්තයෙහි විරති වෛතසික නො යෙදේ. ඒවා යෙදෙන්නේ, කාමාවචර කුශල චිත්තයෙන් දුශ්චරිතයෙන් වැළකීම් වශයෙන් ශීලය සම්පූර්ණ කරන අවස්ථාවලදී පමණෙකි. සියලු ම දුශ්චරිතයන්ගෙන් වැළකීම එකවර සිදු කළ හැකි නො වේ. වාක් දුශ්චරිතයෙන් වැළකීම කරන අවස්ථාවේදී කාය දුශ්චරිතයෙන් වැළකීමක් සිදු නො වේ. කාය දුශ්චරිතයෙන් වළක්නා අවස්ථාවේ දී වාක් දුශ්චරිතයෙන් වැළකීමක් සිදු නොවේ. සම්මා වාචා වෛතසිකයෙන් බොරු කීමෙන් වළක්නා අවස්ථාවේ දී බොරු කීමෙන් වැළකීම මිස, කේලාම් කීම ආදියෙන් වැළකීමක් නො වේ. කේලාම් කීමෙන් වැළකෙන අවස්ථාවේ දී ද බොරු කීම් ආදියෙන් වැළකීමක් නො වේ. කරුණු මෙසේ හෙයින් කාමාවචර කුශලයෙහි එක වරකට එක් විරති වෛතසිකයක් මිස දෙක තුනක් නො යෙදේ. රූපාවචර අරූපාවචර සිත් දුශ්චරිතයෙන්

වැළකීම් වශයෙන් උපදනා සිත් නො වන බැවින් ඒවායේ විරති වෛතසික නො යෙදේ.

සත්ත්වයන් අතින් පවි කම් කෙරෙන්නේ කෙලෙසුන් නිසා ය. ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තයෙන් පවිකම්වලට හේතු වන කෙලෙස් නසනු ලැබේ. කෙලෙස් නැසීම අනුව පවි කම්වලින් වැළකීම සිදු වන බැවින් සැම කල්හි ම ලෝකෝත්තර සිත් සමග විරති වෛතසික තුන ම යෙදේ.

කාමාවචර සිත්වල අප්‍රමාණය යෙදෙන්නේ ද දුෂ්ඨිත සත්ත්වයනට අනුකම්පා කරන, සුඛිතයන් ගැන සතුටු වන අවස්ථාවල පමණකි. අනුකම්පා කිරීම ය, සුඛිතයන් ගැන සතුටුවීම ය යන මේ දෙක එකිනෙකට වෙනස් වැඩ දෙකක් නිසා, එකවර එක් සිතක අප්‍රමාණය වෛතසික දෙක ම නො යෙදේ. කසිණාදිය අරමුණු කරන රූපාවචර සිත්වල අප්‍රමාණය නො යෙදේ. ඒවා යෙදෙන්නේ කරුණාව හෝ මුදිතාව වඩා උපදවා ගත් රූපාවචර ධ්‍යාන සිත්වල පමණකි.

දෙපනස් වෛතසිකයන් අතුරෙන් ඉස්සා, මච්ඡරිය, කුක්කුච්ච, සම්මා වාචා, සම්මා කම්මන්ත, සම්මා ආජීව, කරුණා, මුදිතා, මාන, ථීන, මිද්ධ යන වෛතසික එකොළොස නියමිත සිත්වල සමහර විටෙක පමණක් යෙදෙන්නේ ය. එබැවින් ඒවාට 'අනියතයෝගීය' යි කියනු ලැබේ. නියම වශයෙන් ම ඒ ඒ සිත්වල යෙදෙන බැවින් ඉතිරි වෛතසික සතළිස් එකට 'නියතයෝගීය' යි කියනු ලැබේ.

ප්‍රශ්න

1. විරති වෛතසික සැම කල්හි ම යෙදෙන්නේ කවර සිත්වල ද?
2. මහග්ගත සිත්වල විරති නො යෙදෙන්නේ කුමක් නිසා ද?
3. කාමාවචර කුශලයෙහි විරති-අප්‍රමාණය යෙදෙන්නේ කවර අවස්ථාවල ද?
4. අනියතයෝගී වෛතසික කොතෙක් ද?

අකුසල චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය

එක් එක් වෛතසිකයන් කවර කවර සිත්වල යෙදෙනවා ද කියා දැන් ඔබ දන්නෙහි ය. මින් ඉදිරියට කළ යුත්තේ සිතක් පාසා ම ඒ ඒ සිතේ යෙදෙන වෛතසික ගණන සොයා ගැනීම ය. මෙ තැන් පටන් චිත්ත පරිච්ඡේදයේ දී සිත් දැක්වූ පිළිවෙලින් ඒ ඒ සිත්වල යෙදෙන වෛතසික සංඛිද්‍යාව දක්වනු ලැබේ.

අන්‍යසමාන වෛතසික දහතුනුය, අකුසල වෛතසික දහතරය කියා අකුසල් සිත්වල යෙදෙන වෛතසිකයන් ඇත්තේ විසි හතකි. ඔබට වෛතසික සෙවීම පහසු වනු සඳහා ඒ වෛතසික විසි හතෙන් සියල් ම අකුසල් සිත්වල යෙදෙන වෛතසික පළමුවෙන් සොයා ගන්න. සර්වචිත්ත සාධාරණ වෛතසික සතය. විතක්ක - විචාර - විරිය යන ප්‍රකීර්ණක වෛතසික තුන ය. මෝහ - අහිරික - අනොත්තප්ප - උද්ධච්ච යන අකුසල සාධාරණ වෛතසික සතර ය යන මේ වෛතසික දහතර සියලු ම අකුසල් සිත්වල යෙදෙන බව මුලින් ම සිතේ තබා ගන්නාම ඒ ඒ සිතේ යෙදෙන අනිකුත් වෛතසික පහසුවෙන් සොයා ගත හැකි වනු ඇත.

ලෝභ මූලයේ පළමු වන සිත වූ සෝමනස්ස සහගත දිට්ඨිගත සම්පයුත්ත අසඞ්ඛාරික සිතෙහි ඉහත කී වෛතසික තුදුස හැර, අමුතුවෙන් යෙදෙන්නේ අධිමොක්ඛ - පීති - ඡන්ද යන අන්‍යසමාන තුන හා ලෝභ දිට්ඨි යන අකුසල වෛතසික දෙක ය.

1. ලෝභමූලයේ පළමු වන චිත්තයෙහි අන්‍යසමාන වෛතසික දහතුනුය, අකුසලය සාධාරණ සතරය, ලෝභය ය, දිට්ඨිය ය යන වෛතසික දහනවය යෙදේ.
2. ලෝභ මූලයේ දෙවන චිත්තයෙහි පළමු වන සිතේ යෙදෙන වෛතසික දහනවය ය, ථීන මිද්ධ දෙකය යන වෛතසික විසිඑක යෙදේ. ථීනමිද්ධය යෙදෙන්නේ සමහර විටෙක ය.

3. ලෝභ මූලයේ තුන් වන සිතෙහි අන්‍යසමාන දහතුනයි, අකුශල සාධාරණ සතරයි, ලෝභ-මාන දෙකයි යන වෛතසික එකුන් විස්ස යෙදේ.
4. සතර වන සිතෙහි, තුන් වන සිතේ යෙදෙන වෛතසික හා ථීනමිද්ධ දෙක ද යන වෛතසික විසි එක යෙදේ.
5. පස් වන සිතෙහි, පළමු වන සිතෙහි යෙදෙන වෛතසික දහනවයෙන් පීතිය හැර ඉතිරි දහ අට යෙදේ.
6. සවන සිතෙහි, දෙවන සිතේ යෙදෙන වෛතසික විසි එකෙන් පීතිය හැර ඉතිරි විස්ස යෙදේ.
7. සත්වන සිතෙහි, තුන් වන සිතේ යෙදෙන වෛතසික දහනවයෙන් පීතිය හැර ඉතිරි දහ අට යෙදේ.
8. අට වන සිතෙහි, සතර වන සිතේ යෙදෙන වෛතසික විසි එකෙන් පීතිය හැර ඉතිරි විස්ස යෙදේ.
9. ද්වේෂ මූල පළමු වන සිතෙහි, පීතිය හැර අන්‍ය සමාන දෙළස ය, අකුශල සාධාරණ සතර ය, දෝස - ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්ච සතරයි යන වෛතසික විස්ස යෙදේ. ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්චයන් යෙදෙන්නේ සමහර අවස්ථාවල පමණකි. යෙදෙන කල්හි ද ඒවායින් එකක් පමණක් යෙදේ.
10. ද්වේෂ මූල දෙවන සිතෙහි, පළමු වන සිතෙහි යෙදෙන වෛතසික විස්සයි, ථීන - මිද්ධයෝ ය යන වෛතසික දෙවිස්ස යෙදේ.
11. මෝහ මූල පළමු වන සිතෙහි, අධිමොක්ඛ - ඡන්ද - පීති හැර අන්‍යසමාන දශයයි, අකුශල සාධාරණ සතර ය, විවිකිච්ඡාවය යන වෛතසික පසළොස යෙදේ.

- 12. මෝහ මූල දෙවන සිතෙහි, ඡන්ද - පීති හැර අන්‍ය සමාන එකොළොස ය, අකුසල සාධාරණ සතරය යන වෛතසික පසළොස යෙදේ.

11 වන පාඨම

අහේතුක චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය

අහේතුක සිත්වල යෙදෙන්නේ ඡන්දය හැර ඉතිරි අන්‍යසමාන වෛතසික දෙළොස පමණෙනි.

අකුසල විපාක වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදි සිත් පසෙහි සඵචිත්ත සාධාරණ සත පමණක් යෙදේ. සම්පට්ච්ඡනයෙහි ඡන්ද - පීති - විරිය හැර අන්‍යසමාන වෛතසික දශය යෙදේ. සන්තීරණයෙහි යෙදෙන්නේ ද ඒ දශය ම ය.

කුසල විපාක වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදි පසෙහි සඵචිත්ත සාධාරණ සත පමණක් යෙදේ. සම්පට්ච්ඡනයෙහි ඡන්ද - පීති - විරිය හැර අන්‍යසමාන දශය යෙදේ. සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණයෙහි ඡන්ද - විරිය හැර අන්‍යසමාන එකොළොස යෙදේ. උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණයෙහි ඡන්ද - පීති - විරිය හැර අන්‍යසමාන දශය යෙදේ.

අහේතුක ක්‍රියා පඤ්චද්වාරාවච්ඡන චිත්තයෙහි ඡන්ද - පීති - විරිය හැර අන්‍යසමාන වෛතසික දශය යෙදේ. මනෝද්වාරාවච්ඡනයෙහි ඡන්ද - පීති හැර අන්‍යසමාන එකොළොස යෙදේ. භසිතුප්පාදයෙහි ඡන්දය හැර අන්‍යසමාන දෙළොස යෙදේ.

12 වන පාඨම

කාමශෝභන චිත්තයන්හි වෛතසික සංග්‍රහය

අන්‍යසමාන දහතුන, ශෝභන විසිපහය යන වෛතසික තිස් අට කාමශෝභනයේ යෙදෙන වෛතසිකයෝ ය. ඒවායින් ද උපේක්ෂා සහගත සිත්වල පීතිය ද, ඥාන විප්‍රයුක්ත සිත්වල ප්‍රඥ වෛතසිකය ද නො යෙදේ. අප්‍රමාණය හා විරති විපාකවල නො යෙදේ. ක්‍රියාවල අප්‍රමාණය

යෙදේ. විරති නො යෙදේ. මේ කරුණු ටික සිතේ තබා ගන්නාම කාමාවචර ශෝභන සිත්වල යෙදෙන වෛතසික පහසුවෙන් සොයා ගත හැකිවනු ඇත.

කාමාවචර කුශලයේ පළමු වන දෙ වන සිත් දෙකේ අන්‍යසමාන දහ තුනයි, ශෝභන විසි පහයි යන වෛතසික තිස් අට ම යෙදේ. සෑම තන්හි ම විරති හා අප්‍රමාණය සමහර විට පමණක් යෙදෙන බව මතක තබා ගත යුතු ය. තුන් වන සතර වන සිත් දෙක විප්‍රයුක්ත බැවින් ඒවායේ ප්‍රඥා වෛතසිකය හැර ඉතිරි තිස් හත යෙදේ. උපේක්ෂා සහගත බැවින් පස් වන සවන සිත් දෙකේ ජීතිය හැර අන්‍යසමාන දෙලොසය, ශෝභන වෛතසික විසි පහයි යන වෛතසික තිස්හත යෙදේ. සත් වන අටවන සිත් දෙකේ ජීතිය හැර, අන්‍යසමාන දෙලොසය, ඤාණ විප්‍රයුක්ත බැවින් ප්‍රඥාව හැර ශෝභන වෛතසික විසිහතරයි යන වෛතසික තිස්හත යෙදේ.

විපාකයෙහි පළමු වන දෙවන සිත් දෙකේ අන්‍ය සමාන දහතුනයි, විරති අප්‍රමාණය හැර ශෝභන වෛතසික විස්සය යන වෛතසික තිස් තුන යෙදේ. දෙක විප්‍රයුක්ත බැවින් තුන් වන සතර වන සිත් දෙකේ ඉහත කී වෛතසික තෙතිසෙන් දෙකයි හැර තිරි දෙතිස යෙදේ. පස්වන සවන සිත් දෙකේ ජීතිය හැර අන්‍යසමාන දෙලොසය, ශෝභන සාධාරණ දහ නවය ය, ප්‍රඥාවය යන වෛතසික දෙතිස යෙදේ. ඒවායින් දෙකයි හැර ඉතිරි වෛතසික තිස් එක සත් වන, අට වන සිත් දෙකේ යෙදේ.

ක්‍රියා සිත්වල පළමු වන දෙසිතෙහි අන්‍යසමාන දහතුනයි, ශෝභන සාධාරණ දහ නවයයි, අප්‍රමාණය දෙකයි, ප්‍රඥාවය යන වෛතසික තිස් පහ යෙදේ. තුන් වන, සතර වන දෙ සිතෙහි ඒ වෛතසිකවලින් දෙකයි හැර ඉතිරි තිස් හතර යෙදේ. පස් වන, සවන සිත් දෙකේ ජීතිය හැර අන්‍ය සමාන දෙලොසය, ශෝභන සාධාරණ දහනවය ය. අප්‍රමාණය දෙකයි, ප්‍රඥාවය යන වෛතසික තිස් හතර යෙදේ. ඒවායින් ප්‍රඥාව හැර ඉතිරි තිස් තුන සත්වන, අට වන සිත් දෙකේ යෙදේ.

රූපාවචර - අරූපාවචර සිත්වල වෛතසික සංග්‍රහය

මහග්ගත සිත්වල යෙදෙන්නේ අන්‍යසමාන වෛතසික දහතුනත්, විරති තුන හැර ශෝභන වෛතසික දෙවිස්සත් ය. එහි වෛතසික යෙදීමේ වෙනස වන්නේ ධ්‍යාන අනුව ය.

රූපාවචර කුශල - විපාක ක්‍රියා ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් තුනෙහි අන්‍යසමාන දහතුනයි, විරති හැර ශෝභන වෛතසික දෙවිස්සය යන වෛතසික පන්තිස යෙදේ. ද්විතීය ධ්‍යාන සිත් තුනෙහි ඒ වෛතසිකවලින් විතර්කය හැර, ඉතිරි තිස්හතර යෙදේ. තෘතීය ධ්‍යාන සිත් තුනෙහි විතර්ක - විචාර දෙක ම හැර වෛතසික තිස් තුනක් යෙදේ. චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් තුනෙහි විතර්ක - විචාර - ප්‍රීති තුන ම හැර, දෙතිසක් වෛතසික යෙදේ. පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් තුනෙහි විතර්ක - විචාර - ප්‍රීති - අප්‍රමාණ්‍ය හැර තිසක් වෛතසික යෙදේ.

අරූපාවචර සිත් ද පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් ම වන බැවින් ඒවායේ යෙදෙන්නේ ද රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන සිත්වල යෙදෙන වෛතසික තිස ම ය.

ලෝකෝත්තර සිත්වල වෛතසික සංග්‍රහය

අන්‍යසමාන දහතුන ය, අප්‍රමාණ්‍ය හැර ශෝභන වෛතසික තෙවිස්ස ය යන මේවා ලෝකෝත්තර සිත් වල යෙදෙන වෛතසිකයෝ ය. එහි ද වෛතසික යෙදීමේ වෙනස වන්නේ ධ්‍යානයන්ගේ වශයෙනි.

ලෝකෝත්තර ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත් අටෙහි අන්‍ය සමාන තෙළෙස ය, අප්‍රමාණ්‍ය හැර ශෝභන වෛතසික තෙවිස්ස ය යන වෛතසික තිස් හය යෙදේ. ද්විතීය ධ්‍යාන සිත් අටෙහි විතර්කය හැර ඉතිරි වෛතසික තිස් පහ යෙදේ. තෘතීය ධ්‍යාන සිත් අටෙහි විතර්ක, විචාර දෙක ම හැර වෛතසික තිස්හතරක් යෙදේ. චතුර්ථ ධ්‍යාන, පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් දහසයෙහි විතර්ක, විචාර, ප්‍රීති හැර වෛතසික තෙතිසක් යෙදේ.

ලෝකෝත්තර සිත් උපදින්නේ නිවන අරමුණු කොට ය. අප්‍රමාණය වෛතසික උපදින්නේ සත්ත්වයන් අරමුණු කොට ය. අරමුණුවල වෙනස්කම නිසා ලෝකෝත්තර චිත්තයෙහි අප්‍රමාණය නූපදී. මහද්ගත සිත්වල විරති නො යෙදෙන්නේ ඒ සිත් කසිණාදිය අරමුණු කොට ම උපදනා බැවිනි.

ඉතා ම වැඩි ගණනක් වෛතසික එකවර යෙදෙන්නේ ලෝකෝත්තර ප්‍රථම ධ්‍යාන සිත්වල ය. කාමාවචර කුශලයෙහි සාමාන්‍යයෙන් වෛතසික තිස් අටක් යෙදෙන බව කියන නමුත් එහි එක වරකට යෙදිය හැකි වැඩි ම වෛතසික ගණන තිස් හතරකි. ඉතා ම අඩු ගණනක් වෛතසික යෙදෙන්නේ දෙපස් විඤ්ඤාණයෙහි ය.

මෙතෙකින් ද්විතීය පරිච්ඡේදය නිමයේ ය.

නානිය පරිච්ඡේදය

1 වන පාඩම

දැන් ඔබ විත්ත - වෛතසිකයන් දන්තෙහි ය. විත්ත වෛතසිකයන් පිළිබඳ ව ඔබගේ දැනුම සම්පූර්ණ වීමට ඒවා ඇති වන සැටි (විත්ත වීථි) උගත යුතු ය. ඒවා උගත හැකි වීමට පළමු කොට විත්ත වෛතසිකයන්ගේ වේදනාදී විභාගත් උගත යුතු ය. එබැවින් මෙ තැන් පටන් වේදනා, හේතු, කෘත්‍ය, ද්වාර, ආරම්භ, වස්තූන් ගේ වශයෙන් විත්ත විභාගය දක්වනු ලැබේ.

වේදනා සංග්‍රහය

“සුඛ වේදනාවය, දුඃඛ වේදනාවය, උපේක්ෂා වේදනාවය” යි වේදනා තුනෙකි. “සුඛ වේදනාවය, දුඃඛ වේදනාවය, සෝමනස්ස වේදනාවය, දෝමනස්ස වේදනාවය, උපේක්ෂා වේදනාවය” යි තවත් ක්‍රමයකින් වේදනා පසෙකි.

මෙහි වේදනා ය යි කියනුයේ දෙපනස් වෛතසිකයන්ගෙන් එකක් වූ වේදනා වෛතසිකය ය. එය තථාගතයන් වහන්සේ විසින් නොයෙක් තැන්වල අනේකාකාරයෙන් විභාග කොට දක්වා වදාරා තිබේ. වේදනාව ය යන අරමුණු රසය විඳීම ය. මිහිරක් වශයෙන් ද අරමුණු රසය විඳිනු ලැබේ. අමිහිරක් වශයෙන් ද අරමුණු රසය විඳිනු ලැබේ. මධ්‍යස්ථ වශයෙන් ද අරමුණු රසය විඳිනු ලැබේ. මේ තුන් ආකාරය හැර අරමුණු රස විඳීමේ තවත් ආකාර නැත. එබැවින් වේදනාව අරමුණු රසය විඳීම අනුව තුන් ආකාර වේ. මෙහි පස් ආකාරයකින් වේදනාව දක්වා ඇත්තේ, ඉන්ද්‍රිය දේශනාව අනුව ය. ඉන්ද්‍රිය දේශනාවෙහි කායික සුඛ වේදනාව සුඛින්ද්‍රිය යයිද, මානසික සුඛ වේදනාව සෝමනස්සින්ද්‍රිය යයි ද, කායික දුඃඛ වේදනාව දුක්ඛින්ද්‍රිය යයි ද, මානසික දුඃඛ වේදනාව දෝමනස්සින්ද්‍රිය යයි ද, උපේක්ෂා වේදනාව උපෙක්ඛින්ද්‍රිය යයිද වදාරා තිබේ.

ඒ ඒ වේදනාවලින් යුක්ත වන සිත් විත්ත පරිච්ඡේදයේ දැක්වෙන පරිදි පහසුවෙන් ම සොයා ගත හැකි ය. සුඛ සහගත සිත් ඇත්තේ අහේතුක කුශල විපාක කාය විඤ්ඤාණය පමණෙනි. දුක්ඛ සහගත සිත් ඇත්තේ අහේතුක අකුශල විපාක කාය විඤ්ඤාණය පමණෙනි.

ලෝභ මූල සෝමනස්ස සහගත සිත් සතර ය, අහේතුක කුශල විපාක සෝමනස්සසහගත සන්තීරණය, හසිතූප්පාදය, කාමාවචර සෝභන සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙලොසය, ප්‍රථම ධ්‍යානසිත් එකොලොසය, ද්විතීය ධ්‍යාන සිත් එකොලොසය, තෘතීය ධ්‍යාන සිත් එකොලොසය, චතුර්ථ ධ්‍යාන සිත් එකොලොසය යන මේ සිත් සැට දෙක සෝමනස්ස සහගත විත්තයෝ ය.

ද්වේෂ මූල සිත් දෙක දෝමනස්ස සහගත සිත් ය.

අකුශලයේ සයක් ද, අහේතුකයේ තුදුසක් ද, කාම ශෝභනයේ දෙලොසක් ද, රූපාවචරයේ තුනක් ද, අරූපාවචරයේ දෙලොසක් ද, ලෝකෝත්තරයේ අටක් ද විමෙන් උපේක්ෂා සහගත සිත් පනස් පසක් වේ.

ප්‍රශ්න

1. වේදනාව තුන් ආකාර වන්නේ කුමක් අනුව ද?
2. වේදනාව පස් ආකාර වන්නේ කුමක් අනුව ද?
3. සෝමනස්ස සහගත සිත් කොතෙක් ද?
4. උපේක්ෂා සහගත සිත් කොතෙක් ද?

2 වන පාඩම

හේතු සංග්‍රහය

“ලෝභය - දෝසය - මෝහය - අලෝභය - අදෝසය - අමෝහය” යි හේතු සයෙකි. එහි ලෝභ - දෝස - මෝහ යන තුන අකුශල වෛතසික

තුනෙකි. අලෝභ - අදෝස දෙක ශෝභන සාධාරණ වෛතසික දෙකකි. අමෝහය යනු ප්‍රඥ වෛතසිකය ය.

ගින්න නිසා දුම ඇති වන්නාක් මෙන්, යම් යම් දේ ඇති වීමට කරුණු වන දේවලට ලෝකයෙහි “හේතු” යන නම ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. මේ අභිධර්මයෙහි ලෝභාදී ධර්ම සයට හේතු යන නාමය ව්‍යවහාර කරන්නේ ඒවා යම් කිසිවක් ඇති වීමට කරුණු වීම නිසා නොවේ. ගස්වලට ඇද වැටෙන්නේ නැති ව පොළොවෙහි පිහිටා සිටීමට මුල් උපකාර වන්නාක් මෙන්, විත්ත - වෛතසිකයන් හට අරමුණෙහි පිහිටා සිටීමට ලෝභාදී සය උපකාර වේ.

ලෝභය ලෝභනීය ආරම්භණයෙහි තදින් කා වැදේ. එය හා සම්ප්‍රයුක්ත වන සිත හා වෛතසික, ලෝභය නිසා ඒ අරමුණෙහි නො සැලී පිහිටයි. ද්වේෂය ආරම්භණයෙහි තදින් කා වැදේ. එය හා සම්ප්‍රයුක්ත වන විත්ත - වෛතසිකත් එහි උපකාරයෙන් අරමුණෙහි නො සැලී පිහිටයි. මෝහාදීය නිසා ද එසේ ම සම්ප්‍රයුක්ත විත්ත - වෛතසික අරමුණෙහි නොසැලී පිහිටයි. මේ ධර්මයෙහි ලෝභාදීයට හේතු යන නාමය ව්‍යවහාර කරන්නේ සම්ප්‍රයුක්ත විත්ත වෛතසිකයන් හට අරමුණෙහි නො සැලී සිටීමට උපකාරක ධර්මයන් වන නිසාය. සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් හට අරමුණෙහි නො සැලී සිටීමට උපකාර වන ධර්මයෝ හේතු නම් වෙති. හේතු ජාති සතරක් ඇත්තේ ය. මේවාට කියන්නේ මූල හේතුය කියා ය. අභිධර්මයෙහි සෑම තැන ම පරමාර්ථ ධර්මයන්ගේ අහේතුක සහේතුක භාවය කියන්නේ මේ මූල හේතූන් ඇති නැති බව සඳහා ය.

විත්ත පරිච්ඡේදයේ අහේතුක නාමයෙන් කියැවුණ සිත් දහ අට මූල හේතූන් නැති බැවින් අහේතුක සිත් ය. ඉතිරි සිත් සැත්තෑ එක හේතු සහිත බැවින් සහේතුක සිත් ය.

ලෝභ - දෝස - මෝහ යන තුන අකුශල හේතු ය. එක් සිතක ලැබෙන්නේ ඒවායින් එකක් හෝ දෙකකි. එබැවින් ඒකහේතුක, ද්විහේතුක අකුසල මිස ත්‍රිහේතුක අකුසල් නැත. අලෝභාදී හේතු තුන, කුශල හේතු ද වේ. කුශලාකුශල නො වන (අව්‍යාකෘත) හේතු ද වේ.

සමහර සිතක අලෝභාදී හේතු තුන ම ලැබේ. සමහර සිතක අමෝහ හේතුව හැර ඉතිරි දෙක ලැබේ. අලෝභාදීන් ගෙන් එකක් පමණක් ලැබෙන සිතක් නැත.

මෝහ මූල සිත් දෙක මෝහ නමැති එක ම හේතුවක් ඇති බැවින් ඒකහේතුවක සිත් ය. ඉතිරි අකුසල් සිත් දශය ය. ඥාන විප්‍රයුක්ත කාමාවචර ශෝභන සිත් දෙළොසය යන දෙවිස්ස ද්විහේතුවක සිත් ය. ඉතිරි සිත් සතළිස් හත ත්‍රිහේතුවක සිත් ය.

ප්‍රශ්න

1. ලෝභාදීන්ට හේතු යන නාමය ව්‍යවහාර කරන්නේ කුමක් නිසා ද?
2. අමෝහය කියනුයේ කුමකට ද?
3. ද්විහේතුවක සිත්වල ඇති හේතු කවරහු ද?
4. ත්‍රිහේතුවක සිත්වල ඇති හේතු කවරහු ද?

3 වන පාඩම

කෘත්‍ය සංග්‍රහය

1 කොටස

චිත්ත පරිච්ඡේදයෙහි දැක්වූ සිත් සත්ත්වයන් තුළ ඇති වන්නේ යම් කිසි ක්‍රමයක් අනුව නොයෙක් කෘත්‍යයන් (වැඩ) සිදු කරමිනි. ඒ ඒ කරුණ අනුව සත්ත්වයන් තුළ ඇති වන්නා වූ සිත් වැල්වලට චිත්ත වීථි යන නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. චිත්ත වීථි දැක්වීමේ දී අකුශල සිතය - ලෝභ මූල සිත ය - ද්වේෂ මූල සිතය යනාදීන් චිත්ත පරිච්ඡේදයේදී සිත්වලට ව්‍යවහාර කළ නම් නො කියනු ලැබේ. වීථි දැක්වීමේ දී සිත් හඳුන්වන්නේ, ඒ ඒ සිත්වලින් සිදු කරන කෘත්‍යය අනුව, ඒ ඒ සිත්වලට ලැබෙන නම් වලිනි. එබැවින් චිත්ත වීථි කාණ්ඩය උගත හැකි වීමට මේ කෘත්‍ය සංග්‍රහය හොඳින් ප්‍රගුණ වී තිබිය යුතු ය.

ප්‍රතිසන්ධි කෘත්‍යය ය, භවාඛිග කෘත්‍යය ය, ආවර්ජන කෘත්‍යය ය, දර්ශන කෘත්‍යය ය, ශ්‍රවණ කෘත්‍යය ය, ආසුරණ කෘත්‍යය ය, ආස්වාදන

කෘත්‍යය ය, ස්පර්ශන කෘත්‍යය ය, සම්ප්‍රතෝෂණ කෘත්‍යය ය, සන්තීරණ කෘත්‍යය ය, ව්‍යවස්ථාපන කෘත්‍යය ය, ජවන කෘත්‍යය ය, තදලම්බන කෘත්‍යය ය, ව්‍යුති කෘත්‍යය ය කියා සිත්වලින් සිදු කරන කෘත්‍ය දහතරකි.

මේ කෘත්‍යය දහතරෙන් එක කෘත්‍යයක් වත් සිදු නො කරන සිතක් නැත. ඇතැම් සිතකින් කෘත්‍යය දෙක - තුන - සතර - පහ බැගින් ද සිදු කරනු ලැබේ.

මරණයෙන් සිත් පරම්පරාව සිඳී යන්නට නොදී වර්තමාන භවය හා අනාගත භවය සම්බන්ධ කිරීම ප්‍රතිසන්ධි කෘත්‍යය ය.

අභිනව භවයෙහි උපන් පසු සිත් පරම්පරාව සිඳී යන්නට නො දී පැවැත්වීම භවාච්ඡිත කෘත්‍යය ය.

චිත්ත විථියක් ඇති වන පරිදි යම්කිසි අරමුණකට චිත්ත පරම්පරාව යොමු කිරීම - හැරවීම ආවර්ජන කෘත්‍යය ය.

රූප දැකීම හෙවත් දැන ගැනීම දර්ශන කෘත්‍යය ය.

ශබ්ද ඇසීම හෙවත් දැන ගැනීම ශ්‍රවණ කෘත්‍යය ය.

සුගඳ - දුගඳ ආඝ්‍රාණය කිරීම හෙවත් දැන ගැනීම ආඝ්‍රාණ කෘත්‍යය ය.

ආහාරාදියේ රසය ආස්වාදනය කිරීම හෙවත් දැන ගැනීම ආස්වාදන කෘත්‍යය ය.

ශරීරයේ සැපෙන දේ දැන ගැනීම ස්පර්ශන කෘත්‍යය ය.

වක්ෂුර් විඥනාදියෙන් ගත් රූපාදි අරමුණු පිළි ගැනීම සම්ප්‍රතෝෂණ කෘත්‍යය ය.

සම්ප්‍රත්‍යෝක්ෂණයෙන් පිළිගත් රූපාදි අරමුණු විමසීම සන්තීරණ කෘත්‍යය ය.

විමසූ අරමුණේ තතු විනිශ්චය කිරීම ව්‍යවස්තාපන කෘත්‍යය ය.

අරමුණ දැන ගැනීම පිළිබඳ වූ ද, දීම - ගැනීම් ආදි ක්‍රියා පිළිබඳ වූ ද, අධික විත්ත වේගය ජවන කෘත්‍යය ය.

ජවනයෙන් ගත් අරමුණ ගැනීම තදලම්බන කෘත්‍ය ය.

භවය කෙළවර කිරීම - භවයෙන් පහවීම ව්‍යුති කෘත්‍යය ය.

සිත්වලින් කරන මේ කෘත්‍යයන් පිළිබඳව දැනට ඔබට නියම අවබෝධයක් ඇති කර ගත නො හැකි ය. ඒවා ගැන නියම වැටහීමක් ඇති වන්නේ විත්ත වීථි උගෙනීමේ දී ය. දැන් ඔබ විසින් කළ යුත්තේ කෘත්‍යයන් හා ඒවා සිදු කරන සිත් හොඳින් මතක තබා ගැනීම ය. එසේ නො කළ හොත් වීථි කාණ්ඩය උගෙනීම අපහසු වනු ඇත.

එක් භවයකදී එක් පුද්ගලයකුට ප්‍රතිසන්ධි සිත් ඇති වන්නේ එකකි. ව්‍යුති සිත් ද එකකි. සත්ත්වයන්ට බහුල ව ඇති වන්නේ භවාචිත සිත් ය. එහෙත් ඒවායේ ඇති වීම නො දැනේ. සිත්වල ප්‍රධාන කොටස ජවන් සිත් ය. භවාචිත සිත් ඇරුණාම සත්ත්වයකු තුළ වඩා උපදින්නේ ජවන් සිත් ය. අරමුණ හොඳට දැන ගන්නේත්, ක්‍රියා සිදු කරන්නේත්, පින් - පව් වන්නේත් ජවන් සිත් ය.

3 වන පාඩම

II වන කොටස

උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ දෙකය, මහා විපාක අට ය, මහද්ගත විපාක නවය ය යන මේ සිත් දහනවය ප්‍රතිසන්ධි - භවාචිත - ව්‍යුති යන කෘත්‍ය තුන සිදු කරන සිත් ය. ඒ එක් එක් සිතකින් කෘත්‍ය තුන ම සිදු කරන නමුත් එක වරක දී සිදු කරන්නේ එක් කෘත්‍යයක් පමණෙකි.

පඤ්චද්වාරාවච්ඡේදනය, මනෝද්වාරාවච්ඡේදනය යන සිත් දෙක ආචර්ජන කෘත්‍ය සිදු කරන සිත් ය.

වක්ඛුර් විඥන දෙකින් දර්ශන කෘත්‍යය ද, ශෝත්‍ර විඥන දෙකින් ශ්‍රවණ කෘත්‍යය ද, ස්‍රාණ විඥන දෙකින් ආසුරාණ කෘත්‍යය ද, ජ්ඣවා විඥන දෙකින් ආස්වාදන කෘත්‍යය ද, කාය විඥන දෙකින් ස්පර්ශන කෘත්‍යය ද සිදු කරනු ලැබේ.

සන්තීරණ සිත් තුනෙන් සන්තීරණ කෘත්‍යය සිදු කරනු ලැබේ.

මනෝද්වාරාවච්ඡේදන චිත්තයෙන් ව්‍යවස්ථාපන කෘත්‍යය ද සිදු කරනු ලැබේ.

අකුසල් සිත් දෙලොසය - භසිතූප්පාද සිතය - මහා කුසල් සිත් අටය - මහා ක්‍රියා අටය - මහද්ගත කුසල් නවයය - මහද්ගත ක්‍රියා නවයය - ලෝකෝත්තර සිත් අටය යන මේ සිත් පනස් පස ජවන චිත්තයෝ ය.

මහා විපාක අටය - සන්තීරණ තුන යන මේ එකොලොස තදලම්බන කෘත්‍යය ඇති සිත් ය.

උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ දෙක: ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චූෂිති - සන්තීරණ - තදරම්මණ යන පස් කිස ම සිදු කරන සිත් ය.

මහා විපාක අට: ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චූෂිති - තදරම්මණ යන සිවු කිස ම සිදු කරන සිත් ය.

මහග්ගත විපාක නවය: ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චූෂිති වශයෙන් කෘත්‍ය තුනක් සිදු කරන සිත් ය.

සෝමනස්ස සන්තීරණයෙන් සන්තීරණ - තදරම්මණ යන දෙකිස සිදු කරනු ලැබේ.

මනෝද්වාරාවල්පනයෙන් ව්‍යවස්ථාපන - ආවර්ජන දෙකිස සිදු කරනු ලැබේ.

ජවන් සිත් පස් පනසය, පඤ්චද්වාරාවල්පනයය, සම්පට්ච්ඡන දෙක ය, දෙපස් විඤ්ඤාණ දශයය යන සිත් සැට අට එක් කිසක් පමණක් කරන සිත් ය. කෘත්‍ය දෙක තුන සිදු කරන සිත්වලින් ද, එක් වරකට සිදු කරන්නේ එක් කෘත්‍යයක් ම බව දත යුතු ය.

ප්‍රශ්න

1. කෘත්‍ය සම්ප්‍රභයෙන් ඇති විශේෂ ප්‍රයෝජනය කුමක් ද?
2. ජවන් සිත් කොතෙක් ද?
3. කාමාවචර ජවන් කොතෙක් ද?
4. මහද්ගත ජවන් කොතෙක් ද?
5. ජවන චිත්තයන් ගෙන් සිදු කරන්නේ කුමක් ද?
6. සිත්වල ප්‍රධාන කොටස කවරක් ද?
7. එක් කෘත්‍යයක් පමණක් සිදු කරන සිත් කවරහු ද?

4 වන පාඩම

ද්වාර සංග්‍රහය

I කොටස

ඇතුලු වන, පිට වන ස්ථානවලට “ද්වාරය” යි කියනු ලැබේ. රූපාදි අරමුණු සත්ත්ව සන්තානයට ඇතුළු වන්නා වූ ද, සිත රූපාදි අරමුණු කරා යන්නා වූ ද ස්ථාන, සත්ත්වයන් ගේ ශරීරවල ද ඇත්තේ ය. මේ අභිධර්මයෙහි ඒවා ද්වාර නාමයෙන් හඳුන්වනු ලැබේ. රූපාදි ආරම්භණයන් කරා සිත් පරම්පරා ගලාගෙන යන්නේ ඒ ද්වාරවලිනි. එබැවින් අභිධර්මය උගන්නා තැනැත්තා විසින් ඒ ද්වාර ගැන ද දැන සිටිය යුතු ය.

වක්ඛුද්වාරය, සෝතද්වාරය, ඝානද්වාරය, ජ්විහා ද්වාරය, කායද්වාරය, මනෝද්වාරය කියා ද්වාර සයක් ඇත්තේ ය.

ඇසේ කළු ඉංගිරියාව මැද ඉදිරියෙහි ඇති වස්තූන්ගේ ඡායා රූප වැටෙන තැනක් ඇත්තේ ය. එය ප්‍රමාණයෙන් උකුණු හිසක් පමණ බව කියා තිබේ. එයට වක්ෂු: ප්‍රසාදය යි ද කියනු ලැබේ. වක්ඛුද්වාරය යි කියනුයේත් එයට ය. ඉදිරියේ ඇති වස්තූන් ගේ ඡායාරූප එහි වැටීම, රූපාරම්මණය සත්ත්ව සන්තානයට ඇතුළු වීම ය. ඒ නිසා පිටත ඇති රූපය පිළිබඳව පඤ්චද්වාරාවච්ඡන - වක්ඛුවිඤ්ඤණ - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණාදී සිත් පරම්පරාවක් ඇති වීම, එ තැනින් රූපාරම්මණය කරා සිත යාම ය. මෙසේ රූපාරම්මණය ඇතුළු වීමත් සිත් පිට වීමත් සිදු වන බැවින් වක්ෂු: ප්‍රසාදය ද්වාරයක් වේ.

කතෙහි ශබ්දය ගැටෙන - ශබ්දය පිළිබිඹු වන තැනක් ඇත්තේ ය. එයට ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය යි ද කියනු ලැබේ. ඒ ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය සෝතද්වාරය ය.

නාසයෙහි ද ගන්ධය දැනගන්නා සිත් ඇති වීමට හේතු වන පරිදි ගන්ධයන් ගැටෙන තැනක් ඇත්තේ ය. එයට ස්‍රාණ ප්‍රසාදය යි කියනු ලැබේ. ඝාතද්වාරය යි කියනුයේ ද එය ය.

දිවෙහි ද රසය ගැටෙන තැනක් ඇත්තේ ය. එයට ජිහ්වා ප්‍රසාදය යි කියනු ලැබේ. ඒ ජිහ්වා ප්‍රසාදය ජිහ්වාද්වාරය ය.

ස්පර්ශය දැන ගැනීමට උපකාර වන එක්තරා සුක්ෂ්ම දෙයක් ශරීරයේ පැතිරී ඇත්තේ ය. එයට කාය ප්‍රසාදය යි කියනු ලැබේ. කායද්වාරය යි කියනුයේ ද ඒ කාය ප්‍රසාදයට ම ය. පඤ්ච ප්‍රසාදයන් පිළිබඳ විස්තර රූප කාණ්ඩයේ දී දැන හැකි වනු ඇත.

භවාභිගය යි කියනු ලබන ප්‍රකෘති චිත්තය ම මනෝද්වාරය ය. පඤ්චද්වාරයේ දැන ගන්නට ලැබෙන රූප ශබ්දදි අරමුණු පසත්, පඤ්චද්වාරයට අවිෂය නොයෙක් දේත් දැන ගැනීමට මනෝද්වාරය උපකාර වේ.

II කොටස

පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය, චක්ඛුවිඤ්ඤාණ දෙක ය, සම්පට්ච්ඡන දෙක ය, සන්තීරණ තුන ය, ව්‍යවස්ථාපන (මනෝද්වාරාවච්ඡන) සිත ය, කාමාවචර ජවන් විසි නවය ය, තදලම්බන එකොළොස ය යන සිත් සතළිස් සය චක්ඛුද්වාරයෙහි උපදනා සිත් ය.

පඤ්චද්වාරාවච්ඡනාදී වශයෙන් සිත් දක්වන ලද්දේ චක්ඛුද්වාරයෙහි සිත් උපදනා පිළිවෙළ අනුව ය. කියන ලද පරිදි සිත් ගණන එකතු කළ හොත් සතළිස් නවයක් වේ. එසේ වන්නේ සන්තීරණ තුන තදලම්බනවලදී නැවතත් අසුවන බැවිනි. නියම වශයෙන් සිත් ගණන ලැබෙන්නට වරක් ගණන් ගත් සන්තීරණය අතහැර දමා තදලම්බන අටක් වශයෙන් ගණන් ගත යුතු ය. මෙහි තදලම්බන එකොළොසක් කියන ලද්දේ සන්තීරණ තුන තදලම්බන වශයෙනුත් ඇති වන නිසා ය.

චක්ඡුර්ද්වාරයෙහි උපදනා සිත් සසාලිස අතුරෙන්, එහි ම උපදනා සිත් ඇත්තේ චක්ඡුර්විඤාන දෙක පමණෙකි. ඉතිරි සිත් සතළිස් සතර සෝත - ඝාන - ජීවිතා - කාය යන ද්වාර සතරෙහි ද උපදී. ඒවායින් කොටසක් මනෝද්වාරයෙහි ද උපදී.

චක්ඡුර්විඤානද්වයය හැර චක්ඡුර්ද්වාරයෙහි උපදනා සිත් සතළිස් සතරය. සෝතවිඤ්ඤාණ දෙකය යන සිත් සසාලිස සෝතද්වාරයෙහි උපදනා සිත් ය.

මූලින් කී සිත් සතළිස් සතරය ඝාන විඤ්ඤාණ දෙකය යන සිත් සසාලිස ඝානද්වාරයෙහි උපදී.

ජීවිතා ද්වාර - කාය ද්වාර දෙකින් ද සිත් සසාලිස බැගින් ම උපදී. ඉහත කී සිත් සතළිස් සතරට, ජීවිතා විඤ්ඤාණ දෙක හා කායවිඤ්ඤාණ දෙක එකතු කොට සිත් ගණන ගත යුතු ය. චක්ඡුරාදී ද්වාර පසෙහි ම උපදින්නේ කාමාවචර සිත් පනස් සතර ය. රූපාවචර - අරූපාවචර - ලෝකෝත්තර සිත් පඤ්චද්වාරයෙහි නූපදී.

මනෝද්වාරයෙහි මනෝද්වාරාවර්ජනය ය, ජවන් පනස් පසය, තදලම්බන එකොළොසය යන සිත් හැට හත උපදී.

ප්‍රතිසන්ධි - හවාභිග - ව්‍යුති කෘත්‍යයන් සිදු කරන සිත් දහනවය ඒවා ම මනෝද්වාරය වන බැවින් ද්වාරවල නූපදින සිත් ය. ඒවා ද්වාරවිමුක්ත විත්තයෝ ය. ඉතිරි සිත් සැත්තෑව ද්වාරවල උපදින සිත් ය. ඒවා ද්වාරික විත්ත නම් වේ.

එකුන් අනුවක් වූ සිත් අතර එක ද්වාරයක පමණක් උපදින සිත් ද ඇත්තේ ය. ද්වාර පසක උපදින සිත් ද ඇත්තේ ය. ඡටි ද්වාරයෙහි ම උපදනා සිත් ද ඇත්තේ ය. විටෙක ද්වාරිකත්, විටෙක ද්වාර විමුක්තත් වන සිත් ද ඇත්තේ ය. සෑම කල්හි ම ද්වාරවිමුක්ත සිත් ද ඇත්තේ ය.

ද්විපඤ්ච විඥන දශය ය, මහද්ගත ලෝකෝත්තර ජවන් සවිස්සය යන සිත් සතිස, එක එක ද්වාරයක පමණක් ඇති වන සිත් ය. මනෝධාතුවය යි කියනු ලබන පඤ්චද්වාරාවර්ජනය හා සම්පට්ච්ඡන දෙක පඤ්චද්වාරික සිත් ය. සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණය, මනෝද්වාරාවර්ජනය, කාම ජවන් එකුන් තිසය යන සිත් එක් තිස ද්වාර සයෙහි ම උපදනා සිත් ය. උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණය, මහාවිපාක අටය යන සිත් නවය විටෙක ඡටි ද්වාරික ද විටෙක ද්වාර විමුක්ත ද වේ. ඒ සිත් තදලම්බන කෘත්‍යයෙන් ඡටි ද්වාරයෙහි ම උපදී. ප්‍රතිසන්ධි - හවාභිග - වුති කෘත්‍යයන්ගේ වශයෙන් උපදනා කල්හි ද්වාර විමුක්ත වේ. මහද්ගත විපාක නවය සෑම කල්හි ද්වාර විමුක්ත ය.

ප්‍රශ්න

1. සාමාන්‍යයෙන් කෙනකුට කොතෙක් ද්වාර ඇත්තේ ද?
2. ඇසට චක්ෂුර්ද්වාරය යි කියනු යේ කුමක් හෙයින් ද?
3. මනෝද්වාරය යනු කුමක් ද?
4. චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි උපදනා සිත් කොතෙක් ද?
5. කාය ද්වාරයෙහි පමණක් උපදින සිත් කවරහු ද?
6. ලෝහ මූල සිත් අට උපදනේ කවර ද්වාරවල ද?
7. සෝමනස්ස සන්තීරණය උපදින්නේ කවර ද්වාර වලද?

- 8. එක් ද්වාරයක පමණක් උපදින සිත් කවරහු ද?
- 9. ද්වාරික ද ද්වාර විමුක්තද වන සිත් කවරහු ද?
- 10. ඒ සිත් එසේ වන අවස්ථා කවරහු ද?

5 වන පාඨම

ආරම්මණ සංග්‍රහය

1 කොටස

“සිතට දූනෙන හසුවන දේවලට - හිතින් අල්ලා ගන්නා දේවලට ආරම්මණය” යි කියනු ලැබේ.

රූපාරම්මණය, සද්දරම්මණය, ගන්ධාරම්මණය, රසාරම්මණය, චොට්ඨබ්බාරම්මණය, ධම්මාරම්මණය කියා ද්වාර අනුව ආරම්මණ ද සයක් ඇත්තේ ය.

ද්‍රව්‍යයන්හි ඇත්තා වූ පැහැය රූපාරම්මණය ය. ඇසට පෙනෙන්නේ රූපාරම්මණය පමණෙකි. පැහැය මිස, වස්තූන් ඇසට පෙනෙන්නේ නො වේ. සෑම දෙයක ම පැහැයක් ඇත්තේ ය. එහෙත් ඉතා සියුම් ඒවායේ පැහැය අපේ ඇස්වලට නො පෙනේ.

සෝතින්ද්‍රියට හෙවත් කනට දූනෙන දෙය සද්දරම්මණ නම් වේ.

නාසයට දූනෙන හොඳ නරක ගන්ධ ගන්ධාරම්මණ නම් වේ.

දිවට දූනෙන රස රසාරම්මණ නම් වේ.

කායින්ද්‍රියට දූනෙන තද බව - මොළොක් බව - සිසිල් බව - උණුසුම් බව යනාදිය චොට්ඨබ්බාරම්මණ නම්.

රූපාදි අරමුණු පස හැර සිතට දූනෙන - සිතට හසු වන සියල්ල ධම්මාරම්මණ නම් වේ. ප්‍රසාද රූප - සුක්ෂ්ම රූප - චිත්ත - වෛතසික - නිර්වාණ - ප්‍රඥප්ති වශයෙන් ධම්මාරම්මණය සයාකාර වේ. ඒවා

අනාගතයෙහි දත හැකි වනු ඇත. දැනට කොටස් සය නම් වශයෙන් පමණක් මතක තබා ගන්න.

අතීතය - අනාගතය - වර්තමානය - කාලමුක්තිය කියා අරමුණු සතර කොටසකි. ඉපද අභාවප්‍රාප්ත දෙය “අතීතාරම්මණ” නම් වේ. මතු ඇති වන දේ “අනාගතාරම්මණ” නම් වේ. පවත්නා දෙය “වර්තමානාරම්මණ” නම් වේ. මේ කාල හේදය, ඇති වීම් නැති වීම් දෙක ඇත්තා වූ දේවලට ය. නිර්වාණ-ප්‍රඥප්ති දෙකේ ඇති වීම්-නැති වීම් දෙක නැත. එබැවින් ඒවා තුන්කාලයෙන් එකකටවත් ඇතුළත් නො වේ. ඒවාට “කාල විමුක්තිය” යි කියනු ලැබේ. (මෙය ගැඹුරු කරුණෙකි. වැඩි දුරටත් ගුරුන්ගෙන් අසා දනගන්න.)

වක්ෂුර්ද්වාරික සිත් සසාලිසට අරමුණු වන්නේ වර්තමාන රූපාරම්මණය පමණකි. අතීතානාගත රූප වක්ෂුර්ද්වාරික සිත්වලට හසු නො වේ. එසේ ම සෝත-ඝාන-ඡ්විභා-කාය ද්වාරවලට අයත් සිත්වලට වර්තමාන ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යයෝ අරමුණු වෙති.

මනෝද්වාරික චිත්තයන්ට වනාහි කාලත්‍රයට ම අයත් වන රූප - ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍ය යන ඡධාලම්බනය හා කාලවිමුක්ත වූ නිර්වාණ - ප්‍රඥප්තිහු ද අරමුණු වෙති.

ද්වාර විමුක්ත චිත්තයන්ට වනාහි අතීතානන්තරභවයෙහි මරණාසන්න ජවනයන්ට අරමුණු වූ කර්මය - කර්ම නිමිත්තය - ගති නිමිත්තය යි කියනු ලබන වර්තමාන වූ ද, අතීත වූ ද, ප්‍රඥප්ති වූ ද ඡධාලම්බනයෝ අරමුණු වෙති.

5 වන පාඩම

II වන කොටස

ඉහත දක්වන ලද්දේ ද්වාරයන් ගේ වශයෙන් අතීතයින් සිත්වල අරමුණුය. නියම වශයෙන් ම ඒ ඒ සිත්වලට හිමි අරමුණ මතු කියැවෙන පරිදි දත යුතු.

වක්ඛවිඤ්ඤාණ දෙක, රූපය පමණක් අරමුණු කෙරේ. සෝත - ඝාන - ජීවිහා - කාය විඤ්ඤාණයෝ ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයන් අරමුණු කෙරෙති.

මනෝධාතුවය යි කියනු ලබන පඤ්චද්වාරාවජ්ජන - සම්පට්ච්ඡන සිත් තුන රූපාදි අරමුණු පස අරමුණු කෙරේ.

ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණය හා මනෝධාතුවන් හැර ඉතිරි කාමාවචර විපාක සිත් එකොළොස ය, හසිතූප්පාදය යන සිත් දෙළොසින් කාමාවචර ධර්ම අරමුණු කරනු ලැබේ. "කාමාවචර ධර්මය" යි කියනුයේ කාම සිත් සිවුපනස ය, ඒවායේ යෙදෙන වෛතසිකයෝ ය, රූප විසි අටය යන මොවුන්ට ය.

අකුසල සිත් දෙළොසය, ඥාන විප්‍රයුක්ත කාමාවචර ජවන් සිත් අටය යන මොවුහු ලෝකෝත්තර ධර්ම නවය හැර, ඉතිරි සියල්ල ම අරමුණු කෙරෙති. "ලෝකෝත්තර ධර්ම නවය" යි කියනුයේ ලෝකෝත්තර සිත් අටට හා නිවනට ය.

ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර කුසල් සිත සතර ය, අභිඥ භාවයට පැමිණි රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන කුශලය ය යන සිත් පස අර්හත්මාර්ගය හා අර්හත් ඵලය හැර ඉතිරි සියල්ල අරමුණු කෙරේ.

ඥානසම්ප්‍රයුක්ත මහා ක්‍රියා සිත් සතර ය, අභිඥ භාවයට පැමිණි රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන ක්‍රියා සිත ය. මනෝද්වාරාවජ්ජනය ය යන සිත් සයෙන් සියල්ල ම අරමුණු කරනු ලැබේ.

'සර්වඥතාඥනය' යි කියනුයේ ලොවුතුරා බුදුවරයන්ට ඇති වන මහා ක්‍රියා ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සිත්වල ඇති ප්‍රඥාවට ය. ධ්‍යාන ලැබූ පමණින් ම කෙනකුට සෘද්ධි ප්‍රාතිභායී නො කළ හැකි ය. සෘද්ධි ප්‍රාතිභායී බලය ඇත්තේ රූපාවචර කුශල ක්‍රියා පඤ්චම ධ්‍යාන සිත් දෙකට පමණකි. සාමාන්‍ය පඤ්චමධ්‍යාන සිතටත් ඒ බලය නැත. ඒ බලය ලැබෙන්නට පඤ්චමධ්‍යාන සිත තවත් දියුණු කළ යුතු ය. එසේ දියුණු කළ

පසුදිව්‍යාන විත්තයට “අභිඥවිත්තය” යි කියනු ලැබේ. සෘද්ධි ප්‍රාතිහාර්ය කවරකු කළත් සෑම දෙනා ම එය කරන්නේ අභිඥ විත්තයෙනි. ලෝකෝත්තර සිත්වලට සෘද්ධි ප්‍රාතිහාර්ය කිරීමේ සමත් කමක් නැත.

අරුපාවචර සිත්වල විඤ්ඤාණඤ්චායතන සිත් තුනෙන් ආකාසානඤ්චායතන විත්තය ද, නේවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතන සිත් තුනෙන් ආකිඤ්චඤ්ඤායතන විත්තය ද අරමුණු කරනු ලැබේ. ආකාසානඤ්චායතන විඤ්ඤාණඤ්චායතන සිත් මහග්ගත බැවින් ඒවා අරමුණු කරන විඤ්ඤාණඤ්චායතන නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සිත් සයට “මහග්ගතාරම්මණික සිත් ය” යි කියනු ලැබේ.

රුපාවචර සිත් පසලොස ය, ආකාසානඤ්චායතන සිත් තුන, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සිත් තුන ය යන මේ සිත් විසි එකෙන් කසිණාදි ප්‍රඥප්ති අරමුණු කරනු ලැබේ.

ලෝකෝත්තර සිත්වලින් නිර්වාණය අරමුණු කරනු ලැබේ.

කාමාවචර ධර්ම අරමුණු කරන සිත් විසි පහකි. මහග්ගත ධර්ම අරමුණු කරන සිත් සයකි. ප්‍රඥප්තිය අරමුණු කරන සිත් එක් විස්සකි. නිවන අරමුණු කරන සිත් අටකි. ලෝකෝත්තර ධර්ම හැර ඉතිරි සියල්ල අරමුණු කරන සිත් විස්සකි. අර්හත් මාර්ගය හා ඵලය හැර ඉතිරි සියල්ල අරමුණු කරන සිත් පසකි. සියල්ල ම අරමුණු කරන සිත් සයකි.

ප්‍රශ්න

1. අරමුණය යනු කුමක් ද?
2. අරමුණු කීයක් තිබේ ද?
3. ඇසට පෙනෙන නො පෙනෙන අරමුණු කවරහු ද?
4. කාලත්‍රයට අයත් නැති අරමුණු කවරහු ද?
5. ධම්මාරම්මණය කී ආකාර ද?
6. චක්ෂුර්ද්වාරික සිත්වල අරමුණු කුමක් ද?
7. මනෝද්වාරික සිත්වල අරමුණු කවරහු ද?

- 8. වක්ෂුර්ද්වාරික සිත්වලට අරමුණු වන්නේ කිනම් කාලයකට අයත් දේ ද?
- 9. කාලවිමුක්ත ධර්ම අරමුණු වනනේ කිනම් ද්වාරයක සිත්වලට ද?
- 10. කාමාවචර ධර්ම පමණක් අරමුණු කරන සිත් කවරහු ද?
- 11. සියල්ල ම අරමුණු කරන සිත් කවරහු ද?

6 වන පාඩම

වස්තු සංග්‍රහය

සත්ත්ව ශරීරවල පිහිටි සිත් උපදනා ස්ථානවලට මේ ධර්මයෙහි “වස්තු” යන නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ.

වක්ෂු වස්තුව ය, ශ්‍රෝත්‍ර වස්තුව ය, ස්‍රාණ වස්තුව ය, ජීව්වා වස්තුව ය, කාය වස්තුව ය, හෘදය වස්තුව ය කියා වස්තු හෙවත් සිත් උපදනා ස්ථාන සයෙකි.

වක්ෂු වස්තුවය යනු ද්වාර සංග්‍රහයෙහි වක්ෂුර් ද්වාර යයි කියැවුණු වක්ෂු: ප්‍රසාදය ය. ශ්‍රෝත්‍ර - ස්‍රාණ - ජීව්වා - කාය වස්තුහු ඒ ඒ ප්‍රසාද රූපයෝ ම ය.

වස්තූන්ගෙන් විශේෂ දෙය හෘදය වස්තුව ය. එය වනාහි හෘදය කෝෂයෙහි පිහිටි අඩ පතක් පමණ ලේ ආශ්‍රය කර ගෙන පවත්නා වූ එක්තරා සුක්ෂ්ම ධාතුවකි. එය ඇසට නො පෙනෙන - අතට අසු නොවන ඉතා සියුම් දෙයකි. මළවුන් ගේ හෘදය කෝෂයෙහි එය නැත. එය වෛද්‍ය ශාස්ත්‍රයට හසුවන දෙයක් ද නොවේ. එයට වස්තු රූපය යන නාමය ද ව්‍යවහාර වේ. හෘදය කෝෂයේ ලෙස ඉන් පිටතට ගලා යන මුත් සිත් ඇති වීමට ආධාර වන ඒ වස්තු රූපය හෘදය කෝෂයෙන් පිට වී යන ලෙස හා එක් වී පිට වී නො යේ. සිත්වලින් බොහෝවක් ම උපදින්නේ හෘදය වස්තුවෙහි ය.

කාම ලෝකයේ ඉන්ද්‍රිය සම්පූර්ණ සත්ත්වයන්ට වස්තු සය ම ඇත්තේ ය. රූපලෝකයේ බ්‍රහ්මයන්ට ඝාන - ජීව්වා - කාය වස්තු නැත්තේ ය. අරුපී සත්ත්වයන්ට එක වස්තුවකුදු නැත්තේ ය.

රූප ලෝකයේ ස්‍රාණ - ජීව්වා - කාය වස්තූන් නැතය යි කීමෙන් රූපාවචර බ්‍රහ්මයනට නාසය - දිව හා කය නැතය යි නො ගත යුතු යි. ඔවුනට නැත්තේ සිත්වලට නිශ්‍රය වන ස්‍රාණ - ජීව්වා - කාය ප්‍රසාදයන් ය. බුද්ධ දර්ශන - ධර්ම ශ්‍රවණාදී විශුද්ධියට උපකාර වන කරුණුවලට වක්ෂු වස්තුව හා ශ්‍රෝත්‍ර වස්තුව ප්‍රයෝජන ය. ස්‍රාණාදී වස්තු තුනෙන් කාම රසාස්වාදයට මිස අනිකකට ප්‍රයෝජන නැත. කාම විරාග භාවනා කුශල බලයෙන් උපන් බ්‍රහ්මයනට ස්‍රාණාදී වස්තු තුන ඇති නොවේ. බුද්ධ දර්ශන - ධර්ම ශ්‍රවණාදිය පිණිස වක්ෂු - ශ්‍රෝත්‍ර වස්තු දෙක ඇති වේ.

වස්තුවක් ඇසුරු කර ම උපදනා සිත් ය, වස්තුවක් ඇසුරු කොටත් නො කොටත් උපදනා සිත් ය, වස්තුවක් ඇසුරු නො කර ම උපදනා සිත් ය කියා සිත් තුන් කොටසක් ඇත්තේ ය.

වක්ඛු විඤ්ඤුණ දෙක වක්ෂු වස්තුව ඇසුරු කොට ම උපදී. සෝත - ඝාන - ජීව්වා - කාය විඤ්ඤුණයෝ ද ඒ වස්තූන් ඇසුරු කර ම උපදිති.

පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය ය, සම්පට්ච්ඡන දෙක ය, සන්තීරණ තුන ය, මහාවිපාක අට ය, ද්වේෂ මූල දෙසිත ය, සෝවාන් මාර්ග චිත්තය, හසිකුප්පාදය ය, රූපාවචර සිත් පසළොස ය යන සිත් තිස් තුන හාදය වස්තුව ඇසුරු කොට ම උපදී.

කාමාවචර කුසල් සිත් අටය, අරූප කුසල් සතරය, ලෝභ මූල සිත් අටය, මෝහ මූල සිත් දෙක ය, මනෝද්වාරාවච්ඡනය ය, මහා ක්‍රියා අටය, අරූප ක්‍රියා සතරය, ප්‍රථම මාර්ගය හැර ලෝකෝත්තර සිත් සතය යන සිත් සතළිස් දෙක: කාම - රූප ලෝක දෙකේ උපදනා කල්හි හාදය වස්තු රූපය ඇසුරු කොටත්, අරූප ලෝකයෙහි උපදනා කල්හි වස්තුවක් ඇසුරු නො කොටත් උපදී.

අරූප විපාක සතර, වස්තුවක් ඇසුරු නො කොට ම උපදී.

II වන කොටස

වස්තුවක් ඇසුරු කොට ම උපදනා සිත් සතලිස් තුනෙකි. වස්තුවක් ඇසුරු කොටත් නො කොටත් උපදනා සිත් සතලිස් දෙකකි. වස්තුවක් ඇසුරු නො කොට ම උපදනා සිත් සතරකි.

සතලිස් තුනක් සිත් වස්තුවක් ඇසුරු කොට ම උපදින්නේ ඒ සිත් අරූප ලෝකයෙහි නූපදනා බැවිනි.

ඒ සිත් අතුරෙන් ද්විපඤ්චවිඤ්ඤණ - පඤ්චද්වාරාවජ්ජන - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණ - මහා විපාකයන් අරූප ලෝකයෙහි නූපදනේ ඒවා උපදනා ද්වාර හා ඒ සිත්වලින් සිදු කරන කෘත්‍යයන් එහි නැති බැවිනි.

ද්වේෂ මූල සිත් එහි නූපදනේ ධ්‍යාන ලාභින් කෙරෙහි ඒ සිත් නූපදනා බැවිනි.

හසිතුප්පාද චිත්තය එහි නැත්තේ අරූපී සත්ත්වයන් ගේ සිනාවක් නැති බැවිනි.

සෝවාන් මාර්ග චිත්තය එහි නූපදනේ කන් නැත්තා වූ අරූපී සත්ත්වයන්ට අනුන්ගෙන් දහම් ඇසිය නො හෙන හෙයින්. ලොවුතුරා බුදුවරයන්ටත්, පසේ බුදුවරයන්ටත් මිස, සෙස්සන්ට අනුන්ගෙන් දහම් ඇසීමක් නො කොට ස්වභක්තියෙන් සෝවාන් මාර්ගය ඉපදවිය නො හැකිය. අරූප ලෝකයෙහි බුදු - පසේබුදුවරයෝ නූපදිති. අරූපී සත්ත්වයනට අනුන් ගෙන් යමක් අසා ගැනීමට ක්‍රමයක් නැත. සෝවාන් වූ තැනැත්තාට අනුන්ගේ උපකාරයක් නැතිව ඉතිරි මගඵලවලට පැමිණිය හැකිය. සමහර විට කාම - රූප ලෝකවලදී සෝවාන් වූවෝ අරූප ලෝකයෙහි උපදිති. ඔවුහු එහිදී ම සකෘදගාමී - අනාගාමී - අර්හත් යන මාර්ග ඵලවලට පැමිණ පිරිනිවෙති.

ප්‍රශ්න

1. “වස්තුව” යි කියනුයේ කුමකට ද?

2. වස්තු කොතෙක් ද?
3. වක්ෂු වස්තුවය කියනුයේ කුමකට ද?
4. හෘදය වස්තුවය කියනුයේ කුමකට ද?
5. කාම - රූප - අරූප ලෝක තුනේ ඇති නැති වස්තු කවරහු ද?
6. ඇතැම් වස්තූන් රූප ලෝකයෙහි නැත්තේ කුමක් නිසා ද?
7. වස්තුවක් ඇසුරු කර ම උපදනා සිත් කවරහු ද?
8. වස්තුවක් කිසි කලෙක ඇසුරු නොකරන සිත් කවරහු ද?
9. ද්වේෂ මූල සිත් අරූප ලෝකයේ නැත්තේ කුමක් නිසා ද?
10. සෝවාන් මාර්ගය අරූප ලෝකයේ නො ලැබෙන්නේ කුමක් නිසා ද?

මෙතෙකින් තෘතීය ප්‍රකීර්ණ
පරිච්ඡේදය නිමයේ ය.

වතුර්ථ පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

චිත්ත වීථි

ඇසට හමුවන දෙය හරියට දැන ගැනීම ය, කනට එන ශබ්දයන් හරියට දැන ගැනීම ය, නාසයට - දිවට - කයට පැමිණෙන ගන්ධයන් - රසයන් - ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයන් හරියට දැන ගැනීම ය, තමා විසින් වචනයක් කීම ය, අනුන් කියන වචනයේ තේරුම දැන ගැනීම ය, ශරීරාවයවයන් එසවීම ය, පහත් කිරීම ය, එහා මෙහා කිරීම ය, යෑම ය, ඊම ය, දීම ය, ගැනීම ය යනාදි කරුණුවලින් එකකුදු එක් සිතකින් සිදු නො වේ. ඒ එක් එක් කරුණක් සිදුවීමට ක්‍රමානුකූල ව සිත් පෙළක් ඇති විය යුතු ය. ඒ ඒ කරුණු සිදු කිරීම වශයෙන් ඇති වන්නා වූ චිත්ත පරම්පරාවලට, සිත් වැල්වලට "චිත්තවීථිය" යි කියනු ලැබේ. කොටින් කියතහොත් එක් එක් කරුණක් සම්බන්ධයෙන් ඇති වන සිත් වැල් චිත්තවීථිය යි කිය යුතු ය.

සිත ඉතා සියුම් ය. එය ඇසට පෙනෙන දෙයක් ද නොවේ. සුළඟ - සීතල - උෂ්ණය යන මේවා ඇසට නො පෙනෙතත් කයට දැනේ. සිත එසේ කයට දැනෙන - හසුවන දෙයක් ද නො වේ. ඉතා ඉක්මනින් ඉපිද බිඳී යන්නක් බැවින් සිත පරීක්ෂණයකට හසුකර ගත හැකියක් ද නො වේ. කරුණු මෙසේ හෙයින් සිතේ සැටි සොයා ගැනීම, ඉතා ම දුෂ්කර ය. සිතේ සැටි දැන ගැනීමට ඉතා ම දුෂ්කර වී ඇත්තේ එය දැන ගැනීමේ උපකරණයන් එයම වීම ය. කපන උපකරණය වූ පිහියෙන් අනිකක් කැපිය හැකි ය. ඒ පිහිය ම එයින් නො කැපිය හැකි ය. එමෙන් දැන ගැනීමේ උපකරණය වූ සිතට ඒ සිතේ සැටි නොදන හැකිය. එබැවින් සිත පිළිබඳ උගෙනීමක් කර නැති සාමාන්‍ය ජනයාට චිත්තවීථිය කියා දෙයක් ඇති බව පවා නො දැනේ. සිත ගැන ඉගෙනීම් කරන - විමසීම් කරන ජනයාට වුව ද මේවා මෙසේ විය යුතු ය කියා අනුමාන වශයෙන් සිත ගැන දැනුමක් ඇති වෙනවා මිස, ඇසට පෙනීම වැනි ප්‍රත්‍යක්ෂ දැනුමක් සිත

ගැන ඇති නො වේ. සිත ගැන දැන ගැනීම ඉතා ප්‍රයෝජන බැවින් අනුමාන වශයෙන් වුව ද දැනීමක් ඇති කර ගැනීමට උත්සාහ කරන්න.

2 වන පාඩම

පරමාර්ථ ධර්මයන්ගේ ආයුෂ

චිත්තවීථි උගන්නා තැනැත්තා විසින් මූලින් ම කළ යුත්තේ, සිත්වල හා රූපවල ආයුෂය දැන ගැනීම ය. උපදනා කාලය ය, පවත්නා කාලය ය, නැසෙන කාලය ය කියා සිත්වලට හා රූපවලට අවස්ථා තුනක් ඇත්තේ ය. ඉතා කෙටි බැවින් ඒ කාලවලට ක්ෂණ යන නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. උපදනා කාලයට උත්පාදක්ෂණය කියා ද, පවත්නා කාලයට ස්ථිතික්ෂණය කියා ද, නැසෙන කාලයට භඩ්ගක්ෂණය කියා ද ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. සිතට අයත් උත්පාද - ස්ථිති - භඩ්ග යන කාල තුන එකතු කොට එයට චිත්තක්ෂණය යන නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. චිත්තක්ෂණය යන්නෙහි තේරුම, සිතක කාලය යනු යි. සිත යම් පමණ කාලයකින් උපදී නම් එපමණ ම කාලයක් පැවතී, එපමණ ම කාලයකින් නිරුද්ධ වේ. ඒ කාල තුනෙහි ප්‍රමාණයන් එකිනෙකට අඩු වැඩි කමක් නැත්තේ ය. ඒ චිත්තක්ෂණය ඉතා කෙටි කාලයෙකි. එය ඇසිපිය හෙළන කාලයෙන් ලක්ෂයෙන් පංගුවක් පමණවත් නොවන කාලයෙකි. මෙය තේරුම් ගැනීමට ඔබට කලක් ගතවිය හැකි ය.

රූපයකට චිත්තක්ෂණ දහතක් ආයු ඇත්තේ ය. එය කුඩා ක්ෂණ පනස් එකකි. එහි පළමු වන ක්ෂණය රූපයේ උත්පාදක්ෂණය ය. පනස් එක් වන ක්ෂණය රූපයේ භඩ්ගක්ෂණය ය. මැද ක්ෂණ සතළිස් නවය රූපයාගේ ස්ථිතික්ෂණය ය. සිතෙහි මෙන් රූපයාගේ උත්පාදදී ක්ෂණ තුන සමාන නැත. රූපයාගේ ස්ථිතික්ෂණය දිග ය. චිත්තක්ෂණ සතළොසක් ආයුෂ නැති රූප කීපයක් ද ඇත්තේ ය. ඒවා අප්‍රධාන රූපයෝ ය.

මාස ගණන් - අවුරුදු ගණන් පවත්වා වස්තූන් අප ඉදිරියේ පිරි ඇති බව දක්නා ඔබට, "රූපයක ආයුෂ චිත්තක්ෂණ සතළොසකැයි" කීම පිළිගත නො හෙන කරුණක් විය හැකිය. එය තේරුම් ගත හැකි වනු පිණිස රූප ගැන විස්තරයක් කරනු ලැබේ.

දුර සිට බලන කල්හි අපට එක් දෙයක් සේ පෙනෙන වැලි ගොඩක් එක් දෙයක් නොව, වැලි කැට සමූහයකි. අපට එක් එක් දෙයක් සේ පෙනෙන වස්තු සියල්ලම වැලි ගොඩ සේ ම කුඩා වස්තු සමූහයෝ ය. ඉතා කුඩා දෙය සැටියට සැලකෙන අබ ඇටය වුව ද එක් දෙයක් නොව කුඩා ද්‍රව්‍ය සමූහයකි. අපට පෙනෙන සියලු ම වස්තූන් සෑදී තිබෙන්නේ රූප කලාපවලිනි. රූප කලාපය ඔබට රූප පරිච්ඡේදයේ දී දැන හැකි වනු ඇත. රූප කලාපය සියලු ම වස්තූන්ගේ මූලය ය. එය දික් කලක් පවත්නා දෙයක් නොවේ. එහි පරමායුෂය විත්තක්ෂණ දහනය. ඇසිපිය හෙළන්නට ගත වන කාලය එකිනෙකට පසු ව රූප කලාප දහස් ගණනක් ඉපිද බිඳී යෑමට ප්‍රමාණවත් ය. අබ ඇටයක් පමණ වස්තුවක රූප කලාප කෝටි ගණනක් ඇත්තේ ය. අබ ඇටය එක් දෙයක් නොව, රූප කලාප කෝටි ගණනක සමූහයක් බව දැන යුතු ය. අපට පෙනෙන වස්තූන්හි ඇති රූප කලාප විත්තක්ෂණ සතළොසකින් නැති වී යන නමුත් ඒ වස්තුවල අමුත්තක් නොපෙනෙන්නේ කරුණු දෙකක් නිසාය. එනම්: එක වස්තුවක රූප කලාප සියල්ල ම එකවර නො බිඳීම එක් කරුණකි. බිඳෙන රූප කලාප වෙනුවට ඒ ඒ තැන්වල ම අලුත් රූප කලාප පහළ වීම එක් කරුණකි.

අබ ඇටයක් පමණ වස්තුවක ද, රූපයක සම්පූර්ණ ආයුෂය වූ කුඩා ක්ෂණ එක් පනසින් දෙවන ක්ෂණයට පැමිණි රූප කලාප ලක්ෂණ ගණනක් ඇත්තේ ය. එසේ ම තුන්වන ක්ෂණයට පැමිණි රූප කලාප ද ලක්ෂ ගණනක් ඇත්තේ ය. එසේ ම පනස් වන ක්ෂණය දක්වා ඇති සියලු ම ක්ෂණවලට පැමිණ ඇති රූප කලාප ලක්ෂ ගණන් ඇත්තේ ය. සෑම රූප කලාපයක් ම බිඳෙන්නේ පනස් එක් වන ක්ෂණයේ දී ය. පනස් එක් වන ක්ෂණයට පැමිණ රූප බිඳෙන විට දෙවන ක්ෂණයේ පටන් සතළිස් නව වැනි ක්ෂණය දක්වා ඇති ක්ෂණවලට පැමිණ ඇති රූප කලාප සියල්ල ම ඉතිරි වී ඇත්තේ ය. එබැවින් විත්තක්ෂණ සතළොසකින් රූප බිඳී බිඳී යාම නිසා වස්තුවල අපට පෙනෙන වෙනසක් ඇති නො වේ. මේ කාරණය හොඳින් තේරුම් ගත යුතු ය.

එක වස්තුවක ඇති වයසින් නොයෙක් ප්‍රමාණ වන රූප සියල්ල ම ගැන එකවර විත්ත වීම් ඇති වන්නේ නො වේ. විත්ත වීම් ඇති වන්නේ

එක වස්තුවක ඇත්තා වූ වයසින් සමාන වූ රූපසමූහයක් අරමුණු කර ගෙන ය.

3 වන පාඩම

ආරම්භණ හේදය

අතිමහත්තාරම්මණය, මහන්තාරම්මණය, පරිත්තාරම්මණය, අතිපරිත්තාරම්මණය” යි පඤ්චද්වාරයට ගොදුරු වන අරමුණු සතර ආකාර වේ. විභූතාරම්මණය, අවිභූතාරම්මණය කියා මනෝද්වාරයට ගොදුරු වන අරමුණු දෙකොටසකි. මෙසේ ඡට්ඨ ද්වාරයට ගොදුරු වන අරමුණු සයාකාර වේ.

විශාලත්වය නිසා හෝ ආලෝකය හොඳින් ඇති බව නිසා හෝ සමීපයෙහි තිබීම නිසා හෝ ඉතා ම ප්‍රකට අරමුණ අතිමහත්ත නම් වේ. අතිමහත්තාරම්මණය තරමට ප්‍රකට නැති අරමුණ මහත්ත නම් වේ. මහන්තාරම්මණය තරමට ප්‍රකට නැති අරමුණ පරිත්ත නම් වේ. අප්‍රකට අරමුණ අතිපරිත්ත නම් වේ.

රූපය එහි උත්පාදක්ෂණයේ දී ද්වාරයන්හි නො ගැටෙන්නේ ය. ද්වාරයන්හි ගැටෙන්නේ ස්ථිතියට පැමිණි රූපය ය. ඉපිද එක් විත්තක්ෂණයක් (කුඩා ක්ෂණ තුනක්) ඉක්ම දෙවන විත්තක්ෂණයෙහි ද්වාරයන්හි ගැටෙන අරමුණ අතිමහත්තාරම්මණය ය. විත්තක්ෂණ දෙක තුනක් ම ඉක්ම ද්වාරයන්හි ගැටෙන අරමුණ මහත්ත නම් වේ. විත්තක්ෂණ සතර පහ සය සත අට නවය ඉක්ම ද්වාරයෙහි ගැටෙන අරමුණු පරිත්ත නම් වේ. විත්තක්ෂණ දශයේ පටන් පසළොස් දක්වා ඉක්ම ද්වාරයෙහි ගැටෙන ආරම්භණය අතිපරිත්ත නම් වේ.

අතිමහත්තාරම්මණයෙහි වීථි සිත් බොහෝ ගණනක් උපදී. මහන්තාරම්මණයෙහි එයට අඩු ගණනක් ද පරිත්තාරම්මණයෙහි ඊට අඩු ගණනක් ද, වීථි සිත් උපදී. අතිපරිත්තාරම්මණයෙහි හවාච්ච වලනය පමණක් වේ. වීථි සිත් නූපදී.

වීථි

විටී වනාහි පඤ්චද්වාර විටී - මනෝද්වාර විටී වශයෙන් දෙකොටසක් වෙයි. පඤ්චද්වාර විටීහු ද, චක්ෂුර්ද්වාර විටී - ශ්‍රෝත්‍රද්වාර විටී - ස්‍රාණද්වාර විටී - ජිහ්වාද්වාර විටී - කායද්වාර විටී යි පස් කොටසක් වෙති. චක්ෂුර්ද්වාර විටීහු ද, අභිමහන්තාරම්මණ විටී - මහන්තාරම්මණ විටී - පරිත්තාරම්මණ විටී - අභිපරිත්තාරම්මණ විටී යි සතර කොටසක් වෙති. චක්ෂුර්ද්වාරයෙහි අභිමහන්තාරම්මණ විටී එකකි. මහන්තාරම්මණ විටී දෙකකි. පරිත්තාරම්මණ විටී සයකි. අභිපරිත්තාරම්මණ විටී සයෙකි. සියල්ල පසළොසෙකි. ශ්‍රෝත්‍ර - ස්‍රාණ - ජිහ්වා - කායද්වාර විටීහු ද, එසේ ම පසළොස බැගින් වෙති. පඤ්චද්වාර විටී සියල්ල පත් සැත්තෑවෙකි.

මූල චිත්තය.

සත්ත්වයාට මරණාසන්නයේ දී ඔහු කළ කර්මයක් හෝ සිහි වෙයි. කර්ම නිමිත්තක් හෝ ගති නිමිත්තක් හෝ වැටහෙයි. මරණාසන්නයේ දී සිතට වැටහුණු දෙය අරමුණු කොට දෙවන ජාතියේ පළමු වන සිත පහළ වේ. එයට “ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය” යි කියනු ලැබේ. ස්වභාව ධර්මය පරිදි ඒ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය නිරුද්ධ වූ පසුත් ඒ සන්තානයේ මරණාසන්න චිත්තයට අරමුණු වූ දෙය අරමුණු කරන ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයට සමාන සිතක් මරණය තෙක් ම නැවත නැවත ඇති වේ. සිත් පරම්පරාව නො සිදී සත්ත්වයා ජීවත් වන්නේ ඒ සිත් පරම්පරාව නිසා ය. භවයාගේ පැවැත්මට කාරණය වන බැවින් ඒ සිත්වලට ‘භවාඛග සිත්ය යි කියනු ලැබේ. භවාඛග චිත්තය අත් සිතක් නැති සෑම වේලේ ම සත්ත්වයන් කෙරෙහි ඇති වන නමුත් එබඳු සිතක් ඇති වන බව අපට නොදන්නේ. ඒ භවාඛග චිත්තය සත්ත්වයාගේ මූල චිත්තය ය. අලුත් අලුත් අරමුණු ගන්නා විටී පහළ වන්නේ භවාඛග සිත් පරම්පරාවේ අගිනි.

4 වන පාඩම

චක්ෂුර්ද්වාරික අභිමහන්තාරම්මණ විටීය

ඉපද එක් චිත්තක්ෂණයක් ගත වූ රූපයක් චක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණ හොත්, එකෙණෙහි ම එය හෘදය වස්තුවෙහි පවත්නා භවාඛග චිත්තයෙහි ද ගැටේ. එයින් භවාඛග චිත්තයෙහි යම් කිසි අමුත්තක් සිදු වේ.

එය සෙලවීමක් වැනි ය. එබැවින් එයට "භවාඩග සෙලවීමය" යි කියනු ලැබේ. ඒ භවාඩග චිත්තය නිරුද්ධ වීමෙන් පසු එයට අනතුරු ව ඇති වන භවාඩග චිත්තය ද, රූපාරම්මණයාගේ ගැටීම ලබමින් සෙලවෙන්නා වූ ආකාරයෙන් ම ඉපිද නිරුද්ධ වේ. ඉන් පසු භවාඩග සිත් ඇති වීම නැවතී, ගැටුණු රූපාරම්මණය මෙනෙහි කරන පඤ්චද්වාරාවච්ඡන්ත චිත්තය ඉපිද නිරුද්ධ වේ. එයට අනතුරු ව ඒ රූපය දක්නා වක්ෂුර් විඥනය ඉපිද නිරුද්ධ වේ. අනතුරු ව ඒ රූපාරම්මණය පිළිගන්නා සම්පටිච්ඡන්ත චිත්තය ද, රූපාරම්මණයේ සැටි විමසන සන්තීරණ චිත්තය ද, රූපාරම්මණයේ සැටි විනිශ්චය කරන්නා වූ ව්‍යවස්ථාපන චිත්තය ද, පිළිවෙලින් ඉපිද නිරුද්ධ වේ.

එයට අනතුරු ව ඒ රූපාරම්මණය ව්‍යවස්ථාපන චිත්තයෙන් විනිශ්චය කර ගත් පරිදි අරමුණු කරමින් එකුත් තිස් කාම ජවනයන් අතුරෙන් යම් කිසි එක් සිතක් පිළිවෙලින් සත් වරක් ජවන කාත්‍යයෙන් ඉපද නිරුද්ධ වේ. අනතුරු ව එකොළොස් තදලම්බන චිත්තයන් අතුරෙන් යම් කිසි එක් සිතක් ජවන චිත්තයෙන් ගත් පරිදි ම ඒ රූපාරම්මණය අරමුණු කරමින් දෙවරක් ඉපද නිරුද්ධ වේ. දෙවන තදරම්මණ චිත්තය නිරුද්ධ වන කල්හි වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ගැටුණු රූපාරම්මණය ද චිත්තක්ෂණ සතළොස වූ ආයුෂය ගෙවී යෑමෙන් නිරුද්ධ වේ. ඉන් පසු සිරිත් පරිදි නැවත භවාඩග සිත් ඇතිවන්නට පටන් ගනී. පඤ්චද්වාරාවච්ඡන්ත චිත්තයෙහි පටන් දෙවන තදරම්මණ චිත්තය දක්වා පිළිවෙලින් වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ගැටුණු රූපය අරමුණු කොට උපන්නා වූ සිත් දහතර වක්ෂුර්ද්වාරික අභිමහන්තාරම්මණ වීථිය ය.

පඤ්චද්වාර වීථි හා වර්තමාන රූපයන් අරමුණු කොට උපදනා මනෝද්වාර වීථීන් ද දැක්වීමේ දී ඒ රූපයන් උපන් තැන පටන් ඇති වූ සිත් පිළිවෙල දැක්විය යුතු ය. කියන ලද අභිමහන්තාරම්මණ වීථිය ඇති වන්නේ ඉපිද එක් චිත්තක්ෂණ කාලයක් ඉක්ම ගිය රූපය ප්‍රසාදයේ ගැටීමෙනි. රූපාරම්මණය ඉපද ප්‍රසාදයෙහි ගැටීමට මත්තෙන් ඉකුත් වූ සුළු කාලයේ දී මේ වීථිය ඇති වූ පුද්ගලයා ගේ සන්තානයෙහි භවාඩග චිත්තයක් ඇති විය. එහෙත් එහි කියන ලද රූපාරම්මණය නො ගැටිණ. රූපාරම්මණයේ ගැටීම නො ලබා ඉක්ම ගිය ඒ භවාඩග චිත්තය අතීත භවාඩග යන නාමයෙන් හඳුන්වනු ලැබේ. රූපාරම්මණය ගැටීම නිසා

සෙලවෙන්නාක් මෙන් ඇති වූ හවාඩිග විත්තය හවාඩිග චලන යන නාමයෙන් හඳුන්වනු ලැබේ. එයට අනතුරු ව රූපාරම්මණයා ගේ ගැටීම ලබමින් උපදනා හවාඩිග විත්තයෙන් හවාඩිග පරම්පරාව සිදි යන බැවින් ඒ සිතට හවාඩිගුපච්ඡේදය යි නම් කර තිබේ. ඒවා ද සමග විටීය කිය යුත්තේ මෙසේ ය. ඔබට විටීය ඉගෙනීම පහසු වනු පිණිස මෙය කට පාඩම් කර ගන්න.

අතීත හවාඩිගය, හවාඩිග චලනය, හවාඩිගුපච්ඡේදය, පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය, චක්ඛු විඤ්ඤාණය, සම්පට්ච්ඡනය, සන්තීරණය, වොත්ථපනය, ජවන සනය, තදරම්මණ දෙකය යන මේ සිත් පිළිවෙළ චක්ඡුර්ද්වාරික අතිමහන්නාරම්මණ විටී නම් වේ.

5 වන පාඩම

විටී සටහන්

විත්ත විටී ලෙහෙසියෙන් සිතට ගත හැකි විමට විටී සටහන් ප්‍රයෝජනය. විටීසටහන් කිරීමේ දී සිතෙහි උත්පාද - ස්ථිති - හඩිග යන ක්ෂණ තුන දැක්වීමට බින්නු තුනක් යොදති. ඒ බින්නුවලට උඩින් හෝ යටින් එක් එක් අකුරකින් සිත්වල නම් සටහන් කරති. සිත් හැඳින්වීමට යොදන අකුරු මෙසේ ය.

අතීත හවාඩිග	ති
හවාඩිග චලන	න
හවාඩිගුපච්ඡේද	ද
පඤ්චද්වාරාවච්ඡන	ප
චක්ඛු විඤ්ඤාණ	ච
සම්පට්ච්ඡන	සං
සන්තීරණ	ණ
වොත්ථපන	වො
ජවන	ජ
තදරම්මණ	ත

වක්ෂුර්ඳ්වාරික අතිමහන්තාරම්මණ
වීථි සටහන

තී	න	ද	ප	ච	සං	ණ	වො	ඡ
000	000	000	000	000	000	000	000	000
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ක	ක	හ
000	000	000	000	000	000	000	000	
10	11	12	13	14	15	16	17	

මේ යටින් 17 දක්වා අඩික යොදා ඇත්තේ රූපයාගේ ආයුෂය වන විත්තක්ෂණ සතලොස දැක්වීමට ය. මේ සටහනෙහි 1, 2, 3 යන අඩික ඇති සිත් තුන ම භවාඩිග සිත් ය. ඒවායින් ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණ රූප අරමුණු නො කරනු ලැබේ. සෑම තන්හි භවාඩිග විත්තයන්ගේ අරමුණ කර්මය - කර්ම නිමිත්ත - ගති නිමිත්ත යන තුනෙන් එකක් ය. 1 වන අඩිකයට උඩින් දැක්වෙන භවාඩිග විත්තය ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපය උපදනා අවස්ථාවේ දී වීථිය ඇති වන පුද්ගලයාගේ සන්තානයෙහි ඇති වූ සිත දැක්වීමට ය. ඉපද එක් විත්තක්ෂණයක් ඉක්ම ගිය රූපාරම්මණය ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණේ භවාඩිග චලනයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි දී ය. ඒ රූපය අරමුණු කොට පළමුවෙන් ඇති වන විත්තය පඤ්ච - ද්වාරාවච්ඡනය ය. පඤ්චද්වාරාවච්ඡනයේ පටන් දෙවන තදරම්මණය දක්වා සිත් ඇති දහතර ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණු රූපය අරමුණු කොට උපදනා සිත් ය.

ඒ සිත් තුදුසෙන්, පඤ්චද්වාරාවච්ඡනයෙන් කෙරෙන්නේ සිත් පරම්පරාව ප්‍රසාදයේ ගැටුණු රූපාරම්මණය දෙසට හැරවීම ය. රූපය දක්නේ වක්ඛුච්ඤ්ඤුණය ය. වර්ණ මාත්‍රය දක වක්ඛුච්ඤ්ඤුණය නිරුද්ධ වන නිසා එය ඇති වූ පමණින් ම ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණු රූපය පිලිබඳ දැනුම සම්පූර්ණ නො වේ. එය සම්පූර්ණ කිරීම පිණිස වක්ඛුච්ඤ්ඤුණය නිරුද්ධ වනු සමග ම එයින් දුටු රූපාරම්මණය ගතිමින් සම්පට්ච්ඡනය උපදී. සම්පට්ච්ඡනය නිරුද්ධ වනු සමගම එයින් රූපාරම්මණය විමසීම් වශයෙන් සන්තීරණය උපදී. සන්තීරණය නිරුද්ධ වනු සමග ම ඒ විමසීම අනුව විනිශ්චය කරන ව්‍යවස්ථාපන විත්තය උපදී. ව්‍යවස්ථාපනය

නිරුද්ධ වූ පසු එයින් විනිශ්චය කළ පරිදි රූපාරම්මණයේ සැටි හොඳින් ගනිමින් ජවන චිත්තය සත් වරක් ම උපදී. අරමුණ හොඳින් ම ගන්නා සිත ජවනය ය. සත් වන ජවනයාගේ නිරෝධයෙන් පසුත් රූපාරම්මණය වක්ෂුෂු; ප්‍රසාදයෙහි ගැටී පවත්නා බැවින් ජවනයෙන් ගත් පරිදි, ඒ ආරම්මණය ගනිමින් තදරම්මණ සිත් දෙකක් උපදී. රූපය දැකීම සම්පූර්ණ කරන්නේ ජවන චිත්තයෙනි. තදරම්මණය එතරම් ප්‍රයෝජනයක් ඇති සිතක් ද නො වේ. එය කාම සත්ත්වයන්ට මිස, රූපාරූප ලෝකවල සත්ත්වයන්ට උපදින සිතක් ද නො වේ. බ්‍රහ්මයන්ට තදලම්බනයක් නැති ව ම රූප දර්ශනාදිය අඩුවක් නැති ව සිදු වීමෙන්, තදලම්බනයෙන් එතරම් වැඩක් නැති බව තේරුම් ගත යුතු ය.

මේ විටීයෙහි තම තමා අයත් කෘත්‍යය සිදු කරමින් ඉපද නිරුද්ධ වන පඤ්චද්වාරාවච්ඡිනාදි සිත් ඒ ඒ කෘත්‍යය සිදු කිරීම හැර අන් කිසිවක් දන්නේ නො වේ. මේ විටීය ප්‍රකට කිරීම පිණිස අඹ උපමාවක් දක්වා තිබේ. ඒ මෙසේ ය:-

පුරුෂයෙක් පැසුණු ගෙඩි ඇති අඹ ගසක් යට නිදයි. ඔහුගේ කන සම්පයට ඉදුණු අඹ ගෙඩියක් වැටෙයි. එහි හඬින් ඔහු අවදි වෙයි. ඇස හැර බලයි. ඔහු අඹ ගෙඩිය අතට ගනී. ඉදුණු එකක් දැයි බැලීමට අඹ ගෙඩිය ඔබයි. ඉදුණු එකක් බව නිශ්චය කර ගැනීමට නැවත සිඹ බලයි. ඉක්බිති එය අනුභව කරයි. කට්ටි ගැටී ඇති ඉතුරු හරිය කෙළන් සමග ගිලී. ඒ සියල්ල කොට නැවත පෙර සේ ම නිදයි.

මේ උපමාවෙහි පුරුෂයා නින්දට වැටී සිටීම මෙන් භවාඩිග චිත්තයන් ඇති වෙමින් තුබූ කාලය දත යුතුය. අඹ ගෙඩිය වැටීම මෙන් වක්ෂුෂු;ප්‍රසාදයෙහි රූපාරම්මණය ගැටීම දත යුතු ය. පුරුෂයා අවදි වීම මෙන් ආවර්ජන චිත්තය දත යුතු ය. ඇස හැර බැලීම මෙන් වක්ෂුර්විඥනය දත යුතු ය. අඹ ගෙඩිය අතට ගැනීම මෙන් සම්පට්ච්ඡනය දත යුතු ය. ඉදුණු එකක් ද කියා දූන ගැනීමට අත තද කිරීම මෙන් සන්තීරණය දත යුතු ය. ඉදුණු බව නිශ්චය කර ගැනීමට සිඹීම මෙන් ව්‍යවස්ථාපන චිත්තය දත යුතු ය. අඹ ගෙඩිය අනුභව කිරීම මෙන් ජවන චිත්තය දත යුතු ය. කට්ටි ගැටී ඉතුරු හරිය කෙළන් සමග ගිලීම මෙන්

තදරම්මණය දත යුතු ය. නැවත නිද ගැනීම මෙන් නැවත හවාඩිග ඇති වීම දත යුතු ය.

6 වන පාඩම

චිත්ත විචි ඇති වන සැටි

චිත්ත විචි නාමයෙන් හඳුන්වන රූප දර්ශනාදිය සම්බන්ධයෙන් ඇති වන පඤ්චද්වාරාවච්ඡනාදි චක්ඛු විඤ්ඤාණාදි සිත් වැල් ඒ ඒ පුද්ගලයන්ට තම තමන්ගේ උත්සාහයෙන් ද ඇති කළ නො හැකි ය. දේවාදි යම් කිසිවකු ගේ බලයකින් ඒවා ඇති කළ හැක්කේ ද නො වේ. චක්ඡුර්ද්වාර විචියක් ඇති වෙතොත් ඇති වන්නේ රූපාරම්මණයක් චක්ඡු; ප්‍රසාදයෙහි ගැටීමෙන් ම ය. බෙර ඇසෙහි අත වැදුණ හොත් හඬක් ඇති වන්නාක් මෙන් ගිනි පෙට්ටියෙහි ගිනිකුර ඇතිල්ලුවහොත් ගින්නක් හට ගන්නාක් මෙන්, චක්ඡු;ප්‍රසාද-රූපාරම්මණ දෙක්හි ගැටීමක් සිදු වුව හොත් චක්ඡුර්ද්වාරික විචි ඇති වේ.

චක්ඡු; ප්‍රසාදයෙහි රූපයක් ගැටුණු කල්හි ඇති වන පඤ්චද්වාරාවච්ඡනාදි සිත් පෙළ අවුල් නො වන ලෙස පඤ්චද්වාරාවච්ඡන - චක්ඛු විඤ්ඤාණ - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණාදි වශයෙන් පිළිවෙළ නො ඉක්මවා ඇති වන ලෙස විධානය කරන්නෙක් ද නැත. එසේ නැති ව මේ සිත් පිළිවෙළට ඇති වන්නේ පූර්ව පූර්ව සිත්වල බලයෙන් ම ය. පඤ්චද්වාරාවච්ඡනයක් ඇතිවීම නිසා එය ළඟට ඇති වීමට යෝග්‍ය වූ චක්ඛු විඤ්ඤාණය ඇති වේ. චක්ඛු විඤ්ඤාණය ඇති වීම නිසා එය ළඟට ඇති වීමට නිසි සිත වූ සම්පට්ච්ඡනය ඇති වේ. සම්පට්ච්ඡනාදිය ඇති වීම නිසා සන්තීරණාදිය ද එසේ ක්‍රමානුකූල ව ඇති වේ.

නියාම ධර්ම

විධානය කරන්නකු නැති ව ම ක්‍රමානුකූලව සිත් ඇති විය හැකි බව දැක්වීම පිණිස පෞරාණිකාචාර්යයන් විසින් නියාම ධර්ම කථාව දක්වා තිබේ.

ඒ මෙසේ ය:-

බීජ නියාමය, සෘතු නියාමය, කර්ම නියාමය, ධර්ම නියාමය, චිත්ත නියාමය” නියාම ධර්ම පසෙකි.

අඹ ඇටයකින් කපු පැළයක් - දෙහි පැළයක් - දෙඩම් පැළයක් ඇති නො වී, අඹ පැළයක් ම ඇති වීම; කොස් ඇටයකින් කොස් පැළයක් ම - පොල් ගෙඩියකින් පොල් පැළයක්ම යනාදී වශයෙන් ඒ ඒ බීජයන් ඒ ඒ ජාතියේ ම ගස් හට ගැනීම, කඩල ගසේ කරටිය උතුරට ම හැරී සිටීම; සුයඹකාන්ත ගසේ කරටිය ඉර දෙසට හැරීම; පොල් ගෙඩියේ ඇස් තුනක් ඇතිවීම යනාදිය බීජ නියාමය ය.

ඒ ඒ ජාතිවලට අයත් ගස් වැල්වල එක ම කාලයකදී දලු - මල් එල හට ගැනීම සෘතු නියාමය ය.

ඒ ඒ කර්මයන්ට අනුකූල වන විපාකයක් ම ඇති වීම කර්ම නියාමය ය.

මහා බෝධිසත්ත්වයන් ගේ මවුකුස පිළිසිඳ ගැනීම මව් කුසයෙන් බිහිවීම - බුදුවීම - දම්සක්පැවැත්වීම ආදියෙහි පොළොව කම්පාවීම ආදී නිමිති පහළ වීම ධර්ම නියාමය ය.

රූපාදි ආරම්භණයන් එක්ෂුරාදි ප්‍රසාදයන්හි ගැටුණු කල්හි කිසිවකු ගේ සංවිධානයක් නැති ව ක්‍රමානුකූලව සිත් පරම්පරාව ඇති වීම චිත්ත නියාමය ය.

කියන ලද කරුණු පස කාගේවත් සංවිධානයක් නැතිව නියාම ධර්ම අනුව සිදු වේ.

“චිත්ත වීථි උගෙනීම අමාරු වැඩක් ය” යන සම්මුතියක් රටේ පවතී. අමාරු වන්නේ පළමුවෙන් එක් වීථියක් උගෙනීමට ය. එය පිළිබඳව ඇති සියලු ම ප්‍රශ්න හොඳින් නිරාකරණය කර ගෙන එක් වීථියක් හොඳින් තේරුම් ගත හොත්, ඉදිරියට අපහසුවක් නැති ව චිත්ත වීථි උගත හැකිවනු ඇත. එබැවින් ඉදිරියට යන්නට ඉක්මන් නොවී මේ

අතිමහත්තාරම්මණ වීථිය ඉතා හොඳින් ඉගෙන ගන්න. හොඳින් තේරුම් කර ගන්න.

7 වන පාඩම

මහත්තාරම්මණ වීථි දෙක

අතිමහත්තාරම්මණ වීථිය ඇති වන්නේ, ඉපිද එක් විත්තක්ෂණයක් වූ කාලය ඉක්ම, දෙවන විත්තක්ෂණයේදී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන අරමුණ නිසා ය. රූපාරම්මණය කඩා වීම, මහත් වුව ද දුරවීම, ආලෝකය මඳ වීම ආදී කරුණුවලින් සමහර විට රූපාරම්මණය ඉපද විත්තක්ෂණ දෙකක් ගත වී තුන් වන විත්තක්ෂණයේදී ද, විත්තක්ෂණ තුනක් පසු වී සතර වන විත්තක්ෂණයේදී ද, ප්‍රසාදයෙහි ගැටේ. තුන් වන සතර වන විත්තක්ෂණවල දී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපයන් අරමුණු කොට මහත්තාරම්මණ වීථි දෙකක් ඇති වේ.

පළමු වන මහත්තාරම්මණ වීථිය මෙසේය:- ඉපද විත්තක්ෂණ දෙකක් ඉක්ම තුන් වන විත්තක්ෂණයේ දී රූපාරම්මණය වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණ කල්හි, පෙර සේම භවභිගවලන - භවභිගුපච්ඡේද - පඤ්චද්වාරාවජ්ජන - වක්ඛුච්ඤ්ඤාණ - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණ - ව්‍යවස්ථාපන සිත් පිළිවෙලින් ඇති වූ පසු, කාමාවචර ජවනයන් අතුරෙන් යම් කිසි සිතක් ජවන කෘත්‍යයෙන් සත් වරක් උපදී. ඉන් පසු අතිමහත්තාරම්මණ වීථියෙහි මෙන් තදරම්මණය ඇති නො වී, භවාභිග විත්තයේ උපදිති. මේ පළමු වන මහත්තාරම්මණ වීථිය ය.

මේ වීථියට පඤ්චද්වාරාවජ්ජනයේ පටන් සත් වන ජවනය දක්වා වීථි සිත් දෙළොසක් ඇත්තේ ය. රූපාරම්මණය ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන්නට කලින් ඇති වූ අතීත භවභිග දෙක ය, භවභිගවලන - භවභිගුපච්ඡේද දෙක ය, යන සිත් සතරක් වීථි සිත් දෙළොසට එකතු කළ කල්හි සිත් දහසයක් වේ. වීථියට අරමුණු වූ රූපය පටන් ගත්තේ පළමු වන අතීත භවභිගයාගේ උත්තාදක්ෂණයෙහි බැවින් ඒ රූපයට සත්වන ජවනයෙන් මතුටට ආයු ඇත්තේ එක් විත්තක්ෂණයක් පමණකි. නිරෝධයට ඉතා ආසන්න බැවින් අන්තිම විත්තක්ෂණයට පැමිණ ඇති රූපය ඉතා දුබලය. දුබල වූ ඒ රූපාරම්මණය තදලම්බනයකට ප්‍රත්‍යය වීමට නො සමත් ය. එබැවින්

මේ විවිධයෙහි තදරම්මණයක් නූපදී. තදරම්මණෝත්පත්තිය පිළිබඳ නොයෙක් ආචාර්ය මත ඇත්තේ ය. ආධුනිකයන්ට කරදරයක් බැවින් ඒවා මෙහි නො දක්වනු ලැබේ.

දෙවන මහන්තාරම්මණ විවිධය මෙසේ ය:- ඉපද විත්තක්ෂණ තුනක් ඉක්මුණු රූපාරම්මණයක් සතර වන විත්තක්ෂණයෙහි වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටීමෙන් හවාඩිගවලන - හවාංගුපච්ඡේද - පඤ්චද්වාරාවඡ්ඡන - වක්ඛුච්ඤ්ඤණ - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණ - ව්‍යවස්ථාපන යන සිත් ඇති විමෙන් පසු සත් වරක් ජවනය ඇති වන විවිධය, දෙවන වමහන්තාරම්මණ විවිධය ය. මේ විවිධයේ සත් වන ජවනය සමග ම විවිධය අරමුණු වූ රූපාරම්මණය නිරුද්ධ වේ.

විවි සටහන්

පළමු වන මහන්තාරම්මණ විවිධය

කි	කි	න	ද	ප	ච	සං	ණ		
000	000	000	000	000	000	000	000		
1	2	3	4	5	6	7	8		
	වො	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	භ
	000	000	000	000	000	000	000	000	000
		9	10	11	12	13	14	15	16
									17

දෙවන මහන්තාරම්මණ විවිධය

කි	කි	කි	න	ද	ප	ච	සං		
000	000	000	000	000	000	000	000		
1	2	3	4	5	6	7	8		
	ණ	වො	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ	ඡ
	000	000	000	000	000	000	000	000	000
		9	10	11	12	13	14	15	16
									17

පරිත්තාරම්මණ විවි සය

ඉපද විත්තක්ෂණ සතරක් පසු වී පස් වන විත්තක්ෂණයෙහි වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපාරම්මණය ද, විත්තක්ෂණ පසක් පසු වී සවන විත්තක්ෂණයේ දී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපාරම්මණය ද විත්තක්ෂණ

සයක් පසු වී සත් වන විත්තක්ෂණයේ දී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපාරම්මණය ද, විත්තක්ෂණ සතක් පසු වී අටවන විත්තක්ෂණයෙහි දී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපාරම්මණය ද, විත්තක්ෂණ අටක් පසුවී නවවන විත්තක්ෂණයෙහි දී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපාරම්මණය ද, විත්තක්ෂණ නවයක් ඉක්මි දශ වන විත්තක්ෂණයෙහි ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන රූපය ද අරමුණු කොට උපදනා වීථි සය පරිත්තාරම්මණ වීථි නම් වෙයි.

මහත්තාරම්මණ වීථිවල ඇති වෙනස තදරම්මණයක් නැති බව ය. පරිත්තාරම්මණ වීථිවල වෙනස නම් ජවන - තදරම්මණ දෙක ම නැති බව ය.

රූපාරම්මණයක් ඉපද විත්තක්ෂණ සතරක් ඉක්ම පස්වන විත්තක්ෂණයේ දී වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටුණාම භවඛග වලන - භවඛගුපවිජේද - පඤ්චද්වාරාවජ්ජන - චක්ඛුච්ඤ්ඤණ - සම්පට්ච්ජන - සන්තීරණ - ව්‍යවස්ථාපන යන සිත් පිළිවෙලින් ඇති වේ. භවඛග වලනයේ පටන් ඒ සිත් ගැන්නාම ව්‍යවස්ථාපන විත්තය සත් වන විත්තය වේ. අතීත භවඛග හෙවත් ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන්නට කලින් ඉක්මුණු භවාඛග සතරක් මුලට එකතු කොට ගැන්නාම ව්‍යවස්ථාපන විත්තය එකොළොස් වන සිත වේ. මේ වීථියට අරමුණු වූ රූපය ඇති වූයේ පළමු වන අතීත භවාඛගය සමග ය. එබැවින් ව්‍යවස්ථාපනය නිරුද්ධ වන විට ඒ රූපයේ ආයුෂය විත්තක්ෂණ එකොළොස්ක් වී තිබේ. දහතක් සම්පූර්ණ වීමට තවත් ඇත්තේ විත්තක්ෂණ සයක් පමණෙකි. ව්‍යවස්ථාපනයෙන් පසු විත්තක්ෂණ සයකින් වීථියට අරමුණු වූ රූපය නිරුද්ධ වේ.

උපදින ජවන විත්ත වාර ගණන අඩු වීමට විශේෂ කාරණයක් නැති කල්හි කාමාවචර ජවනය සත් වරක් උපදනා බව විත්ත නියාම ය ය. එබැවින් සත් වරක් ජවන විත්තය ඉපදීමට ඉඩ නැති අරමුණක ජවන් සිත් නූපදී. ඉහත කී රූපාරම්මණයට තවත් ඉදිරියට ඇත්තේ විත්තක්ෂණ සයක් වූ කාලය පමණෙකි. ජවන සත් වරක් ඉපදීමට කාලය මඳ බැවින් ඒ පරිත්තාරම්මණයෙහි ජවන විත්තයක් නූපදී. ජවන ස්ථානයන්හි ජවන වෙනුවට එක් වරක් හෝ දෙවරක් ව්‍යවස්ථාපන විත්තය ම උපදී. ඉන් පසු භවාඛග පතනය වේ.

“සවන ජවන චිත්තය සමග රූපාරම්මණය නිරුද්ධ වූවාට පසු සත් වන ජවනයක් උපදින්නට බැරි මක්නිසාද?” යන ප්‍රශ්නය මෙහිදී මතු වේ. එක් විටීයකට අයත් සිත්වල අරමුණ ධර්ම වශයෙන් පමණක් නො ව කාල වශයෙනුත් සමාන විය යුතු ය. මේ විටීයට අරමුණු වන රූපය චිත්තක්ෂණ සතොලොස වූ ආයුෂය ගෙවා නිරුද්ධ වන්නට මත්තෙන් වර්තමාන කාලයට අයත් සතලොස්වන චිත්තක්ෂණයේ දී නිරුද්ධ වීමෙන් පසු එය අතීත කාලයට අයත් වේ. රූපය නිරුද්ධ වූවාට පසු මේ විටීයෙහි ජවනයක් ඇතිවෙන හොත් එයට අරමුණු කරන්නට වර්තමාන රූපය නැති බැවින් අතීත රූපය අරමුණු කරන්නට සිදු වේ. එය චිත්ත නියාමයට විරුද්ධ බැවින් සත් වරක් වර්තමාන රූපය අරමුණු කොට ජවන චිත්තයට උපදින්නට ඉඩ නැති මේ පරිත්තාරම්මණයේ සම්පූර්ණයෙන් ජවනය නූපදී, එහි ව්‍යවස්ථාපනයෙන් පසු ජවනය වෙනුවටත් වරක් හෝ දෙවරක් ව්‍යවස්ථාපනය ම උපදී. රූපය නිරුද්ධ වන්නට කලින් ම භවභිග පතනය වී විටීය අවසන් වේ.

විටී සටහන්

								1 වන පරිත්තාරම්මණ විටීය	
ති	ති	ති	ති	න	ද	ප	ච		
000	000	000	000	000	000	000	000		
1	2	3	4	5	6	7	8		
								සං	ණ
000	000	000	000	000	000	000	000	000	000
9	10	11	12	13	14	15	16	17	

2 වන පරිත්තාරම්මණ විටීය

ති ති තී ති තී න ද ප ච සං ණ වො වො වො භ භ භ

3 වන පරිත්තාරම්මණ විටීය

ති ති තී ති තී තී න ද ප ච සං ණ වො වො වො භ භ

4 වන පරිත්තාරම්මණ විටීය

ති ති තී ති තී තී තී න ද ප ච සං ණ වො වො වො භ

5 වන පරිත්තාරම්මණ වීථිය

ති ති ති ති ති ති ති ති න ද ප ව සං ණ වො වො වො

6 වන පරිත්තාරම්මණ වීථිය

ති ති ති ති ති ති ති ති න ද ප ව සං ණ වො වො

8 වන පාඩම

අතිරිත්තාරම්මණ වීථි සය

රූපාරම්මණය ඉපද විත්තක්ෂණ දසය එකොළොස දෙළොස තෙළොස කුදුස පසළොස පසු වී වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටීමෙන් අතිපරිත්තාරම්මණ වීථි සය ඇති වේ.

රූපාරම්මණය ඉපද විත්තක්ෂණ දහයක් පසු වී ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන අරමුණ ගැන වීථි සිත් උපදින හොත් ඒ අරමුණ නිරුද්ධ වන්නට මත්තෙන් උපදින්නට ලැබෙන්නේ ව්‍යවස්ථාපනය දක්වා සිත්වලට පමණකි. ජවනය වෙනුවට ජවනස්ථානයෙහි තවත් ව්‍යවස්ථාපනයක් ඇති වීමට කලක් නැත්තේ ය. ඒ අරමුණ ඉතා දුබල බැවින් එහි පඤ්චද්වාරාවච්ඡනාදි වීථි සිත් ද නූපදී. ඒ අරමුණ ගැටීමෙන් වන්නේ භවාභිගය සෙලවීම පමණකි. විත්තක්ෂණ දසයට වඩා ඉක්ම ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන අරමුණු වලින් ද භවාභිග වලනය වේ. අතිපරිත්තාරම්මණ වීථි සයක් වන්නේ එහෙයිනි.

අතිපරිත්තාරම්මණ වීථි සයේ සටහන්

1. ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න හ හ හ හ හ
2. ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න හ හ හ හ
3. ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න හ හ හ හ
4. ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න හ හ
5. ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න හ
6. ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති ති න න

සෝනද්වාර වීථි ආදිය

ඉපද එක් විත්තක්ෂණයක් ගත වූ ශබ්දරම්මණය සෝත ප්‍රසාදයෙහි ගැටීමෙන් සෝනද්වාර අතිමහන්තාරම්මණ වීථිය ඇති වේ. චක්ෂුර්ද්වාර අතිමහන්තාරම්මණ වීථියට වඩා එහි ඇති වෙනස චක්ඛුච්ඤ්ඤණය ඇති වුණු සෝත විඤ්ඤණය ඇති වීම පමණෙකි. සෝනද්වාර වීථි පසළොස් ම චක්ෂුර්ද්වාර වීථි අනුව තේරුම් ගත යුතු ය. ඝාන-ඡ්විභා-කායද්වාර වීථිවලත් වෙනස පඤ්චද්වාරාවඡ්ඡනයට අනතුරුව ඝාන-ඡ්විභා-කාය විඤ්ඤණයන් ඇතිවීම පමණෙකි. පඤ්චද්වාර වීථි පන් සැත්තැවෙකි.

රූප ශබ්දදි අරමුණු ඉතා හොඳට දූනෙන්නේ අතිමහන්තාරම්මණ වීථිවල සිත්වලට ය. මහන්තාරම්මණ වීථිවල සිත්වලට අරමුණු හොඳට දූනේ. ජවන විත්තයක් නූපදනා බැවින් පරිත්තාරම්මණ වීථිවලට අරමුණු හොඳට නො දූනේ. ඒවායින් වන දැනීම ඉතා දුබල ය. රූපාරම්මණයක් ගැන පරිත්තාරම්මණ වීථි ඇති වුවහොත් සිහිනෙන් දුටුවා වැනි, පෙනුණා නො පෙනුණා වැනි දුබල දැනීමක් ඇති වේ. ශබ්දරම්මණය ගැන පරිත්තාරම්මණ වීථි ඇති වූ කල්හි ද ඇසුණා නො ඇසුණා වැනි දුබල දැනීමක් ඇති වේ. අනික් අරමුණුවල දැනීමත් එසේ ම ය. අතිපරිත්තාරම්මණයෙහි වීථි සිත් ඇති නො වන බැවින් ඒ අරමුණ පිළිබඳ දැනීමක් සම්පූර්ණයෙන් ම ඇති නො වේ. ඒ වීථිවලින් කිසි ම ප්‍රයෝජනයක් නැත.

විත්ත නියාමය

රූපාවචර අරූපාවචර ලෝකෝත්තර සිත් මේ පඤ්චද්වාර වීථිවල ඇති නො වේ. චක්ෂුර්ද්වාර වීථිවල ලැබෙන්නේ ද්වාර සංග්‍රහයෙහි චක්ෂුර් ද්වාරික සිත් වශයෙන් කියවුණු සිත් සතලිස් සය ය. ශ්‍රෝත්‍රද්වාර වීථි ආදියෙහි ලැබෙන සිත් ගණන ද ද්වාර සංග්‍රහයෙහි දැක්වුණු පරිදි ම කිය යුතු ය. පඤ්චද්වාර වීථිවල සෑම ආකාරයෙන් ම ලැබෙන්නේ කාමාවචර සිත් පනස් සතර ය.

මේ වීථිවල ලැබෙන පඤ්චද්වාරාවඡ්ඡනය ක්‍රියා සිතකි. පඤ්චවිඤ්ඤණ - සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණයෝ විපාකයෝ ය.

ව්‍යවස්ථාපනය ක්‍රියා සිතකි. ජවන කුසල් ද වේ. අකුසල් ද වේ. ක්‍රියා ද වේ. තදරම්මණ විපාකයෝ ය.

ඉෂ්ට හෙවත් හොඳ රූප ශබ්දදී ආරම්මණයන් ප්‍රසාදවල ගැටුණු කල්හි කුශල විපාක පඤ්චවිඤ්ඤණ සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදරම්මණයෝ උපදිති. අනිෂ්ට හෙවත් නරක රූප ශබ්දදිය ද්වාරයන්ට මුණ ගැසුණු කල්හි අකුශල විපාක පඤ්ච විඤ්ඤණ සම්පටිච්ඡ සන්තීරණ තදරම්මණයෝ වෙති. ආරම්මණය ඉතා ම හොඳ වන කල්හි සෝමනස්ස සහගත සන්තීරණ තදරම්මණයෝ වෙති.

ඉතා ම නරක දෙයක් වන අසුවියත් සමහර සත්තු හොඳ සැටියට සලකති. බොහෝ සම්පත් ඇති ඇතැම්හු සමහර හොඳ දේවල ද නරක ලෙස සලකති. එබැවින් අරමුණුවල හොඳ නරක බව තීරණය කිරීම දුෂ්කර ය. ඒවායේ හොඳ නරක බව මධ්‍යම ජනයාගේ සැලකීම අනුව කළ යුතු බව අටුවාවේ දක්වා ඇත්තේ ය.

අරමුණ ගැන පුද්ගලයා ගේ අදහස කුමක් වුවත් හොඳ අරමුණෙහි ඇති වන්නේ කුශල විපාක සිත් ය. එසේ ම නරක අරමුණෙහි ඇති වන්නේ ද අකුශල විපාක සිත් ය. පුද්ගලයන්ට වැරදි අදහස් ඇති වුවාට කර්මයට හා විපාකයට වැරදීමක් නො වේ. එබැවින් බුදුන් වහන්සේ ගේ ශරීරය දැකීමට පවා නුසුදුසු නො මනා අරමුණක් ලෙස සලකන මිසදිටුවන්ට බුද්ධ දර්ශනයේ දී කුශල විපාක වූ ම චක්ඛුවිඤ්ඤණ සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදරම්මණයෝ වෙති. නරක දෙයක් වූ අසුවිය ප්‍රිය කරන සත්ත්වයාට අසුවිය දැකීමේ දී ඇති වන්නේ ද අකුසල විපාක චක්ඛුවිඤ්ඤණ සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදරම්මණයෝ ය.

ජවනය පුද්ගලයන්ගේ අදහස් අනුව ඇති වන්නකි. කුශලාධ්‍යාශය ඇති කුශලයට කැමති අයට හොඳ නරක මධ්‍යම සියලු අරමුණුවලදී ම කුශල ජවනයන් ඇති විය හැකි ය. ධර්මයෙන් ඇත්ව යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් තොර ව පවෙහි ඇලී වාසය කරන්නවුන්ට සියලු ම අරමුණුවල අකුසල ජවන් ඇතිවිය හැකි ය. රහතුන්ගේ වීථිවල ක්‍රියා ජවන් ඇති වේ.

වක්කුද්වාර විවීයට අයත් සිත්වලින් වක්කුර්වස්තුචෙහි උපදින්නේ වක්කුවිඤ්ඤාණය පමණෙකි. අනික් සිත් ඇති වන්නේ හෘදය වස්තුවෙහි ය. එහෙත් ඒ සියල්ල ම රූපාරම්මණය වක්කු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටීම නිසා ම ඇති වන බැවින් සම්පූර්ණ විවීය වක්කුර්ද්වාර විවීයක් සැටියට සලකනු ලැබේ. සෝතද්වාර විවී ආදියත් ඒ ක්‍රමයෙන් තේරුම් ගත යුතු ය.

9 වන පාඨම

මනෝද්වාර විවී

කාම ජවන විවීය - අර්පණා ජවන විවීය කියා මනෝද්වාර විවී දෙ කොටසකි. 'අර්පණා ජවනය' යි කියනුයේ මහග්ගත ලෝකෝත්තර ජවනයන්ට ය. චිත්තක්ෂණ සතලොසක් ආයු ඇති වතීමාන රූපයක් අරමුණු කොට ඇති වන විභූතාරම්මණ විවී පසක් ඇත්තේ ය. ඒවා අරමුණු කොට ඇති වන අවිභූතාරම්මණ විවී දෙකක් ඇත්තේ ය. රූප විසි අටෙහි චිත්තක්ෂණ සතලොස බැගින් ආයු ඇති රූප දෙ විස්සක් ඇත්තේ ය. අනික් රූප සයට එපමණ ආයුෂ නැත. රූප ගැන රූප කාණ්ඩයේ දී දැන හැකි වනු ඇත. චිත්තක්ෂණ සතලොසක් ආයු නැති ඉතිරි නාමරූප ධර්ම හා අතීතානාගත දෙකට අයත් චිත්තක්ෂණ සතලොසක් ආයු ඇති රූප දෙවිස්ස ද අරමුණු කොට උපදනා විභූතාරම්මණ විවී දෙකක් හා අවිභූතාරම්මණ විවී දෙකක් ද ඇත්තේ ය. මෙසේ කාමාවචර ජවන මනෝද්වාර විවී නවයකි.

චිත්තක්ෂණ සතලොසක් ඇති විභූතාරම්මණ විවී

1 වන විභූතාරම්මණ විවීය.

චිත්තක්ෂණ සතලොසක් ආයු ඇති රූපයක් ඉපිද එක් චිත්තක්ෂණයක් ඉක්මිමෙන් පසු දෙවන චිත්තක්ෂණයෙහි මනෝද්වාරයට හමුවීමෙන් හවඩිගචලන හවඩිගුපච්ඡේද මනෝද්වාරාවජ්ජනයන් ඉපද නිරුද්ධ විමෙන් පසු යම් කිසි කාමාවචර ජවනයක් සත් වරක් ද තදරම්මණය දෙවරක් ද විම ඇති විවීය ප්‍රථම සජ්ත රසායුෂ්ක විභූතාරම්මණ විවීය ය, විවීයට අරමුණු වන රූපය සතර වන හවාඩිගය සමග නිරුද්ධ වේ.

වීථි සටහන

කී	න	ද	ම	ජ	ජ	ජ	ජ		
000	000	000	000	000	000	000	000	000	
1	2	3	4	5	6	7	8		
	ජ	ජ	ජ	ත	ත	හ	හ	හ	හ
	000	000	000	000	000	000	000	000	000
	9	10	11	12	13	14	15	16	17

මෙහි "ම" යන්නෙන් මනෝද්වාරාවජ්ජනයත් "ත" යන්නෙන් තදරම්මණයත් ගත යුතු ය.

දෙවන තුන් වන සතර වන පස් වන විභූතාරම්මණ වීථි

2. කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ ත ත හ හ හ
3. කී කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ ත ත හ හ
4. කී කී කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ ත ත හ
5. කී කී කී කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ ත ත

මේ වීථි සටහන්වල අතීත භවාභිග දක්වා ඇත්තේ රූපාරම්මණය මනෝද්වාරයෙහි ගැටෙන්නට කලින් ඉක්මුණු චිත්තක්ෂණ ගණන දැක්වීමට ය. තදරම්මණයෙන් පසු භවාභිග දක්වා ඇත්තේ වීථි සිත්වලට අරමුණු වන රූපය පවත්නා කාලය දැක්වීම පිණිස ය.

අවිභූතාරම්මණ වීථි දෙක.

ඉපදු චිත්තක්ෂණ සයක් හෝ සතක් ඉක්මීමෙන් පසු මනෝද්වාරයේ ගැටෙන අරමුණු දුබල ය. අප්‍රකට ය. එබැවින් එයට "අවිභූතාරම්මණය" යි කියනු ලැබේ. අවිභූතාරම්මණ වීථියෙහි තදරම්මණ නූපදී. ජවනාවසානයේ භවාභිග පතනය වේ.

1. කී කී කී කී කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ හ
2. කී කී කී කී කී කී කී න ද ම ජ ජ ජ ජ ජ ජ ජ

චිත්තක්ෂණ සතලොසක් නැති විභූතාරම්මණ වීථිය.

චිත්තක්ෂණ සතොලොසක් ආයු නැති වතීමාන වූ ද, අතීත වූ ද, අනාගත වූ ද කාමාවචර චිත්ත වෛතසිකයෝ ය, විඤ්ඤත්ති රූප දෙකය, ලක්ෂණ රූප සතරය, අතීතානාගත වන සප්තරසායුෂ්ක රූප දෙ විස්සය යන මේවායින් යම් කිසිවක් මනෝද්වාරයට හමුවීමෙන් හවඞග වලන හවඞගුපච්ඡේද මනෝද්වාරාවච්ඡනයන්ට අනතුරු ව යම් කිසි කාම ජවනයන් සත් වරක් ද තදුරම්මණය දෙවරක් ද ඇති වීමෙන් පසු හවාඞග වන වීථිය, සතලොස් චිත්තක්ෂණයක් නැති විභූතාරම්මණ වීථිය ය.

වීථි සටහන්

හ - න - ද - ම - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - ත - ත - හ

චිත්තක්ෂණ සතලොසක් නැති අවිභූතාරම්ම වීථිය.

අතීත වූ ද, අනාගත වූ ද, වර්තමාන වූ ද, එකුන් අනු චිත්තය ය, වෛතසික දෙපනස ය, විඤ්ඤත්ති රූප දෙක ය, ලක්ෂණ රූප සතර ය, චිත්තක්ෂණ සතොලොසකට ආයු නැති අතීතානාගත රූප දෙවිස්සය, කාලවිමුක්ත නිර්වාණ, ප්‍රඥප්ති දෙකය යන මේවායින් යම් කිසිවක් මනෝද්වාරයට හමුවීමෙන් හවාඞග වලන හවඞගුපච්ඡේද මනෝද්වාරාවච්ඡනයන් හා කාමජවනය සත් වරක් ද ඇති වීමෙන් පසු තදුරම්මණ නො වී හවාඞග වන වීථිය සතලොස් චිත්තක්ෂණයක් නැති අවිභූතාරම්මණ වීථිය ය.

වීථි සටහන

හ - න - ද - ම - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - ජ - හ

මේ වීථි දෙකින් විභූතාරම්මණ වීථියට අරමුණු මඳ වන්නේ තදුරම්මණය නිසා ය. තදුරම්මණය දුබල සිතකි. එය කාමාවචර ධර්ම පමණක් අරමුණු කරන සිතක් බව ආරම්මණ සංග්‍රහයේ දක්වා ඇත. කාමාවචර ධර්මයෝ කවරහු ද යන බවත් එහි ම දක්වා ඇත. තදුරම්මණය ඇති වන වීථියකට කාමාවචර ධර්ම හැර අනිකක් අරමුණු නො විය හැකි ය.

ඇතැම් කාමාවචර ජවනයෝ සියල්ල ම අරමුණු කරන්නට සමත් වෙති. එබැවින් තදරම්මණය නො වන අවිභූතාරම්මණ වීරියට අරමුණු බොහෝ වෙයි.

10 වන පාඨම

මනෝද්වාර වීථි ඇති වන අවස්ථා

මනෝද්වාර වීථි ගැන හොඳ අවබෝධයක් ඇතිවීමට ඒවා ඇති වන අවස්ථා දැන ගත යුතු ය. විත්තක්ෂණ සතොලොසකට ආයු ඇති වර්තමාන රූප දෙවිස්ස අරමුණු කොට සප්තදශායුෂ්ක විභූතාරම්මණ අවිභූතාරම්මණ මනෝද්වාර වීථි ඇති වන බව ඉහත කියන ලදී. රූපය ශබ්දය ගන්ධය රසය ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යය යන අරමුණු පස ඒ රූප දෙවිස්සට ඇතුළත් ය.

ඔබ රුවන්වැලි මහසෑය කරා ගිය හොත් ඒ මහ සෑය ඔබ දක්නෙහි ය. රුවන්වැලි සෑය දැකීමය කියන්නේ අනිකක් නොව රුවන්වැලි සෑය අරමුණු කොට ඔබගේ සන්තානයෙහි යම්කිසි වක්ෂුර්ද්වාර වීරියක් ඇති වීමය.

ඔබ නිවසට ගියකල්හි දුටු රුවන්වැලි මහසෑය ඔබට සිහිවේ. ඒ රුවන්වැලි මහසෑය සිහිවීම නම්, ඔබ කලින් දුටු රුවන්වැලි මහසෑය අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීරියක් ඇති වීම ය.

ඔබ දුටු රුවන්වැලි සෑය විත්තක්ෂණ සතොලොසක් ආයු ඇති රූප සමූහයකි. විත්තක්ෂණ සතොලොස වූ ආයුෂය ගෙවී ඒ රූප සමූහය එකෙණෙහි ම නිරුද්ධ විය. දැන් ඒවා නැත. දුටු රුවන්වැලි සෑය සිහි කිරීම වශයෙන් ඔබ සන්තානයේ ඇති වූ මනෝද්වාර වීරියට අරමුණු වන්නේ ඔබ ඒ වේලාවේ දී දුටු, දැන් නැති, අතීත රූප සමූහයෙකි. ඔබට ඒ වේලාවේ දී ඇති වූයේ අතීත රූප අරමුණු කරන විත්තක්ෂණ සතොලොසක් නැති මනෝද්වාර වීථි දෙකින් එකකි.

ඔබ නිවසේ සිට ඇසට නො පෙනෙන රුවන්වැලි මහසෑය දෙසට හැරී එයට වදින්නෙහි නම්, ඒ වැදීමට ලක් වන්නේ ඔබ කලින්ද දුටු

රුවන්වැලි මහ සෑය නොව, ඒ වේලාවෙහි එතැන ඇති රුවන්වැලි සෑය ය. එයට නමස්කාර කිරීම් වශයෙන් ඔබට ඇති වන්නේ වර්තමාන රූපය අරමුණු කරන සප්තදශායුෂ්ක විභූතාරම්මණ වීථි පසෙන් හා අවිභූතාරම්මණ වීථි දෙකින් යම් කිසි වීථියකි. ඒ වන්දනාවට ලක් වන්නේ කලින් දුටු රුවන්වැලි සෑය නොවේය යි කියන්නේ, ඔබ රුවන්වැලි සෑය වශයෙන් කලින් ඇසින් දුටු රූප සියල්ල ම නිරුද්ධ වූ බැවිනි.

ඔබ නිවසේ සිට රුවන්වැලි මහ සෑය වැදීමේ දී රුවන්වැලි සෑය වශයෙන් ඔබ සලකන, ඉපද එක් විත්තක්ෂණයක් ඉක්මණු රූප කලාප සමූහය ද ඔබගේ මනෝද්වාරයට යොමු විය හැකි ය. විත්තක්ෂණ දෙක තුන සතර පහ ඉක්මණු රුවන්වැලි මහ සෑයේ රූප කලාප ද ඔබගේ මනෝද්වාරයට එළඹ සිටිය හැකි ය. එවායින් ඔබට පළමු වන දෙවන තුන්වන සතරවන පස්වන විභූතාරම්මණ වීථි ඇති වේ. විත්තක්ෂණ සයක් හෝ සතක් ඉක්මණු රූප මනෝද්වාරයට යොමු වී නම් එකල්හි අවිභූතාරම්මණ වීථි ඇති වේ.

රුවන්වැලි මහසෑය නමැති ප්‍රඥප්තිය මනෝද්වාරයට යොමු වී නම්, එකල්හි ඇති වන්නේ විත්තක්ෂණ සතළොසක් නැති ප්‍රඥප්තිය අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථිය ය.

රුවන්වැලි මහසෑය දුටු බව ඔබට මතක් වේ නම්, එකල්හි ඔබට ඇති වූයේ වක්ඛවිඤ්ඤණය හෝ වක්ඛද්වාර වීථිය අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථියකි. එය සිත් අරමුණු කොට ඇති වන මනෝද්වාර වීථියකි. රුවන්වැලි සෑය සිහිවීම අනිකකි. රුවන්වැලිසෑය දුටු බව සිහිවීම අනිකකි. අවුල් කර නො ගෙන ඒ දෙකේ වෙනස තේරුම් ගන්න.

රුවන්වැලි සෑය දැකීමෙන් සමහර විට ඔබට මහත් ප්‍රීතියක් ඇති වන්නට ඇත. ප්‍රීතිය වෛතසිකයෙකි. රුවන්වැලි සෑය දැකීමෙන් ඇති වූ ප්‍රීතිය ඔබට සිහි වෙනවා නම්, එකල්හි ඇති වන්නේ ප්‍රීති වෛතසිකය අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථියකි.

වේදනාව ද වෛතසිකයෙකි. ඔබට ඇති වූ වේදනාවක් සිහි වේ නම්, එකල්හි ඇති වන්නේ වේදනා වෛතසිකය අරමුණු කරන

මනෝද්වාර වීථියකි. වේදනාවෙන් පෙළෙන අතිකකු දුටු විට ඔහුගේ වේදනාව ඔබට දැනුන හොත්, එකල්හි ඇති වූයේ ද වේදනා වෛතසිකය අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථියකි.

ඔබ සන්තානයේ ඇති වන ආදරය කෝපය මානය ඊෂ්ඨාව මෛත්‍රිය කරුණාව යනාදිය සිහි වන විට ද, අනුන් කෙරෙහි ඇති වන ඒ කරුණු දැනෙන විට ද, ඇති වන්නේ වෛතසික අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථිය ය.

මෙතෙකින් කියන ලද්දේ පහසුවෙන් තේරුම් ගත හැකි කරුණු ටිකකි. කියන ලද කරුණු අනුව සිතා, රූප හා චිත්ත - වෛතසිකයන් අරමුණු කොට මනෝද්වාර වීථි ඇති වන සැටි තේරුම් ගන්න.

11 වන පාඩම

මනෝද්වාර වීථි ඇති වීමේ හේතු

චක්ෂුරාදි ද්වාරයන්හි රූපාදි අරමුණු ගැටීමෙන් පඤ්චද්වාර වීථි ඇති වන බව ප්‍රකට ය. මනෝද්වාර වීථි ඇති වීමේ හේතු අප්‍රකට ය. එබැවින් එය දක්වනු ලැබේ.

මනෝද්වාර වීථි ඇති වීමේ හේතු බොහෝ ය. පඤ්චද්වාරයෙහි රූපාදි අරමුණු ගැටීමත් මනෝද්වාර වීථි ඇති වීමේ එක් හේතුවකි. පඤ්චද්වාරයෙන් ගත් අරමුණු හා සම්බන්ධ බව, අනුන් කියනු ඇසීම, අසන ලද්ද හා සම්බන්ධ බව, අනුන් විසින් ප්‍රශ්න ඇසීම, කල්පනා කිරීම, ශාරීරික ධාතු කෝපය, සා ගින්න - පිපාසාව, නොයෙක් ශාරීරික වේදනා ඇතිවීම, සතුරන් මුණ ගැසීම, මිතුරන් මුණ ගැසීම යන මේවා මනෝද්වාර වීථි ඇති වීමේ හේතූන්ගෙන් කොටසකි.

සණ්ඨාවකට වරක් ගැසූ කල්හි මහ හඬක් ඇති වේ. ඉන් පසු ගැසීමක් නැතිව මුලින් ඇති වූ හඬ නිසා ක්‍රමයෙන් සිහින් වෙමින් නාද පරම්පරාවක් ඇති වේ. එමෙන් වක්ෂු; ප්‍රසාදයෙහි වරක් රූපාරම්මණයක් ගැටුණ කල්හි චක්ෂුර්ද්වාර වීථියක් ඇති වී නිරුද්ධ වූ පසු ද ඒ රූපාරම්මණය මනෝද්වාරයට එළඹ සිටීමෙන් සමහරවිට, සිය ගණන්

දහස් ගණන් මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ. එසේ ම සෝන සාන ජීවිතා කායද්වාර වීථිවලින් පසු ශබ්දදී අරමුණු මනෝද්වාරයට යොමු වී සිටීමෙන් සිය ගණන් දහස් ගණන් මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ.

පඤ්චද්වාරයන් වරක් අරමුණක් ගත් කල්හි සමාන භාවයෙන් ඒ අරමුණ හා සම්බන්ධ බොහෝ අරමුණු ද මනෝද්වාරයට යොමුවීමෙන් බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ.

අසලවල් තැන මෙබඳු දෙයක් තිබෙනවා ය, අසවලා මෙබඳු දෙයක් කළා ය, අසවල් රටේ අසවල් තැන මෙබඳු දෙයක් සිදු වුණාය යනාදීන් අනුන් කියන දේ ඇසීමෙන් අපමණ මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ. පොත පත කියැවීම නිසා ද එසේ ම අපමණ මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ.

අනුන්ගෙන් ඇසීමෙන් හෝ පොත පත කියැවීමෙන් හෝ දන් කරුණු හා සම්බන්ධකම ඇති නිසා තවත් බොහෝ කරුණු මනෝද්වාරයට යොමු වීමෙන් බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ.

අනුන් විසින් ප්‍රශ්න ඇසීම නිසා ඒ ප්‍රශ්න හා සම්බන්ධ බොහෝ කරුණු මනෝද්වාරයට යොමුවීමෙන් බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇතිවේ.

“කල්පනා කිරීමය” යනු නො දන් කරුණු වෙත තමාගේ සිත යොමු කිරීම ය. කල්පනා කිරීම නිසා ද බොහෝ අරමුණු මනෝද්වාරයට යොමු වීමෙන් බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇති වේ.

ධාතු කෝපාදිය නිසා ද නොයෙක් විට බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇති වන බව තේරුම් ගත යුතු ය. භූතයන් විසින් ද සමහර විට මිනිසුන්ගේ සිත්වලට නොයෙක් අරමුණු දෙනු ලැබේ. ඒ නිසා ද බොහෝ මනෝද්වාර වීථි ඇති වන බව දත යුතු ය.

අනුබන්ධක මනෝද්වාර වීථි.

රූපයක් වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ගැටී වක්ෂුර්ද්වාර වීථියක් ඇති වූ පමණින්ම ඒ පුද්ගලයාට “මම අසවල් දෙය දිටීමිය” යන දූනීම ඇති නො වේ. අසවල් දෙය දුටුවෙමි ය යන හැඟීම පුද්ගලයාට ඇති වීමට

වක්ෂුර්ද්වාර වීථියෙන් පසු මනෝද්වාර වීථි ගණනක් ද ඇති විය යුතු ය. වක්ෂුර්ද්වාර වීථියට දූනෙන්තේ වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ගැටුණු පැහැය පමණෙකි. සෝත, සාන, ජීවහා, කායද්වාර වීථි ඇති වූ පමණින් ද අසවල් දෙය ඇසුණා ය, අසවල් ගන්ධය - අසවල් රසය - දැනුණා ය, අසවල් දෙය සැපුණාය කියා පුද්ගලයාට දූනෙන්තේ නොවේ. ඒවා ගැන දැනුම ඇති වීමට මනෝද්වාර වීථි ගණනක් ඇති විය යුතු ය. පඤ්චද්වාර වීථිට අනතුරු ව ඒ වීථිවලින් ගත් අරමුණු සම්බන්ධයෙන් ඇති වන මනෝද්වාර වීථිට අනුබන්ධක මනෝද්වාර වීථිය යි කියනු ලැබේ. අනුබන්ධක මනෝද්වාර වීථි වශයෙන් ඇති වන්නේ ද ඉහත කී චිත්තක්ෂණ සතළොසක් නැති විභූතාරම්මණ අවිභූතාරම්මණ වීථිහුම ය. පඤ්චද්වාර වීථිට අනතුරුව අනුබන්ධක මනෝද්වාර වීථි ඇති වන ක්‍රමය පොත් කීපයක කීප ආකාරයකින් කියා තිබේ.

රූපයක් වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ගැටුණු කල්හි පළමුවෙන් වක්ෂුර්ද්වාර වීථියක් ඇති වේ. එය නිරුද්ධ වූ පසු වක්ෂුර්ද්වාර වීථියෙන් ගන්නා ලද අතීත රූපය ගනිමින් මනෝද්වාර වීථියක් ඇති වේ. ඊට පසු ඒ රූපයට කියන නම අරමුණු කරන මනෝද්වාර වීථියක් ඇති වේ. එය නිරුද්ධ වූ පසු ඒ නමින් හඳුන්වන දෙය හෙවත් වචනයේ අර්ථය ගන්නා මනෝද්වාර වීථියක් ඇති වේ. "මම අසවල් දෙය දුටිමි ය" යන දැනීම පුද්ගලයාට ඇති වන්නේ තුන්වන මනෝද්වාර වීථිය ඇති වීමෙන් පසු ව ය.

ශබ්දයක් ශ්‍රෝත්‍රද්වාරයට පැමිණි කල්හි පළමුවෙන් සෝතවිඤ්ඤාණ වීථියක් උපදී. එය නිරුද්ධ වූ පසු අතීත වූ ශබ්දය නැවත ගන්නා මනෝද්වාර වීථියක් ඇති වේ. එය නිරුද්ධ වූ පසු එහි නාමයය මතු කර ගන්නා මනෝද්වාර වීථියක් ඇති වේ. සාන, ජීවහා, කාය ද්වාර වීථි අනුව ද මෙසේ ම මනෝද්වාර වීථි තුන බැගින් ඇති වේ. මෙය එක්තරා ආවායථී මතයෙකි.

විශේෂ කරුණක්

බොහෝ අභිධර්ම පොත්වල මරණාසන්න වීථි හා අර්පණා වීථි සතරවන පරිච්ඡේදයේ ම දක්වා තිබේ. මරණාසන්න වීථි පස්වන පරිච්ඡේදයේ මරණෝත්පත්ති චතුෂ්කයේ දී ඉගෙනීම පහසු ය. අර්පණා වීථි පිළිබඳව හොඳ දැනුමක් ඇති කර ගත හැක්කේ කමීස්ථාන සමග ම

ඉගෙනීමෙනි. ඒ නිසා ඒ තැන්වල දීම මරණාසන්න වීම් හා අර්පණා වීම් දක්වන්නෙමු.

12 වන පාඨම

පුද්ගල හේදය

පෘථග්ජන පුද්ගලයෝ ය. ආයතී පුද්ගලයෝ යයි පුද්ගලයෝ දෙකොටසකි. පෘථග්ජන පුද්ගලයෝ සතර දෙනෙකි. ආයතී පුද්ගලයෝ අට දෙනෙකි. සියලු ම පුද්ගලයෝ දෙළොස් දෙනෙකි.

පෘථග්ජන පුද්ගලයන් සතර දෙනා නම්: දුර්ගති අහේතුක පුද්ගලයා ය, සුගති අහේතුක පුද්ගලයා ය, ද්විහේතුක පුද්ගලයා ය, ත්‍රිහේතුක පුද්ගලයා ය යන මොවුහු ය.

මේ පුද්ගලයන් හේදයට පැමිණෙන්නේ ප්‍රතිසන්ධි විත්තයෙනි. අකුසල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ විත්තයෙන් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබුවෝ දුර්ගති අහේතුකයෝ ය. කුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණයෙන් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබුවෝ සුගති අහේතුකයෝ ය. මහා විපාක ඥාණ විප්පයුක්ත සිත් සතරෙන් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබුවෝ ද්විහේතුකයෝ ය. මහා විපාක ඥාණ සම්ප්‍රයුක්ත සතර ය, මහග්ගත විපාක නවය ය යන සිත් දහතුනෙන් ප්‍රතිසන්ධිය ලැබුවෝ ත්‍රිහේතුකයෝ ය. අසංඥ පුද්ගලයා ද අහේතුක පුද්ගලයෙකි.

සෝවාන් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, සෝවාන් ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, සකාදගාමී මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, සකාදගාමී ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, අනාගාමී මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, අනාගාමී ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, අර්හන් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, අර්හන් ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය යන මේ පුද්ගලයෝ අට දෙන ආයතී පුද්ගලයෝ ය.

අර්හන් ඵලස්ථ පුද්ගලයාට අගෛක්ෂ පුද්ගලයා ය යි ද ඉතිරි ආයතී පුද්ගලයන් සත් දෙනාට ගෛක්ෂ පුද්ගලයෝ යයි ද කියනු ලැබේ.

පුද්ගලයන්ට ලැබෙන සිත්

ද්විභේතුකයන්ට හා අභේතුකයන්ට ක්‍රියා ජවන හා අර්පණා ජවන නො ලැබේ. සුගති අභේතුකයාට හා ද්විභේතුකයාට ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත මහා විපාක ද නොලැබේ. දුර්ගති අභේතුකයාට ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත විප්‍රයුක්ත මහා විපාක අට ම නො ලැබේ.

ත්‍රිභේතුකයන් ගෙන් රහතුන්ට කුශලාකුශල ජවනයෝ නො ලැබෙති. ශෛක්ෂයන්ට හා පෘථග්ජනයන්ට ක්‍රියා ජවනයෝ නො ලැබෙති. ශෛක්ෂයන්ට දෘෂ්ටිගත සම්ප්‍රයුක්ත සිත් හා විචිකිච්ඡා සහගත සිත් ද නො ලැබේ. අනාගාමීන්ට ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ද නො ලැබේ.

ලෝකෝත්තර ජවන ඒ ඒ මාර්ගස්ථ ඵලස්ථ පුද්ගලයන්ට පමණක් ලැබේ. කියන ලද කරුණු අනුව ඒ ඒ පුද්ගලයාට ලැබෙන සම්පූර්ණ සිත් ගණන සොයා ගත යුතු ය.

මහග්ගත විපාක නවය හැර ඉතිරි සිත් අසූව වීථි සිත් ය. මහග්ගත විපාක ද්වාර විමුක්ත බැවින් වීථි සිත් නො වේ. ඒ ඒ පුද්ගලයන්ට ලැබෙන වීථි සිත් ගණන මෙසේ ය. මෙහි දැක්වෙන්නේ ඒ ඒ පුද්ගලයන්ට ලැබිය හැකි වැඩි ම සිත් ගණන ය.

1. දුර්ගති අභේතුකයාට	37
2. සුගති අභේතුකයාට	41
3. ද්විභේතුකයාට	41
4. ත්‍රිභේතුක පෘථග්ජනයාට	54
5. සෝවාන් මාර්ගස්ථයාට	1
6. සෝවාන් ඵලස්ථයාට	50
7. සකාදගාමී මාර්ගස්ථයාට	1
8. සකාදගාමී ඵලස්ථයාට	50
9. අනාගාමී මාර්ගස්ථයාට	1
10. අනාගාමී ඵලස්ථයාට	48
11. අර්හන් මාර්ගස්ථයාට	1
12. අර්හන් ඵලස්ථයාට	44

අකුසල් සිත් 12, හසිකුප්පාදය හැර අනේතුක 17, මහා කුසල් 8 යන මේවා ය.

සුගති අනේතුක සිත් 41-

අකුසල් 12, හසිකුප්පාදය හැර අනේතුක 17, මහා කුසල් 8, ඤාණ විප්පයුත්ත මහා විපාක 4 යන මේවා ය. ද්විවිනේතුකයාගේ සිතුවත් මේවාමය.

ත්‍රිවිනේතුක පෘථග්ජනායාගේ සිත් 54-

අකුසල් 12, හසිකුප්පාදය හැර අනේතුක 17, මහා කුසල් 8, මහා විපාක 8, මහග්ගත කුසල් 9 යන මේවා ය.

මාර්ගස්ථයන්ගේ සිත්, ඒ ඒ මාර්ග සිත ම ය.

සෝවාන් ඵලස්ථයාගේ සිත් 50-

ලෝභ මූල දිට්ඨි විප්පයුත්ත 4, ද්වේෂමූල 2, උද්ධච්ච සහගත සිත, හසිකුප්පාදය හැර අනේතුක 17, මහා කුසල් 8, මහා විපාක 8, මහග්ගත කුසල් 9, සෝවාන් ඵල සිත යන මේවා ය.

සකාදගාමී ඵලස්ථයාගේ සිත් 50-

සෝවාන් ඵලස්ථයාගේ සිත් පනසෙන් සෝවාන් ඵලය ඉවත් කොට එය වෙනුවට සකාදගාමී ඵලය ඇතුළු කොට ගත යුතුය.

අනාගාමී ඵලස්ථයාගේ සිත් 48-

දිට්ඨි විප්පයුත්ත සිත් 4, උද්ධච්ච සහගත සිත, හසිකුප්පාදය හැර අනේතුක 17, මහාකුසල් 8, මහා විපාක 8, මහග්ගත කුසල් 9, අනාගාමී ඵල සිත යන මේවා ය.

අර්හත් ඵලස්ථයාගේ සිත් 44-

අනේතුක 18, මහා විපාක 8, මහා ක්‍රියා 8, මහග්ගත ක්‍රියා 9, අර්හත් ඵල සිත යන මේවා ය.

ධ්‍යාන නො ලැබූ සාමාන්‍ය සත්ත්වයන් ගේ වශයෙන් සිත් ගණන් ගැනීමේ දී මහග්ගත සිත් හැර සිත් ගණන ගත යුතු ය.

13 වන පාඩම

භූමිවල සිත් ලැබෙන සැටි

මේ වීථි සිත් අසුව ම ඒ ඒ පුද්ගලයන්ට සුදුසු පරිදි කාමාවචර භූමියේ ලැබේ.

රූපාවචර භූමියෙහි ද්වේෂ මූල සිත් දෙකය, ඝාන - ජීව්හා - කාය විඤ්ඤාණ සයය, මහා විපාක අටය යන මේ සිත් දහසය හැර ඉතිරි වීථි සිත් හැට හතර ලැබේ.

අරූපාවචර භූමියෙහි ලෝභ මූල සිත් අටය, මෝහ මූල දෙකය, මනෝද්චාරාවච්ඡනය ය, මහා කුසල් අටය, මහා ක්‍රියා අටය, අරූපාවචර කුසල ක්‍රියා අටය, ප්‍රථම මාර්ගය හැර ලෝකෝත්තර සිත් සතය යන සිත් සතළිස් දෙක ලැබේ.

අසංඥ භූමියේ එක් සිතකුදු නො ලැබේ.

කොටින් ගණන්

කාම භූමියේ	80
රූප භූමියේ	64
අරූප භූමියේ	42

කාමාවචර භූමියෙහි වීථි සිත් සියල්ල ම ලැබෙන්නේ එහි ෂට් ද්වාරය හා පුද්ගලයන් සැම දෙනාමත් ලැබෙන බැවිනි. රූපාරූප භූමිවල ඇතැම් සිත් නො ලැබෙන්නේ ඒ සිත් උපදනා ද්වාර ඒවායේ නැති බැවිනි. ඒවායේ ද්වේෂ මූල සිත් නො ලැබෙන්නේ නීවරණයක් වන ද්වේෂය ධ්‍යානවලට බාධක හෙයින්. ලෝභයත් ධ්‍යානවලට බාධකයෙකි. එහෙත් හැම ලෝභයක් ම නීවරණ වී ධ්‍යානවලට බාධා කරන්නේ නො වේ. එබැවින් ලෝභ මූල සිත් රූපාවචර අරූපාවචර භූමිවල ලැබේ.

නීවරණ නො වන ද්වේෂයක් නැත්තේය. එබැවින් ද්වේෂ මූල සිත් සම්පූර්ණයෙන් රූපාවචර අරූපාවචර භූමිවල නො ලැබේ.

තදලම්බනත් කාම සත්ත්වයන්ට පමණක් ලැබෙන සිත් කොටසකි. රූපාරූප ලෝකවල ඒවා නැත්තේ ය. එබැවින් ඒ භූමිවල ඇති වන අතිමහත්තාරම්මණ වීථිවල හා මනෝද්වාර විභූතාරම්මණ වීථිවල තදලම්බන නො ලැබේ.

මෙතෙකින් සතර වන වීථි පරිච්ඡේදය
නිමියේ ය.

පඤ්චම පරිච්ඡේදය

(භූමි සතරය, ප්‍රතිසන්ධි සතරය, කර්ම සතරය, මරණෝත්පත්ති සතරය යන මේවා මේ පඤ්චම පරිච්ඡේදයෙහි විස්තර කරනු ලැබේ.)

1 වන පාඨම

භූමි චතුෂ්කය

අපාය භූමිය, කාම සුගති භූමිය, රූපාවචර භූමිය, අරූපාවචර භූමිය කියා භූමි සතරෙකි. ‘භූමි’ යනු සත්ත්වයන් උපදින - ජීවත්වන ස්ථානයෝ ය.

නරක ය - තිරිසන් යෝනිය-ප්‍රේත විෂය-අසුරනිකාය ය කියා අපාය භූමි සතරෙකි.

සඤ්ජීවය - කාලසුත්‍රය - සඞ්ඝාතය - රෝගවය - මහා රෝගවය - තාපනය - මහා තාපනය - අවිචිය කියා මහා නරක අටෙකි. මේ මහා නරක, පොළොව ඇතුළෙහි එකිනෙකට යටින් පිහිටා ඇත්තේ ය. ඒවා සතරැස් ය. ඒවායේ බිමත් බිත්තීන් ලෝහයෙන් සෑදී තිබේ. උඩින් ද ලෝහ තහඩුවකින් වැසී තිබේ. ඇතුළ ගිනි දූල්වලින් පිරී ඇත්තේ ය. එක් එක් නරකයකට සතර දිශාවෙහි දෙරටු සතර බැගින් ඇත්තේය. නරකයක ඇතුළ ප්‍රමාණයෙන් එක් එක් දිශාවකට යොදුන් සියය බැගින් ඇත්තේ ය.

එක් එක් මහා නරකයකට පිට පැත්තේ එක් එක් දිශාවක කුඩා නරක සතර බැගින් ඇත්තේ ය. ඒවාට ‘ඔසුපත් නරකය’ යි කියනු ලැබේ. එක් මහා නරකයකට ඔසුපත් නරක දහසය බැගින් ඇත්තේ ය. මහා නරක අටෙහි ම ඔසුපත් නරක 128 ක් ඇත්තේ ය. වේතරණී නරකය, අසිපත්‍රවන නරකය, කුක්කුල නරකය, ගුඵ නරකය, සිම්බලිවන නරකය, ලෝහකුම්භී

නරකය යනාදී නම් කියන්නේ මහා නරකයන් අවට පිහිටි ඔසුපත් නරකවලට ය.

තිරිසන් සත්ත්ව සමූහය ඉතා විචිත්‍ර ය.

ඇසට නො පෙනෙන තරමේ කුඩා සත්ත්වයාගේ පටන් ඉතා මහත් සත්ත්වයා දක්වා නොයෙක් ප්‍රමාණ වන්නා වූ ද, නොයෙක් සටහන් - නොයෙක් පැහැය ඇත්තා වූ ද බොහෝ සත්ත්වයන් ඇති බැවින් තිරිසන් යෝනිය ඉතා විචිත්‍ර ය. ඔවුන්ට ම වෙන් වූ වාස භූමියක් නම් නැත. තිරිසන් ජාතිය ම තිරිසවින් භූමිය හැටියට සලකනු ලැබේ.

“මේ ලෝකයෙන් පහව ගිය අය ය,” යන අර්ථයෙන් සමහර තැන්වල මළ අයට ද ප්‍රේත යන නාමය ව්‍යවහාර වේ. මේ අපාය කථාවෙහි ප්‍රේත යන නාමය ව්‍යවහාර වන්නේ සැපයෙන් පහ වූ දුෂ්ඨ සත්ත්ව කොට්ඨාසයකට ය.

ඔපපාතිකී වශයෙන් උපදනා වූ ඒ ප්‍රේතයෝ කර්මානුරූප ව නොයෙක් ප්‍රමාණ නොයෙක් සටහන් නොයෙක් වර්ණ ඇති ව උපදිති. එබැවින් ප්‍රේත නිකාය ද ඉතා විචිත්‍ර ය. ඔවුන්ට ද වෙන් වූ භූමියක් නැත. ප්‍රේත ජාතිය ම හෝ ඔවුන් වාසය කරන තැන හෝ ප්‍රේත භූමිය වශයෙන් සලකනු ලැබේ.

පරදත්තූපජීවිකය, බුප්පිපාසිකය, නිජ්ඣාමනණ්ඨිකය, කාලකඤ්ජිකය කියා ප්‍රේත ජාති සතරක් ඇති බව දක්වා තිබේ.

අනුන් දෙන දෙයින් ජීවත් වන්නෝ පරදත්තූප ජීවිකයෝ ය. ඔවුන්ට ආහාර පානාදිය ලැබෙන්නේ අනුන් දෙන පින් අනුමෝදන් වීමෙනි. පරදත්තූපජීවික ප්‍රේත ව උපන්නෝ ඥාතීන්ගෙන් පින් බලාපොරොත්තු වෙති.

බුප්පිපාසික යනු බත් පැන් නො ලැබීමෙන් නිතර ම සා ගින්නෙන් පිපාසාවෙන් පෙළෙන ප්‍රේත කොට්ඨාසයකි.

නිජ්ඣාමතණ්හික යනු ශරීරයේ ඇතුළත පිටත දෙක නිරතුරුවම දූවෙන ප්‍රේත කොට්ඨාසයකි.

කාලකඤ්ජික යනු ලේ මස් මද, වියළී ගිය තුන් ගවුපමණ ශරීර ඇති, කකුළුවන්ගේ මෙන් පිටතට නෙරු ඇස් හිස් මුදුනේ පිහිටි, ඉතා කුඩා කටකුත් හිස මුදුනේ ම පිහිටා ඇති, හිස පහත් කොට ආහාර ගන්නා ප්‍රේත කොට්ඨාසය කැයි කියා තිබේ.

අසුර යන නාමය සත්ත්ව කොට්ඨාස කීපයකට ම ව්‍යවහාර වන නාමයෙකි. සතර අපායෙන් එකක් වන අසුර නිකායට අයත් සත්ත්වයෝ නම් කාලකඤ්ජික ප්‍රේතයෝ ය. ඔවුන්ට ද වෙන් වූ වාසස්ථානයක් නැත්තේ ය.

මහමෙර පත්ලෙහි අසුර භවනයෙහි වෙසෙන වේපවිත්ති - පහාරාද - සම්බර - බලි ආදී නම් ව්‍යවහාර කරන ආනුභාව සම්පන්න සත්ත්ව කොට්ඨාසයක් ඇත්තේ ය. දෙවියන්ට සතුරු බැවින් ඔවුන්ට ද අසුර යන නාමය කියනු ලැබේ. ඔවුහු අපායට අයත් සත්ත්වයෝ නොවෙති. ඔවුන් අයත් වන්නේ දේව කොට්ඨාසයකට ය. විනිපාතික අසුර නම් වූ තවත් සත්ත්ව කොට්ඨාසයක් ඇත්තේ ය. ඔවුහු වාතුර්මහාරාජික දේව කොට්ඨාසයට ම අයත් ආහාර පානාදිය අමාරුවෙන් ලබන සත්ත්ව කොට්ඨාසයකි. පියඹිකරමාතා, උත්තර මාතා යනාදීහු විනිපාතික අසුර කොටසට අයත් වූවෝ ය. වේමානික ප්‍රේත අසුරයෝ ය කියා ද කොටසක් ඇත්තේ ය. ලෝකාන්තරික නරකයේ සත්ත්වයන්ට ද අසුරයෝ යි කියනු ලැබේ.

කාම සුගති භූමි

මනුෂ්‍ය භූමිය, වාතුර්මහාරාජිකය, තාවතිංසය, යාමය, තුෂිතය, නිර්මාණරතිය, පරනිර්මිතවශවර්තය කියා කාම සුගති භූමි සතෙකි. අපාය භූමි සතර ය, මිනිස් ලොව, දිව්‍යලෝක සය ය යන මේ භූමි එකොළොස කාමාවචර භූමිහු ය.

රූපාවචර - අරූපාවචර භූමි

බ්‍රහ්මපාරිසර්ජය, බ්‍රහ්මපුරෝහිතය, මහාබ්‍රහ්මය කියා ප්‍රථම ධ්‍යාන භූමි තුනෙකි.

පරිත්තාහය, අප්පමාණාහය, ආහස්සරය යි ද්විතීය ධ්‍යාන භූමි තුනෙකි.

පරිත්තසුභ ය, අප්පමාණසුභය, සුභකිණ්හකය යි තෘතීය ධ්‍යාන භූමි තුනෙකි.

වේහප්පලය, අසඤ්ඤසත්තය, සුද්ධාචාසය යන මේවා වතුර්ථධ්‍යාන භූමිහු ය.

අච්චය, අතප්පය, සුදස්සය, සුදස්සිය, අකනිට්ඨය කියා සුද්ධාචාස භූමි පසෙකි. මෙසේ රූපාවචර භූමි සොළොසෙකි.

ආකාසානඤ්චායතන භූමිය, විඤ්ඤාණඤ්චායතන භූමිය, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන භූමිය, නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන භූමිය කියා අරූපාවචර භූමි සතරෙකි.

කාමාවචර භූමි එකොළොසය, රූපාවචර භූමි සොළොසය, අරූපාවචර භූමි සතරය යි භූමි එක් තිසෙකි.

මිනිස් ලොව පටන් කාම සුගති භූමි එකිනෙකට උඩින් පිළිවෙළින් පිහිටා තිබේ. පරනිර්මිත වඳවර්තියට උඩින් ප්‍රථම ධ්‍යාන භූමි තුන එක් තලයක පිහිටා තිබේ. ඒවාට උඩින් ද්විතීය ධ්‍යාන භූමි තුන එක් තලයක ද, ඒවාට උඩින් තෘතීය ධ්‍යාන භූමි තුන එක් තලයක ද, ඒවාට උඩින් වේහප්පල, අසංඤ සත්ත්ව යන වතුර්ථ ධ්‍යාන භූමි දෙක එක් තලයක ද පිහිටා ඇත්තේ ය. එවායින් මතුයෙහි ශුද්ධාචාස භූමි පස එකිනෙකට උඩින් පිහිටා තිබේ. ඒවාට උඩින් අරූප භූමි සතර පිළිවෙළින් පිහිටා තිබේ.

භූමි එක් තිසෙන් අසංඥ භූමියෙහි ඇත්තේ රූපස්කන්ධය වූ එක් ස්කන්ධයක් පමණෙකි. එබැවින් එයට ඒකවෝකාර භූමියයි කියනු ලැබේ. අරූප භූමිවල ඇත්තේ නාමස්කන්ධ සතර පමණෙකි. එබැවින් ඒවාට චතුරවෝකාර භූමිය යි කියනු ලැබේ. කාමාවචර භූමි එකොළොසෙහි හා අසංඥ භූමියෙන් අන්‍ය රූපාවචර භූමි පසළොසෙහි ද පඤ්චස්කන්ධය ම ඇත්තේ ය. ඒවාට පඤ්චවෝකාර භූමිය යි කියනු ලැබේ.

පෘථග්ජන පුද්ගලයෝ ද සෝවාන් සකාදගාමී පුද්ගලයෝ ද ශුද්ධාවාස භූමිවල නැත්තා හ. අපාය භූමි සතරෙහි හා අසංඥ භූමියෙහි ආයඝීයෝ නැත්තා හ. අනික් භූමිවල ආයඝී වූ ද, පෘථග්ජන වූ ද සියලු ම පුද්ගලයෝ ඇත්තා හ.

අපාය භූමි සතරෙහි ඇත්තේ දුර්ගති අහේතුකයා පමණෙකි. මනුෂ්‍ය භූමියෙහි හා වාතුර්මහාරාජිකයෙහි දුර්ගති අහේතුකයා හැර අන්‍ය පුද්ගලයන් එකොළොස් දෙනා ම ලැබෙන්නාහ. තාවකිංසයෙහි පටන් පරනිර්මිත වශවර්තිය දක්වා දිව්‍යලෝකවල අහේතුක පුද්ගලයන් හැර ඉතිරි පුද්ගලයෝ දස දෙන ලැබෙන්නාහ. බ්‍රහ්ම පාරිසඤ්ජයේ පටන් වේහජ්ජලය දක්වා ඇති රූපාවචර භූමිවල ත්‍රිහේතුක පෘථග්ජනයා ය, ආයඝී පුද්ගලයෝ අට දෙනා ය යන නව දෙන ලැබෙත්. අසංඥ භූමියේ ලැබෙන්නේ එකම සුගති අහේතුක පුද්ගලයා ය. ශුද්ධාවාස භූමීන්හි උපරිම ආයඝී පුද්ගලයෝ තිදෙනා ලැබෙත්. අරූප භූමිවල ත්‍රිහේතුක පෘථග්ජනයා ය, සෝවාන් මාර්ගස්ථයා හැර ආයඝී පුද්ගලයෝ සත් දෙනාය යන අට දෙනා ලැබෙත්. ඒ ඒ භූමිවල ලැබෙන සියලු ම පුද්ගල සම්බන්ධව එකතු කළ හොත් දෙසිය දහතර දෙනෙක් වෙති.

මිනිස් ලොව ගිහියෝ ද සෝවාන් - සකාදගාමී - අනාගාමී - අරහත් යන මග ඵලවලට පැමිණෙති. රහත් වූ ගිහියෝ පැවිදිවීම හෝ පිරිනිවීම හෝ කෙරෙති. වැඩි කල් ගිහි ව නො වෙසෙති. බුමාටු දෙව්වරු රහත් වුව ද ආයු ඇති තෙක් එසේ ම ජීවත් වෙති. කාමාවචර දිව්‍යලෝකයන්හි අනාගාමීහු බ්‍රහ්ම ලෝකයට හෝ යෙති. රහත් ව පිරිනිවීම හෝ කෙරෙති. දිව්‍ය ලෝකවල අනාගාමීන්ට හා රහතුන්ට වාසය කිරීමට සුදුසු තැන් නැත. රූපාවචර අරූපාවචර භූමිවල සියලු ම ආයඝීයෝ ආයු ඇති තාක් ජීවත් වෙති. රූපාවචර භූමිවලට පැමිණි

සෝවාන් සකෘදගාමී පුද්ගලයෝ ද නැවත කාම ලෝකයට නො එති. වේහප්පලය, අකනිට්ඨය, නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනාය යන මේ භූමි තුනට පැමිණි අනාගාමීහු නැවත අන් තැනකට නො යෙති. ඒ භූමිවලදී ම රහත් ව පිරිනිවන් පාති.

3 වන පාඩම

ප්‍රතිසන්ධි චතුෂ්කය

අපාය ප්‍රතිසන්ධිය, කාමසුගති ප්‍රතිසන්ධිය, රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය, අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිය කියා ප්‍රතිසන්ධි සතරෙකි.

අපාය ප්‍රතිසන්ධි එකකි. එනම්: අකුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ චිත්තය ය. මරණාසන්න කාලයේ දී අකුශල කර්මයක් හෝ අකුශල කර්ම නිමිත්තක් හෝ අපාය ගති නිමිත්තක් හෝ වැටහුණා වූ සත්ත්වයාට ව්‍යුති චිත්ත නම් වූ වර්තමාන භවයේ අන්තිම සිත නිරුද්ධ වනු සමග ම මරණාසන්නයේ වැටහුණු දෙය අරමුණු කරමින් අකුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ චිත්තය අපාය භූමියේ පහළ වේ. ඒ සිත පහළ වීම ම ඒ සත්ත්වයා අපායෙහි ඉපදීම ය. අපායට යාම ය. ව්‍යුති චිත්තයට අනතුරුව ම මැරෙන සත්ත්වයාගේ සිත් වැලටම අයත් ව උපන්නා වූ ඒ චිත්තය නිසා අතීත භවය හා වර්තමාන අපාය භවයත් සම්බන්ධ වේ. එබැවින් ඒ සිතට ප්‍රතිසන්ධි සිත යයි කියනු ලැබේ. ඒ සත්ත්වයාට ඉන් පසු ප්‍රතිසන්ධියේ දී ඇති වූ ඒ උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණ චිත්තය ඒ අපාය භවයට අයත් සිත් පරම්පරාව නො සිදී යන පරිදි නැවත නැවත ඇති වන්නට පටන් ගනී. එසේ ඇති වන කල්හි එයට භවාඛග චිත්තය යි කියනු ලැබේ. භවයේ අන්තිම සිත වශයෙන් ඇති වන්නේ ද ඒ සිත ම ය. මෙසේ අපාය භූමියෙහි උපදනා සත්ත්වයනට අකුශල විපාකෝපේක්ෂාසහගත සන්තීරණ චිත්තය ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - ව්‍යුති වශයෙන් පවතී. එක් සත්ත්වයකුට එක් භවයක දී ප්‍රතිසන්ධිය වන්නේත් භවාඛග චිත්තය වන්නේත් ව්‍යුති චිත්තය වන්නේත් එක ම සිතකි.

කාම සුගති ප්‍රතිසන්ධි නවයෙකි. කුශල විපාකෝපේක්ෂාසහගත සන්තීරණය ය, මහා විපාක අටය යන මේ සිත් නවය කාම සුගති ප්‍රතිසන්ධි සිත් ය.

ජාත්‍යන්ධාදී ඇතැම් හීන මනුෂ්‍යයන්ට ද, භූමාස්ථ දෙවියන් ඇසුරු කරන ඇතැම් විනිපාතික අසුරයන්ට ද කුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණය ප්‍රතිසන්ධිය වේ. මේ කුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණය ඉතා දුබල කුශලයක ගේ විපාක වශයෙන් ඇති වන්නකි.

මිනිස් ලොව කුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණයෙන් පිළිසිඳ ගන්නා සත්ත්වයෝ නම් උත්පත්තියෙන් ම අන්ධයෝ ය. බිහිරෝ ය, ගොළුවෝ ය, අසානකයෝ ය, කෙළතොලුවෝ ය, පිස්සෝ ය, පණ්ඩකයෝ ය, උභතෝබ්‍යඤ්ජනකයෝ ය, නපුංසකයෝ ය, මම්මයෝ ය යන මොවුහු ය.

අසානකයෝ නම් ස්‍රාණේන්ද්‍රිය නැත්තෝ ය. කෙළතොලුවෝ නම් වම දකුණ පවා නාදුනන මෝඩයෝ ය. කටේ කෙළ රඳවා ගැනීමට තරම් වත් දැනුමක් ඔවුනට නැති නිසා ඔවුන් ගේ මුඛින් කෙළ වැගිරෙයි. එබැවින් ඔවුනට කෙළතොලුවෝ යයි කියති. ස්ත්‍රී පුරුෂ භාවයන් පිළිබඳ විපර්යාස ඇතියෝ පණ්ඩකයෝ ය. ස්ත්‍රී පුරුෂ ලිඛිත දෙක ම ඇත්තෝ උභතෝබ්‍යඤ්ජනකයෝ ය. ස්ත්‍රී පුරුෂ භාව නැතියෝ නපුංසකයෝ ය. මහත් උත්සාහයෙන් එක අකුර දෙකුත් වර කියමින් කථා කරන්නෝ මම්මයෝ ය.

විනිපාතික අසුරයෝ නම් තමන් ගේ පිනෙන් ලද වාසස්ථානයක් නැති ගස් ගල් ගුහා සොහොන් බිම් කැලෑ ආදී ජන-ශුන්‍ය ස්ථානවල දුකසේ ජීවත් වන භූත කොට්ඨාසයකි. ඔවුනට යක්ෂයෝ ය යි ද කියති. ඔවුහු නගරවලට ගම්වලට ගොස් මිනිසුන් අහක දූමු බත් මාලු ආදිය සොයා අනුභව කෙරෙති. සමහර විට ළදරුවන්ට හා රෝගීන්ටත් තවත් දුබල අයටත් පීඩා කොට ආහාර පාන ලබා ගනිති. කට්ටඹින් දෙන දෙළ පිළිගන්නෝ ඔවුහු ය. සියලු ම විනිපාතික අසුරයෝ අහේතුක ප්‍රතිසන්ධියෝ නොවෙති. ඔවුන් අතර ද්විභේතුක ත්‍රිභේතුකයෝ ද ඇත. ඔවුන් අතර ඇති ත්‍රිභේතුකයෝ සමහරවිට මාර්ගඵලවලට ද පැමිණෙති.

විනිපාතික අසුරයන්ට අයත් පියංකරමාතෘ - පුනඛිබසුමාතෘ යන යකින්නන් දහම් අසා සෝවාන් ඵලයට පැමිණි බව අටුවාවල දක්වා තිබේ. පරදන්තුපථ්විකාදි ඇතැම් ප්‍රේතයන් හා යකුන් ද මේ ගණයට ඇතුළත් වන බව කියා තිබේ.

මහා විපාක සිත් අට කාමසුගති භූමි සතෙහි ම පටිසන්ධි - භවඕග - ච්ඡුති වශයෙන් පවතී.

අකුශල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණය, කුසල විපාක උපේක්ෂා සහගත සන්තීරණය, මහා විපාක අටය යන මේ සිත් දශය කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධි විත්තයෝ ය.

කාම සත්ත්වයන් ගේ ආයුෂ

කාම සත්ත්වයන් අතුරෙන් සතර අපායයෙහි සත්ත්වයන්ටත් මිනිසුන්ටත් විනිපාතික අසුරයන්ටත් ආයු නියමයක් නැත්තේ ය.

වාතුර්මහාරාජිකයේ ආයුෂය දිව්‍ය ගණනින් වර්ෂ (500) පන්සියයෙකි. මනුෂ්‍යලෝකයේ අවුරුදු පනසක් වාතුර්මහාරාජිකයේ එක් දිනයෙකි. එබඳු දින තිසක් එහි මාසයකි. එබඳු මාස දෙළොසක් වර්ෂයෙකි. එහි අවුරුදු පන්සියය ඒ අවුරුදුවලිනි. ඒ අවුරුදු පන්සියය මිනිස් ගණනින් අවුරුදු (90,00000) අනූ ලක්ෂයෙකි.

තාවතිංසයේ ආයුෂය වාතුර්මහාරාජිකයෙහි මෙන් සතර ගුණයෙකි. මෙසේ පරනිර්මිතවඛවර්ති දිව්‍යලෝකය දක්වා දිව්‍යලෝක ආයුෂය එකිනෙක සතර ගුණය බැගින් වන්නේ ය.

තාවතිංසයේ ආයුෂය එහි වර්ෂ ප්‍රමාණයෙන් වර්ෂ (1000) දහසකි. මිනිස්ලොව වර්ෂ සියයක් එහි එක් දිනයෙකි. මිනිස් වර්ෂ ගණනින් තාවතිංසයේ ආයුෂය වර්ෂ (3,60,00000) තුන්කෝටි හැට ලක්ෂයෙකි.

යාමයේ ආයුෂය එහි ගණනින් වර්ෂ (2000) දෙදහසකි. අපේ අවුරුදු දෙසියයක් එහි එක් දිනයෙකි. අපේ ගණනින් එහි ආයුෂය වර්ෂ (14,40,00000) දහතර කෝටි හතළිස් ලක්ෂයෙකි.

තුමින දෙවියන්ගේ ආයුෂය එහි ගණනින් වර්ෂ (4000) සාර දහසෙකි. අපේ වර්ෂ සාරසියයක් එහි එක් දිනයෙකි. අපේ වර්ෂ ගණනින් එහි ආයුෂය වර්ෂ (57,60,00000) සත් පනස් කෝටි සැට ලක්ෂයෙකි.

නිර්මාණරති දෙවියන්ගේ ආයුෂය එහි ගණනින් වර්ෂ (8000) අට දහසකි. අපේ වර්ෂ අට සියයක් එහි එක් දිනයෙකි. අපේ ගණනින් එහි ආයුෂය වර්ෂ (230,40,00000) දෙසිය තිස් කෝටි සතළිස් ලක්ෂයෙකි.

පරනිර්මිත වශවර්ති දෙවියන්ගේ ආයුෂය එහි ගණනින් (16000) දහසය දහසකි. අපේ වර්ෂ එක්දහස් සසියයක් එහි එක් දිනයෙකි. අපේ වර්ෂවලින් එහි ආයුෂය වර්ෂ (921,60,00000) නවසිය විසි එක් කෝටි සැට ලක්ෂයෙකි.

4 වන පාඨම

රූපාවචර - අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි

රූපාවචර ධ්‍යානවල චතුෂ්ක ක්‍රමය, පඤ්චක ක්‍රමය නිසා ක්‍රම දෙකක් ඇත්තේ ය. චිත්ත පරිවර්ණයේ ධ්‍යාන සිත් දැක්වෙන්නේ පඤ්චක ක්‍රමයෙනි. පඤ්චක ක්‍රමය යනු ධ්‍යාන පසක් වන ක්‍රමය ය. චතුෂ්ක ක්‍රමය යනු ධ්‍යාන සතරක් වන ක්‍රමය ය. සුත්‍ර පිටකයේ දක්නා ලැබෙන්නේ ධ්‍යානවල චතුෂ්ක ක්‍රමය ය. අභිධර්ම පිටකයේ ක්‍රම දෙකක් ම දක්වා තිබේ. චතුෂ්ක ක්‍රමය පඤ්චක ක්‍රමයට ඇතුළත් වන බැවින් චිත්තවිභාගය පඤ්චක ක්‍රමය අනුව කර තිබේ. රූපාවචර භූමි ඇත්තේ චතුෂ්ක ක්‍රමය අනුව ය. පඤ්චක ක්‍රමයේ ද්විතීය තෘතීය ධ්‍යාන දෙක චතුෂ්ක ක්‍රමයේ ද්විතීය ධ්‍යානය වේ.

රූපාවචර විපාක සිත්වලින් ප්‍රථම ධ්‍යාන විපාකය ප්‍රථම ධ්‍යාන භූමියෙහි ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චූෂ්‍රති වශයෙන් පවතී.

ද්විතීය ධ්‍යාන විපාක සිත හා තෘතීය ධ්‍යාන විපාක සිත ද්විතීය ධ්‍යාන භූමියෙහි ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චූෂ්‍රති වශයෙන් පවතී.

චතුර්ථ ධ්‍යාන විපාකය තෘතීය ධ්‍යාන භූමියෙහි ප්‍රතිසන්ධි -
භවාචිත - ච්‍යුති වශයෙන් පවතී.

අසංඥ භූමියෙහි ප්‍රතිසන්ධිය වශයෙන් ඇති වන්නේ ද රූපම ය.
ප්‍රචාතනී කාලයේ දී ද එහි ඇත්තේ රූපම ය. ඒ භවයෙන් ච්‍යුත වන
කාලයේදී ද ඒ රූප පරම්පරාව නිරුද්ධ වේ.

මේ සය රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධිහු ය.

රූපාවචර භූමිනී ආයුෂ්‍ය ප්‍රමාණය

රූපාරූප ලෝකවල ආයුෂ්‍යය ඉතා දීර්ඝ බැවින් වර්ෂ ගණන්වලින්
නො දැක්විය හැකි ය. ඒවායේ ආයුෂ්‍ය ප්‍රමාණය දක්වා තිබෙන්නේ
කල්පවලිනි. කල්පය අති දීර්ඝ කාලයෙකි. රූපාරූප ලෝකවල ආයුෂ්‍යය
එපමණ දික්වෙන්නේ ඉතා බලවත් කුශලයකින් එහි උපදින නිසා ය.

ප්‍රථම ධ්‍යාන භූමිවලින් බ්‍රහ්මපාරිෂද්‍යයේ ආයුෂ්‍ය ප්‍රමාණය අසඹිඛ්‍ය
කල්පයකින් තුනෙන් පංගුවකි. බ්‍රහ්මපුරෝහිතයෙහි ආයුෂ්‍යය අසඹිඛ්‍ය
කල්පයෙන් අඩකි. මහාබ්‍රහ්මයෙහි ආයුෂ්‍යය එක් අසඹිඛ්‍ය කල්පයෙකි. මේ
බ්‍රහ්මලෝක තුන කල්පයක් පාසා ම විනාශ වන බැවින් මහා බ්‍රහ්මයෙහි
සම්පූර්ණ අසඹිඛ්‍ය කල්පයක් ජීවත් වන්නට ලැබෙන්නේ, කල්පය පටන්
ගැනීමේ දී එහි උපනුන්ට පමණෙකි. කල්ප විනාශය ළංව තිබිය දී මේ
භූමිවල උපදනා අයට සම්පූර්ණ ආයුෂ්‍යය වළඳන්නට නොලැබේ.

ද්විතීය ධ්‍යාන භූමිවලින් පරිත්තාහයෙහි ආයුෂ්‍යය මහා කල්ප
දෙකකි. අප්පමාණාහයෙහි ආයුෂ්‍යය මහා කල්ප සතරෙකි. ආහස්සරයෙහි
ආයුෂ්‍යය මහා කල්ප අටෙකි. මතු බ්‍රහ්මලෝකවල ආයුෂ්‍යය ද මහා කල්ප
වලින් ම දත යුතු ය.

තෘතීය ධ්‍යාන භූමිවලින් පරිත්තසුභයෙහි ආයුෂ්‍යය කල්ප
සොළොසකි. අප්පමාණසුභයෙහි කල්ප දෙතිසකි. සුභකිණ්හයෙහි කල්ප
සැට සතරෙකි.

චතුර්ථ ධ්‍යාන භූමිවලින් වේගජීවල අසංඥ සත්ත්ව භූමි දෙකේහි ආයුෂ්‍ය කල්ප පන්සියය බැගිනි. අවිභයේ කල්ප දහසෙකි. අනජ්ජයෙහි කල්ප දෙදහසකි. සුදස්සියෙහි කල්ප සාරදහසෙකි. සුදස්සියෙහි කල්ප අටදහසෙකි. අකනිට්ඨයෙහි කල්ප සොළොස් දහසෙකි.

ආකාසානඤ්චායතනාදී අරූප විපාක සිත් සතර පිළිවෙළින් ආකාසානඤ්චායතනාදී භූමි සතරෙහි ප්‍රතිසන්ධි - භවාඛග - චුති වශයෙන් පවතී. අරූප ප්‍රතිසන්ධි සතරෙකි.

අරූප භූමීන්හි ආයුෂ්‍ය ප්‍රමාණය

ආකාසානඤ්චායතනයෙහි කල්ප විසි දහසෙකි. විඤ්ඤාණඤ්චායතනයෙහි කල්ප සතළිස් දහසෙකි. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනයෙහි කල්ප සැට දහසෙකි. නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනයෙහි කල්ප අසූසාර දහසෙකි.

“අන්තඃ කල්පය, අසඛ්ඛ්‍ය කල්පය, මහා කල්ප ය” යි කල්ප තුනෙකි. මිනිසුන් ගේ ආයුෂ්‍යය ක්‍රමයෙන් පිරිහී ගොස් දස අවුරුද්ද පරමායුෂ්‍යය වන කාලයක් පැමිණේ. ඒ කාලයේදී රෝගවලින් හෝ යුද්ධයෙන් හෝ ආහාර නැති වීමෙන් හෝ මහා මිනිස් විනාශයක් වේ. ඉතා ටික දෙනකු පමණක් ඉතිරි වේ. ඉන් පසු මිනිසුන් සුවර්තයෙහි හැසිරෙන්නට පටන් ගැනීමෙන් පරම්පරාවෙන් පරම්පරාව මඳින් මඳ ඔවුන් ගේ ආයුෂ්‍යය වැඩෙන්නට පටන් ගනී. ඒ වැඩීම වර්ෂ අසඛ්ඛ්‍යය දක්වා වැඩේ. ඉන් පසු දුසිරිතට හැරීමෙන් නැවතත් මිනිස්සු පිරිහෙන්නට පටන් ගනිති. ක්‍රමයෙන් පිරිහී දශ වර්ෂය පරමායුෂ්‍යය වන කාලයට එළඹේ. ඒ කාලයේ දී නැවතත් මිනිස් විනාශයක් වේ.

මිනිස් ආයුෂ්‍යය දශ වර්ෂයෙන් පටන් ගෙන අසඛ්ඛ්‍යය දක්වා වැඩී, නැවත දශ වර්ෂය පරමායුෂ්‍යය වන තෙක් පිරිහීමට ගතවන කාලයට අන්තඃකල්පය යි කියනු ලැබේ.

“සංවර්තය-සංවර්තස්ථායී-විවර්තය-විවර්තස්ථායී” යයි අසඛ්ඛ්‍ය කල්ප සතරෙකි.

ගින්නෙන් හෝ දියෙන් හෝ සුළඟින් හෝ දීර්ඝ කාලයකට වරක් මේ මහ පොළොව දිව්‍ය ලෝක හා ඇතැම් බ්‍රහ්ම ලෝකත් සමග විනාශ වෙයි. ලෝකය වරක් විනාශ වී යෑමටත් ඉතා දීර්ඝ කාලයක් ගත වේ. ලෝකය නැසෙමින් පවත්නා කාලය සංවර්ත කල්ප නම් වේ. ලෝකය විනාශ වීමෙන් පසු විනාශ වන්නට ගත වූ කාලය තරම් කාලයක් සිස් ව පවතී. ඒ කාලය සංවර්තස්ථායී කල්ප නම් වේ. නැවත ලෝකය මඳින් මඳ හැඳෙන්නට පටන් ගනී. ලෝකය හැදී සම්පූර්ණ වීමට ගත වන කාලය විවර්ත කල්ප නම් වේ. ලෝකය සම්පූර්ණ වී නැවත විනාශ වන්නට පටන් ගැනීම දක්වා පවත්නා කාලය විවර්තස්ථායී නම් වේ. මේ අසඹිඛ්‍ය කල්ප සතර එක් මහා කල්පයෙකි. අසඹිඛ්‍ය කල්පයක ප්‍රමාණය, අන්තඃ කල්ප විස්සකි. මහා කල්පයේ ප්‍රමාණය අන්තඃ කල්ප අසූවකි.

පිළිවෙළින් සත් වරක් ගින්නෙන් ලෝකය නැසේ. අටවන වාරයේ ජලයෙන් නැසේ. මෙසේ නැසෙන ලෝකය සූ සැට වන වාරයේ දී වායුවෙන් නැසේ. ගින්නෙන් ලෝකය විනාශ වන කල්හි ආභස්සරයෙන් යට සියල්ල නැසේ. ජලයෙන් විනාශ වන කල්හි සුභකිණ්භයෙන් යට ද, වාතයෙන් විනාශ වන කල්හි වේහප්ඵලයෙන් යට ද සියල්ල විනාශ වේ.

5 වන පාඩම

කර්ම චතුෂ්කය

කර්මය යනු කුශලාකුශල දෙකට ම සාධාරණ නමෙකි. කුශලයට කුශල කර්ම යි ද, අකුශලයට අකුශල කර්මය යි ද කියනු ලැබේ.

සාමාන්‍යයෙන් එකක් වන කර්මය එයින් සිදු කරන කෘත්‍යයන් ගේ වශයෙන් සතරකට ද විපාක දීමේ පිළිවෙළ අනුව සතරකට ද, විපාක දීමේ කාලය අනුව සතරකට ද, විපාක දෙන ස්ථානයන් ගේ වශයෙන් සතරකට ද බෙදා තිබේ.

කෘත්‍ය කර්ම චතුෂ්කය

කුශලාකුශල කර්මවලින් සිදු කරන වැඩ සතරක් ඇත්තේ ය. (1) විපාක සිත් හා රූප ඉපදවීම, (2) යම් කිසි කර්මයකින් උපන් සත්ත්වයාට කලක් ජීවත් වීමට උපකාර කිරීම, (3) සත්ත්වයාහට සැපයේ ජීවත්

වන්නට නො දී වරින් වර පීඩා කිරීම, (4) යම් කිසි කර්මයකින් උපන් සත්ත්වයා මරා දැමීම යන මේ සතර කුශලාකුශල කර්මයන් විසින් කරනු ලබන කෘත්‍යයෝ ය.

ජනක	කර්මය
උපස්තම්භක	කර්මය
උපපීඩක	කර්මය
උපසාතක	කර්මය

කියා සිදු කරන කෘත්‍යයන් ගේ වශයෙන් කර්ම සතරක් ඇත්තේ ය. ඒ සතරට කෘත්‍ය කර්ම චතුෂ්කය යි කියනු ලැබේ.

ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රචාන්ති කාල දෙකේ විපාක සිත් හා රූප උපදවන කුශලාකුශලය ජනක කර්ම නම් වේ. හැම රූපයක් ම කර්මයෙන් නූපදවනු ලැබේ. කර්මයෙන් උපදවන රූප කොට්ඨාසයක් ඇත්තේ ය. ඒවා රූප කාණ්ඩයේ දී දත හැකි වනු ඇත.

සත්ත්වයකු භවයෙහි පළමුවෙන් උපදනා අවස්ථාව ප්‍රතිසන්ධි කාල නම් වේ. ඉපදීමෙන් පසු ජීවත් වන කාලය ප්‍රචාන්ති කාල නම් වේ. කර්මයෙන් සිදු කරන මහත් දෙය ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කිරීම ය. සුගතියට යැවීමය කියන්නේත් අපායට යැවීමය කියන්නේත් ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කිරීමට ය. සෑම කර්මයකට ම ප්‍රතිසන්ධියක් දීමේ ශක්තිය නැත. ප්‍රතිසන්ධි දන ශක්තිය ඇත්තේ බලවත් කර්මයන්ට පමණෙකි. ප්‍රචාන්ති විපාක ඇති කිරීමේ ශක්තිය සියලු කර්මවලට ම ඇත්තේ ය. යම් කිසි කුශලයකින් හෝ අකුශලයකින් හෝ උපන්නා වූ සත්ත්වයා හට අන්තරාය වැළැක්වීමෙන් හා ජීවත් වීමට වුවමනා දෑ ලබා දීමෙන් ද විර කාලයක් ජීවත් වීමට උපකාර වන කර්මය උපස්තම්භක කර්ම නම් වේ.

කුශල කර්මයෙන් උපන්නා වූ ද අකුශල කර්මයෙන් උපන්නා වූ ද සත්ත්වයන්ට කුශල කර්මයා ගේ උපස්තම්භනය ලැබේ. ඇතැම් විනිපාතික අසුරාදීන්ට පෙර කළ අකුශල කර්මය විර කාලයක් ජීවත් වීමට උපස්තම්භනය කරන බව ද කියා තිබේ.

අන්‍ය කර්මයකින් උපන් සත්ත්වයාහට නොයෙක් රෝග ඇති කිරීම්-සතුරන් ඇති කිරීම් - කෙත් වතු වලට හානි පැමිණවීම් - රස්සාව නැති කිරීම් - නින්දා ලබාදීම් - වෝදනා ඇති කිරීම් ආදියෙන් වරින් වර පීඩා කරන්නා වූ කර්මය උපපීඩක කර්ම නම් වේ. කුශලාකුශල දෙකින් ම උපන් සත්ත්වයනට වරින් වර අකුශල කර්මවලින් පීඩා කරන බව කිය යුතු ය. සත්ත්වයන් කෙරෙහි බල පවත්වන කුශල උපපීඩක කර්ම අප්‍රකට ය.

අන්‍ය කර්මයකින් උපන් සත්ත්වයකුට ඒ ජාතියේ සැටියට ජීවත් විය යුතු තරම් කාලයක් ජීවත් වන්නට නො දී අතරදී ජීවිතය නසන කර්මය උපසාතක කර්ම නම් වේ. උපච්ඡේදක කර්මය යනු ද උපසාතක කර්මයට තවත් නමෙකි. බොහෝ සෙයින් උපසාතක වන්නේ ද අකුශල කර්ම ම ය. කුශල උපසාතක කර්ම ද නැත්තේ නො වේ. ඒවා අප්‍රකට ය.

උපස්තම්භක - උපපීඩක - උපසාතක වශයෙන් විශේෂ කර්ම කොට්ඨාසයක් නැත්තේ ය. එතෙක් විපාකයක් ඇති කිරීමට අවකාශයක් නොලැබුවා වූ ද, තමාගේ විපාකය ඇති කොට අවසන් කළා වූ ද කුශලාකුශල ජනක කර්මයෝ ඒ ඒ අවස්ථාවලදී උපස්තම්භනාදිය සිදු කෙරෙති. උපස්තම්භනාදි ක්‍රියාවන් නිමිත්ත කොට ජනක කර්මයට ම උපස්තම්භන කර්මාදි නම් කියනු ලැබේ.

උපච්ඡේදක කර්මයන් ගෙන් ඇතැමෙක් සත්ත්වයකුගේ ජීවිතය නැති කිරීම පමණක් කරති. තමාගේ විපාකය ගෙන නො දේ. ඇතැම් උපච්ඡේදක කර්මයක් සත්ත්වයාගේ ජීවිතය නසා ඒ සත්ත්වයා දෙවන ජාතියේ අපායට පැමිණවීම් වශයෙන් තමාගේ විපාකය ද ඇති කෙරේ. බිම්බිසාර රජුට හා සාමාවතී ආදී රාජදේවීන්ට පැමිණි උපසාතක කර්මයෙන් ඔවුන්ගේ දිවි නැසීම පමණක් කරන ලදී. දේවදත්ත - විඤ්චමාණවිකාව හා මහාප්‍රතාප රාජාදීන්ට පැමිණි උපසාතක කර්මවලින් ඔවුන්ගේ දිවි නසා ඔවුන් අපායට පැමිණවීම ද කරන ලදී. අපායට පැමිණවීම උපච්ඡේදක කර්මය තමාගේ විපාකය ඇති කිරීම ය.

කුශලාකුශල කර්මයන්ගේ උපස්ථම්භන උපපීඩන උපසාතනයන් සත්ත්වයන්ට පමණක් නොව කර්ම වලට ද ඇත්තේ ය. කරන්නාවූ

අවස්ථාවේ දී දුබල වන කුශලාකුශල කර්මය පසු ව කරන්නා වූ කුශලාකුශල කර්මවල උපස්තම්භනයෙන් බලවත් වේ. ඒ උපස්තම්භනයෙන් දිළිඳු කුලයක උපදවන කර්මය බලවත් වී පොහොසත් කුලයක උපදවන්නක් වේ. මඳ ආයු ඇති ව උපදවන කර්මය බලවත් වී දීර්ඝායුෂ ඇති තැනක උපදවන්නක් වේ. පහළ දිව්‍ය ලෝකයක උපදවන කර්මය බලවත් වී ඉහළ දිව්‍ය ලෝකයක උපදවන්නක් වේ. අකුශලය ද එසේ ම බලවත් වීමෙන්, තිරිසන් යෝනියෙහි උපදවන අකුශලය බලවත් වී ප්‍රේත ලෝකයෙහි උපදවන්නක් ද, ප්‍රේත ලෝකයෙහි උපදවන අකුශලය නරකයෙහි උපදවන්නක්ද, මඳ දුක් ඇති නරකයක උපදවන කර්මය වඩා දුක් ඇති නරකයක උපදවන්නක් ද වේ.

කරන්නා වූ අවස්ථාවේ දී බලවත් වූ කුශලාකුශල කර්මය පසුව කරන්නා වූ ඒ ඒ කුශලාකුශලයන්ට විරුද්ධ ව කුශලාකුශල කර්මවල පීඩනයෙන් දුබල වේ. රාජකුලාදී උසස් තැනක උපදවන ශක්තිය තුබූ කුශලය, අකුශලයන්ගේ පීඩනයෙන් දුබල වී දිළිඳු කුලයක උපදවන්නක් වේ. ඉහළ දිව්‍ය ලෝකයක උපදවන කුශල කර්මය පිරිහී පහළ දිව්‍ය ලෝකයක උපදවන්නක් වේ. මහා නරකයක උපදවන්නට තරම් බලවත් වූ අකුශලය කුශල කර්මයන්ගේ පීඩනයෙන් දුබල ව කුඩා නරකයක හෝ ප්‍රේත තිරිසන් යෝනිවල හෝ උපදවන්නක් වේ. පව් කම් කළවුන් විසින් ඒවායේ විපාකදන ශක්තිය හීන කර ගැනීම පිණිස ඒ ඒ පව්වලට විරුද්ධ කුසල් කළ යුතු ය.

ඇතැම් කුශලාකුශල කර්මයක් තවත් කර්මයක විපාකය සම්පූර්ණයෙන් ම වළක්වයි. ලෝකෝත්තර අර්හත්මාර්ග කුශලය ඇති වූ කල්හි අනාගත භවයන්හි විපාක දීමට ඇති කර්ම සියල්ල ම අවිපාක භාවයට පැමිණේ. එබැවින් අර්හත්මාර්ග කුශලය කුශලාකුශල කර්ම සියල්ල ම සිදින උපසාන කර්මයෙකි.

6 වන පාඩම

විපාක දානානුක්‍රම කර්ම චතුෂ්කය

- ගරුක කර්මය
- ආසන්න කර්මය

ආවර්ණක කර්මය

ක්‍රියා විපාක දීමේ පිළිවෙළ අනුව කර්ම සතරෙකි. මේ කර්ම සතරට “පාකදන පයඝාය කර්ම චතුෂ්කය” යි ද කියනු ලැබේ.

ගරුක කර්මය

දෙවන ජාතියේ ඒකාන්තයෙන් තමාගේ විපාකය ගෙන දෙන බලවත් කුශලාකුශල කර්මය ගරුක කර්ම නම් වේ.

කුශල පක්ෂයෙහි රූපාවචර-අරූපාවචර කුශලයෝ ගරු කර්මයෝ ය. රූපාවචර - අරූපාවචර ධ්‍යාන ලාභියකු යම්කිසි කාම භවයක් ගැන ප්‍රාර්ථනයක් නැති ව ධ්‍යානයෙන් ද නො පිරිහී කාලක්‍රියා කළ හොත් ඒ තැනැත්තා ඒකාන්තයෙන් මඟ්ගත කුශලය විපාක දීම් වශයෙන් ඉන්ම ලෝකයෙහි උපදී. ගරු කර්ම වන කාමාවචර කුසල් නැත්තේ ය.

අකුශල පක්ෂයෙහි පඤ්චානන්තයඝී කර්මය හා නියත මිථ්‍යාදෘෂ්ටි කර්මය ගරුක කර්මයෝ ය. මරණයට කලින් දෘෂ්ටිය කළ හොත් නියත මිථ්‍යාදෘෂ්ටිකයා නිදහස් වේ. ආනන්තයඝී කර්ම කළවුන්ට දෙවන ජාතියේ අපායයෙන් මිදීමට උපක්‍රමයක් නැත්තේ ය.

ගරු කර්මයක විපාකය වැළැක්විය හැක්කේ, ගරු කර්මයකට පමණෙකි. එබැවින් ගරු කර්ම කීපයක් ඇති තැනැත්තා එයින් එක් කර්මයක විපාක වශයෙන් දෙවන ජාතියේ උත්පත්තිය ලබන්නේ ය. ඒ විපාක දෙන කර්මය නිසා ඉතිරි ගරු කර්මයන්ගේ විපාකය වැළකී යන්නේ ය.

ආසන්න කර්මය

මරණාසන්න කාලයේ දී කළා වූ ද, සිහි කළා වූ ද කර්මය ආසන්න කර්ම නම් වේ. ගරුක කර්මයක් නැති තැනැත්තාගේ මරණින් මතු උපත සිදුවන්නේ ආසන්න කර්මයේ සැටියට ය. කොතෙක් පවිකම් කර ඇතියකුට වුව ද මරණාසන්නයේ දී කුශලයක් කර ගත හැකි වුව හොත් සුගතියෙහි ඉපදිය හැකි ය. කළ පවිකම් අමතක කොට කුශලයක් සිහි කර ගත හැකි වී නම්, එයින් සුගතියෙහි ඉපදිය හැකි ය. බොහෝ පින්

කර ඇති අයට ද මරණාසන්නයේ පවි කම් සිහි වීමෙන් අපාගත වන්නට ද සිදු වේ. මරණාසන්නයේ දී පින් කරවන, පින් සිහි කර දෙන කලායාණ මිත්‍රයකු ලැබීම ඉතා ප්‍රයෝජන ය.

ආවිණික කර්මය

වරක් කොට දීර්ඝ කාලයක් නැවත නැවත සිහි කළා වූ ද, දිනපතා කිරීමෙන් හෝ සතියකට - මසකට - වසකට වරක් බැගින් ජීවිතයෙහි දීර්ඝ කාලයක් නැවත නැවත කළා වූ ද කුශලාකුශල කර්ම ආචර්ණක කර්ම නම් වේ. නැවත නැවත යම්කිසි කර්මයක් කරන කල්හි මූලින් මූලින් කළ කර්ම උපනිඃශ්‍රය වීමෙන් පසු පසුව කරන කර්ම බලවත් වේ. මසකට වරක් මාස කීපයකට වර්ෂයකට වරක් කරන කර්ම ආචර්ණක කර්ම භාවයෙන් බලවත් වන්නේ මතක සිටින තරමට කරන මහත් කර්ම පමණෙකි. ගරුක කර්මය ළඟට බලවත් කර්මය වන්නේ ආචර්ණක කර්මය ය. එහෙත් විපාක දීමේ දී ආසන්න කර්මය ම ඉදිරියට යයි.

කෘතත්චාත් කර්මය

ගරුක - ආසන්න - ආචර්ණක කර්ම තුනට අත් නො වන වර්තමාන භවයේ කළ කර්ම හා අතීත භවවල දී කළ කර්ම ද කෘතත්චාත් කර්ම නම් වේ. ගරුකාදි කර්ම තුනෙන් එකකුදු නැති කල්හි අනතුරු භවයේ ඉපදීම කෘතත්චාත් කර්මයෙන් සිදු වේ. මේ චතුෂ්කයේ ගරුකාදි භාවයෙන් කියනු ලබන්නේ කෘත්‍ය කර්ම චතුෂ්කයේදී කියවුණු ජනක කර්ම ම ය.

7 වන පාඩම

පාකකාල කර්ම චතුෂ්කය

- දෘෂ්ටධම්මවේදය කමිය
- උපපද්‍යවේදය කමිය
- අපරාපයඨිවේදය කමිය
- අහෝසි කමිය

මෙසේ විපාක දීමේ කාලය අනුව කර්ම සතරෙකි. මේ කර්ම සතර තේරුම් ගත හැකි වීමට ජවත් සිත්වල සැටි තේරුම් ගත යුතු ය. කුසල්

වූ හෝ අකුසල් වූ හෝ යම්කිසි ක්‍රියාවක් සිදු කිරීම් වශයෙන් උපදනා විත්ත විටීයක ඒ ක්‍රියාව සිදු කරන ජවන විත්තය පිළිවෙලින් සත් වරක් උපදී. ඒවායින් පළමුවන ජවන විත්තය දුබලය. දෙවන ජවන විත්තය පළමුවන විත්තයේ ස්වභාවය ගෙන ඉපදීමෙන් බලවත් වේ. තුන්වන ජවන විත්තය දෙවන විත්තයට ද වඩා බලවත් වේ. සතරවන ජවන විත්තය එයට ද වඩා බලවත් වේ. සතරවන ජවනයෙන් පසු උපදනා සිත් ක්‍රමයෙන් නැවත එකින් එකට බලයෙන් හීන ව උපදී. සත් වන ජවනයෙන් පසුත් නැවත ජවන් සිත් නූපදින්නේ ඒ හීන වීම නිසා ය. තමාගේ ජාතියේ සිතක ආශ්‍රය නො ලැබ පළමුවෙන්ම උපදනා බැවින් ජවන් සිත් සතෙන් පළමුවැන්න සියල්ලටම දුබල ය. අන්තිම ජවනයත් දුබල ය. එහෙත් සමාන සිතක ආශ්‍රය ලබා ඇති බැවින් එය පළමු වන ජවනයට වඩා බලවත් ය. විටීයේ මැද ජවන් සිත් පස ඒ දෙකට ම වඩා බලයෙන් යුක්ත ය.

දෘෂ්ටධර්මවේද්‍ය කර්මය

වර්තමාන ජාතියේ විපාක දෙන කර්මය දෘෂ්ටධර්මවේද්‍ය කර්ම නම් වේ. දෘෂ්ටධර්මවේද්‍ය වන්නේ ජවන් සතෙන් ප්‍රථම ජවන චේතනාව ය. දුබල වූ ප්‍රථම ජවන චේතනාවට ශක්තිය ඇත්තේ වර්තමාන භවයේ දී අහේතුක විපාක ඇති කිරීමට පමණෙකි. මරණින් පසු විපාක ඇති කිරීමට ශක්තිය ප්‍රථම ජවන චේතනාවට නැත. වර්තමාන භවයේ විපාක ඇති කරන්නේ ද ඉතා බලවත් කුශලාකුශලයන්ගේ ප්‍රථම ජවන චේතනා පමණෙකි.

ඉතා ගුණවතුන්ට මහත් සැදහැයෙන් කරන පූජා සත්කාර කිරීමේ කුසිල මෙලොව ම විපාක දේ. වස්තු සම්පත්තිය - ක්ෂේත්‍ර සම්පත්තිය - අධ්‍යාශය සම්පත්තිය - ගුණාතිරේක සම්පත්තිය යන සතරින් යුක්ත වන දනමය කුශලය මෙලොව විපාක දෙන බව දක්වා ඇත්තේ ය. පූර්ණක සිටු, ඒකසාටක බ්‍රාහ්මණ, සුමනමාලාකාර යනාදීන්ට වර්තමාන ජාතියේ ම පින් විපාක දුන් බව දක්වා තිබේ.

ලොවුතුරා බුදුවරුන්ට - පසේ බුදුවරුන්ට - රහතුන්ට - අපරාධ කළ අයට ද, මහා ගුණවතුන්ට - මාපියන්ට - තමාට උපකාර කළ මිතුරන්ට අපරාධ කළ අයට ද, ඒ පාප කර්මවල විපාකය වර්තමාන

භවයේ දී නොයෙක් විට ලැබුණු බව කියා තිබේ. කලාබු රජ - මහා ප්‍රනාප රජ - මිත්තවින්දක යනාදීහු වර්තමාන භවයේ දී ම අකුශල විපාක ලැබුවෝ ය.

සාමාන්‍ය කුශලාකුශලයන්ගේ ප්‍රථම ජවන චේතනා ද සමහරවිට වර්තමාන භවයේ විපාක නො දෙන්නේ නො වේ. එහෙත් ඒ බව කර්මය කළ තැනැත්තාට නො දැනේ.

උපපද්‍යවේද්‍ය කර්මය

වර්තමාන භවයට අනතුරු භවයේ (දෙවන භවයේ) විපාක දෙන කර්මය උපපද්‍යවේද්‍ය කර්ම නම් වේ. උපපද්‍යවේද්‍ය වන්නේ විච්චියේ ජවන් සතෙත් අන්තිම ජවන චේතනාව ය. එය වැටීගෙන යන ජවන්වල අන්තිම සිත වන බැවින් ඉතා දුබල ය. එහෙත් සවන ජවනයෙන් ආසේවනය ලබා ඇති බැවින් ප්‍රථම ජවනයට වඩා මඳක් බලවත් ය. එබැවින් එය ප්‍රථම ජවනය තරමට ඉක්මනට විපාකයක් ඇති නො කොට දෙවන ජාතියේ ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රවෘත්ති විපාක ඇති කරයි. ඉන් ඔබ්බෙහි විපාකයක් ඇති කිරීමට සත්වන ජවනය සමත් නො වේ.

අපරාපයඪිවේද්‍ය කර්මය

තුන් වන ජාතියේ පටන් නිවනට පැමිණීම දක්වා කාලය තුළ දී විපාක දීමේ ශක්තිය ඇති කර්මය අපරාපයඪිවේද්‍ය කර්ම නම් වේ. අපරාපයඪිවේද්‍ය කර්ම වන්නේ චිත්ත විච්චල මැද ජවන් පස ය. ඒවා බලවත් බැවින් පළමු වන සත් වන ජවනයන් මෙන් ඉක්මනින් විපාක ඇති නො කොට තුන් වන ජාතියේ පටන් නිවනට පැමිණීම දක්වා ඇති කාලය තුළ දී අවකාශ ලැබෙන ලැබෙන පරිදි තමාගේ විපාකය ගෙන දෙන්නේ ය. කොතෙක් පරණ වුව ද, කල්ප දහස් ගණනක් ගත වුව ද පුද්ගලයා සසර සැරිසරනවා නම් අපරාපයඪිවේද්‍ය කර්ම නැති නො වේ. එක් චේතනාවකින් ප්‍රතිසන්ධි විපාක ඇති කරන්නේ එක් වරක් පමණෙකි. ප්‍රවෘත්ති විපාක නොයෙක් වාරවලදී ඇති කෙරේ.

අහෝසි කර්මය

කිසි කලෙක විපාකයක් ඇති නො කරන කර්ම අහෝසි කර්ම නම් වේ. වර්තමාන ජාතියේ විපාක දීමට අවස්ථාව නො ලැබූ ප්‍රථම ජවන

වේතනාවෝ ද දෙවන ජාතියේ විපාක දීමට අවස්ථාව නො ලැබූ සජ්තම ජවන වේතනාවෝ ද විපාක දීමට තැනක් නො ලබන මධ්‍ය ජවන වේතනාවෝ ද අහෝසි කර්ම නම් වෙති.

විපාකස්ථාන කර්ම චතුෂ්කය

අකුශල කර්මය, කාමාවචර කුශල කර්මය, රූපාවචර කුශල කර්මය, අරූපාවචර කුශල කර්මය කියා විපාක දෙන ස්ථානයන්ගේ වශයෙන් කර්ම සතරෙකි.

කෘත්‍ය කර්ම චතුෂ්කය, පාකදන පයඝාය කර්ම චතුෂ්කය, පාකකාල කර්ම චතුෂ්කය, පාකස්ථාන කර්ම චතුෂ්කය කියා අභිධර්ම ක්‍රමයෙන් කර්ම සොළොසෙකි.

8 වන පාඨම

අකුශල කර්මය

ප්‍රාණසාතය, අදත්තාදනය, කාමමිථ්‍යාවාරය, මෘෂාවාදය, පෛශුන්‍යාවචනය, ඵරුෂවචනය, සම්ඵප්‍රලාපය, අභිධ්‍යාව, ව්‍යාපාදය, මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය කියා අකුශල කර්ම පඨ දශයෙකි. චිත්තයන්ගේ වශයෙන් අකුශල කර්ම දෙළොසෙකි.

චක්ෂුර්විඥානාදී චිත්තයන් ගේ උත්පත්තියට වුවමනා කරුණු සයක් තෘතීය පරිච්ඡේදයෙහි ද්වාර යන නාමයෙන් දක්වා ඇත. ඒවා විඥන ද්වාරයෝ ය. ද්වාර නාමය ව්‍යවහාර කරන කර්ම සිද්ධියට වුවමනා කරුණු තුනක් ද ඇත්තේ ය. ඒවාට “කර්ම ද්වාරය” යි කියනු ලැබේ. කායකම්මද්වාර - වචිකම්මද්වාර - මනෝකම්මද්වාර කියා කර්මද්වාර තුනෙකි. කාය කර්මද්වාරය යනු කායවිඤ්ඤත්ති රූපය ය. වචි කර්ම ද්වාරය යනු වචි විඤ්ඤත්ති රූපය ය. විඤ්ඤත්ති රූප, රූප කාණ්ඩයේ දී දත හැකි වනු ඇත. මනා කර්මද්වාරය යනු සිත ම ය. ද්වාර අනුව කාය කර්මය, වාක් කර්මය, මනා කර්මය කියා කර්ම ද තුනකට බෙදේ.

දශ අකුශල කර්ම පටයන් අතුරෙන් ප්‍රාණඝාතය - අදන්තාදනය, කාමමිථ්‍යාවාරය යන කර්ම තුන කායද්වාරයෙහි බෙහෙවින් ඇති වන බැවින් කාය කර්ම නම් වේ.

මෘෂාවාද - පෛශුන්‍යවචනය - පරුෂවචනය - සම්ඵප්‍රලාපය යන මේ සතර වාග් ද්වාරයෙහි බෙහෙවින් ඇති වන බැවින් වාක් කර්ම නම් වේ.

අභිධ්‍යාව - ව්‍යාපාදය - මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය යන මේ කර්ම තුන මනෝද්වාරයෙහි ම බෙහෙවින් ඇති වන බැවින් මනා කර්ම නම් වේ.

අකුශල කර්මයන් අතුරෙන් ප්‍රාණාතිපාතය - පරුෂවචනය - ව්‍යාපාදය යන තුන ද්වේෂ මූලයෙන් ඇති වේ. කාම මිථ්‍යාවාරය - අභිධ්‍යාව - මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය යන තුන ලෝභ මූලයෙන් ම ඇති වේ. ඉතිරි කර්ම සතර මූල දෙකින් ම සිදු වේ. ඒ කර්ම සමහර අවස්ථාවක ලෝභ මූලයෙන් ද සමහර අවස්ථාවක ද්වේෂ මූලයෙන් ද සිදු වේ. මෝහය සැම අකුශලයකට ම මුල් වන බැවින් විශේෂයෙන් නොකියන ලදී.

කාමාවචර කුශලය

කාමාවචර කුශලය ද කාය කර්ම - වාක් කර්ම - මනා කර්ම වශයෙන් තෙවැදෑරුම් වේ. යම්කිසි ශරීරාවයවයක උපකාරය ඇති ව කරන කාමාවචර කුශලය කාය කර්ම නම් වේ. වචනයේ උපකාරයෙන් කරන ධර්මදේශනාදී කර්ම වාක් කර්ම නම් වේ. සිතින් පමණක් කරන භාවනාදී කුසල මනාකර්ම නම් වේ.

දුන - ශීල - භාවනා වශයෙන් කාමාවචර කුශලය තෙවැදෑරුම් වේ. චිත්තයන් ගේ වශයෙන් අට වැදෑරුම් වේ. දුන - සීල - භාවනා - අපවායන - වෙය්‍යාවච්ච පත්තිදන - පත්තානුමෝදනා - ධම්මසවණ - ධම්ම දේසනා - දිට්ඨිප්පුකම්ම කියා ද කාමාවචර කුශලය දස වැදෑරුම් වේ.

අකුසල් සිත් දෙළොසය, කාමාවචර කුසල් සිත් අට යයි චිත්තයන්ගේ වශයෙන් කාමාවචර කර්ම විස්සෙකි.

මහද්ගත කුශලය

රූපාවචර කුශලය මනාකර්මය ය. භාවනාමය ය. එය ධ්‍යාන හේදයෙන් පස්වැදූරැම් වේ. අරූපාවචර කුශලය ද මනා කර්මය ම ය. භාවනාමය ය. එය ආරම්මණ හේදයෙන් සිවු වැදූරැම් වේ.

අකුශලයන්ගේ විපාක

අකුසල් සිත්වලින් අන්තිම සිත වූ උද්ධව්ව සහගත චිත්තය හැර, ඉතිරි සිත් එකොළොසින් සතර අපායයෙහි ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කරනු ලැබේ. ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි වනාහි අකුසල් සිත් දෙළොසින් ම කාම-රූප ලෝක දෙකේ සුදුසු පරිදි අහේතුක අකුශල විපාක සිත් සත ඇති කරනු ලැබේ.

එක් එක් අකුශල සිතකින් අනිෂ්ට රූප මුණ ගැසෙන කල්හි වක්ඛුච්ඤ්ඤුණ ද, අනිෂ්ට ශබ්ද මුණ ගැසෙන කල්හි සෝතච්ඤ්ඤුණ ද, අනිෂ්ට ගන්ධයන් මුණ ගැසෙන කල්හි සාණච්ඤ්ඤුණ ද, අනිෂ්ට රස මුණ ගැසෙන කල්හි ජීවිභාවච්ඤ්ඤුණ ද, අනිෂ්ට ස්පර්ශ ඇති වන කල්හි කායච්ඤ්ඤුණ ද, ඒ අරමුණු සම්බන්ධයෙන් සම්පට්ච්ඡන - සන්තීරණ - තදරම්මණ ද ඇති කරනු ලැබේ. ලොචිතුරා බුදුවරයන්ට වුව ද අනිෂ්ට රූප දැකීමාදියෙහි දී ඇති වන්නේ අකුසල විපාක සිත් ය.

උද්ධව්ව සහගත චේතනාව දුබල බැවින් අපාය ප්‍රතිසන්ධියක් ඇති කිරීමට තරම් ශක්තියක් එයට නැත.

9 වන පාඨම

කාමාවචර කුශලයේ විපාක

කාමාවචර කුශලයෙන් කාම සුගතියෙහි ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කරනු ලැබේ. ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි මහා විපාක අටය, අහේතුක කුශල විපාක අටය යන සිත් සොළොස ම සුදුසු පරිදි කාම-රූප ලෝක දෙකේ ඇති කරනු ලැබේ.

ත්‍රිභේතුක කුශලය, ද්විභේතුක කුශලය කියා කාමාවචර කුශලය දෙවැදැරුම් වේ. ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සිත් සතර ත්‍රිභේතුක ය. ඥාන විප්‍රයුක්ත සිත් සතර ද්විභේතුක ය. එයින් ත්‍රිභේතුක කුශලය බලවත් ය. ද්විභේතුක කුශලය දුබල ය. ත්‍රිභේතුක කුශලය ද උත්කෘෂ්ට - ඕමක වශයෙන් දෙ පරිදි වේ. ද්විභේතුක කුශලය ද එසේ ම දෙ පරිදි වේ.

ජනයා අතර තමා උසස් කෙනකු ලෙස පෙනී සිටීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් හෝ අනුන් පහත් කිරීමේ අදහසින් හෝ යම් කුශලයක් කෙරේ නම්, අදහස අපිරිසිදු බැවින් ඒ කුශලය හීන වේ. කුශලය කිරීමට සමීප කාලයේ දී හා කුශලය කිරීමෙන් පසු, එයට සමීප කාලයේ දී ද අකුසල් සිත් ඇතිවුව හොත් දෙපස ඇති වූ අකුශලයන් නිසා කුශලය හීන වේ. කුශලය කොට, "මා කළේ මෝඩ කමක්ය" යනාදීන් කළ කුශලය ගැන නොසතුටක් ඇති කර ගත්තේ නම් එයින්ද කුශලය හීන වේ. ඕමක කුශලයයි කියනුයේ හීන කුශලයට ය. අත්තුක්කංසනයෙන් හෝ පරමවම්භනයෙන් හෝ පූර්වාපරභාග දෙක්හි ඇති වන කෙලෙසුන් ගෙන් හෝ කිලිටි නො වූ, කිරීමෙන් පසුත් "මා විසින් යහපතක් කරන ලද්දේය" කියා නැවත නැවත සතුට ඇති කර ගත්තා වූ කුශලය උත්කෘෂ්ට කුශලය වේ.

ත්‍රිභේතුක උත්කෘෂ්ට කුශලය ත්‍රිභේතුක ප්‍රතිසන්ධිය ගෙන දී ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි මහා විපාක අටය, අභේතුක කුශල විපාක අටය යන විපාක සොළොස ඇති කරන්නේ ය. ත්‍රිභේතුකෝත්කෘෂ්ට කුසල් සිත් සතරෙන් එක් එක් විත්තයකින් ම මෙසේ කාම සුගතියෙහි ප්‍රතිසන්ධිය දී ප්‍රවෘත්ති කාලයේ විපාක සොළොසක් ඇති කරනු ලැබේ. මේ විපාක සිත් සොළොස ඇති කිරීම එකවරට ම කරන්නක් නොව, ඉෂ්ට රූප ශබ්දදිය හමුවන සැටියට ඒ ඒ අවස්ථාවලදී සිදු කරන්නකි.

කුශලයක සෝමනස්ස සහගත උපේක්ෂා සහගත භාවය හා අසංස්කාරික සසංස්කාරික භාවය විපාක දීමේදී බල පවත්වන කරුණු නො වේ. එබැවින් සෝමනස්ස සහගත කුශලයෙන් උපේක්ෂා සහගත විපාක ද, උපේක්ෂා සහගත කුශලයෙන් සෝමනස්ස සහගත විපාක ද, අසංස්කාරික කුශලයෙන් සසංස්කාරික විපාක ද, සසංස්කාරික කුශලයෙන් අසංස්කාරික විපාක ද ඇති වන බව සැලකිය යුතු ය.

ත්‍රිභේතුක ඕමක කුශලය හා ද්විභේතුක උත්කෘෂ්ට කුශලය ද්විභේතුක ප්‍රතිසන්ධිය දී, ප්‍රචාය්ති කාලයෙහි ඤාණ විජ්ජයුක්ත මහා විපාක සතරය, අභේතුක කුශල විපාක අටය යන විපාක දෙලොස ඇති කරන්නේ ය.

ද්විභේතුක ඕමක කුශලය අභේතුක ප්‍රතිසන්ධිය දී ප්‍රචාය්ති කාලයෙහි අභේතුක කුශල විපාක අට පමණක් ඇති කරන්නේ ය.

“අසංස්කාරික කුශලයෙන් සසංස්කාරික විපාකත් සසංස්කාරික කුශලයෙන් අසංස්කාරික විපාකත් ඇති නො වේය” යන ආචාය්ච්චාදයක් ද ඇත්තේ ය. එය බොහෝ ආචාය්ච්ච වරයන් විසින් පිළිගන්නා ලද්දක් නො වේ. සිත්වල අසංස්කාරික සසංස්කාරික භාවය අතීත කර්ම භේතුචෙන් වන්නක් නො ව, ඒ ඒ සිත් උපදවන අවස්ථාවේ ඇති කරුණු අනුව සිදුවන්නකි.

රූපාවචර කුශලයේ විපාක

රූපාවචර කුශලය ද පරිත්තය-මධ්‍යමය-ප්‍රණීතය කියා තෙවැදෑරුම් වේ. භීත වූ ඡන්දදියෙන් යුක්ත වන රූපාවචර කුශලය පරිත්ත නම් වේ. මධ්‍යම ඡන්දදියෙන් යුක්ත කුශලය මධ්‍යම ය. උසස් වූ ඡන්දදියෙන් යුක්ත වන කුශලය ප්‍රණීත කුශලය වේ.

කාමාවචර කුහලය දුබල සිතෙකි. එබැවින් එයින් එය හා සමාන වූ ද, සමාන නොවූ ද බොහෝ විපාක සිත් නානා ස්ථානයන්හි ඇති කරනු ලැබේ. රූපාවචර කුශලය බලවත් සිතකි. එබැවින් එය හා සමාන නො වන පහත් විපාක සිත් එයින් නූපදවනු ලැබේ. එයින් විපාක උපදවන්නේ උසස් තැනක් වූ බ්‍රහ්මාත්ම භාවයෙහි පමණෙකි. බ්‍රහ්මාත්ම භාවයෙහි වුව ද කුශලයට සමාන වූ ධ්‍යාන සිත් ම ප්‍රතිසන්ධි භවාභිග ච්ඡුති වශයෙන් එයින් ඇති කරනවා මිස අන් සිතක් ඇති කරනු නො ලැබේ.

පරිත්ත වූ රූපාවචර ප්‍රථම ධ්‍යාන කුශලයෙන් බුන්මපාරිසප්පයෙහි උපදිති. මධ්‍යම ප්‍රථම ධ්‍යාන කුශලයෙන් බුන්මපුරෝහිතයෙහි උපදිති. ප්‍රථමධ්‍යානයෙන් මහා බුන්මයෙහි උපදිති.

පරිත්ත වූ ද්විතීය තෘතීය ධ්‍යාන කුශලයන්ගෙන් පරිත්තාහයෙහි ද මධ්‍යම කුශලයන්ගේන අප්පමාණාහයෙහි ද, ප්‍රණීත කුශලයන්ගෙන් ආහස්සරයෙහි ද උපදිති.

පරිත්ත වූ චතුර්ථ ධ්‍යානයෙන් පරිත්තසුභයෙහි ද, මධ්‍යමයෙන් අප්පමාණසුභයෙහි ද, ප්‍රණීතයෙන් සුභකිණ්හයෙහි ද උපදිති.

පඤ්චම ධ්‍යානයෙන් වේහප්ඵලයෙහි උපදිති. පඤ්චමධ්‍යානය ම සංඥ විරාග වශයෙන් වඩා, අසංඥ සත්ත්වයන් කෙරෙහි උපදිති. ඇතැම් කර්මවාදී තීර්ථකයෝ “සිත ඇති කල්හි ඇලීම් විරුද්ධ වීම් මුළාවීම් ඇත්තේ ය. සිත නැති කල්හි ඒවා නැතය” යි සිතෙහි දෙස් දක අවිත්තක භවයක් පතා වායෝ කසිණ භාවනාවෙන් පඤ්චම ධ්‍යානය උපදවා අසංඥ භවයෙහි උපදිති. ඔවුහු මළ ඉරියව්වෙන් එහි උපදිති.

පඤ්චම ධ්‍යානලාභී අනාගාමීහු ද සුද්ධාවාසයෙහි උපදිති. සුද්ධාවාසයෙහි අන්‍යයෝ නූපදිති. අනාගාමීන් ගෙන් ද ශ්‍රද්ධාධිකයෝ අවිභයෙහි ද, වීර්‍යාධිකයෝ අතප්පයෙහි ද, ස්මෘත්‍යාධිකයෝ සුදස්සයෙහි ද, සමාධ්‍යාධිකයෝ සුදස්සියෙහි ද, ප්‍රඥාධිකයෝ අකනිට්ඨකයෙහි ද උපදිති.

අරූප ධ්‍යානලාභීහු පිළිවෙළින් ආකාසානඤ්චායතනාදී භූමිවල උපදිති.

මරණෝත්පත්ති චතුෂ්කය

10 වන පාඨම

මරණ සතර

ආයුක්ඛය මරණය, කම්මක්ඛය මරණය, උභයක්ඛය මරණය, උපච්ඡේදක මරණය කියා මරණ සතරෙකි. හැම සත්ත්වයකුට ම තම තමන් ගේ ජීවිතය කෙළවර වන්නේ ඒ මරණ සතරින් එකකට පැමිණීමෙනි.

ආයුක්ඛය මරණය

ඒ ඒ සත්ත්ව ජාතීන්ට නියමිත ජීවත්වීමේ කාල පරිච්ඡේදයක් ඇත්තේ ය. ඇතැම් සත්ත්ව ජාතියක ආයු: කාලය ඉතා කෙටි ය. දින ගණනෙකි. ඇතැම් සත්ත්ව ජාතියක ආයු: කාලය සති ගණනෙකි. ඇතැම් සත්ත්ව ජාතියක ආයු: කාලය මාස ගණනෙකි. ඇතැම් සත්ත්ව ජාතියක ආයු: කාලය වර්ෂ ගණනෙකි. මිනිසුන් කෙරෙහි කුශල මූලයන් වැඩෙන කල්හි ඔවුන් ගේ ආයු: කාලය දික්වේ. අකුශල මූලයන් වැඩෙන කල්හි ආයු: කාලය කෙටි වේ. ආයු: කාල නියමය වන්නේ මා-පියන් ගේ ශරීරවලත්-වළඳන ආහාරවලත් - කාල ගුණයේත් තත්ත්වය අනුව ය.

සතියකට ආයු නැති ජාතිවල සත්ත්වයන් ගේ ශරීරවල වැඩීමත් දිරා යෑමත් සතිය තුළ දී සිදු වේ. එබැවින් ඔවුහු සතියකට වඩා ජීවත් නො වෙති. සිය වසක් ආයු ඇති ජාතිවල සත්ත්වයන් ගේ ශරීරවල වැඩීමත් දිරීමත් සිය වස තුළ දී සිදු වේ. සිය වසකින් ඔබ ඔවුනට ජීවත් විය නො හැකිය. අවුරුදු දහසක් ජීවත් කරවීමට ශක්තිය ඇති කර්මයකින් සිය වසක් ආයු: ප්‍රමාණය වන මිනිසුන් අතර උපදින්නේ ද ඒ තැනැත්තාට සිය වසකට වඩා ජීවත් විය නො හැකිය. කුමක් නිසා ද? ජීවිතයට ආධාර වන ශරීරය සිය වසකදී දිරා යන හෙයිනි. කර්ම ශක්තිය ඇති අයට සෘද්ධි බලයෙන් හා රසායන බෙහෙත් බලයෙන් ආයු: කාලයට වැඩි කාලයක් ජීවත් විය හැකි බව ද කියා තිබේ. නියමිත ආයු: කාලය ගෙවීමෙන් වන මරණය ආයු:ක්ඛය මරණ නම් වේ.

කර්මක්ඛය මරණය

ඇතැම් දුබල කර්ම ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කිරීමට සමත් වෙතත් ඒ කර්මයෙන් උපන් තැනැත්තා ආයු: කාලය ඇති තෙක් ජීවත් කරවීමට සමත් නො වේ. එබඳු කර්මවලින් උත්පත්තිය ලැබුවෝ ආයු: කාලය ගෙවීමට කලින් මිය යෙති. කර්ම බලය ඉවර වීමෙන් වන ඒ මරණය කර්මක්ඛය මරණ නම් වේ.

උභයක්ෂය මරණය

ආයුෂ්‍ය කාලය ය, කර්ම ශක්තිය ය යන දෙක ම එකවිට ගෙවීමෙන් වන මරණය උභයක්ෂය මරණ නම් වේ. සත්ත්වයකුට ආයුෂ්‍ය කර්ම දෙක එක වර ම ගෙවී යෑමක් වන්නේ කලාතුරකිනි.

උපච්ඡේදක මරණය

ආයුෂ්‍යයත් තිබිය දී කර්ම බලයත් තිබිය දී අතීත භවවල දී කළ ප්‍රාණසාතාදී කර්මයකින් හෝ වර්තමානභවයේ කළ පාප කර්මයකින් ම හෝ රෝගාදී අන්තරායයන් ඇති කොට සිදු කරන මරණය උපච්ඡේදක මරණ නම් වේ.

උපච්ඡේදක මරණය අකාල මරණය ය. එය කර්මයෙන් පමණක් නො ව, තවත් බොහෝ හේතූන් ගෙන් ද සිදු වන්නකි. ජීවිතය ඉතා දුබල එකකි. කර්මයත් දුබල එකකි. ආහාර පානාදියේ උපකාරය නො ලද හොත්, ආරක්ෂාව නො සැලසුන හොත්, කර්ම ශක්තියට පමණක් ජීවිතය පැවැත්විය හැකි නොවේ. ජීවිතය පවත්වන ද අන්තරාය මධ්‍යයේ ය. ශරීරය ඇතුළේ ම ද බොහෝ ජීවිත නාශක හේතු ඇත්තේ ය. ශරීරයෙන් පිටත සත්ත්වයා වටේටත් ජීවිත නාශක හේතු පිරී ඇත්තේ ය. ඒ සෑම එකකින්මත් අකාල මරණය සිදු විය හැකි ය.

නාගසේන මහ රහතන් වහන්සේ විසින් මිළිඳු රජුට අකාල මරණ හේතු අටක් වදාරා තිබේ. වාතයෙන් හට ගන්නා ආබාධය, පිහින් හට ගන්නා ආබාධය, සෙමෙන් හට ගන්නා ආබාධය, සන්නිපාතයෙන් වන ආබාධය, සෘතු විපයඝාසය, ශරීරය නො මනා කොට පරිහරණය කිරීම, උපක්‍රම කිරීම, කර්ම විපාකය යනු ඒ කරුණු අටය ය.

සන්නිපාතයෙන් වන ආබාධය යනු දෙස් දෙකකින් හෝ තුනෙන් ම හට ගන්නා ආබාධය ය.

සෘතු විපර්යාසය යනු ශීතෝෂ්ණ දෙකහි අඩු වැඩි වීම ය. මහ වැසි වැස, ගම් නියම් ගම් යට කොට ගලා යන වතුරට හසු වී වන මරණත්, වැසි නැති වීමෙන් නොයෙක් රෝග හට ගැනීමෙන් හා බත්

පැන් නැති වී යෑමෙන් සිදු වන මරණත් සෘතු විපයභීසයෙන් වන මරණයෝ ය.

පරෙස්සම් නො වීම නිසා රථ වාහනවලට යටවීම, ගින්නට හසු වීම, දියෙහි වැටීම් ආදියෙන් සිදු වන මරණය ශරීරය නො මනා කොට පරිහරණයෙන් වන මරණ ය.

උපක්‍රමයෙන් වන මරණය තමාගේ උපක්‍රමයෙන් හා අනුන්ගේ උපක්‍රමයෙන් ද යන දෙයාකාරයෙන් ම සිදු වේ. ඇතැම්හු විෂ පානය කිරීම්, බෙල්ලේ වැල ලා ගැනීම්, දියට පැනීම්, දුම්පිරියට බෙල්ල තැබීම් ආදිය කොට මිය යති. ඒ මරණය තමාගේ උපක්‍රමයෙන් සිදු වන මරණය ය. සර්පයන් ගෙන් ද, වණ්ඩ මාගයන් ගෙන් ද, අමනුෂ්‍යයන් ගෙන් ද, යුද්ධයෙන් ද, සොරුන්ගෙන් ද, සතුරන් ගෙන් ද, රජුන් ගෙන් ද, වන මරණ පරෝපක්‍රමයෙන් වන මරණයෝ ය.

අතීත භවවලදී කළ ප්‍රාණසාතාදී කර්ම නිසාත්, වර්තමාන භවයේ ම කළ කර්ම නිසාත් ඇතැම්හු මැරෙති. එය කර්ම විපාකයෙන් වන මරණය ය. සියල්ල කර්මයෙන් ම වන්නේය යි ගැනීම මිථ්‍යා දෘෂ්ටියකි. කර්මයෙන් මරණය සිදු කරන්නේ ද වාතකෝපාදිය ඇති කිරීමෙනි. එබැවින් අකාලයේ කෙනකු මළ හොත් එය කර්මයකින් වූවක් ද අනික් හේතුවකින් ම වූවක් ද කියා නො දත හැකිය.

11 වන පාඩම

සුනරුත්පත්තිය

කවර ආකාරයකින් හෝ මැරෙන්නා වූ සත්ත්වයා හට වර්තමාන භවයේදී හෝ අතීත භවවලදී හෝ ඒ පුද්ගලයා විසින් කර ඇති කුශලාකුශල කර්මයන් අතුරෙන්, යම් කිසි කර්මයක් හෝ කර්ම නිමිත්තක් හෝ ගති නිමිත්තක් හෝ වැටහේ. කර්ම නිමිත්තය යනු කර්මයට අරමුණු වූ හෝ එය සිදු කිරීමට උපකරණ වූ හෝ වස්තූහු ය. කුශල කර්ම කළවුන්ට බෝධි-වෛත්‍ය-බුද්ධප්‍රතිමා-මල්-පහන්-ආහාරපාන-වස්ත්‍රාදිය කර්ම නිමිති වශයෙන් වැටහේ. අකුශල කර්ම කළවුන්ට මරණු ලබන

සතුන් - අනුන් ගේ බඩු - සතුන් මැරීමේ, සොරකම් කිරීමේ උපකරණ යනාදිය කර්ම නිමිති වශයෙන් වැටහේ.

ගති නිමිත්තය යනු මතු උපදින භවය සම්බන්ධ දේවල් ය. නරකයෙහි උපදනා සත්ත්වයනට මහ ගිනි දූල්, ලෝදිය, ගිනි අගුරු ආදිය හා යම රාක්ෂයන් ද, නපුරු සතුන් ද වැටහේ. ඒ වැටහීම ඒ දේවල් ඒ ඒ තැන්වල ම ඇති සැටියටත් සමහර විට තමා සමීපයට ඒවා පැමිණ ඇති සැටියටත් සිදු වේ. දෙවිලොව උපදනා අයට දිව්‍ය විමාන - රථ - උයන් - කල්ප වාක්ෂ ආදිය ද, දෙවියන් හා දිව්‍යාභිගනාවන් ද ගති නිමිත්ත වශයෙන් වැටහේ. මිනිස් ලොව උපදින්නවුන්ට මාතෘ ගර්භය ගති නිමිත්ත වශයෙන් වැටහේ. තිරිසන් යෝනියෙහි උපදින්නවුන්ට කැලෑ ආදිය වැටහේ.

කර්මාදිය වැටහීමේ දී වර්තමාන භවයෙහි කොට මතක ඇත්තා වූ කර්ම මතක වීම් වශයෙන් මනෝද්වාරයට වැටහේ. වර්තමාන භවයේ කොට අමතක වූ කර්ම හා අතීත භවවලදී කළ කර්ම ද, කර්ම නිමිති හා ගතිනිමිති ද වැටහෙන්නේ සිහින පෙනෙන්නාක් මෙනි. මේවා බොහෝ සෙයින් වැටහෙන්නේ මනෝද්වාරයට ය. කර්ම නිමිති හා ගති නිමිති මැරෙන තැනැත්තා ඉදිරියේ ඇති අවස්ථාවල දී වක්ෂුර්ද්වාරාදියට ද වැටහෙන්නේ ය. භවයෙහි මතු නූපදින්නා වූ රහතුන්ට මරණාසන්නයේ දී කර්මාදිය වැටහීමක් සිදු නොවේ. මරණය කෙසේ සිදු වුව ද භවයෙහි උපදනා එක සත්ත්වයකුදු කර්මාදි තුනෙන් එකක් නො වැටහී නො මැරේ. මිටියකින් තළනු ලැබූ මැස්සා පවා මැරෙන්නේ කර්මාදි තුනෙන් එකක් වැටහීමෙන් පසුව ය. මරණාසන්නයේ දී මෙසේ වැටහීමෙන් කාලාන්තරයක් යට වී තුබූ පුරාණ කර්ම එකෙණෙහි ම කරන ලද ඒවා මෙන් අලුත් වේ.

කර්මාදි තුනෙන් යම් කිසිවක් වැටහුණා වූ මරණාසන්න සත්ත්වයා ගේ සිත ඒ වැටහුණු දෙයට නැමී පවත්වන්නට වන්නේ ය. එයට හේතුව භවයේ නපුර වසන අවිද්‍යාවත්, භවයට ඇලුම් කරන තණ්හාවත් අප්‍රහීණ භාවයෙන් ඔහු කෙරෙහි ඇති බව ය. මේ අවස්ථාවේ දී ඔහුට ඇති වන්නේ ඒ වැටහුණු දෙය අරමුණු කරන සිත් පරම්පරාවෙකි. ඔහුට විපාක දීමට ඉදිරිපත් වී ඇති කර්මය අපායෙහි උපදවන කර්මයක්

වේ නම්, මේ අවස්ථාවෙහි ඔහුට ඇති වන සිත් පරම්පරාව අකුශල ජවනයන්ගෙන් යුක්ත කිලිටි සිත් පරම්පරාවෙකි. විපාක දීමට ඉදිරිපත් වී ඇති කර්මය කුශල කර්මයක් වේ නම්, මේ අවස්ථාවෙහි ඔහුට පිරිසිදු කුශල චිත්ත පරම්පරාවක් ඇති වේ.

සත්ත්ව ශරීරයක සිත් ඇති වන්නේ සිත් ඇති වීමට ආධාර වන අතීත කර්මයෙන් හටගත් වස්තු රූප ඔහුගේ ශරීරයෙහි ඇති තෙක් පමණකි. වස්තු රූප පරම්පරාව සිදී ගිය හොත් ඉන් පසු ඒ ශරීරයෙහි නැවත සිත් ඇති නොවේ. ශරීරයෙහි නැවත සිත් ඇති නොවන තැනට පැමිණීම මරණය ය.

සිත්වලට ආධාර වන වස්තු රූප පරම්පරාවන් සිදී යන්නට හොඳට ම ළං වූ කල්හි මැරෙන සත්ත්වයාට ඒ අවස්ථාවේ දී වැටහී තුබූ කර්මාදියෙන් එකක් අරමුණු කොට, ඒ ශරීරයේ ඇති වන අන්තිම චිත්ත වීථිය ඇති වේ. එයට මරණාසන්න වීථිය යි කියනු ලැබේ. මේ අවස්ථාවේ දී චිත්ත වේගය ඉතා හීන බැවින් ප්‍රකෘති කාලයෙහි මෙන් ඒ වීථියේ ජවන් සතක් ඇති නො වී, පසක් පමණක් ඇති වේ. පස්වන ජවනයට අනතුරු ව හෝ ජවනයෙන් පසු භවාඛිගයක් වී එයට අනතුරු ව හෝ තදරම්මණයට අනතුරු ව හෝ තදරම්මණයෙන් පසු භවාඛිග වී එයට අනතුරුව හෝ වර්තමාන භවයාගේ අවසාන චිත්තය වන ව්‍යුති චිත්තය උපදී. ඉන් පසු කිසි කලෙක ඒ ශරීරයේ නැවත සිත් ඇති නොවේ. ව්‍යුති චිත්තය ඇති වීම සත්ත්වයාගේ මරණය ය.

ව්‍යුතියෙන් පසු ඒ ශරීරයෙහි නැවත සිත් ඇති නො වන නමුත් සත්ත්වයාගේ සිත් පරම්පරාව නො සිදේ. ව්‍යුති චිත්තය නිරුද්ධ වනු සමග ම මරණාසන්න ජවනන් විසින් ගන්නා ලද අරමුණ ම ගනිමින් විපාක දීමට ඉදිරිපත් ව තිබූ කර්මයාගේ විපාක වශයෙන් යම් කිසි තැනක දෙවන ජාතියේ පළමු වන සිත වූ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය පහළ වේ. ඒ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය පහළ වීම, මළ සත්ත්වයා ගේ නැවත ඉපදීමය. මැරෙන තැනැත්තාගේ ශරීරයෙන් කිසිවක් අනාගත භවයට නො යන්නේ ය. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය වර්තමාන භවයෙන් එහි ගිය එකක් නොව, එහි ම අලුතෙන් පහළ වූවකි.

ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය වර්තමාන භවයෙන් අනාගත භවයට ගිය එකක් නො වනුදු වර්තමාන භවයේ පැවති සිත් පරම්පරාවට ම අයත් දෙයකි. වර්තමාන භවයට අයත් සිත් පරම්පරාව නොවී නම් ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයක් ඇති නො වේ. ව්‍යුති-ප්‍රතිසන්ධි දෙක අතර දීර්ඝ කාලයක් ද නැත. ව්‍යුතියට අනතුරුව ප්‍රතිසන්ධිය ඇති වීමට ගත වන කාලයත් ජීවත් ව ඉන්නා කාලයේ චිත්ත විචියක එක් සිතක් නිරුද්ධ වී තව සිතක් ඇති වීමට ගත වන කාලයත් සමාන ය. මිනිසකු මැරී දෙව්ලොව පිළිසිඳ ගත් කල්හි, මේ ලෝකයෙන් දෙව්ලොවට ගිය කිසිවෙක් නැත ද, දෙවියාගේ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය, මිය ගිය මිනිසාගේ සිත් පරම්පරාවට ම අයත් බැවින් මිය ගිය මිනිසාත් ඒ දෙවියාත් එක් පුද්ගලයකු වශයෙන් කිය යුතු ය.

ව්‍යුතියට අනතුරු ව ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය ඇති වීමේ ප්‍රධාන හේතුව විපාක දීමට එළඹ සිටි අතීත කර්මය ය. මරණාසන්නයේ දී කර්මාදියෙන් එකක් අරමුණු කරමින් පැවති කුශලාකුශල ජවන චිත්තයන් හා අවිද්‍යා තෘෂ්ණා දෙකක් ඒ ඒ ආකාරයෙන් ප්‍රතිසන්ධියට හේතු වේ.

12 වන පාඩම

මරණාසන්න විචී

වක්ෂුර්ද්වාර විචී - ශ්‍රෝත්‍රද්වාර විචී - ස්‍රාණද්වාර විචී - ජ්ඣ්වාද්වාර විචී - කායද්වාර විචී - මනෝද්වාර විචී වශයෙන් මරණාසන්න විචීය සවැදැරුම් වේ. එයින් වක්ෂුර්ද්වාර මරණාසන්න විචී ද ජවනයට අනතුරු ව ව්‍යුතිය වන විචීය ය, ජවන භවාංගයට අනතුරු ව ව්‍යුතිය වන විචීය ය, තදරම්මණයට අනතුරුව ව්‍යුතිය වන විචීය ය, තදරම්මණ භවාඛිගයට අනතුරු ව ව්‍යුතිය වන විචීය ය කියා සිවු වැදැරුම් වේ. මරණාසන්නයේ දී වැටහෙන දේවලින් කර්මය වැටහෙන්නේ මනෝද්වාරයට ම ය. සමහර විට මරණාසන්නයේ දී ඇස ඉදිරිපිට ඇති දෙයක් ම කර්ම නිමිත්ත විය හැකි ය. වක්ෂුර්ද්වාරික මරණාසන්න විචීය ඇති වන්නේ එවැනි අවස්ථාවක ය. කලාතුරකින් කෙනකුට ගති නිමිත්ත ද ඇසට පෙනිය හැකිය. එබඳු අවස්ථාවලදී ගති නිමිත්ත අරමුණු කරන වක්ෂුර්ද්වාරික මරණාසන්න විචී ද ඇති විය හැකි ය.

ජවනයට අනතුරු ව ව්‍යුතිය වන වක්ෂුර්ද්වාරික මරණාසන්න විටීය මෙසේ ය:-

කර්ම නිමිත්ත වන රූපාරම්මණයක් මරණාසන්නයේදී වක්ෂුර්ද්වාරයට එළඹ සිටිය හොත් අතීත භවාඛගය - භවාඛග වලනය - භවාඛගුපවිජේදය - පඤ්චද්වාරාවජ්ජනය - වක්ඛු විඤ්ඤණය - සම්පට්ච්ජනය - සන්තීරණය - වොත්ථපනය යන මේ සිත් පිළිවෙළින් ඉපද නිරුද්ධ වීමෙන් පසු, යම් කිසි කාමාවචර ජවනයක් පස්වරක් පිළිවෙළින් ඉපද නිරුද්ධ වීමෙන් පසු වර්තමාන භවයේ අවසාන සිත වන ව්‍යුති චිත්තය ඉපද නිරුද්ධ වේ. එයට අනතුරුව යම් කිසි කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයක් ඉපද නිරුද්ධ වේ. එයට අනතුරු ව අභිනව භවයේ දී ඒ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය ම භවාඛග කෘත්‍යයෙන් පසළොස් වරක් හෝ සොළොස් වරක් ඉපද නිරුද්ධ වීමෙන් පසු වර්තමාන භවය අරමුණු කොට මනෝද්වාරාවජ්ජන චිත්තය ද, එයට අනතුරු ව වර්තමාන භවයට ඇලුම් කිරීම් වශයෙන් ලෝභ මූල ජවනයක් සත් වරක් ද උපදී. ඉන් පසු භවාඛගපතනය වේ.

මේ මරණාසන්න විටීයේ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනයේ පටන් පස් වන ජවනය දක්වා ඇති සිත්වලට අරමුණු වන්නේ අතීත භවාඛගය හා උපන් වර්තමාන රූපය ය. අතීත භවාඛගයේ පටන් පස් වන ජවනය දක්වා ඇත්තේ සිත් දහතුනෙකි. ඒ රූපයට පස්වන ජවනයෙන් පසු තවත් චිත්තක්ෂණ සතරක් ආයු ඇත්තේ ය. එබැවින් ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයටත් එයට පසු ඇති වන භවාඛග දෙකකටත් අරමුණු වන්නේ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනාදී සිත්වලට අරමුණු වූ වර්තමාන රූපය ය. ප්‍රතිසන්ධියෙන් පසු ඇති වන දෙවන භවාඛග චිත්තය සමඟ ඒ රූපාරම්මණය චිත්තක්ෂණ සතොළොස වූ ආයුෂය ගෙවා නිරුද්ධ වන්නේ ය. එබැවින් ඉන් පසු ඇති වන භවාඛග සිත්වලට අරමුණු වන්නේ කර්ම නිමිත්ත වූ අතීත රූපාරම්මණයන් ය.

මේ විටීයේ අතීත භවාඛග - භවාඛග වලන - භවාඛගුපවිජේදයන්ට හා ව්‍යුතියට අරමුණු වන්නේ ඉන් අතීත භවයේ මරණාසන්න ජවනවලට අරමුණු වූ කර්මාදියෙන් එකකි. ව්‍යුති චිත්තයෙන් සතළොස්වන චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙන් පසු මැරෙන තැනැත්තාගේ සිරුරෙහි කර්මජ රූප නූපදනා බැවින් මේ විටීයේ

පඤ්චද්වාරාවඡ්ඡනාදි සිත්වලට නිශ්‍රය වන්නේ ච්‍යුති චිත්තයෙන් සතලොස් වන චිත්තය හා උපන් හෘදය වස්තුව ය. චක්ෂුර් විඥනයට නිශ්‍රය වන්නේ ද ච්‍යුති චිත්තයෙන් සතලොස් වන චිත්තය හා උපන් චක්ෂුර් වස්තුව ය. ප්‍රතිසන්ධිය ඇති වන කල්හි එය සමග ම ඒ සිතට නිශ්‍රය වන වස්තු රූපය ද ඇති වේ. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයට නිශ්‍රය වන්නේ ඒ සිත හා එකවර ඇතිවන වස්තු රූපය ය. ඉන් පසු ඇති වන භවාඩිගාදි සිත්වලට නිශ්‍රය වන්නේ ඒ ඒ සිතට කලින් උපන් සිත හා උපන්හෘදය වස්තු රූපය ය. මතු දැක්වෙන සටහන බලා චක්ෂුර්ද්වාරික මරණාසන්න වීම් සතරේ ම සිත් පිළිවෙළ තේරුම් ගත යුතු ය.

චක්ෂුර්ද්වාරික මරණාසන්න වීම්

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
ති	න	ද	ප	ච	සං	ණ	වො	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	චු	ප්‍ර	භ	භ
ති	න	ද	ප	ච	සං	ණ	වො	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	භ	චු	ප්‍ර	භ
ති	න	ද	ප	ච	සං	ණ	වො	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	ත	ත	චු	ප්‍ර
ති	න	ද	ප	ච	සං	ණ	වො	ජ	ජ	ජ	ජ	ජ	ත	ත	භ	චු

සෝත - ඝාන - ඡ්චිභා - කායද්වාර මරණාසන්න වීම් ද චක්ෂුර්ද්වාරික වීම් අනුව දත යුතු ය. වෙනස චක්ෂුර්විඥනය යෙදෙන ස්ථානයන්හි ශ්‍රෝත්‍ර විඥනාදිය යෙදීම පමණෙකි. ධර්ම ශ්‍රවණය කරමින් කාලක්‍රියා කරන්නවුන්ට ශ්‍රෝතද්වාරික මරණාසන්න වීම් ඇති විය හැකි ය. පූජා කළ දූපාදියෙහි ගන්ධය ආඝ්‍රාණය කරමින් කාලක්‍රියා කරන්නවුන්ට ඝානද්වාරික මරණාසන්න වීම් ඇති විය හැකි ය. මරණාසන්නයෙහි දී යම් කිසිවක් කට්ටි වත් කරනු ලැබුවන්ට ඡ්චිභාද්වාරික මරණාසන්න වීම් ද, යම් කිසිවකුගේ පහසු ලබමින් කාලක්‍රියා කරන්නවුන්ට කායද්වාරික මරණාසන්න වීම් ද ඇති විය හැකි ය. මනෝද්වාරික මරණාසන්න වීම් සතර මතු දැක්වෙන සටහනින් දත යුතු ය.

න	ද	ම	ජ	ජ	ජ	ජ	චු			
න	ද	ම	ජ	ජ	ජ	ජ	භ	චු		
න	ද	ම	ජ	ජ	ජ	ජ	ත	ත	චු	
න	ද	ම	ජ	ජ	ජ	ජ	ත	ත	භ	චු

කර්මය ය - කර්ම නිමිත්තය - ගති නිමිත්තය යන මේ තුනෙන් කවරක් හෝ අරමුණු වන්නේ කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධියට ය. රූපාවචර අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධීන්ට අරමුණු වන්නේ කර්ම නිමිත්ත පමණෙකි. ඔවුනට කර්ම නිමිත්ත වශයෙන් අරමුණු වන්නේ ද ඔවුන් ලබා සිටින ධ්‍යානවලට අරමුණු වන කසිණ නිමිත්තාදිය ය.

අසංඥ භවයෙහි උපදනා සත්ත්වයනට ව්‍යුතියෙන් පසු ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයක් ඇති නො වේ. ඔවුනට ව්‍යුතියෙන් පසු අසංඥ භවයෙහි ප්‍රතිසන්ධිය වශයෙන් ඇති වන්නේ ජීවිත නවක රූප කලාපයෝ ය. එබැවින් ඔවුහු රූප ප්‍රතිසන්ධිකයෝ ය. අරූප භූමියෙහි උපදන සත්ත්වයෝ අරූප ප්‍රතිසන්ධිකයෝ ය. ඉතිරි ප්‍රතිසන්ධි ඇති වන කල්හි ඒවා හා රූපත් ඇති වන බැවින් අසංඥ සත්ත්වයන් හා අරූපී සත්ත්වයන් හැර සෙස්සෝ රූපාරූප ප්‍රතිසන්ධිකයෝ ය.

අරූපාවචර චුති සතර කෙරෙන් යට යට අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි හැර ඉතිරි අරූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි හා කාම ත්‍රිභේතුක ප්‍රතිසන්ධි ද ඇති විය හැකිය. ඉහළ අරූප භූමියකින් ව්‍යුත වූවකුට පහළ අරූප ප්‍රතිසන්ධියක් ඇති නො වේ. අරූප භූමි සියල්ලෙන් ම ව්‍යුත වන්නාවූන්ට රූපාවචර ප්‍රතිසන්ධි හෝ කාමාවචර අභේතුක ද්විභේතුක ප්‍රතිසන්ධි හෝ ඇති නො වේ. රූපාවචර චුතීන් කෙරෙන් අභේතුක ප්‍රතිසන්ධි හැර ඉතිරි ප්‍රතිසන්ධි ඇති විය හැකි ය. කාම ලෝකයේ ත්‍රිභේතුක පුද්ගලයාගේ ව්‍යුතිය කෙරෙන් සියලු ම ප්‍රතිසන්ධි ඇති විය හැකි ය. ද්විභේතුක අභේතුක චුතීන් කෙරෙන් ඇති විය හැක්කේ කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධි පමණෙකි.

කල්ප පන්සියයක් අසංඥ භූමියෙහි වැස ව්‍යුත වන්නා වූ පුද්ගලයා හට ව්‍යුති චිත්තයක් නැත. අවසාන වරට ඔහුට ඇති වන ජීවිත නවක රූප කලාප ම ඔහුගේ ව්‍යුතිය ය. කර්ම - කර්ම නිමිති - ගති නිමිති වැටහීමක් ද ඔහුට නැත. අසංඥ භවයට පැමිණීමට පෙර ඔහු විසින් ලබා සිටි පඤ්චම ධ්‍යානයේ උපචාර වේතනාවන් විසින් මතුකර දෙන කර්මාදිය අතුරෙන් එකක් අරමුණු කොට අසංඥසත්ත්ව ව්‍යුතියෙන් පසු ඔහුට කාමාවචර ප්‍රතිසන්ධිය ඇති වේ.

මෙසේ භවයෙහි පිළිසිඳ ගන්නා සත්ත්වයනට ප්‍රතිසන්ධි විත්තය නිරුද්ධ වීමෙන් පසු ඒ සිත ම ඒ අරමුණ ම අරමුණු කරමින් ඒ ජීවිත කාලය මුළුල්ලෙහි ම අන් සිතක් නැති සෑම වේලේ ම නැවත නැවත උපදින්නේ ය. සත්ත්වයා ජීවත් වන්නේ, ඔහුගේ සිත් පරම්පරාව නො සිඳෙන්නේ, ඒ සිත නැවත නැවත උපදින නිසා ය. භවය පැවතීමට උපකාර භාවයෙන් ඇති වන්නක් නිසා ඒ සිතට භවාඛිගය යි කියනු ලැබේ. භවයේ අවසාන සිත වන්නේත් ඒ සිත ම ය. අවසාන සිත වශයෙන් ඇති වන කල්හි එයට ව්‍යුති විත්තය යි කියනු ලැබේ.

මෙසේ මේ වර්තමාන භවයෙහි ප්‍රතිසන්ධි භවාඛිග සිත් හා චිති සිත් ද ව්‍යුතිය ද ඇති වන්නාක් මෙන් මතු භවවලදී ද ප්‍රතිසන්ධාදිය ඇති වීම් වශයෙන් මේ විත්ත පරම්පරාව නිවනට පැමිණෙන තෙක් එක් පරම්පරාවක් වශයෙන් පෙරළෙමින් පවත්නේ ය.

මෙසේ සිත් පරම්පරාව නො සිඳී පැවැත්ම නිසා නැවත නැවත මැරෙන්නට උපදින්නට සිදුවීමේ නපුර දුටු නුවණැත්තෝ සමාසක් ප්‍රතිපදවෙන් මාර්ග ඵල ලබා තෘෂ්ණා ඛන්ධනය සිඳි මැරීමක් ඉපදීමක් නැත්තා වූ නිර්වාණයට යන්නා හ.

අභිධර්ම මාර්ගයේ පඤ්චම පරිච්ඡේදය
 මෙතෙකින් නිමියේ ය.

මේදී පරිච්ඡේදය

රූප සමුදායය

1 වන පාඨම

රූප විසි අට

පඨවි ධාතුව - ආපෝ ධාතුව - තේජෝ ධාතුව - වායෝ ධාතුව යන භූතරූප සතර ය, චක්ෂුෂ්‍ය ප්‍රසාදය - ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය - ස්‍රාණ ප්‍රසාදය - ජීව්වා ප්‍රසාදය - කාය ප්‍රසාදය යන ප්‍රසාදරූප පස ය, රූපය - ශබ්දය - ගන්ධය - රසය - ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යය යන ගෝචරරූප පසය, ස්ත්‍රී භාව රූපය - පුරුෂ භාව රූපය යන භාව රූප දෙකය, හෘදය රූපය ය, ජීවිත රූපය ය, ආහාර රූපය ය කියා නිෂ්පන්න රූප අටලොසකි.

ආකාශ ධාතුව ය, කාය විඤ්ඤත්තිය - වචි විඤ්ඤත්තිය - ලභ්‍යතාව - මුද්‍රතාව - කම්මඤ්ඤතාව යන විකාර රූප පසය, උපචය - සන්තති - ජරතා - අනිච්චතා යන ලක්ෂණ රූප සතරය කියා අනිෂ්පන්න රූප දශයෙකි.

නිෂ්පන්න රූප අටලොසය, අනිෂ්පන්න රූප දසය ය යි රූප විසි අටෙකි.

(මේ රූප විසි අට කට පාඨම් කර ගන්න.)

ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යය කියා අමුතු රූපයක් නැත්තේ ය. ගෝචර රූප කියන තැන ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යය යන නමින් කියැවෙන්නේ පඨවි - තේජෝ - වායෝ යන භූත රූප තුන ය. එබැවින් නිෂ්පන්න රූප අටලොස ගණන් ගැනීමේදී ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යය අත් හැර ගණන් ගත යුතු ය. එසේ නො කළ හොත් නිෂ්පන්න රූප දහනවයකට ගැනෙනවා ඇත.

රූපවලින් ප්‍රධාන වන්නේ භූත රූප සතර ය. ඉතිරි රූප විසි හතර භූත රූප නිසා ඇති වන ඒවා ය. එබැවින් ඒවාට උපාදය රූප නාමය

කියනු ලැබේ. භූතරූප සතරය, උපාදය රූප විසි හතරය කියාද රූප සමූහය දෙකට බෙදනු ලැබේ.

2 වන පාඩම

මහාභූත රූප සතර

පඨවි ධාතුවය, ආපෝ ධාතුවය, තේජෝ ධාතුවය, වායෝ ධාතුවය කියා මහාභූත සතරෙකි. මහ පොළොව කඳු මුහුදු ගංගා ආදී වශයෙන් මහත් මහත් ව පහළ වන නිසා ඒවාට මහාභූත යන නම කියනු ලැබේ.

පඨවි ධාතුව

යම් කිසි වස්තුවක් අත ගා බැලුවා ම ඔබා බැලුවා ම දූනෙන තද ගතිය පඨවි ධාතුව ය. සමහර වස්තූන් අත ගා බැලුවා ම ඔබා බැලුවා ම මොළොක් බව දූනෙන්නේ ය. ඒ මොළොක් බවත් අනිකක් නො ව මඳ වූ තද ගතිය ම ය. තදය මොළොක් ය යන මේ වචන කුඩා ය - මහත්ය යන වචන මෙන් එක් දෙයක් නිසා අනිකට කියන නම් ය. කුඩාය කියන දෙය එකට වඩා කුඩා දෙයක් හා සසඳන කල්හි මහත් දෙය වේ. එසේ ම මහත්ය කියන දෙය ද එයට වඩා මහත් දෙයක් හා සසඳන කල්හි කුඩා දෙය වේ. මෙසේ මොළොක්ය කියන දෙය එයට වඩා මොළොක් දෙයක් හා සසඳන කල්හි තද දෙය වේ. තදය කියන දෙය ද එයට වඩා තද දෙයක් හා සසඳන කල්හි මොළොක් දෙය වේ. කරුණු මෙසේ හෙයින් තද ගතිය ය කියන්නේත් මොළොක් ගතිය ය කියන්නේත් එක ම පඨවි ධාතුවට බව දත යුතු ය. අතට දූනෙන්නේ ඉතා සියුම් නො වූ තද ගතිය ය. සමහර දෙයක ඇති ඉතා සියුම් තද ගතිය අතට දූනෙන්නේ ද නැත. ධාතු යන වචනයේ තේරුම සත්ත්ව නො වන ස්වභාවය යනුයි.

ආපෝ ධාතුව

ඇලෙන ගතිය ආපෝ ධාතුව ය. එක් ව ඇති වන රූපයන්හි ඇතුළත පිටත දෙකිහි ම පැතිර සිටීම ආපෝ ධාතුවේ ස්වභාවය ය. තමා හැ ගැටී ඇති දෙය තමා වෙත ඇද ගැනීම, උරා ගැනීම තමාගෙන් ඉවත් වන්නට නො දී අල්ලා ගැනීම ආපෝ ධාතුවේ ස්වභාවය ය. ලොව ඇති වස්තූන් ධූලි මෙන් විසිරී නොගොස්, එකට බැඳී සන වී පවත්නේ ආපෝ ධාතුවේ බලයෙනි. පඨවි ධාතුව අධික ව ආපෝ ධාතුව මඳ වී ඇති වස්තු

කැටි වී සනවී පවතී. ශරීරවල ඇට නහර මස් ආදියත් පස් ගල් යකඩ කොළ පොතු මුල් ලී ආදියත් ආපෝ ධාතුව අඩු පයවි ධාතුව වැඩි දේවල් ය. පයවි ධාතුව මද වී ආපෝ ධාතුව අධික වුවහොත් දියාරු දෙයක් වැගිරෙන දෙයක් ඇති වේ. තෙල් වතුර ආදිය පයවි ධාතුව මද, ආපෝ ධාතුව අධික දේ ය.

තේජෝ ධාතුව

උණුසුම් බව හා සිසිල් බව තේජෝ ධාතුව ය. එක් ව පවත්නා රූප පැසවීම, මේරවීම තේජෝ ධාතුවෙන් සිදු කරන දෙය ය. ළපටි කාලයේ දී ඒ පැසවීමෙන් රූප මෝරා ශක්තිමත් වේ. වර්ධනය වේ. මේරීම අවසන් වූ පසු නැවත නැවත වන්නා වූ පැසවීමෙන් සත්ත්ව ශරීර හා බාහිර වස්තු දිරා පිරිහී යන්නේ ය. එක ම තේජෝ ධාතුවෙන් ඒ ඒ වස්තුවල දියුණුව ය, පිරිහීමය යන දෙක ම සිදු කරනු ලැබේ. ගින්නෙහි තේජෝ ධාතුව අධික ව ඇත්තේ ය.

වායෝ ධාතුව

ප්‍රම්බවන තල්ලු කරන ස්වභාවය වායෝ ධාතුව ය. එය අධික වස්තුව, පිම්බීමෙන් මහත් වී බරින් අඩු වී පවතී. වායෝ ධාතුව ඉතා අධික දෙය සුළඟ ය. තල්ලු කරන ස්වභාවය අධික බැවින් එය නිතර සෙලවේ.

මේ ධාතූ සතරෙන් එකකටවත් අනික් ධාතූ තුනෙන් වෙන් ව ඇති විය නො හැකිය. පැවතිය නො හැකි ය. පයවි ධාතුව උත්සන්න ව පවතින යකඩයෙහි ද ගලෙහි ද අනික් ධාතූ ධාතුව උත්සන්න ගින්නෙහි ද, වායෝ ධාතුව උත්සන්න සුළඟෙහි ද ධාතූ සතර ම ඇත්තේ ය.

ප්‍රසාදරූප පස.

වක්ෂු: ප්‍රසාදය - ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය - ස්‍රාණ ප්‍රසාදය - ජීව්වා ප්‍රසාදය - කාය ප්‍රසාදය කියා ප්‍රසාදරූප පසෙකි.

දෑකීමේ ආශාව - ඇසීමේ ආශාව - හොඳ ගන්ධයන් ආසුරණය කිරීමේ ආශාව - හොඳ රසයන් ආස්වාදනය කිරීමේ ආශාව - හොඳ පහස් විඳීමේ ආශාව යන මේ ආශාවල් සත්ත්වයන් කෙරෙහි ඉතා තදින් පවත්නේ ය. සත්ත්වයා හට භවයෙහි ඉපදීමට හේතු වන කර්ම ඒ

ආශාවල් හා සම්බන්ධ වී ඇත්තේ ය. එබැවින් සත්ත්වයා භවයෙහි උපදින කල්හි ආශාවල් හා සම්බන්ධකම් ඇති කර්මය ඒ ආශා කරන දේවල් ගැනීමට විදීමට උපකරණ වන ඉන්ද්‍රියයන් ද ඒ සත්ත්වයා ගේ ශරීරයෙහි උපදවන්නේ ය. ප්‍රසාදරූපය යි කියනුයේ රූපාදිය ගැනීමට උපකාර වන ඒ ඉන්ද්‍රියයන්ට ය. ප්‍රසාද යන වචනයේ තේරුම ඔපය යනු යි. වක්ෂු: ප්‍රසාදදී නම් වලින් කියන්නේ එකිනෙකට වෙනස් වන රූප - ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍යයන් ගැනීමට උපකාර වන එකිනෙකට වෙනස් වූ ඔප පසෙකි.

වක්ෂු: ප්‍රසාදය

ඇසෙහි පිහිටියා වූ රූප දැකීමට උපකාර වන ඔපය වක්ෂු: ප්‍රසාදය ය. එය ඇසෙහි කළු ඉංගිරියාව මැද උකුණු හිසක් පමණ වන, තවත් මතයකින් මුං පියැල්ලෑවක් පමණ වන තැනක සියුම් සිව් තට්ටු හතක පුළුන්වල පැතිර ඇති තෙලක් සේ පිහිටා තිබේ. ඇස ඉදිරියට පැමිණෙන වස්තූන්ගේ ඡායා එතැනට වැටුණා ම එහි වක්ඛුවිඤ්ඤණ විත්තය උපදී. පෙනීමය කියනුයේ ඒ වක්ඛුවිඤ්ඤණය පහළ වීමට ය. වක්ෂු: ප්‍රසාදය කියන මේ ඔපය වෙන් කර ගත හැකි අමුතු දෙයක් නොව, මහාභූතයන්ගේම ඔපයෙකි. එය මහාභූතයන්හි ම පිහිටියෙකි. අනික් ප්‍රසාදයෝ ද එසේ ම මහාභූතයන්ගේ ම ඔපයෝ ය.

ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය

ශබ්දය දැන ගැනීමට හෙවත් ඇසීමට උපකාර වන කනෙහි පිහිටි ඔපය ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය ය. එය කන් අඩියේ සියුම් තඹ වන් ලොම් සහිත මුද්දකට බඳු සටහන් ඇති තැනක පිහිටා තිබේ. ශබ්දයේ ඡායාව එහි වැදුණු කල්හි එහි ම සෝත විඤ්ඤණය උපදී. ඇසීම යයි කියනුයේ සෝත විඤ්ඤණය ඉපදීමට ය. ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය අමුතු ආකාරයක ඔපයක් වන බැවින් ශබ්ද ඡායාව මිස රූප ඡායාව එහි පිළිබිඹු නො වේ.

සාණ ප්‍රසාදය

සුගඳ - දුගඳ දැනගැනීමට උපකාර වන නාසයෙහි පිහිටි ඔපය සාණ ප්‍රසාදය ය. එය නාසය ඇතුළෙහි එළු කුරයකට බඳු සටහන් ඇති තැනක පිහිටා තිබේ. ගන්ධය දැනගන්නා වූ සාන විඤ්ඤණය එහි උපදී.

ඡ්ඡ්වා ප්‍රසාදය

ආහාර පානාදියේ රසය දැන ගැනීමට උපකාර වන දිවෙහි පිහිටි ඔපය ඡ්ඡ්වා ප්‍රසාදය ය. එය දිව මතුයෙහි මානෙල් මල් පෙත්තක අග කොටසට බඳු සටහන් ඇති තැනක පිහිටා තිබේ. ආහාර පානාදිය එහි ගැටුණු කල්හි රසය දැන ගන්නා වූ ඡ්ඡ්වා විඤ්ඤණය එහි උපදී.

කාය ප්‍රසාදය

ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයන් දැන ගැනීමට උපකාර වන කයෙහි පැතිර පිහිටි ඔපය කාය ප්‍රසාදය ය. එය පාවකාග්නිය පිහිටි ප්‍රදේශයන් කෙස් ලොම් නිය වියළි සම් හැර, සකල ශරීරයේ ම පැතිර ඇත්තේ ය. ඒ ඒ දේවල් කයෙහි සැපීම දැනගන්නා වූ කාය විඤ්ඤණය ඒ ඔපය ඇසුරු කර ගෙන සැපුණු සැපුණු තැන්වල උපදී. ශරීරය ඇතුළත වේදනා හට ගන්නේ ශරීරය තුළ ඇති දේවල් ම එකිනෙකට ගැටීමෙනි.

3 වන පාඨම

ගෝවර රූප පස

රූපය - ශබ්දය - ගන්ධය - රසය - ස්ප්‍රෂ්ටව්‍ය ය කියා ගෝවර රූප පසෙකි. මේ රූප පස වක්ෂුරාදි ප්‍රසාද පසෙහි ගොදුරු ය. එබැවින් ඒවාට ගෝවර රූපයයි කියනු ලැබේ. වක්ෂුරාදි ප්‍රසාද පසට හසුවන බැවින් විෂය රූපය යි ද කියනු ලැබේ.

රූපය

මෙහි රූපය යි කියනුයේ වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි සැපෙන එයට හසු වන පැහැයට ය. එයට වර්ණ රූපය යි ද කියනු ලැබේ. වක්ෂු: ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන්නේ එයට හසු වන්නේ මේ වර්ණ රූපය පමණෙකි. වර්ණය හැර අතට හසු වන වස්තූන් ඇසට නො පෙනේ. "රූපස්කන්ධය" යි කියන තැන රූප යන වචනයෙන් කියැවෙන්නේ රූප විසි අට ය. මේ වර්ණ රූපයත් ඒ විසි අටට අයත් එක් රූපයෙකි. ගෝවර රූප කියන තැන දී රූප යන වචනයෙන් කියැවෙන්නේ වර්ණ ධාතුව පමණෙකි. රූප සියල්ලට ම රූප යන නම කියනුයේ ශීතෝෂ්ණාදියෙන් විකාරයට පැමිණෙන දෙයය යන අර්ථයෙනි. වර්ණ ධාතුවට රූප යන නම කියන්නේ පෙනෙන දෙය ය යන අර්ථයෙනි. රූප විසි අටෙන් ඇසට

පෙනෙන්නේ මේ වර්ණ රූපය පමණෙකි. අනික් රූප ඇසට නො පෙනේ.

ශබ්දය

ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන, ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය කරණ කොට ගෙන දූනෙන දෙය ශබ්දය ය. එය ගැටීම් පිපිරීම්වලින් හටගෙන ඉක්මනින් නැති වන රූපයකි. ඉක්මනින් නැති වීමය යි කියනුයේ අනික් රූපවලට වඩා ආයුෂ අඩු බවක් නොව, පරම්පරාව කල් නො පැවතීමය.

ගන්ධය

සුාණ ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන, සුාණ ප්‍රසාදය කරණකොට ගෙන දූනෙන රූපය ගන්ධය ය. එය සමහර වස්තුවල අධිකවත් සමහර වස්තුවල මදවත් ඇත්තේ ය. ධාතු සතර පවතින සෑම වස්තුවක ම යම්කිසි ප්‍රමාණයකින් ගන්ධය ඇත ද සමහර වස්තුවල ඇති ගන්ධය ඉතා සියුම් බැවින් නො දැනේ.

රසය

ජීව්වා ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන, දිව කරණ කොට ගෙන දූනෙන රූපය රසය ය. එය මහාභූත ධාතූන්ගේ වෙනස්කම් අනුව අනේකාකාර වේ. රසය සෑම වස්තුවක ම ඇතත් දිය වී නොයන නිසාත් ඉතා සියුම් නිසාත් ඇතැම් වස්තුවල රසය නො දැනේ. රසය දත හැකිවීමට දිය වී ජීව්වා ප්‍රසාදයෙහි සැපිය යුතු ය.

ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යය

කාය ප්‍රසාදයෙහි ගැටෙන - කාය ප්‍රසාදය කරණකොට දූනෙන රූපයට ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යය කියනු ලැබේ. එය රූප ශබ්දදිය වැනි අමුතු රූපයක් නො වේ. කාය ප්‍රසාදයේ ගැටෙන්නේ පය්වි තේජෝ වායෝ යන මහාභූත තුන ය. කයට තද සැටියට දූනෙන්නේ පය්වි ධාතුව ය. කයට දූනෙන ශීත ස්වභාවය හා උෂ්ණ ස්වභාවය තේජෝ ධාතුව ය. කයට දූනෙන සෙලවෙන තල්ලුවන ස්වභාවය වායෝ ධාතුව ය. ආපෝ ධාතුව ස්පර්ශ වන්නක් නො වේ. ගෝචර රූප දැක්වීමේ දී ප්‍රසාද පසට ම ගොදුරු වන රූප දැක්විය යුතු බැවින් කාය ප්‍රසාදයට ගොදුරු වන භූතරූප තුන

ස්ප්‍රේෂ්ටව්‍යය නාමයෙන් දක්වා තිබේ. රූප ගණන් ගැනීමේ දී ස්ප්‍රේෂ්ටව්‍ය රූපය ය කියා රූපයක් ගණන් ගනු නො ලැබේ.

එක් වස්තුවක රූප - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍රේෂ්ටව්‍ය යන සියල්ල ම ඇත්තේ ය. වස්තුවක් අතින් අල්ලන කල්හි අතට හසුවන්නේ දූනෙන්තේ එහි ඇති පයවි ධාතුව ය. ඇසට පෙනෙන්නේ වර්ණ රූපය ය. ඇසට පෙනෙන කොටස අතට අසු නො වේ. අතට අසුවන කොටස ඇසට නො පෙනේ. එහි නාසයට දිවට දූනෙන කොටස් නාසයට දිවට ම මිස, අතට නො දූනේ. ඇසට නො පෙනේ. අතට හසුවන්නේත් ඇසට පෙනෙන්නේත් එක ම දෙය යයි සිතීම ධර්ම විභාග නො දැනීම නිසා වන වැරදි හැඟීමකි.

භාවරූප දෙක

ස්ත්‍රී භාවරූපය, පුරුෂ භාවරූපය කියා භාව රූප දෙකකි. සත්ත්ව ශරීරයට ස්ත්‍රී ස්වභාවය ගන්වන රූපය ස්ත්‍රී භාව රූපය ය. පුරුෂ ස්වභාවය ගන්වන රූපය පුරුෂභාව රූපය ය. මේ රූප දෙක ශාරීරික රූපයන් කෙරෙහි තමන්ගේ බලය පවත්වන රූප දෙකකි. එබැවින් ස්ත්‍රී භාව රූපයට “ඉත්ථිනද්‍රිය” යි ද පුරුෂ භාවරූපයට “පුරුසිනද්‍රිය” යි ද කියනු ලැබේ. භාවරූප සත්ත්වයනට ඇති වන්නේ ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය සමග ම ය. කාගේත් ශරීරය නිර්මිත වී ඇත්තේ සතර මහාභූතයන්ගෙනි. ඒවායේ ස්ත්‍රී - පුරුෂ භේදයක් නැත. මහාභූතයන්ගෙන් ශරීරය හැදෙන කල්හි ස්ත්‍රී භාවරූපය ඇති ශරීරය එහි ආනුභාවයෙන් ස්ත්‍රී ආකාරයෙන් සැදේ. පුරුෂ භාවරූපය ඇති ශරීරය එහි ආනුභාවයෙන් පුරුෂාකාරයෙන් සැදේ. භාවරූප ශරීරය සැම තැන ම පැතිර ඇත්තේ ය.

හෘදය වස්තු රූපය

වක්බු විඤ්ඤුණාදීන්ට ඇති වීමට ස්ථාන වන්නේ ප්‍රසාදරූප පස ය. පඤ්ච-විඤ්ඤුණයන් හැර ඉතිරි සිත් ඇති වීමට ස්ථානය වන රූපය හෘදය වස්තු රූපය ය. එය පවත්නේ හෘදය කෝෂයේ ඇති ලේවල ය.

ජීවිතින්ද්‍රිය රූපය

තමා හා බැඳී උපදනා රූපයන් පරම්පරා වශයෙන් චිර කාලයක් පවත්නා පරිදි ආරක්ෂා කරන ජීවත්කරවන රූපය ජීවිතින්ද්‍රිය නම් වේ.

ශරීරයක කර්මය - චිත්තය - සාකූචය - ආහාරය යන හේතු සතරකින් හට ගන්නා රූප ඇත්තේ ය. ඒ හේතු සතරෙන් චිත්ත - සාකූ - ආහාර යන හේතු තුන, ඒවායින් උපදවන රූප ළඟ ම ඇත්තේ ය. එබැවින් චිත්තාදි හේතු තුනෙන් හට ගන්නා රූප පාලනය කරන්නට අමුතු දෙයක් වුවමනා නැත. සත්ත්ව සන්තානයේ කර්මජරූප හට ගන්නේ ඒ අවස්ථාවට නැති, අතීතයේ ඇති වී, නැති වී ගිය කර්මයකිනි. එබැවින් කර්මජ රූප පරම්පරාවන්ට චිර කාලයක් පැවැතිය හැකි වීමට ආරක්ෂා කරන තවත් දෙයක් තිබිය යුතු ය. කර්මජ රූප ආරක්ෂා කරන ඒවායේ පරම්පරාව බෝකල් පවත්වන බලය මේ ජීවිතින්ද්‍රිය රූපය ය. ජීවිතින්ද්‍රියේ ආනුභාවයෙන් කර්මජ රූප පරම්පරා වර්ෂ සිය ගණන් දහස් ගණන් මුළුල්ලෙහි නො සිදී පවත්නේ ය.

ආහාර රූපය

ශරීරයෙහි අමුතු රූප කොටසක් උපදවා එය ශක්තිමත් කරන චිර කාලයක් පවත්වන ආහාරයන්හි ඕජාව ආහාර රූපය ය. ඒ ඕජාව සාමාන්‍යයෙන් සියලු ම වස්තුවල ඇත්තේ ය. එහෙත් සියල්ලෙහිම ඇත්තා වූ ඕජාව සකල සත්ත්වයන්ට ම ගැලපෙන්නේ නොවේ. ඒ ඒ සත්ත්වයන්ගේ ශරීරවලට ගැලපෙන ආහාර ඒ ඒ සත්ත්වයෝ අනුභව කරති. ඒවායේ ඕජාවෙන් ඔවුන්ගේ ශරීර රැකේ.

පට්ඨි ධාතුවේ පටන් ආහාර රූපය දක්වා කියවුණු මේ රූප අටළොස කෙළින් ම කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන් විසින් උපදවන රූපයෝ ය. එබැවින් ඒවාට නිෂ්පන්න රූපය යි කියනු ලැබේ. තව ද ඒවාට ස්වභාව රූප - ස්වලක්ෂණ රූප-රූප රූප යන නම් ද කියනු ලැබේ.

4 වන පාඩම

අනිෂ්පන්න රූප දශය

ආකාශ ධාතුව

අජටාකාශය - රූප පරිච්ඡේදකාශය කියා ආකාශධාතුව දෙපරිද්දෙකින් කියනු ලැබේ. සියලු ම වස්තූන්ගේ හා පුද්ගලයන්ගේ පැවැත්මට ස්ථානය වන ලෝක කුහරය අජටාකාශ නම් වේ. සනඛද්ධ වස්තූන්හි ඇති රූප කලාප ඔවුනොවුන්ගෙන් වෙන් කරන ආකාශය

පරිච්ඡේද ආකාශ නම්. අටවිසි රූපයෙන් එකක් වශයෙන් ගණන් ගන්නේ ඒ පරිච්ඡේද ආකාශය ය. මේ ආකාශ ධාතුව වෙන් වූ ඉපදීමක් ඇති නියම පරමාර්ථ ධර්මයක් නොවේ. එහෙත් රූප කලාපවල අමිශ්‍ර පැවැත්මට ඒවා අතරට ආකාශයත් වුවමනා බැවින් එය එක් රූපයක් සැටියට ගණන් ගනු ලැබේ.

විකාර රූප

කාය විඤ්ඤත්තිය

ශරීරාවයව ක්‍රියා කරවන චිත්තජ වායුවේ වේගය ඒ ඒ ක්‍රියාවට යෝග්‍ය වන පරිදි ඒ ඒ අතට හරවන බල විශේෂය කාය විඤ්ඤත්තිය නම් වේ. යම් කිසි ක්‍රියාවක් සිදු කිරීමේ උත්සාහයෙන් යුක්ත වන චිත්තය උපදනා කල්හි, ඒ සිතේ බලයෙන් අඳුරු කාමරයක ගිනිකුරක් ගැසූ කල්හි, ඒ කාමරය පුරා ආලෝකයක් ඇති වන්නාක් මෙන්, සොලවනනට වුවමනා ශරීරාවයව පුරා වායුවක් ඇති වේ. ශරීරාවයව සෙලවෙන්නේ ඒ වායු වේගයෙනි. විඤ්ඤත්ති රූපයත් ඒ වායුව සමගම ඇති වන්නකි. එයින් වුවමනා අතට වායු වේගය මෙහෙයවනු ලැබේ. ශරීරාවයවවල ඉහළ යෑම් පහළට යෑම් ආදිය ක්‍රියාවට වුවමනා පරිදි සිදු වන්නේ ඒ මෙහෙයීම නිසා ය.

වචි විඤ්ඤත්තිය

කථා කිරීමට උත්සාහ කිරීමේදී වුවමනා අකුරු වුවමනා වචන සෑදෙන පරිදි ශබ්දය මෙහෙයවන බල විශේෂය වචි විඤ්ඤත්ති නම් වේ. චිත්තජ වායුව එ ඒ ස්ථානවල ගැටීමෙන් ශබ්දය හට ගනී. ඒ ශබ්දය කාරණයට වුවමනා පරිදි ඇති වන්නේ මේ වචි විඤ්ඤත්ති රූපය නිසා ය. මේවාට විඤ්ඤත්ති යන නම දී ඇත්තේ ඒවායින් පුද්ගලයා ගේ අදහස අගවන නිසා ය.

ලහුකාදි රූප තුන

ශාරීරික රූපයන් ගේ සැහැල්ලු බව ලහුතා නම් වේ. මෘදු බව - තද නැති බව මුදුතා නම් වේ. ක්‍රියාවට යෝග්‍ය බව හෙවත් ඔරොත්තු දෙන බව කම්මඤ්ඤතා නම් වේ. මේ රූප තුන අන්‍ය රූපයන්ගේ ගුණ තුනෙකි. කාල ගුණය නරක් වීම, සිත නරක් වීම, ආයෝග්‍ය ආහාර ගැනීම,

පමණට ආහාර නො ලැබීම, නොයෙක් රෝග ඇති වීම යනාදි කරුණුවලින් ශරීරයෙහි ඉක්මනින් වැඩ කළ නො හෙන බර ගතියක් ද, නැවීම් දිග හැරීම්වලදී වේදනා උපදවන තද ගතියක් ද, වුවමනා පරිදි ශරීරය ක්‍රියා කරවන්නට අසමත් ගතියක් ද ඇති වේ. කාල ගුණය හොඳ වීම, සිත හොඳ වීම, යෝග්‍ය ආහාර පාන ලැබීම යනාදිය සිදු වන කල්හි ශරීරයෙහි ලහුනා මුදුනා කම්මඤ්ඤතා යන මේ රූප ඇති වේ.

විඤ්ඤත්ති රූප දෙකය - ලහුනාදි රූප තුන යන මේ රූප පස විකාර රූප නම් වේ. ඒවා වරින් වර රූප කයෙහි ඇති වන ආකාර විශේෂයෝ ය. විකාර රූප යන නම දී තිබෙන්නේ එහෙයිනි.

ලක්ෂණ රූප සතර

උපවය - සන්තති - ජරතා - අනිච්චතා යන මේ සතර ලක්ෂණ රූපයෝ ය. උපවය - සන්තති යන වචන දෙකෙන් ම කියැවෙන්නේ රූපයන් ගේ උත්පාදය ය. සත්ත්වයකුට ඇති විය යුතු රූප සම්පූර්ණ වන්නට කලින් ඇති වන රූපයන් ගේ උත්පාදය උපවය නම් වේ. රූප සම්පූර්ණ වීමෙන් පසු බිඳී බිඳී යන රූප වෙනුවට නැවත නැවත පහළ වන රූපයන් ගේ උත්පාදය සන්තති නම් වේ. රූපයන් ගේ දිරීම ජරතා නම් වේ. බිඳීම අනිච්චතා නම් වේ. මේවා අන්‍ය රූපයන් ගේ ලක්ෂණ වන බැවින් ලක්ෂණ රූප නම් වේ.

පරිච්ඡේද රූපයය, විකාර රූප පසය, ලක්ෂණ රූප සතරය යන මේ රූප දශය කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් කෙළින් ම හට ගන්නා රූප නොවන බැවින් ඒවාට අනිෂ්පන්න රූපය යි කියනු ලැබේ.

මේ රූපයන් අතුරෙන් විඤ්ඤත්ති රූප දෙකේ ආයුෂය එක් විත්තක්ෂණයෙකි. උපවය - සන්තති රූපවල ආයුෂය කුඩා ක්ෂණ එකකි. ජරතා රූපයා ගේ ආයුෂය කුඩා ක්ෂණ සතළිස් නවයෙකි. අනිච්චතා රූපයේ ආයුෂය කුඩා ක්ෂණ එකකි. ඉතිරි රූප දෙවිස්සෙහි ආයුෂය විත්තක්ෂණ සතොලොසකි.

රූප විභාගය

රූප සියල්ල ම ලෝභාදී හේතු රහිත බැවින් අහේතුකය. කර්මාදී ප්‍රත්‍යයෙන් හට ගන්නා බැවින් සප්‍රත්‍යය නම් වේ. ආශ්‍රවයන්ට විෂය බැවින් සාශ්‍රව නම් වේ. කර්මාදී ප්‍රත්‍යයෙන් උපදවනු ලබන බැවින් සඛ්ඛන නම් වේ. ලෝකයට අයත් බැවින් ලෝකික නම් වේ. කාම තෘෂ්ණාවට විෂය බැවින් කාමාවචර නම් වේ. අරමුණු නො ගන්නා බැවින් අකාරම්මණ නම් වේ. ක්ලේශයන් මෙන් ප්‍රභාණය කළ යුතු ඒවා නො වන බැවින් අප්‍රභාකවාය නම් වේ.

ප්‍රසාද රූප පස ආධ්‍යාත්මික රූප නම් වේ. අවශේෂ රූප තෙවිස්ස බාහ්‍ය රූප නම් වේ.

මමය මමය කියා ආත්ම වශයෙන් සලකන බැවින් සත්ත්ව ශරීරයට අයත් රූප සියල්ල ම සාමාන්‍යයෙන් අධ්‍යාත්ම රූප නම් වේ. ආත්ම භාවයට අයත් වන රූප සමූහය අතුරෙන් ද ප්‍රසාද රූපයන් කෙරෙහි ආත්ම වශයෙන් සැලකීම හා තෘෂ්ණාවන් අධික ව පවත්නා බැවින් ඒවාට විශේෂයෙන් ආධ්‍යාත්මික යන නම දී තිබේ.

ප්‍රසාද රූප පසය, හෘදය රූපයය යන මේ සය වස්තු රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප දෙවිස්ස අවත්ථු රූප නම් වේ. රූප සයකට වස්තු රූප යන නම දී ඇත්තේ විඥනයන්ට වස්තු වන බැවිනි.

ප්‍රසාදරූප පසය විඥප්ති රූප දෙකය යන මේ රූප සත ද්වාර රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප එක් විස්ස අද්වාර රූප නම් වේ. ප්‍රසාදරූප පස පඤ්චවිඤ්ඤාණයන්ට ද්වාර වේ. විඥප්තිරූප දෙක කාය වාක් කර්මයන්ට ද්වාර වේ.

ප්‍රසාද රූප පසය, භාවරූප දෙකය, ජීවිත රූපයය යන මේ අට ඉන්ද්‍රිය රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප විස්ස අනින්ද්‍රිය රූප නම් වේ. ඉන්ද්‍රියය යි කියනුයේ යම් කිසිවක් කෙරෙහි අධිපත් කම් කරන ධර්මයන්ට ය. ප්‍රසාදරූප පස පඤ්ච විඤ්ඤාණයන්ට අධිපති කම කෙරේ. පඤ්ච විඤ්ඤාණයෝ ප්‍රසාදයන්ට අනුකූල ව උපදිති. භාව රූප දෙක ස්ත්‍රී පුරුෂ

ස්වභාවයන් ගැන්වීම් වශයෙන් අන්‍ය රූපයන් කෙරෙහි අධිපති කම පවත්වයි.

ප්‍රසාදරූප පසය, ගෝචර රූප සතය යන මේ රූප දෙළොස ඖදරික රූප නමුදු වේ. සන්තිකේ රූප නමුදු වේ. සප්‍රතිස රූප නමුදු වේ. ආපෝ ධාතුව ස්ත්‍රී භාවය පුරුෂ භාවය හාදය රූපය ජීවිත රූපය ආහාර රූපය පරිච්ඡේද රූපය විකාර රූප පසය ලක්ෂණ රූප සතරය යන මේ රූප සොළොස සුක්ෂ්ම රූප නමුදු වේ. දුරේ රූප නමුදු වේ. අප්‍රතිස රූප නමුදු වේ.

ගෝචර රූප සතය යි කියන ලද්දේ ස්ප්‍රෂ්ට්ව්‍යය, පඨවි තේජෝ වායෝ කියා රූප තුනක් වන බැවිනි.

ප්‍රසාදරූප හා විෂයරූප ඔවුනොවුන් ගැටෙන බැවින් ඖදරික ය. ඖදරික යයි කියනුයේ සියුම් නො වන බැවිනි. සන්තිකේ රූප යන වචනයෙහි තේරුම ළඟ ඇති රූපයෝය යනු යි. ප්‍රසාද රූප හා ගෝචර රූප ඖදරික බැවින් පහසුවෙන් දත හැකි ය. එබැවින් ඒවා දුර තිබුණේ ද ළඟ තිබෙනවා වැනි ය. ඒවාට සන්තිකේ රූප යන නම දෙන ලද්දේ එහෙයිනි. ඒවාට සප්‍රතිස රූප යන නම දී ඇත්තේ ඔවුනොවුන් සැපෙන බැවිනි.

කර්මයෙන් හට ගන්නා රූප අටළොස උපාදින්න රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප දශය අනුපාදින්න නම් වේ. කමීයෙන් හට ගන්නා රූප කවරනුදු යි මතු දත හැකි වනු ඇත. උපාදින්න යන වචනයේ තේරුම මාගේය කියා ද, මම ය කියා ද තෘෂ්ණා දෘෂ්ටින් කරණ කොට ගදින් ගනු ලබන දෙය ය යනු යි. ශාරීරික රූප සියල්ල ම මාගේ ය මම ය කියා තෘෂ්ණා දෘෂ්ටින් විසින් අල්ලා ගනු ලැබේ. කමීඡ රූප, රූප - කයේ ප්‍රධාන කොටස වන බැවින් ඒ ගැනීම කමීඡ රූපයන්හි වඩාත් බලවත් ව ඇත්තේ ය. එබැවින් ඒවාට විශේෂයෙන් උපාදින්න යන නම දී ඇත්තේ ය.

ගෝචර රූපයන්ගේ පළමු වැන්න වූ වර්ණ රූපය සනිදස්සන රූප නම් වේ. එහි තේරුම පෙනෙන රූපය යනු යි. රූප අට විස්සෙන් ඇසට

පෙනෙන්නේ වර්ණ රූපය පමණෙකි. අන්‍ය රූප සත් විස්ස නො පෙනෙන බැවින් අනිදස්සන රූප නම් වේ.

රූපාදි අරමුණු ගන්නා බැවින් ප්‍රසාද රූප පස ගෝචරග්ගාහික රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප තෙවිස්ස අරමුණු නොගන්නා බැවින් අගෝචරග්ගාහික නම් වේ.

ප්‍රසාද රූපයන්ගෙන් වක්ෂු: ශ්‍රෝත්‍ර දෙක දුර තිබෙන අරමුණු පමණක් ගන්නා බැවින් අසම්ප්‍රාප්තග්‍රාහක නම් වේ. ඇසට පෙනෙන්නේ එහි සැපී දුර තිබෙන දෙයක් පමණෙකි. යමක් ඇසේ ම සැපී සිටිය හොත් එය ඇසට නො පෙනේ. ඇසි - පිය ඇසේ සැපී සිටින බැවින් නො පෙනේ. කනට ඇසෙන්නේ ද දුර ඇති ශබ්දය ය. අසන්නහුට ශබ්දය ඇති දිශාව දනෙන්නේත් තැන දනෙන්නේත් ඒ නිසා ය. සුරාණ-ඒභ්වා-කාය ප්‍රසාදයෝ දුර පිහිටි අරමුණු ගැනීමට සමත් නො වෙති.

වර්ණ-ගන්ධ-රස-මිථා යන සතර ය, භූතරූප සතරය යන මේ රූප අට ඔවුනොවුන්ගෙන් වෙන් නො වන බැවින් අවිනිබ්භෝග රූප නම් වේ. ඉතිරි රූප විස්ස විනිබ්භෝග රූප නම් වේ.

6 වන පාඨම

රූප සමුට්ඨාන

කර්මය - චිත්තය - සෘතුව - ආහාරය කියා රූප උපදවන හේතු සතරෙකි.

කාමාවචර කුසල් සිත් අටය, රූපාවචර කුසල් සිත් පසය, අකුසල් සිත් දෙළොස ය යන සිත් පස් විස්ස හා උපන් අතීත කුශලාකුශල චේතනාව නමැති කර්මය සත්ත්ව සන්තානයෙහි ප්‍රතිසන්ධියේ පටන් ඒ සත්ත්වයා කෙරෙහි ක්ෂණයක් පාසා ම රූප උපදවන්නේ ය. කර්මයෙන් උපදවන ඒ රූපයන්ට කර්මජ රූප යයි කියනු ලැබේ. මෙහි ක්ෂණය යයි කියේ සිත්වල උත්පාද-ස්ථිති-භඩ්ග යන ක්ෂණයන්ට ය. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි ද රූප උපදවයි. ස්ථිති - භඩ්ග ක්ෂණවලදී ද රූප උපදවයි. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයෙන් පසු ඇති වන සිත්වල

ක්ෂණක්‍රමයේ දී ද එසේ ම උපදෙවයි. කර්මජ රූප ඉපදීම නවතින්නේ මරණයට ඉතා ළං වන විට ය. සත්ත්ව ශරීරයෙහි මිස ඉන් පිටත කර්මජ රූප නූපදී. දෙවියන්ට ඔවුන්ගේ පිතින් පහළ වන විමාන ආදිය කර්මය ද ප්‍රත්‍යය වී ඇති වන සතුප රූපයෝ ය. අරූප භූමිය රූපවලට ස්ථානයක් නො වන බැවින් අරූපාවචර කුශලය රූප නූපදවයි.

අරූප විපාක සතරය, ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණය ය යන මේ සිත් හැර, ඉතිරි සිත් පන්සැත්තෑව රූප උපදවන සිත් ය. මේ සිත් උපදින්නේ තම තමන් විසින් උපදවන රූපත් උපදවමින් ය. සිත රූප උපදවන්නේ උත්පාදක්ෂණයේ දී ම ය. ස්ථිති - භඩ්ග ක්ෂණවලදී සිත දුබල බැවින් රූප නූපදවයි. සිතින් උපදවන රූපවලට විත්තජ රූපය යි කියනු ලැබේ.

අරූප භූමිය රූප ඉපදීමට තැනක් නො වන බැවින් අරූප විපාක සිත් රූප නූපදවයි. අරූප භූමියේ ඇති වන අන් සිත්වලින් ද රූප නූපදවනු ලැබේ. පඤ්චවිඤ්ඤාණයන් විසින් රූප නූපදවන්නේ ද ඒ සිත් දුබල බැවිනි.

තව ද ප්‍රතිසන්ධි විත්තය හා රහතුන්ගේ ච්ඡුති විත්තය ද රූප නූපදවයි. “සකල සත්ත්වයන්ගේ ම ච්ඡුති සිත් රූප නූපදවන්නේ ය” කියා ආවායඝීවාදයක් ද ඇත්තේ ය. විත්තජ රූප උපදින්නට පටන් ගන්නේ ප්‍රතිසන්ධි විත්තයට අනතුරු ව ඇති වන ප්‍රථම භවාඩ්ග විත්තයාගේ උත්පාදයෙහි පටන් ය. අරූප විපාක සතරය, ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණය ය, ප්‍රතිසන්ධි විත්තය ය, රහතුන් ගේ ච්ඡුති විත්තය ය යන මේවා රූප නූපදවන සිත් ය.

මේ ශරීරය ඉබේ සෙලවෙන්නේ නැත. අරූපී වූ සිත ද ශරීරය සෙලවීමට සමත් නො වේ. යාමි - ඊමි අත්පාදිය එසවීම - පහත් කිරීම ආදි ශරීරයෙන් කෙරෙන සියලුම ක්‍රියා සිදු වන්නේ සිතින් උපදවන රූපයන්ගේ බලයෙනි. සිට ගෙන සිටින තැනැත්තා ගේ ශරීරය නො වැටී කෙළින් සිටින්නේත් වාසි වී ඉන්නා තැනැත්තාගේ ශරීරය නො වැටී එසේ තිබෙන්නේත් විත්තජ රූපයන්ගේ බලයෙනි.

රූප උපදවන සිත් පන් සැත්කැව අතුරෙන් අර්පණා ජවන නම් වූ මහග්ගන ලෝකෝත්තර ජවන් සවිස්ස සාමාන්‍යයෙන් රූප ඉපදවීම පමණක් නොව, සිටීම හිඳීම ශයනය යන ඉරියව් නො බිඳ පැවැත්වීම ද සිදු කරන්නේ ය. අර්පණා ජවනයන් ගෙන් උපදවන රූප ශරීරය සෙලවීමට සමත් නො වේ. එබැවින් නිද සිටින ශරීරය නැගිටුවා හිඳ වීම, හිඳිනා ශරීරය නැගිටුවා සිට වීම, අර්පණා ජවනයෙන් උපදවන විත්තජ රූපවලින් සිදු කරනු නො ලැබේ. ඒවායින් සිදු කරන්නේ අන් සිතකින් ඉපද වූ විත්තජ රූපවලින් මුලින් ඇති කළ ඉරියව්ව ඒ සැටියට පැවැත්වීම ය. ඇඳ වැටෙන්නට නො දීමය. හවාඩ්ග සිත්වලින් උපදවන විත්තජ රූප ඒ කායඝීය සිදු කිරීමට ද සමත් නො වේ. සිට ගෙන සිටින තැනැත්තාට හෝ වාඩි වී සිටින තැනැත්තාට හෝ නින්ද ගියහොත් වැටෙන්නේ එහෙයිනි.

වායවස්ථාපනය ය, කාමාවචර ජවන් එකුන් තිසය, අභිඥ දෙසිතය යන මේ සිත් දෙතිස, රූප ඉපදවීම ය, ඉරියව් දූරීමය යන මේ දෙතිස හා කාය වාක් විඤජනීන් ඉපදවීම ද කරන්නේ ය. ගමනාදි ක්‍රියා සිදු වන්නේ විඤජනී උපදවන සිත්වලිනි.

ලෝභ මූල සෝමනස්ස සහගත සිත් සතර ය, හසිතූප්පාදයය, මහා කුශල මහා ක්‍රියා සෝමනස්ස සහගත සිත් අටය යන මේ සෝමනස්ස දහතුනෙන් ඉහත කී දෑ පමණක් නොව, සිනාවත් ඇති කරනු ලැබේ.

මේ සිත් තෙළෙසින් ලෝභමූල සෝමනස්ස සහගත සිත් සතරය, මහා කුශල සෝමනස්ස සහගත සිත් සතරය යන අටෙන් පෘථග්ජනයෝ සිනාසෙති. දිට්ඨි විප්පයුත්ත සෝමනස්ස සහගත සිත් දෙකින් හා මහාකුසල සෝමනස්ස සහගත සිත් සතරෙන් ගෛක්ඛයෝ සිනාසෙති. හසිතූප්පාද විත්තයෙන් හා මහා ක්‍රියා සෝමනස්ස සහගත සිත් සතරෙන් රහත්භූ සිනාසෙති.

ස්ථිතියට පැමිණි රූප කලාපයන්හි ඇති තේජෝ ධාතුව තවත් රූප කොට්ඨාසයක් උපදවන්නේ ය. තේජෝ ධාතුවට සෘතුව යි ද කියනු ලැබේ. එබැවින් රූප කලාපයන්හි ඇති තේජෝ ධාතුවෙන් උපදවන රූපවලට සෘතූජ රූපය යි කියනු ලැබේ. තේජෝ ධාතුව සෘතූජ කලාපවල

ද ඇත්තේ ය. එබැවින් කර්ම-විත්ත-සෘතු-ආහාර යන සතරෙන් ම උපදවන රූප කලාප ස්ථිතියට පැමිණි කල්හි ඒවායින් සෘතුප රූප උපදවන බව දැන යුතු ය. රූප ස්ථිතිකෂණයෙහි දී මිස, උත්පාදකෂණයෙහි බලවත් නැත. සෘතුව උත්පාදකෂණයෙහි රූප නූපදවන්නේ එහෙයිනි.

කැමි-පීම් ආදියෙහි ඇත්තා වූ ඕජා සම්බන්ධ ආහාරය ශරීරගත ව ස්ථිතියට පැමිණි කල්හි එයින් ද රූප කොටසක් උපදවනු ලැබේ. ඒවාට ආහාරප රූපය යි කියනු ලැබේ. ඕජාවය යි කියනු ලබන ආහාර රූපය ශරීරයේ ලේ මස් ආදියට අයත් සියලු ම රූප කලාපවල ඇත්තේ ය. ආහාරප රූප උපදවන්නේ පිටතින් ගත් ඕජාවය, ශරීරයේ ම ඇති ඒජාවය යන දෙ වර්ගය එකතු වීමෙනි. පිටතින් ගන්නා ඕජාවන් ශාරීරික ඕජාවේ උපකාරය නො ලැබ රූප උපදවන්නට සමත් නො වේ. ශාරීරික ඕජාවන් පිටතින් ගන්නා ඕජාවේ උපකාරය නො ලැබ රූප ඉපදවීමට සමත් නො වේ.

පිටතින් ගන්නා ආහාරය රූප ඉපදවීම සඳහා ශාරීරික ඕජාවට උපකාර වෙනවා මිස, එයින් රූප ඉපදවීමක් සිදු කරන්නේ නැතය යන ආවායඪී වාදයක් ද ඇත්තේ ය.

අනුභව කළ ආහාරයෙන් පමණක් නො ව, ඇඟ ගැල්වූ ආහාරයෙන් ද රූප උපදවන බව ද, මව අනුභව කළ ආහාරයෙන් ම කුස තුළ ඉන්නා දරුවාගේ ශරීරයෙහිත් රූප උපදවන බව ද කියා තිබේ.

7 වන පාඩම

කර්මාදියෙන් හට ගන්නා රූප

රූපයන් අතර කර්මාදි එක් ප්‍රත්‍යයකින් ම හට ගන්නා රූප ද ඇත්තේ ය. ප්‍රත්‍යය දෙකකින් හට ගන්නා රූප ද ඇත්තේ ය. ප්‍රත්‍යය තුනකින් හතරකින් හට ගන්නා රූප ද ඇත්තේ ය. කිසි ම ප්‍රත්‍යයකින් නො හටගන්නා රූප ද ඇත්තේ ය.

හෘදය රූපය - ඉන්ද්‍රිය රූප අට ය යන මේ රූප නවය කර්මයෙන් ම හටගන්නා රූපයෝ ය.

විඤ්ඤාන්ති රූප දෙක සිතින් ම හටගන්නේ ය.

ශබ්දය, චිත්ත - සෘතු දෙකින් ම හටගන්නේ ය. කථා කරන ශබ්දය චිත්තප ශබ්දය ය. සුළං හැමිම ආදියෙන් හට ගන්නා ශබ්දය සෘතූප ශබ්දය ය.

ලහුතා - මුදුතා - කම්මඤ්ඤාතා යන විකාර රූප තුන සෘතු - චිත්ත - ආහාර යන හේතු තුනෙන් ම හට ගන්නේ ය. ලහුතාදී රූප හටගන්නේ හොඳ චිත්ත - සෘතු - ආහාරවලිනි. සෘතුව නරක් වූ කල්හි හටගන්නා චිත්තප රූපයන්හි ද, සිත නරක් වූ කල්හි හට ගන්නා චිත්තප රූපවල ද නො මනා ආහාරයෙන් හටගන්නා රූප කලාපවල ද ලහුතාදී තුන නො ලැබේ. ලහුතාදියෙන් යුක්ත රූප කලාප නැති කල්හි ශරීරය බර ව තද ව ක්‍රියා කිරීමට හොඳ නැති තත්ත්වයකින් පවතී.

අවිනිබ්භෝග රූප අට ය, ආකාශ ධාතුවය යන මේ රූප නවය ප්‍රත්‍යය සතරෙන් ම හටගන්නේ ය. ඉතා ම කුඩා දෙය හැටියට සලකන පරමානුවෙහි ද රූප කලාප බොහෝ ගණනක් ඇත්තේ ය. ඒ රූප කලාප එකිනෙකට වෙන් කරන ආකාශයක් ද ඒවා අතර ඇත්තේ ය. ආකාශ ධාතුව කිසිම ප්‍රත්‍යයකින් නො හට ගන්නා දෙයක් බව කිය යුතු වුව ද, කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන් ගෙන් හටගෙන එකට බැඳී පවත්නා වූ රූප කලාප ඔවුනොවුන් ගෙන් වෙන් කරමින් ඒවා අතර පවත්නා වූ ආකාශයත් ඒ ඒ ප්‍රත්‍යයන් ගෙන් ම හටගන්නා රූපයක් හැටියට ගණන් ගැනීමෙන් ආකාශ ධාතුව කර්මාදි ප්‍රත්‍යය සතරෙන් ම හටගන්නා රූපයක් ලෙස කියනු ලැබේ.

ලක්ෂණ රූප සතර කිසි ම ප්‍රත්‍යයකින් නො හට ගන්නේ ය. ඒවා ප්‍රත්‍යයෙන් නො හටගන්නා රූප සැටියට කියනුයේ ඒවා කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් හට ගන්නා රූපයන් ගේ ඉපදීමය - දිරීමය - බිඳීමය යන ලක්ෂණ මාත්‍රයක් ම වන බැවිනි. උපවය - සන්තති රූප දෙක කර්මාදි ප්‍රත්‍යයෙන් හට ගන්නා රූප ලෙස අටුවාවල දක්වා තිබේ.

අවිනිබ්‍හෝග රූප අටය, ආකාශ ධාතුව ය, හෘදය රූපය ය, ඉන්ද්‍රිය රූප අට ය යන මේ රූප අටලොස කර්මජ රූපයෝ ය.

අවිනිබ්‍හෝග රූප අට ය, ආකාශ ධාතුව ය, ශබ්දය ය, විඤ්ඤත්ති රූප දෙක ය, ලහුතාදි රූප තුන ය යන මේ පසලොස විත්තජ රූපයෝ ය.

අවිනිබ්‍හෝග රූප අට ය, ආකාශ ධාතුව ය, ශබ්දය ය, ලහුතාදි තුන ය යන මේ රූප තෙලොස සෘතුජ රූපයෝ ය.

අවිනිබ්‍හෝග රූප අට ය, ආකාශ ධාතුව ය, ලහුතා දි තුන ය යන රූප දෙලොස ආහාරජ රූපයෝ ය.

8 වන පාඩම

රූප කලාප

රූපයෝ තනි තනි ව උපන්නාහු නො වෙති. තවත් රූපවලට සම්බන්ධ නො වී තනි ව ඉපදිය හැකි පැවතිය හැකි ශක්තියක් රූපවලට ඇත්තේ ද නැත. ඒවා ඇති වන්නේ ද පවතින්නේ ද සමූහ වශයෙනි. ඒ එක් එක් සමූහයක අඩු ගණනින් රූප අටක් වත් ඇත්තේ ය. එක් ව ඇති වන්නා වූ ඒ රූප සමූහවලට රූපකලාප යයි කියනු ලැබේ.

රූප කලාපයට පයඝීන්ත පරිච්ඡේදයක් ඇත්තේ ය. රූප කලාපයට අයත් වෙන් වෙන් වූ රූපවලට පයඝීන්ත පරිච්ඡේදයක් නැත්තේ ය. එක් කලාපයක රූප පවත්නේ එක් රූපයක් අනික් රූපවල ගැලී තිබෙන්නාක් මෙනි. අනික් රූප ද ඒ රූපයෙහි ගැලී තිබෙන්නාක් මෙනි. තවත් ක්‍රමයකින් කියන හොත් එක් රූපයක් අනික් රූප ගිලගෙන සිටින්නාක් මෙනි. අනික් රූප ඒ රූපය ගිලගෙන සිටින්නාක් මෙනි. මේ කාරණය පැහැදිලි කිරීමට උපමාවක් ද නැත. එහෙත් යම්තමට කාරණය තේරුම් ගැනීමට උපකාර වන උපමාවක් දැක්විය හැකි ය. ඒ මෙසේ ය:-

හාල් පිටි - තිරිඟු පිටි - කුරක්කන් පිටි - බාර්ලි පිටි යන මේ සතර වර්ගයෙන් ස්වල්පය බැගින් ගෙන හොදින් මිශ්‍ර කොට වතුරෙන් අනා

ගුලියක් කළ කල්හි “සහල් පිටි ඇත්තේ කොහි ද” යි විචාළ හොත් ඉතිරි පිටි තුන් පංගුවෙහි ගිලී ඇති බව කිය යුතු ය. “තිරිඟු පිටි ඇත්තේ කොහිද” යි විචාරන හොත් එයත් ඉතිරි පිටි තුන් පංගුවෙහි ගිලී ඇති බව කිය යුතු ය. “කුරක්කන් පිටි ඇත්තේ කොහිද” යි විචාරන හොත් එයත් ඉතිරි පිටි තුන් පංගුවෙහි ගිලී ඇති බව කිය යුතු ය. “බාර්ලි පිටි ඇත්තේ කොහිද” යි විචාරන හොත් එයත් ඉතිරි පිටි තුන් පංගුවෙහි ගිලී ඇති බව කිය යුතු ය. දැන් ඒ සියල්ල ම එකතු කොට බැලුව හොත් ඒ පිටි සතර වර්ගය ඔවුනොවුන් ගිලගෙන සිටින බව ඔබට තේරුම් ගත හැකි වනු ඇත. පිටි ගුලියෙහි පිටි මෙන් රූප කලාපයක රූපත් ඔවුනොවුන් ගිල ගෙන සිටින්නාක් මෙන් මිශ්‍ර වී ඇති බව දත යුතු ය. මිශ්‍ර වුව ද පිටි ගුලියෙහි කුඩා පිටි කැබලි ඇත්තේ වෙන් වෙන් වශයෙනි. රූප කලාපයක රූපවල එසේ වෙන් ව පැවැත්මක් නැත්තේ ය. එහි ඇත්තේ අතරක් නැති සම්පූර්ණ මිශ්‍රණයෙකි. රූප කලාපයක ප්‍රමාණය නො කිය හැකි ය. එය පරමාණුවට ද වඩා බොහෝ කුඩා ඇසට නො පෙනෙන දෙයකි.

එකට ඉපදීමය, එකට බිඳීමය, එක නිශ්‍රයක් ඇති බව ය, එකට පැවැත්මය යන මේවා රූප කලාපයේ ලක්ෂණයෝ ය. රූප කලාප සෑදීමත් ක්‍රමයක් අනුව සිදු වන්නකි. එබැවින් රූප කලාප එක විස්සක් වේ. ඒ එක් විස්සෙන් කර්මයෙන් හටගන්නා කලාප නවයෙකි. විත්තයෙන් හටගන්නා කලාප සයකි. සෘතුවෙන් හටගන්නා කලාප සතරකි. ආහාරයෙන් හටගන්නා කලාප දෙකකි.

කර්මජ කලාප නවය

1. ජීවිත රූපය, අවිනිබ්භෝග රූප අටය, චක්ෂුෂ්‍ය ප්‍රසාදය යන රූප දශය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය චක්ෂුර් දශක කලාප නම් වේ.
2. ජීවිත රූපය, අවිනිබ්භෝග රූප අටය යන මේ නවයට ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ශ්‍රෝත්‍ර දශක කලාප නම් වේ.
3. ඒ නවයට ස්‍රාණ ප්‍රසාදය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ස්‍රාණ දශක කලාප නම් වේ.
4. ඒ නවයට ජීන්වා ප්‍රසාදය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ජීන්වා දශක නම් වේ.
5. කාය ප්‍රසාදය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය කාය දශක නම් වේ.

6. ස්ත්‍රී භාව රූපය එක්වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ස්ත්‍රීභාව දශක නම් වේ.
7. පුරුෂ භාව රූපය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය පුම්භාව දශක නම් වේ.
8. හෘදය රූපය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය වස්තු දශක නම් වේ.
9. අවිනිබ්භෝග රූප අටට ජීවිත රූපය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ජීවිතනවක නම් වේ.

මෙසේ කමිෂ කලාප නවයක් වේ.

චිත්තජ කලාප සය

1. අවිනිබ්භෝග රූප අට ශුද්ධාෂ්ටක කලාපය නම් වේ.
2. ඒ අටට කාය විඤ්ඤත්තිය ද එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය කායවිඤ්ඤත්ති නවක නම් වේ.
3. ඒ අටට වචි විඤ්ඤත්තිය හා ශබ්ද රූපය එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය වචිවිඤ්ඤත්තිදසක නම් වේ.
4. අවිනිබ්භෝග රූප අටට ලහුතාදි තුන එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය ලහුතාදේකාදසක නම් වේ.
5. අවිනිබ්භෝග රූප අටට කායවිඤ්ඤත්තිය හා ලහුතාදි තුන එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය කායවිඤ්ඤත්ති ලහුතාදි ද්වාදසක නම් වේ.
6. අවිනිබ්භෝග රූප අටට වචිවිඤ්ඤත්තිය හා ශබ්දයත් ලහුතාදි තුනක් එක් වීමෙන් සෑදෙන කලාපය වචිවිඤ්ඤත්ති සද්ද ලහුතාදි තේරසක නම් වේ. මෙසේ චිත්තක කලාප සයකි.

සෘතුජ කලාප සතර

1. ශුද්ධාෂ්ටක කලාපය
2. ශබ්දනවක කලාපය
3. ලහුතාදේකාදශක කලාපය
4. ශබ්දලහුතාදි ද්වාදශක කලාපය

මෙසේ සෘතුජ කලාප සතරෙකි.

ආහාර කලාප දෙක

1. ශුද්ධාඡ්චකය
2. ලහුතාදේකාදශකය

මෙසේ ආහාරජ කලාප දෙකකි.

මේ එක්විසි රූප කලාපයන් අතුරෙන් ශුද්ධාඡ්චකය ශබ්ද නවකය යන සෘතුජ කලාප දෙක සත්ත්ව ශරීරයෙන් පිටත ද ඇත්තේ ය. ඉතිරි කලාප එකුන්විස්ස සත්ත්ව ශරීරයන්හි මිස, පිටත නො ලැබෙන්නේ ය.

පස් - ගල් - ගින්දර - වතුර - සුළඟ - මල් - කොළ - ගෙඩි - පොතු - මුල් - අරටු ආදී වශයෙන් ලෝකයෙහි යම් යම් දෙයක් වේ නම්, ඒ සියල්ල ම ශුද්ධාඡ්චක කලාපයේ ම ය. සත්ත්ව ශරීරවලත් වැඩි හරියක් ඇත්තේ ශුද්ධාඡ්චක කලාපයන් ම ය. පැහැයෙන් ද සටහනින් ද රසයෙන් ද තද බව මොළොක් බව රළු බව සිනිඳු බව ආදී ගුණවලින් ද බරෙන් ද එකිනෙකට සම්පූර්ණයෙන් වෙනස් වන අනේක ප්‍රකාර වස්තූන් එක ම ශුද්ධාඡ්චක කලාපයෙන් ඇති වන්නේ, ශුද්ධාඡ්චක කලාප සෑදී ඇති මහාභූතයන් ගේ වෙනස් කමෙනි. ශුද්ධාඡ්චක කලාපවලින් සමහරෙක පෘථිවි ධාතුව උත්සන්න ය. අනික් ධාතු තුන හීන ය. සමහරෙක පෘථිවි ආපෝ ධාතු දෙක උත්සන්න ය අනික් ධාතු දෙක හීන ය. මෙසේ ඒ ඒ ධාතුවල වෙනස්කම්වලින් වර්ග දහස් ගණනක ශුද්ධාඡ්චක කලාප ඇත්තේ ය. එක ම ශුද්ධාඡ්චක කලාපයෙන් නානාප්‍රකාර වස්තු සෑදී ඇත්තේ මේ ධාතු නානාත්වය නිසා ය. ආකාශ ධාතු රූප කලාපයන් එකිනෙකින් වෙන් කරමින් ඒවායින් පිටත සිටින්නක් බැවින් කලාපවලට අයත් නො වේ. ලක්ෂණ රූප සතරක් කලාපයන්ගේ ලක්ෂණ මාත්‍රයක් බැවින් ඒවාට ඇතුළත් නො වේ.

9 වන පාඩම

රූප ප්‍රවෘත්ති ක්‍රමය

රූප ඇති වන සැටි දක්වා ඇත්තේ සත්ත්ව යෝනි අනුව ය. අණ්ඩජය, ජලාඛුජය, සංසේදජය, ඕපපාතිකය කියා සත්ත්ව යෝනි සතරක් ඇත්තේ ය. සර්ප - පක්ෂි - මත්ස්‍යාදී අණ්ඩ කෝෂයෙහි උපදනා සත්ත්වයෝ අණ්ඩජ නම් වෙති. මිනිස් - සිවුපා ආදී වස්ති කෝෂයෙහි (වැදෑමසෙහි) උපදනා සත්ත්වයෝ ජලාඛුජ නම් වෙති. මළකුණු - පල්

වතුර - කොළ - මල් ආදියෙන් උපදනා සත්ත්වයෝ සංසේදජ නම් වෙති. කර්මානුරූපව පහළ වීම් වශයෙන් උපදනා දේව-බ්‍රහ්මාදී සත්ත්වයෝ ඔපපාතික නම් වෙති.

මේ රූප සියල්ල ම කාම ලෝකයෙහි ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි ලැබෙන්නේ ය. සංසේදජයන්ට හා ඔපපාතිකයන්ට වක්ඛු - සෝත - ඝාන - ජීවහා - කාය - භාව - වත්ථු යන දශක සත ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය සමග ම පහළ වන්නේ ය. ඔවුන්ගෙන් ඇතැම්කුට සමහර විට වක්ඛු - සෝත - ඝාන - භාව දසකයන් නො ලැබී ද යන්නේ ය.

ඇතැම් සත්ත්ව කෙනකුන්ට ඇතැම් ඉන්ද්‍රියයන් නො ලැබී යාම වනාහි ඔවුන්ගේ ප්‍රතිසන්ධිය ගෙන දුන් කමීයා ගේ දුබල කමින් ද සිදු වේ. යම් කිසි අකුශල කමීයකින් ඉන්ද්‍රිය පහළ වීම වැළැක්වීම නිසා ද සිදු වේ.

ඒ දශකයන් ගෙන් වක්ඛුර් දශකය නො ලැබුවෝ අන්ධයෝ ය. ශ්‍රෝත්‍ර දශකය නො ලැබුවෝ බිහිරෝ ය. භාව දශකය නො ලැබුවෝ නපුංසකයෝ ය. ඝාන දශකය නො ලැබුවෝ අප්‍රසිද්ධියහ.

ඇතැමුන්ට නො ලැබී යන වක්ඛුර් - ශ්‍රෝත්‍ර - ඝාන - භාව දශක සතර ම දුර්ගති අහේතුක, සුගති අහේතුක සංස්වේදජ සත්ත්වයන්ට සමහර විට නො ලැබී යන්නේ ය.

ඇතැම් දුර්ගති අහේතුක ඔපපාතිකයන්ට වක්ඛුර්-ශ්‍රෝත්‍ර-භාව දශකයෝ නො ලැබෙති. සුඛ දශකය නො ලැබෙන ඔපපාතිකයන් නැති බව කියා තිබේ. ආදිකල්පික ඔපපාතික මිනිසුන්ට භාව දශකය නො ලැබීම හැර, සුගතියෙහි ඔපපාතිකයන්ට දශක හානියක් නැත. සංස්වේදජ සත්ත්වයෝ ඉපද ක්‍රමයෙන් වැඩෙති. ඔපපාතික සත්ත්වයෝ සම්පූර්ණ ශරීර ඇති ව ම උපදිති. ඉපදීමෙන් පසු ඔවුන්ගේ වැඩීමක් නැත.

මාතෘගර්භයෙහි ශයනය කරන බැවින් අණ්ඩජ-ජලාබුජ සත්ත්වයන්ට ගර්භශායිකය යි කියනු ලැබේ.

සංස්චේද්‍ය ඕපපාතික සත්ත්වයන්ට මෙන් ගර්භශායික සත්ත්වයන්ට බොහෝ රූප කලාප නො ලැබේ. ඔවුන්ට ප්‍රතිසන්ධික්ෂණයෙහි ලැබෙන්නේ කාය භාව වස්තු දශක තුන ය. එයින් ද භාව දශකය සමහරුන්ට නො ලැබේ. ඔවුන්ට වක්ෂුශ්ලෝත්‍ර ස්‍රාණ ජීව්‍ය දශකයේ ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි පහළ වෙති. අල්පායුෂ්ක සත්ත්වයෝ මවු කුස මඳ කලක් වෙසෙති. දීර්ඝායුෂ්ක සත්ත්වයෝ මවු කුස වැඩි කලක් වෙසෙති. මවු කුස මඳ කලක් වෙසෙන සත්ත්වයන්ට වක්ෂුරාදි දශක සතර ඉක්මනින් ද, වැඩිකල් මවු කුස වෙසෙන සත්ත්වයන්ට කල් ගත වීමෙන් ද පහළ වේ. මනුෂ්‍යයන්ට වක්ෂුරාදි දශක සතර පහළ වන්නේ ප්‍රතිසන්ධියෙන් පසු එකොළොස් වන සතියේ අවසාන දිනයෙහි ය. දින වශයෙන් කියන හොත් පිළිසිඳීමෙන් සත් සැත්තෑවන දිනයේ ය. මෙය පිළිබඳ ව තවත් ආවායථිවාද ඇත්තේ ය.

මෙසේ සත්ත්වයන්ට ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි පටන් කර්මජ කලාපයේ පහළ වෙති. දෙවන සිතේ උත්පාදක්ෂණයේ පටන් චිත්තජ රූපයේ පහළ වෙති. දෙවන සිතය ශී කියනුයේ ප්‍රතිසන්ධියට අනතුරු ව ඇති වන භවාඛග සිත ය. එය ප්‍රථම භවාඛග සිත ය. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ ස්ථිති කාලයෙහි පටන් සෘතුජ කලාපයේ පහළ වෙති. ඕජාව ශරීරයෙහි පැතිරීමේ පටන් ආහාරජ කලාපයේ පහළ වෙති. ජීවිත නවක කලාප ද සත්ත්ව ශරීරවල ඇත්තේ ය. එහෙත් එහි පටන් ගන්නා අවස්ථාවක් දක්වා නැත.

ගර්භශායික සත්ත්වයන්ට ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි කාය-භාව-වස්තු දශක තුන පහළ වන බව කියන ලදී. ඒවා කර්මජ කලාපයේ ය. එක් එක් චිත්තයක උත්පාදදි ක්ෂණ තුනෙහි ම කර්මජ රූප පහළ වන බව ද ඉහත කියා ඇත. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ උත්පාදක්ෂණයෙහි කාය-භාව-වස්තු දශක තුන පහළ වීමෙන් ම ඒවායේ ඉපදීම නවතින්නේ නො වේ. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ ස්ථිති ක්ෂණයෙහි ද නැවත අලුත් කලාප තුනක් පහළ වන්නේ ය. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගේ භවිගක්ෂණයෙහි ද අලුත් කලාප තුනක් පහළ වන්නේ ය. මෙසේ ඉදිරියට ඇති වන සිත්වල උත්පාදදි ක්ෂණ තුන සමග ම කාය-භාව-වස්තු දශක පහළ වන්නේ ය. ප්‍රතිසන්ධි චිත්තයාගෙන් ස්ථිති ක්ෂණය වන කල්හි එහි උත්පාදක්ෂණයෙහි පහළ වූ කලාප තුනට ස්ථිතියෙහි දී පහළ වූ කලාප

තුන ද එකතු වීමෙන් කලාප නවයක් වේ. ප්‍රතිසන්ධි විත්තයාගේ හඬගක්ෂණය වන කල්හි එහිදී පහළ වන කලාප තුනට උත්පාද ස්ථිතිකෂණවලදී පහළ වූ කලාප සය එකතු වීමෙන් කලාප නවයක් වේ. මෙසේ ඉදිරියට විත්තකෂණයක් පාසා පහළ වන කලාපවලට පළමු පළමු කෂණවලදී පහළ වූ කලාප එකතු වීමෙන් කලාප සඛ්ඛ්‍යාව වැඩි වන සැටි තේරුම් ගත යුතු ය.

ප්‍රතිසන්ධි විත්තය හා උපන් කර්මජ කලාප තුන නිරුද්ධ වන්නේ ප්‍රතිසන්ධි විත්තයේ උත්පාදකෂණයේ පටන් පනස් එක් වන කෂණයේ ය එය දහසය වෙනි හවාඛගයාගේ හඬගක්ෂණය ය. දහසය වන හවාඛගයාගේ ස්ථිතිකෂණය වන විට කර්මජ කලාප එකසිය පනසක් වන්නේ ය. පනස් එක් වන කෂණය පැමිණි කල්හි එහි උපදින නිරුද්ධ වන කලාපත් සමග කර්මජ කලාප එකසිය පනස් තුනක් වන්නේ ය. ඉදිරි විත්තකෂණවලදී උපදින කලාප තුනක් හා නිරුද්ධ වන කලාප තුනක් ද ඇති බැවින් කලාප ගණන පිළිබඳ වෙනසක් සිදු නොවේ. මේ රූප කලාප රාශියට ප්‍රථම හවාඛගයාගේ උත්පාදකෂණයෙහි පටන් විත්තයන්ගේ උත්පාදකෂණයක් පාසා විත්තජ කලාපයක් ද එකතු වන්නේ ය. සෑම කලාපයක් ම තම තමන් ගේ ස්ථිතිකෂණවලදී සෘතුජ කලාප උපදවන බැවින් ඒවා ද එකතු වන්නේ ය. මවු කුස ඉන්නා සත්ත්වයා ගේ ශරීරයට මවු අනුභව කරන ආහාරවල ඕජාව පැමිණෙන්නේ ය. එතැන් පටන් ඉහත කී රූප සමූහයට ආහාරජ රූප ද එකතු වන්නේ ය. මෙසේ කාම ලෝකයේ සත්ත්වයන්ගේ ශරීරයන්හි කර්මාදි ප්‍රත්‍යය සතරෙන් හට ගන්නා වූ රූප කලාප පරම්පරාවෝ ජීවත් වන තාක් පවත්නාහ.

10 වන පාඨම

රූප නිරෝධය

මරණාසන්න කාලයෙහි ව්‍යුති විත්තයෙන් මොබ සතලොස් වන විත්තයාගේ ස්ථිතිකෂණයේ පටන් අලුත් කර්මජ රූප ඉපදීම නවතී. සතොලොස් වන විත්තය සමග උපන් කර්මජ රූපයෝ වූහි විත්තය සමග නිරුද්ධ වෙති. කලින් උපන් කර්මජ රූපයෝ ව්‍යුති විත්තයේ නිරෝධයට කලින් ම නිරුද්ධ වෙති. ව්‍යුති විත්තයෙන් සතලොස් වන විත්තයා ගේ ස්ථිතියේ පටන් කර්මජ රූප නො ඉපදීම, ව්‍යුති විත්තයේ අනුභසින් සිදු

වන්නක් නොවේ. කර්මජ රූප ඉපදීම නැවතීමෙන් පසු ඒ ශරීරයේ ඉඩ ඇත්තේ අලුත් සිත් දහසයකට ඉපදීමට පමණෙකි. එබැවින් කර්මජ රූප ඉපදීම නැවතීම නිසා ම ඒ සිතේ පටන් දහන් වන විත්තය ව්‍යුති විත්තය වන්නේ ය. ඉන් පසු ඒ ශරීරයේ සිත්වල ඉපදීමට ආධාර වන වස්තු රූප නැත්තේ ය. ව්‍යුති විත්තයෙන් පසු ඒ ශරීරයෙහි සිත් නූපදනා බැවින් විත්තජ රූප පරම්පරාව ව ද සිදෙන්නේ ය. ජීවිතින්ද්‍රිය විරහිත ශරීරයෙහි ආහාරජ රූප ඉපදීමක් නැති බැවින් ආහාරජ රූප පරම්පරාව ද සිදෙන්නේ ය. මරණයෙන් පසු එහි සෘතුජ රූප පරම්පරාව පමණක් දීර්ඝ කාලයක් පවත්නේ ය. මැරෙන්නා වූ සත්ත්වයාට මෙසේ භවයක් පාසා නැවත නැවත රූප පරම්පරා ඇති වීම හා සිදී යාමත් වන්නේ ය.

රූප ලෝකයේ රූප ප්‍රවෘත්තිය

රූප ලෝකයෙහි වනාහි සුභණ - ජිත්වා - කාය භාව කලාපයන් හා ආහාරජ කලාපයෝ ද නො ලැබෙත්. එබැවින් රූපී බ්‍රහ්මයනට ප්‍රතිසන්ධි කාලයෙහි වක්ෂුශ්-ශ්‍රෝත්‍ර වස්තු දශක තුන හා ජීවිත නවකය ද යන කර්මජ කලාප සතර පහළ වේ. ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි විත්තජ සෘතුජ කලාපයෝ ද ලැබෙත්.

අසංඥ සත්ත්වයනට වනාහි වක්ෂුශ් - ශ්‍රෝත්‍ර - සුභණ - ජිත්වා - කාය - භාව - වස්තු දශකයන් හා ශබ්ද රූපය ද සියලු විත්තජ රූප ද නො ලැබේ. ඔවුනට ප්‍රතිසන්ධියෙහි ලැබෙන්නේ ජීවිත නවක කලාප පමණෙකි. ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි ශබ්දය හැර ඉතිරි සෘතුජ රූප ලැබේ.

මෙසේ කාම - රූප - අසංඥ සඛ්ඛ්‍යාත භවත්‍රයෙහි ප්‍රතිසන්ධි ප්‍රවෘත්ති වශයෙන් රූප ප්‍රවෘත්තිය දැන යුත්තේ ය.

කාම භවයෙහි රූප විසි අට ම ලැබී. සුභණ-ජිත්වා කාය ප්‍රසාදයන් හා භාව රූප දෙකය යන රූප පස රූප භවයෙහි නො ලැබේ. ඉතිරි රූප තෙවිස්ස එහි ලැබේ. අසංඥ භවයෙහි ජීවිත නවකය - ලහුනාදි තුන - උපවය - සන්තති - ඡරතා - අනිච්චතා - ආකාශ ධාතුව යන සතළොස ලැබේ. ප්‍රසාද රූප පස, භාව රූප දෙක විඤ්ජිති රූප දෙක, හෘදය රූපය, ශබ්ද රූපය යන මේ රූප එකොළොස අසංඥ භවයෙහි නො ලැබේ.

ශබ්දය - විඥප්ති රූප දෙක - ලභ්‍යතා තුන - ජරතා රූපය - අනිච්චතා රූපය යන මේ රූප අට ප්‍රතිසන්ධි අවස්ථාවේ නො ලැබේ. ප්‍රචාන්ති කාලයෙහි මේ රූප සියල්ල ම ලැබේ.

මේ රූප ප්‍රචාන්ති ක්‍රමය ය.

11 වන පාඨම

නිව්භාණය

සැම කල්හි ඇත්තා වූ, දිරිමක් නැත්තා වූ, බිඳීමක් නැත්තා වූ, ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානයෙන් ම ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් දැකිය යුතු වූ ලෝකෝත්තර වූ පරම සුඛ ස්වභාවය නිව්භාණ නම් වේ.

සැපය වනාහි වේදයිත සුඛය - විමුක්ති සුඛය කියා දෙපරිදි වේ. වක්ෂුරාදි ඉන්ද්‍රියයන් කරණකොට ගෙන විදින්නා වූ සැපය වේදයිත සුඛ නම් වේ. හොඳ දේවල් හොඳ පුද්ගලයන් දැකීමෙන් ද, හොඳ ශබ්ද ඇසීමෙන් ද, හොඳ ගන්ධ ආඝ්‍රාණය කිරීමෙන් ද, හොඳ රසයන් වැළඳීමෙන් ද, ඇඟට හොඳ දේවල් ඇඟේ සැපීමෙන් ද, යාන වාහන ගෙවල් වතු කුඹුරු වස්ත්‍රාභරණ මිළ මුදල් ආදි කාම වස්තූන් ලැබීමෙන් ද, තනතුරු ගරු බුහුමන් ලැබීමෙන් ද, තවත් කැමති වන දේවල් ලැබීමෙන් ද සිතට - කයට ඇති වන සැප සියල්ල ම වේදයිත සුඛයෝ ය.

පැමිණ ඇත්තා වූ ද, මතු පැමිණෙන්නට ඇත්තා වූ ද, දුක් කරදරවලින් විපත්වලින් මිදීම විමුක්ති සුඛය ය. නිවන් සුඛය වේදයිත සුඛයක් නො වේ. එය විමුක්ති සුඛයෙකි. පැමිණියා වූ ඇතැම් දුක්වලින් මිදීම සඳහා මනුෂ්‍යයන් බොහෝ වෙහෙසෙන්නේ, බොහෝ ධනය වියදම් කරන්නේ, මුදල් නැති කල්හි ඉඩ-කඩම් පවා විකුණා වියදම් කරන්නේ, වාසය කරන ගෙය පවා උකස් කොට මුදල් ගෙන වියදම් කරන්නේ ඒ දුකින් මිදීම වූ විමුක්ති සුඛය ඉතා හොඳ දෙයක් - වටිනා දෙයක් නිසා ය. විමුක්ති සුඛය පලක් නැති නො වටිනා දෙයක් නම්, මනුෂ්‍යයෝ එය සඳහා වියදම් නො කරන්නා හ. බලවත් දුකකින් පෙළෙන්නහුට කොතෙක් ධනය ඇතත් - නෑ මිතුරන් ඇතත් සුවයක් නොලැබිය හැකි

ය. ධනාදියෙන් ලබන වේදයික සුඛයන් විදිය හැකිවීමටත් විමුක්ති සුඛය තිබිය යුතුම ය. එබැවින් විමුක්ති සුඛය ලෝකයේ උසස් සුඛය බව කිය යුතුය.

සසර සැරිසරන්නා වූ මේ සත්ත්වයනට නැවත නැවත ඉපදීමේ දුක ද ඇත්තේ ය. උපන් පසු දිරීමේ දුක ද ඇත්තේ ය. මැරීමේ දුක ද ඇත්තේ ය. ආහාර පානාදිය සැපයීමේ දුක ද ඇත්තේ ය. සතුරන්ගෙන් ආරක්ෂා වීමේ දුක ද ඇත්තේය. වරින් වර නොයෙක් රෝග හට ගැනීමේ දුක ද ඇත්තේ ය. සොර සතුරු ආදීන් ගෙන් විටින් විට වන බොහෝ දුක් ද ඇත්තේ ය. ස්වභාව ධර්මයෙන් ම වන දුක් ද ඇත්තේ ය. පවිකම් කොට තිරිසන් බවට ප්‍රේත බවට පැමිණෙන්නට වීමේ දුක් ද ඇත්තේ ය. සඤ්ජීව කාලසූත්‍රාදී නරකයන්ට පැමිණෙන්නට වීමේ දුක් ද ඇත්තේ ය. නිවනට නො පැමිණිය හොත් එක් එක් පුද්ගලයකුට අනාගතයෙහි ලබන්නට ඇත්තා වූ දුඃඛස්කන්ධය ඉතා මහත් ය. ප්‍රමාණ කළ නො හෙන තරමට ජාති ජරා මරණාදී දුක් එයට ඇතුළත් ය. නිවනට පැමිණීමෙන් ඒ සියල්ලෙන් ම මිදෙන්නේ ය. නිවන ඒ සියල්ලෙන් ම මිදීම වූ මහා විමුක්ති සුඛය ය.

නිවනට පැමිණෙන පුද්ගලයාට නිවී යන දුඃඛස්කන්ධය අනුව කියන හොත් නිවන ඉතා මහත් බව කිය යුතුය. එහෙත් එය පරම සුක්ෂ්ම දෙයකි. එබැවින් එය සමාක් ප්‍රතිපත්තියෙන් වෙන් ව කාමයන්හි ඇලී ගැලී වෙසෙන ජනයා විසින් නො දැකිය හැකිය. එය දැකිය හැකි වන්නේ සමාක් ප්‍රතිපත්තියෙහි පිහිටා, භාවනාවෙහි යෙදී, සිත පිරිසිදු කොට ලෝකෝත්තර ඥානය ලබා ගත් අයට ය. ලෝකෝත්තර ඥානයට මිස ලෝකික ඥානයට එය ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් පෙනෙන්නේ නො වේ. සාමාන්‍ය ජනයාට කළ හැක්කේ නිවන් දුටු ආයුර්යන්ගේ කීම් අනුව නිවනය කියා හොඳ දෙයක් ඇති බව අනුමානයෙන් සිතා ගැනීම පමණෙකි.

නිවන ළඟම ඇතියකි. එය වැසී තිබෙන්නේ පඤ්චස්කන්ධයෙනි. නැවත නැවත පඤ්චස්කන්ධයන් ලැබීම නැවතුන හොත් නිවන ලැබුණේ වේ. නැවත නැවත ඉපදීම වශයෙන් නැවත නැවත පඤ්චස්කන්ධයන් ලැබෙන්නේ අවිද්‍යාවත් තෘෂ්ණාවත් නිසා ය.

කලට වැසී නො ලබන ආහාර පාන දුර්ලභ, රෝග බහුල, මැසී මදුරුවන් බහුල, සර්පයන් බහුල, මනා පාලනයක් නැති බැවින් සොර සතුරන් බහුල පෙදෙසක මහ සටනක් කරමින් ඉතා අමාරුවෙන් ජීවත් වුවකුට හොඳ දේශගුණය ඇති, හොඳ වාසස්ථාන ඇති, ආහාර පාන ඇඳුම් පැළඳුම් යාන වාහන සුලභ, ලෙඩදුක් අඩු, සොර සතුරු බිය නැති, යහපත් පෙදෙසකට පැමිණ වාසය කරන්නට ලැබුණ හොත්, ඔහුට පළමු විසූ පෙදෙස හොඳය කියා තුබූ සම්මෝහයන් ඒ පෙදෙස ගැන පැවති ආලයන් දුරු වන්නේ ය. ක්ලේශප්‍රභාණය යි කියනුයේ ඒ දුරු වීමට ය. නැවත නැවත උත්පත්තියට හේතු වන අවිද්‍යාවත් තණ්හාවත් දුරු වීමෙන් පසු ඒ පුද්ගලයා නැවත නූපදින්නේ ය. නිවන වසා ගෙන සිටින පඤ්චස්කන්ධය ඉන් පසු ඔහුට නැති බැවින් ඔහු නිවන් සුවයට හිමියෙක් වේ.

නිර්වාණයේ ප්‍රභේද

හට ගැනීමක් ඇති, බිඳීමක් ඇති, පවත්නා ස්ථාන ඇති, හැඩහුරු කම් ඇති සංස්කාරයන්; එකිනෙක වෙන් වශයෙන් ඇති බැවින් ඒවායේ බොහෝ ප්‍රභේද ඇත්තේ ය. හට ගැනීමක් නැති, බිඳීමක් නැති, පවත්නා තැනක් නැති, හැඩහුරු කමක් නැති, මේ නිවනය කියා දැක්වීමට - සිතා ගැනීමට කිසිම ලකුණක් නැති නිවනෙහි, එබඳු ප්‍රභේද නො තිබිය හැකි ය. අතීතයෙහි විසූ බුදු - පසේ බුදු - රහතුන් විසින් ලැබූ නිවනත්, අනාගතයෙහි ලොව පහළ වන බුදු පසේබුදුවරයන් විසින් බුද්ධශ්‍රාවකයන් විසින් පැමිණෙනු ලබන නිවනත් ශාන්ත ලක්ෂණයෙන් - නිවීමී ස්වභාවයෙන් එක ම ධර්මයෙකි. මෙය කියා දැක්විය හැකි - සිතා ගත හැකි යයි කිසි ලකුණක් නැත්තා වූ ඒ නිර්වාණ ධාතුව, දැක්විය හැක්කේ සිතා ගත හැක්කේ නිවී යන්නා වූ ස්කන්ධයන් අනුව ය. නිවී යන්නා වූ ස්කන්ධ ඒ නිවන දෙකක් කොට දැක්වීමට කරුණු වන බැවින් ඒ කාරණය අනුව, සෝපාදිශේෂ නිර්වාණ ධාතුවය - අනුපදිශේෂ නිර්වාණ ධාතුවය කියා නිර්වාණය දෙයාකාර වන බව දේශනය කොට තිබේ.

උපදි යනු තෘෂ්ණා දෘෂ්ටිත් විසින් මම ය මාගේ යයි අල්ලා ගන්නා ස්කන්ධයන්ට නමෙකි. ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානයෙන් නිවන ප්‍රත්‍යාක්ෂ

වගයෙන් දැකීමෙන් කෙලෙස් හා අනාගත ස්කන්ධ නිවී ගියා වූ, වර්තමාන පඤ්චස්කන්ධය පමණක් ඉතිරි ව ඇති තැනැත්තාගේ නිවන, උපදි නම් වූ ස්කන්ධ ශේෂ ව ඇති බැවින් සෝපදිශේෂ නිර්වාණ ධාතු නම් වේ.

සකල ක්ලේශයන් ප්‍රභාණය කොට වර්තමාන පඤ්චස්කන්ධය පමණක් ඇති ව සිටි පුද්ගලයා විසින් පිරිනිවීමෙන් පසු ලබන නිවාණ ධාතුව ඔහුට උපදි සම්බ්‍යාත ස්කන්ධ ශේෂ ව නැති බැවින් අනුපදිශේෂ නිවාණ ධාතු නම් වේ.

සුඤ්ඤනය - අනිමිත්තය - අප්පණ්හිතය කියා ආකාර හේදයෙන් නිවාණය ත්‍රිවිධ වේ.

රාගාදි කෙලෙසුන් ඇති කල්හි නොයෙක් පවිකම් කරන්නට සිදු වීමේ පළිබෝධය ද, පවිකම් කොට අපාගත වන්නට වීමේ පළිබෝධය ද, නුවණැතියන්ට පවිකම් වලින් වැළකී ආරක්ෂා වීමේ පළිබෝධය ද, කෙලෙස් මැඩ පැවැත්වීමට, කෙලෙස් ප්‍රභාණය කිරීමට බොහෝ දුක් ගන්නට වීමේ පළිබෝධය ද ඇත්තේ ය. කෙලෙස් නිරෝධයෙන් ඒ පළිබෝධ සියල්ල ම නැති වන්නේ ය. කෙලෙසුන්ගේ හා ස්කන්ධයන්ගේ නිරෝධය වූ නිවන ඒ සියලු පළිබෝධයන් දුරු කරන - පළිබෝධයන් නැති තැන වන බැවින් සුඤ්ඤන නම් වේ. සුඤ්ඤන යන්නෙහි තේරුම කෙලෙස් නිසා වන පළිබෝධයන් නැති තැන ය යනු යි.

ඉපදීමක් ඇත්තා වූ, පරම්පරා වගයෙන් පැවැත්ම ඇත්තා වූ, බිඳීම ඇත්තා වූ, සංස්කාරයන් කෙරෙහි මේ එකකි, මේ අනිකකි, මෙය හොඳ ය, මෙය නරකය යනාදීන් එකිනෙක වෙන් කර ගැනීමට උපකාර වන ආකාර විශේෂයක් ඇත්තේ ය. එයට "නිමිත්තය" යි කියනු ලැබේ. නිමිති ඇත්තා වූ ඒ සංස්කාරයෝ රාගාදි කෙලෙසුන්ට ද, ජරා මරණාදි අනේකප්‍රකාර දුඃඛයන්ට ද වස්තු වෙති. දුකය කියා යමක් ඇති නම් ඒ සියල්ල ම ඇත්තේ නිමිති සහිත ධර්මයන්හි ය.

මේ ලොචතුරා බුදුවරයන්ගේ නිවනය, මේ පසේබුදුවරයන්ගේ නිවනය, මේ බුද්ධග්‍රාවකයන්ගේ නිවනය, මේ මිනිසුන්ගේ නිවනය, මේ දෙවියන්ගේ නිවනය, මේ බ්‍රහ්මයන්ගේ නිවනය, මේ අසවල් කල්පයේ

බුදුවරුන්ගේ නිවනය යනාදීන් එකිනෙක වෙන් කිරීමට කරුණු වන නිමිත්තක් නිවනෙහි නැත්තේ ය. එය හැම කල්හි ම එක් ධර්මයක් වශයෙන් ම පවත්නේ ය. කෙලෙසුන්ට ස්ථාන වන නිමිති නැති බැවින් නිව්‍යාණ ධාතුව අනිමිත්ත නම් වේ.

“පණ්හිත” යනු ආශාවට නමෙකි. නැති වීම සංස්කාරයන්ගේ ස්වභාවය ය. කොතෙක් ලබා ගත්තක් ලබන ලබන සංස්කාර නැති වී යන බැවින් සත්ත්වයා හට නැවත නැවත ලබා ගැනීමේ ආශාව ඇති වන්නේ ය. සංස්කාරයෝ නැවත නැවත ලැබීමේ ආශාව ඇති කරන්නෝ ය. ඒ ආශාව සකල දුඃඛයන්ට ම මූල ය. ආශා දුඃඛය ඇති කරන සංස්කාරයන්ගේ නිරෝධ ස්වභාවය වන නිව්‍යාණ ධාතුව දිරිමක් බිඳීමක් නැතිව, සැම කල්හි ම පවත්නා ධර්මයක් වන බැවින් නැවත නැවත ලැබීමේ ආශාව ඇති කරන්නක් නො වේ. ඒ ආශාව නිවනෙහි නැත. එබැවින් නිව්‍යාණ ධාතුව අප්පණ්හිත නම් වේ.

සුඤ්ඤත - අනිමිත්ත - අප්පණ්හිත යන මේවා ඒ ඒ ගුණ නිමිත්ත කොට නිවනට කියන නාමයෝ ය. නිවනට කියන තවත් බොහෝ නම් ඇත්තේ ය. ඒ නාමයන් අතුරෙන් අතිප්‍රසිද්ධ නාමය නිබ්බාන (නිව්‍යාණ) යන්න ය. එහි තේරුම තණ්හාවෙන් බැහැර වූ ධර්මය යනු යි. නිවන තණ්හාවට අසුවන්නේ නැත. නිවනෙහි ද තණ්හාව නැත. මේ නිව්‍යාණ විභාගය ය.

මෙතෙකින් විත්තය - වෛතසිකය - රූපය - නිව්‍යාණය යන පරමාර්ථ ධර්ම සතර ම එක්තරා ප්‍රමාණයකින් විස්තර කරන ලද්දේ ය.

මෙතෙකින් රූපය හා නිව්‍යාණය විස්තර කළ

ඡෂ්ඨ පරිච්ඡේදය නිමියේ ය.

සප්තම පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

සිත් එකුත් අනුව ය, වෛතසික දෙපනස ය, රූප අට විස්ස ය, නිවන ය යන මේ පරමාර්ථ ධර්ම එක සිය සැත්තැව ඒ ඒ ආකාර සමූහ වශයෙන් දක්වන බැවින් මේ සප්තම පරිච්ඡේදය සමුච්චය සම්පූර්ණ නම් වේ.

සමුච්චය සම්පූර්ණය: අකුශල සම්පූර්ණය - මිශ්‍රක සම්පූර්ණය - බෝධිපාක්ෂික සම්පූර්ණය - සඵ සම්පූර්ණය කියා කොටස් සතරකින් යුක්ත ය.

අකුශල සංග්‍රහය

ආශ්‍රවය - ඕසය - යෝගය - ග්‍රන්ථය - උපාදනය - නීවරණය - අනුශය - සංයෝජනය - ක්ලේශය කියා අකුශල සම්පූර්ණය කොටස් නවයකින් යුක්ත වන්නේ ය.

ආශ්‍රව

කාමාශ්‍රවය - භවාශ්‍රවය - දෘෂ්ට්‍යාශ්‍රවය - අවිද්‍යාශ්‍රවය යි ආශ්‍රව සතරෙකි.

රූප - ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍ර්ෂ්ටව්‍ය යන පඤ්ච කාමයන් ගැන ඇති ආශාව වූ ඖදරික ලෝභය කාමාශ්‍රව නම් වේ.

රූපාවචර - අරූපාවචර කුශලයන් ගැන හා ඒවායේ විපාක වශයෙන් ලැබෙන රූපාරූප භවයන් ගැන ද පවත්නා ආශාව භවාශ්‍රව

නම් වේ. කාමාශ්‍රව භවාශ්‍රව යන දෙකින් ම ගැනෙන්නේ ලෝභ වෛතසිකය ය.

දෘෂ්ටි සියල්ල ම දෘෂ්ට්‍යාශ්‍රව නම් වේ.

ධම්‍යන් ගේ සැබෑ තත්ත්වය වසන මෝභ වෛතසිකය අවිද්‍යාශ්‍රව නම් වේ.

ධම්‍ වගයේන ගන්නා කල්හි ආශ්‍රවය යි කියනුයේ ලෝභ - දිට්ඨි - මෝභ යන වෛතසික තුනට ය.

ද්‍රව්‍යයෙන් යුක්ත කොට සැලක ලා කලක් පල් කළ ජලයට ආසවය යි කියනු ලැබේ. පානය කළවුන් මත් කරවන ස්වභාවය ද ඒ ජලයෙහි ඇත්තේ ය. බොහෝ කල් පල් වූ නිසාත් මත් කරවන නිසාත් ආසවයට සමාන බැවින් ඉහත කී ලෝභාදී ධම්‍යන්ට “ආසව” යන නම කියනු ලැබේ. ඒ ලෝභාදී ධම්‍ තුන සංසාරයෙහි දීර්ඝ කාලයක් මුළුල්ලෙහි සත්ත්ව සන්තානයෙහි පල් වී ඇති බැවින් ද, සත්ත්වයන් මත් කරවන බැවින් ද ආසවයට සමාන ය.

තව ද වැගිරෙන දෙය ය, ගලා යන දෙයය යන අර්ථයෙන් ද ඒ ධර්මයන්ට “ආශ්‍රව” යන නම කියනු ලැබේ. වණයකින් සැරව වැගිරෙන්නාක් මෙන් වක්ෂුරාදී ද්වාරයන්ගෙන් ඒ ලෝභාදී ධර්ම වැගිරේ. ගෝත්‍රභූ චිත්තය තෙක් ඇති ලෞකික ධර්මයන් යට කොට ද, භවාශ්‍රව දක්වා ලෝකය යට කොට ද ඒ ධම්‍ ගලා යන්නේ ය.

මිස හා යෝග

කාමෝසය - භවෝසය - දිට්ඨෝසය - අවිජ්ජේසය යි මිස සතරෙකි.

කාම යෝගය-භව යෝගය-දිට්ඨි යෝගය-අවිජ්ජා යෝගය යි යෝග සතරෙකි.

කාමෝස - කාමයෝගාදිය ආශ්‍රවයන් අනුව තේරුම් ගත හැකි වනු ඇත. කෙත් - වතු - ගම් යට කොට ගලා යන්නා වූ මහා ජලස්කන්ධය 'ඕස' නම් වේ. හසුවුනු සත්ත්වයා ගිල්වා දැමීම, ඔහුට ලෙහෙසියෙන් ගැලවී යන්නට නො දීම ඕසයේ ස්වභාවය ය. ලෝහාදි ධර්ම තුන ද ගලා යන ජලස්කන්ධය මෙන් සත්ත්වයන් සංසාරයෙහි ගිල්වන බැවින් ද, ඒ ධර්ම සත්ත්ව සන්තානයෙහි ඇති තාක් ඔහුට ගැලවී යන්නට නො දෙන බැවින් ද, ජලස්කන්ධයක් වැනි නිසා "ඕසය" යි කියනු ලැබේ. සසර සයුරෙහි ගිල්වන සත්ත්වයනට සසර සයුරෙන් ගොඩවෙන්නට නො දෙන ධර්ම ඕසයෝ ය. ඒ ධර්මයෝ ම සත්ත්වයන් සංසාර වක්‍රයෙහි නැවත නැවත යොදවන බැවින් යෝග නම් වෙති. එක ම ධර්මයට මත් කරවීම් ආදි අර්ථවලින් "ආසවය" යි ද, සත්ත්වයන් සසර සයුරෙහි ගිල්වන බැවින් "ඕසය" යි ද, සංසාර වක්‍රයෙහි යොදවන බැවින් "යෝගය" යි ද කියනු ලැබේ.

ග්‍රන්ථ

අභිජ්ඣාකායගන්ථ - ව්‍යාපාද කායගන්ථ - සීලබ්බත පරාමාස කායගන්ථ - ඉදං සච්චාභිනිචේස කායගන්ථ කියා ග්‍රන්ථ සතරෙකි.

'අභිජ්ඣා' කායගන්ථ යනු ලෝභය ය. කාමරාග රූපරාග-අරූපරාග වශයෙන් පවත්නා සකල ලෝභය ම එයට ඇතුළත් වේ. 'ව්‍යාපාද කායගන්ථය' යනු අතේකාකාරයෙන් ඇති වන ද්වේෂය ය. 'සීලබ්බත පරාමාස කායගන්ථය' යනු සසර දුකින් මිදීමට කරුණු නො වන ගෝ - ශීල, ගෝ - ව්‍රතාදිය නිවන් මග යයි තදින් ගන්නා මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය ය. 'ඉදං සච්චාභිනිචේස කායගන්ථ' යනු සත්‍යය මෙය ම ය. අනික් සියල්ල බොරු ය කියා නිත්‍ය ආත්මයක් ඇත ය යනාදීන් වරදවා ගත් දෙයක් තදින් ම ගන්නා දෘෂ්ටිය ය.

සීලබ්බත පරාමාස - ඉදංසච්චාභිනිචේස යන දෙක ම ධර්ම වශයෙන් ගන්නා කල්හි එක ම දෘෂ්ටි වෛතසිකය ය. එබැවින් ලෝභය - ද්වේෂය - දෘෂ්ටිය යි ධර්ම වශයෙන් ග්‍රන්ථ තුනක් ම වන්නේ ය. මේ ධර්මයෝ තිදෙන සත්ත්වයා හට සංසාරයෙන් බැහැර විය නො හෙන පරිද්දෙන්, මරණින් මතු භව පරම්පරාව සිදී නො යන පරිද්දෙන්,

වර්තමාන භවය හා අනාගත භවය සම්බන්ධ කෙරෙහි. එබැවින් ඒ ධර්මයෝ ග්‍රන්ථ නම් වෙති.

උපාදාන

කාමුපාදනය - දිට්ඨුපාදනය - සීලබ්බකුපාදනය - අත්තවාදුපාදනය යි උපදන සතරෙකි.

ලෙහෙසියෙන් නො හරනා පරිදි යම් කිසිවක් තදින් අල්ලා ගන්නා ධර්මය උපාදන නම් වේ. රූපාදි කාම වස්තූන් තදින් ගන්නා වූ ලෝභය 'කාමුපදන' නම් වේ. මෙය සත්‍යය කියා තදින් ගන්නා වූ වැරදි මතය 'දිට්ඨුපදන' නම් වේ. නිවනට මාර්ග නො වන මිථ්‍යා ශීල - මිථ්‍යා චුතයන් නිවන් මග වශයෙන් වරදවා තදින් ගන්නා ස්වභාවය 'සීලබ්බකුපාදනය' ය. රූපාදිය ආත්ම වශයෙන් තදින් ගන්නා ස්වභාවය 'අත්තවාදුපාදනය' ය.

කාමුපාදනය යනු ලෝභ වෛතසිකය ය. ඉතිරි උපාදන තුන ම ධර්ම වශයෙන් එක ම දෘෂ්ටි වෛතසිකය ය. එබැවින් ධර්ම වශයෙන් ගන්නා කල්හි ලෝභය - දෘෂ්ටිය කියා උපාදන දෙකකි.

නිවරණ

කාමච්ඡන්ද නිවරණය, ව්‍යාපාද නිවරණය, ටීනමිද්ධ නිවරණය, උද්ධච්ච කුක්කුච්ච නිවරණය, විචිකිච්ඡා නිවරණය, අවිජ්ජා නිවරණය කියා නිවරණ සයෙකි.

සත්ත්ව සන්තානයෙහි ඇති නොවූ කුශලයන් ඇති නොවන ලෙසත්, ඇති වූ කුශලය නො පවත්නා ලෙසත් ආවරණය කරන, කුශලයට බාධා කරන ධර්මයෝ නිවරණ නම් වෙති.

බලවත් ලෝභය කාමච්ඡන්ද නිවරණය ය. ද්වේෂය ව්‍යාපාද නිවරණය ය. ටීනමිද්ධ නිවරණාදිය ඒ නම් වලින් දැක්වෙන වෛතසිකයෝ ය. අවිජ්ජා නිවරණය මෝහ වෛතසිකය ය.

ලෝභය - ද්වේෂය - ඒනය - මිද්ධය - උද්ධව්වය - කුක්කුච්චය - විචිකිච්ඡාවය - මෝහය කියා වෛතසික ධර්ම වශයෙන් නිවරණ අටක් වේ.

ඒන - මිද්ධ වෛතසික දෙක හා උද්ධව්ව - කුක්කුච්ච වෛතසික දෙකත් එක් එක් නිවරණය වශයෙන් දේශනය කර තිබෙන්නේ, කෘත්‍ය වශයෙන් හා උත්පත්ති හේතු වශයෙන් ද, විරුද්ධ ධර්මයන්ගේ වශයෙන් ද ඇති සමාන කම් නිසා ය. ඒන - මිද්ධ වෛතසික දෙකින් ම සිදු කරන්නේ සිත හැකිළවීම වූ එක ම කෘත්‍යය ය. උද්ධව්ව - කුක්කුච්ච වෛතසික දෙකින් ම සිදු කරන්නේ සිත වඤ්චල කිරීම ය. ඒන - මිද්ධ දෙකට ම හේතු වන්නේ අලස බව හා කය නො සොල්වන බව ය. උද්ධව්ව - කුක්කුච්ච දෙකට හේතු වන්නේ ඥාති ව්‍යසනාදිය ගැන කල්පනා කිරීම ය. ඒන - මිද්ධ දෙක වියඝියට විරුද්ධ ය. උද්ධව්ව - කුක්කුච්ච දෙක ශමථයට විරුද්ධය. මෙසේ ඇති සමානකම් නිසා ඒන - මිද්ධ දෙක එක් නිවරණයක් වශයෙන් ද, උද්ධව්ව - කුක්කුච්ච දෙක එක් නිවරණයක් වශයෙන් ද දේශනය කර ඇත්තේ ය.

2 වන පාඨම

අනුශය

කාමරාගානුසය - භවරාගානුසය - පටිඝානුසය - මානානුසය - දිට්ඨානුසය - විචිකිච්ඡානුසය - අවිජ්ජානුසය කියා අනුශයධර්ම සතෙකි.

කාරණයක් පැමිණි කල්හි නැඟී ආ හැකි පරිදි සත්ත්ව සන්තානයෙහි යටපත් වී පවත්නා කාමරාගාදීහු අනුශය නම් වෙති. වෙන් වෙන් වූ පරමාර්ථ ධර්ම වශයෙන් ඉපද නැති බැවින් ඒවා ඇති බව අප්‍රකට ය. ඇති බව ප්‍රකට වන්නේ කරුණක් ඇති වූ කල්හි ය.

අනුශය අවස්ථාවය - පරිව්‍යුස්ථාන අවස්ථාවය - ව්‍යතික්‍රමණ අවස්ථාවය” යි කාමරාගාදීන්ගේ අවස්ථා තුනක් ඇත්තේ ය.

ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානය උපදවා එහි බලයෙන් මතු නූපදනා පරිදි කාමරාගාදිය ප්‍රභාණය නො කළ පුද්ගලයන්ගේ සන්තානයෙහි කාමරාගාදිය ප්‍රකට ව නැත ද, ශෝභන ස්ත්‍රී පුරුෂයන් මුණ ගැසීම් ආදියෙන් මතු වී ආ හැකි සැටියට ඒවා යටපත් වී නිද ඉන්නාක් මෙන් පවත්නේ ය. කාමයන් ගෙන් සම්පූර්ණයෙන් ඇත් ව, වන ගත වී ධ්‍යාන උපදවා ගෙන සිටින මහ තවුසන්ට ද, සමහර අරමුණු මුණ ගැසීමෙන් කාම රාගය නැඟී ඒමෙන් ධ්‍යානයෙන් පිරිහෙන්නේ, ඒවා ඇති බව නො දැනෙන සැටියට සන්තානයෙහි යටපත් වී ඇති බැවිනි. කරුණක් ඇති වූ කල්හි නැග ආ හැකි සැටියට කාමරාගාදීන්ගේ යටපත් වී පවත්නා අවස්ථාව ‘අනුශය’ අවස්ථාව ය.

අනුශය අවස්ථාවෙහි පවත්නා කාමරාගාදිය ශෝභන ස්ත්‍රී - පුරුෂ රූප දර්ශනාදි කරුණක් ඇති වූ කල්හි මතු වන්නේ ය. නැඟී එන්නේ ය. නැඟී ඒම ය යි කියනුයේ ජවන චිත්තය හා එක් ව උත්පාදදි ක්ෂණත්‍රයට පැමිණීම ය. එසේ ජවන චිත්තය හා එක් ව උත්පාදදි ක්ෂණත්‍රයට පැමිණ සිටීම කාමරාගාදීන්ගේ ‘පරිව්‍යුස්ථාන’ අවස්ථාව ය.

සමහර විට නැග ආවා වූ කාමරාගාදිය එපමණින් ම සන්සිදී යන්නේය. සමහර විටක ඒවා එපමණින් සන්සිදී නො ගොස් කාය වාග් දේවාරයන්ට පැමිණ ක්‍රියාවෙහි යෙදෙන්නට වන්නේ ය. නැඟී සිටියා වූ කාමරාගාදිය අනුව වරද කිරීම, කාමරාගාදියේ ක්‍රියාකාරීභාවයට පැමිණීම ය. කාමරාගාදීන් ගේ ක්‍රියා කරන අවස්ථාව ‘ව්‍යතික්‍රමණ’ අවස්ථාව ය. ලෝභාදීන්ගේ මේ අවස්ථා තුනෙන් පළමු වන අනුශය අවස්ථාවේ සිටිනා ලෝභාදීහු අනුශය නම් වෙති. ඔවුහු ඒකාන්ත පරමාර්ථ ධර්මයෝ නො වෙති. පරමාර්ථ ධර්මයන් ගේ එක්තරා අවස්ථාවක් වන බැවින් පරමාර්ථ නො වන්නා හු ද නො වෙති.

කරුණක් ඇති වන විටෙක ඉපදිය හැකි පරිදි යටපත් වී පවත්නා කාම තණ්හාව කාම රාගානුසය නම්. එබඳු වූ රූපාරූප තණ්හාව භවරානුසය නම්. ද්වේෂය පටිඝානුසය නම්. මාන-දිට්ඨි-විචිකිච්ඡා වෛතසික මානානුසය දිට්ඨානුසය විචිකිච්ඡානුසය නම් වේ. මෝහය අවිජ්ජානුසය නම් වේ. මෙසේ අනුශය සතක් වුව ද කාමරාගානුසය

භවරාගානුසය යන දෙක එක ම ලෝභ වෛතසිකය වන බැවින් වෛතසික ධර්ම වශයෙන් ඇත්තේ අනුශය සයෙකි.

සංයෝජන

කාමරාග සංයෝජනය - රූපරාග සංයෝජනය - අරූපරාග සංයෝජනය - පටිස සංයෝජනය - මාන සංයෝජනය - දිට්ඨි සංයෝජනය - සීලබ්බතපරාමාස සංයෝජනය - විචිකිච්ඡා සංයෝජනය - උද්ධච්ච සංයෝජනය - අවිජ්ජා සංයෝජනය කියා සෞත්‍රාන්ත්‍රික ක්‍රමයෙන් සංයෝජන දශයෙකි.

කාමරාග සංයෝජනය - භවරාග සංයෝජනය - පටිස සංයෝජනය - මාන සංයෝජනය - දිට්ඨි සංයෝජනය - සීලබ්බතපරාමාස සංයෝජනය - විචිකිච්ඡා සංයෝජනය - ඉස්සා සංයෝජනය - මච්ඡරිය සංයෝජනය - අවිජ්ජා සංයෝජනය කියා අභිධර්ම ක්‍රමයෙන් සංයෝජන දශයෙකි.

සසර දුකින් මිදෙන්නට නො දී සත්ත්වයන් සංසාරයෙහි බැඳ තබන රැහැන් වන බැවින් මේ කාම රාගාදි ධර්මයෝ සංයෝජන නම් වෙති. ආශ්‍රවාදියෙහි භව නාමයෙන් දැක්වූ රූපාරූප තණ්හා දෙක මෙහි රූපරාග සංයෝජනය - අරූපරාග සංයෝජනය කියා දෙකක් කොට දක්වා තිබේ. කාමරාග සංයෝජන - රූපරාග සංයෝජන - අරූපරාග සංයෝජන යන මේ තුන ම ධර්ම වශයෙන් ගන්නා කල්හි එක ම ලෝභ වෛතසිකය ය. දිට්ඨි සංයෝජන - සීලබ්බතපරාමාස සංයෝජන යන දෙකින් ගැනෙන්නේ ද එක ම දෘෂ්ටි වෛතසිකය ය. එබැවින් වෛතසික ධර්ම වශයෙන් ඇත්තේ සංයෝජන නවයෙකි. ලෝභය - ද්වේෂය - මෝහය - දෘෂ්ටිය - මානය - විචිකිත්සාව - ඖද්ධතාය - ඊර්ෂ්‍යාව - මාත්සය්‍යය යන මේවා සංයෝජන නවය ය.

ක්ලේශ

ලෝභය - ද්වේෂය - මෝහය - මානය - දෘෂ්ටිය - විචිකිත්සාව - චීනය - උද්ධච්චය - අහිරිකය - අනොත්තප්පය කියා ක්ලේශ දශයෙකි.

සත්ත්ව සන්තානය දවන තවන ධර්මයෝ ය යන අර්ථයෙන් ද, කිලිටි කරන පහත් බවට පමුණුවන ධර්මයෝය යන අර්ථයෙන් ද ලෝභාදී දශය ක්ලේශ නම් වේ. මේ ධර්මයන්ගේ සැටි වෛතසික පරිච්ඡේදයෙහි දැක්වූ පරිද්දෙන් දැන යුතුය. මේ ධර්මයන් ගෙන් ද දවන තවන ස්වභාවය අධික ව ඇත්තේ ලෝභ - ද්වේෂ දෙකේ ය. කිලිටි කරන ස්වභාවය සියලලෙහි ම වෙනසක් නැති ව ඇති බව කිය යුතු ය.

කෙලෙස් එක් දහස් පන්සියය

කෙලෙස් එක් දහස් පන්සියය ගණන් ගන්නා ක්‍රමය මෙසේ ය. සිත් සියල්ල ආරම්භණ විජානන ලක්ෂණයෙන් සමාන බැවින් එක් ධර්මයක් වශයෙන් ගණන් ගනු ලැබේ. සිතය - වෛතසික දෙපනසය යන මේ ධර්ම රාශියට නාම ධර්ම තෙපනසය යි කියනු ලැබේ. නාම ධර්ම තෙපනසය, නිෂ්පන්නරූප අටළොසය, ලක්ෂණ රූප සතරය යන මේ ධර්ම පන් සැත්තැව ආධ්‍යාත්මික බාහ්‍ය වශයෙන් ද්විගුණ කළ කල්හි එකසිය පනසක් වේ. කෙලෙස් ඇති වන්නේ ඒ ධර්ම එකසිය පනස අරමුණු කොට ය. එබැවින් ඒ ධර්ම එකසිය පනස කෙලෙස් දශයෙන් වැඩි කරනු ලැබේ. එසේ කළ කල්හි එක් දහස් පන් සියයක් වේ. එයට කෙලෙස් එක් දහස් පන්සියය යි කියනු ලැබේ.

3 වන පාඩම

මිශ්‍රක සංග්‍රහය

හේතුය - ධ්‍යානාච්චය - මාර්ගාච්චය - ඉන්ද්‍රියය - බලය - අධිපතිය - ආහාරය යි මිශ්‍රක සංග්‍රහය ධර්ම කොටස් සතකින් යුක්ත ය. මෙයට මිශ්‍රක සංග්‍රහය යි කියනුයේ මෙහි දැක්වෙන ධර්ම කොට්ඨාසවල කුශලාකුශල දෙවර්ගය ම ඇති බැවිනි.

හේතු

ලෝභය - දෝසය - මෝහය - අලෝභය - අදෝසය - අමෝහය කියා හේතු සයෙකි. අමෝහ යනු ප්‍රඥ වෛතසිකය ය. හේතු ගැන තෘතීය පරිච්ඡේදයේ හේතු සංග්‍රහයෙහි කියා ඇත.

ධ්‍යානාචිත

විතක්කය - විචාරය - ජිතිය - ඒකග්ගතාවය - සෝමනස්සය - දෝමනස්සය - උපෙක්ඛාවය කියා ධ්‍යානාචිත සතෙකි.

සිත අරමුණට යොමු වන්නේ, අරමුණ කරා යන්නේ, අරමුණෙහි ගමන් කරන්නේ ධ්‍යානාචිතයන්ගේ බලයෙනි. ධ්‍යානාචිත වුවමනා නැත්තේ පඤ්චවිඤ්ඤාණයන්ට පමණෙකි. ඒ සිත්වලට ධ්‍යානාචිත වුවමනා නැත්තේ ප්‍රසාදයෙහි ගැටී ඇති අරමුණ ගනිමින් එහි ම උපදින නිසා ය. ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණය හැර සියලු ම, සිත්වල ධ්‍යානාචිත ලැබෙන්නේ ය. සෝමනස්ස - දෝමනස්ස - උපෙක්ඛා යන මේ තුනෙන් ම ගැනෙන්නේ එක ම වේදනා වෛතසිකය ය. එබැවින් වෛතසික ධර්ම වශයෙන් ඇත්තේ විතක්කය - විචාරය - ජිතිය - ඒකග්ගතාවය - වේදනාවය කියා ධ්‍යානාචිත පසෙකි. දෝමනස්සය අකුසල ධ්‍යානාචිතයෙකි. අනික්වා කුශලාකුශල දෙපක්ෂයට ම සාධාරණ ය.

මාර්ගාචිත

සම්මාදිට්ඨි සම්මාසංකල්ප සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්ත සම්මාආජීව සම්මාවායාම සම්මාසති සම්මාසමාධි මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඤ්ඤා මිච්ඡාවායාම මිච්ඡාසමාධි කියා මාර්ගාචිත දෙළොසෙකි.

මෙහි සම්මා දිට්ඨි යනු ප්‍රඥා වෛතසිකය ය. සම්මා සඤ්ඤා යනු විතර්ක වෛතසිකය ය. සම්මා වාචාදි තුන විරති වෛතසිකයෝ ය. සම්මා වායාම යනු වීයථී වෛතසිකය ය. සම්මා සති යනු සති වෛතසිකය ය. සම්මා සමාධි යනු ඒකග්ගතා වෛතසිකය ය. මිච්ඡාදිට්ඨි යනු අකුශල දිට්ඨි වෛතසිකය ය. මිච්ඡාසංකල්ප යනු අකුශල චිත්තයන්හි යෙදෙන විතර්ක වෛතසිකය ය. මිච්ඡා වායාම යනු අකුසල් සිත්වල යෙදෙන වීයථී වෛතසිකය ය. මිච්ඡා සමාධි යනු විචිකිච්ඡා සහගත සිත හැර ඉතිරි අකුශල චිත්තයන්හි ඒකග්ගතා වෛතසිකය ය. විචිකිච්ඡා සහගත සිත්හි ඒකග්ගතාව ඉන්ද්‍රිය - බල භාවයට ද නො පැමිණෙන බව මතක තබා ගත යුතු ය.

මෙහි විතක්ක - විරිය - ඒකග්ගතා යන චෛතසික තුන දෙනැන දෙනැන යෙදී ඇති බැවින් ධර්ම වශයෙන් ලැබෙන්නේ මාර්ගාඩග නවයෙකි. ප්‍රඥ - විතර්ක - සම්මා වාචා - සම්මාකම්මන්ත - සම්මා ආජීව - වීර්යී - සති - ඒකග්ගතා - දිට්ඨි යනු මාර්ගාඩග වන චෛතසික නවය ය.

සම්මා දිට්ඨි ආදී මේ ධර්මයෝ සමූහ සමූහ වී සිත දුර්ගතියට අභිමුඛ කොට අකුශල විෂයයෙහි ද, සුගතියට හා නිවනට අභිමුඛ කොට කුශල ක්‍රියා විෂයයෙහි ද ගමන් කරවති. දුර්ගති සුගති නිර්වාණයන්ට පමුණුවන මාර්ගයන්ගේ අඩග වීමෙන් සම්මා දිට්ඨි ආදිය මාර්ගාඩග නම් වෙති. මෙහි මාර්ග යයි කියනුයේ උපායට ය.

ප්‍රාණසාත කර්මයෙහි විතක්ක - විචාර - දෝමනස්ස - ඒකග්ගතා යන චතුර්විධික ධ්‍යානය ද, මිච්ඡාසඛිකප්ප - මිච්ඡාවායාම - මිච්ඡාසමාධි යන අඩග තුනෙන් යුක්ත වන මාර්ගය ද ලැබේ. මෙසේ සකල කුශලාකුශලයන් විෂයයෙහි ධ්‍යාන හා මාර්ග ලැබෙන සැටි ඒ ඒ සිත්වල යෙදෙන චෛතසිකයන් අනුව තේරුම් ගත යුතු ය.

4 වන පාඩම

ඉන්ද්‍රිය

වක්ඛුන්ද්‍රිය සෝතින්ද්‍රිය ඝානින්ද්‍රිය ජීවිතින්ද්‍රිය කායින්ද්‍රිය ඉත්ථින්ද්‍රිය පුරිසින්ද්‍රිය ජීවිතින්ද්‍රිය මනින්ද්‍රිය සුඛින්ද්‍රිය දුක්ඛින්ද්‍රිය සෝමනස්සින්ද්‍රිය දෝමනස්සින්ද්‍රිය උපෙක්ඛින්ද්‍රිය සද්ධින්ද්‍රිය විරියින්ද්‍රිය සතින්ද්‍රිය සමාධින්ද්‍රිය පඤ්ඤින්ද්‍රිය අනඤ්ඤාඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රිය අඤ්ඤින්ද්‍රිය අඤ්ඤානාවින්ද්‍රිය කියා ඉන්ද්‍රිය දෙවිස්සෙකි.

තමා හා සම්බන්ධ ධර්මයන් කෙරෙහි අධිපතිකම පවත්වන ධර්මයෝ ඉන්ද්‍රිය නම් වෙති. අධිපතිකම පැවැත්වීමය යනු තමාට අනුකූල කරවා ගැනීම ය. කියන ලද වක්ෂුරාදී ධර්මයෝ තමා හා සම්බන්ධ ධර්මයන් කෙරෙහි අධිපති කම් කරන බැවින් “ඉන්ද්‍රිය” නම් වෙති.

වක්ෂුර්විඥාන යනු වක්ෂු: ප්‍රසාද රූප ය. එය වක්ෂුර් විඥානයට අධිපති ය. වක්ෂුර් විඥානයට ඇතිවිය හැක්කේ වක්ෂු: ප්‍රසාදය අනුවය. වක්ෂු: ප්‍රසාදය බොහෝ දීප්තිමත් වන කල්හි එයට අනුව රූපය හොඳින් දක්නා වක්ෂුර් විඥානයක් ඇති වේ. වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ දීප්තිය අඩු වන හොත් එයට අනුව අරමුණ හොඳින් නො දක්නා වක්ෂුර් විඥානයක් ඇති වේ. ඇසේ දෝෂ ඇති කල්හි ඇති සැටියට නො පෙනී වස්තූන් කුඩා වී හෝ මහත් වී හෝ පැහැය වෙනස් වී හෝ පෙනෙන්නේ වක්ෂුර්විඥානය වක්ෂු: ප්‍රසාදයට අනුකූලව ඇති වන නිසා ය. වක්ෂුර් විඥානයට වක්ෂු: ප්‍රසාදයේ ස්වභාවය ඉක්මවා එයට අනුකූල නො වී ඇති විය නො හැකි ය. වක්ෂුර් විඥානය තමාට අනුකූල කරවන නිසා වක්ෂු: ප්‍රසාදය එක් ඉන්ද්‍රියයකි.

සෝතින්ද්‍රිය යනු ශ්‍රෝත්‍ර ප්‍රසාදය ය.

සානින්ද්‍රිය යනු ස්‍රාණ ප්‍රසාදය ය.

ජීවිතින්ද්‍රිය යනු ජීව්වා ප්‍රසාදය ය.

කායින්ද්‍රිය යනු කාය ප්‍රසාදය ය.

මේ ඉන්ද්‍රියයෝ සතර දෙන ද පිළිවෙළින් සෝත - සාන - ජීව්වා - කාය විඤ්ඤාණයන් කෙරෙහි අධිපති කම් කෙරෙති.

ඉත්ථීන්ද්‍රිය යනු ස්ත්‍රීභාව රූපය ය.

පුරිසින්ද්‍රිය යනු පුරුෂ භාව රූපය ය.

භාව රූප ස්ත්‍රී ආකාරය හා පුරුෂාකාරය ගැන්වීම් වශයෙන් සම්පූර්ණ රූපයට අධිපතිකම කෙරේ. ස්ත්‍රී පුරුෂය්නගේ අදහස්වල ද සිතිවිලිවල ද වෙනස් කමක් තිබේ. එයට හේතුවත් ස්ත්‍රී පුරුෂ ස්වභාව දෙක ම ය. එබැවින් සාමාන්‍යයෙන් පඤ්චස්කන්ධය කෙරෙහි ම භාව රූපයන්ගේ අධිපතිකම ඇති බව කිය යුතු ය.

ජීවිතින්ද්‍රිය, රූප - අරූප වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වේ. ජීවිතින්ද්‍රිය රූපය, රූප ජීවිතින්ද්‍රිය ය. ජීවිතින්ද්‍රිය වෛතසික ය, අරූප ජීවිතින්ද්‍රිය ය. ජීවිතින්ද්‍රිය රූපය කර්මජ රූපයන්ට ද, ජීවිතින්ද්‍රිය වෛතසිකය චිත්ත

වෛතසිකයන්ට ද අධිපති බව කෙරේ. ඒ අධිපති බව කිරීම පරම්පරාව විර කාලයක් පැවැත්වීම සම්බන්ධයෙනි.

මනින්ද්‍රිය යනු සිත ය. ආරම්මණ විජානන ය සම්බන්ධයෙන් තමා හා එක් ව උපදනා ධර්මයන් කෙරෙහි සිත අධිපති කම් කරනු ලැබේ.

සුඛින්ද්‍රිය - දුක්ඛින්ද්‍රිය - සෝමනස්සින්ද්‍රිය - දෝමනස්සින්ද්‍රිය - උපෙක්ඛින්ද්‍රිය යන මේ පස ධර්ම වශයෙන් එක ම වේදනා වෛතසිකය ය. එක ම වේදනා වෛතසිකය සුඛින්ද්‍රියාදි වශයෙන් ප්‍රභේදයට පැමිණෙන්නේ ආරම්මණ රසය විඳීමේ ආකාරයෙනි. සුඛ - දෝමනස්ස වේදනා දෙක ඉෂ්ටාකාරයෙන් ආරම්මණ රසය විඳී. දුක්ඛ දෝමනස්ස වේදනා දෙක අනිෂ්ටාකාරයෙන් ආරම්මණ රසය විඳී. උපේක්ෂා වේදනා මධයස්ථාකාරයෙන් ආරම්මණ රසය විඳී. සුඛ වේදනාදීහු ඒ ඒ ආකාරයෙන් ආරම්මණ රසය විඳීමෙහි සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ට අධිපති කම පවත්වති. 'සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයෝය' යි කියේ ඒ ඒ වේදනා හා බැඳී උපදනා විත්ත වෛතසිකයන්ට ය.

- සද්ධින්ද්‍රිය යනු ශ්‍රද්ධා වෛතසිකය ය.
- විරයිනද්‍රිය යනු වීර්යී වෛතසිකය ය.
- සතින්ද්‍රිය යනු ස්මෘති වෛතසිකය ය.
- සමාධින්ද්‍රිය යනු ඒකග්ගතා වෛතසිකය ය.

(විචිකිච්ඡා සහගත සිතේ ඒකාග්‍රතාව හැර ය.)

පඤ්ඤින්ද්‍රිය යනු ලෞකික සිත්වල ප්‍රඥාව ය.

මේ ධර්ම පසෙන් 'ශ්‍රද්ධාව' බුද්ධාදි වස්තූන්හි විශ්වාසය තැබීම සම්බන්ධයෙන් සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ට අධිපති වේ. 'වීර්යීය' ක්‍රියාවෙහි නො පසු බැසීම සම්බන්ධයෙන් ද, 'ස්මෘතිය' කළ යුක්ත ඉක්ම යා නො දීම සම්බන්ධයෙන් ද, 'සමාධිය' අරමුණෙහි මනාකොට පිහිටීම සම්බන්ධයෙන් ද, 'ප්‍රඥාව' අරමුණේ සැටි දැන ගැනීම සම්බන්ධයෙන් ද සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ට අධිපති කම් කරන්නේ ය.

‘අනාඤ්ඤානාඤ්ඤාස්සාමිතින්ද්‍රිය’ යනු සෝවාන් මාර්ග චිත්තයේ ප්‍රඥාව ය. ‘අනාඤ්ඤානාඤ්ඤාස්සාමිතින්ද්‍රිය’ යන ව-වනයේ තේරුම, ‘නොදන්නා ලද්ද දැනගන්නට ඕනෑය කියා උත්සාහ කරන්නහුගේ ඉන්ද්‍රිය’ ය යනුයි. පෙර කිසි කලෙක නො දත් වතුස්සත්‍ය ධර්මය හෝ නිවන දැන ගනිමිය යන උත්සාහයෙන් විදර්ශනා වඩන්නහුට ඒ උත්සාහය නිසා ඇති වන ඥානය වන බැවින් ප්‍රථම මාර්ග ඥානය අනාඤ්ඤානාඤ්ඤාස්සාමිතින්ද්‍රිය නම් වේ.

‘අඤ්ඤාන්ද්‍රිය’ යනු සෝවාන් ඵල චිත්තයේ පටන් අර්හත් මාර්ග චිත්තය දක්වා ඇති ලෝකෝත්තර සිත් සයෙහි ප්‍රඥාව ය. අඤ්ඤාන්ද්‍රිය යන වචනයේ තේරුම ‘දැන ගන්නා ඉන්ද්‍රිය’ යනු යි. සෝවාන් මාර්ගඥානයෙන් පෙර නො දන්නා ලද්ද දැන ගත්තේ වී නමුත් ක්ලේශ ප්‍රභාණ කෘත්‍යය නො නිමි බැවින් මේ ඥාන සයෙන් වරක් දැන ගන්නා ලද්ද ම නැවත නැවත බලනු ලැබේ.

‘අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය’ යනු අර්හත්ඵල චිත්තයේ ප්‍රඥාව ය. අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය යන්නෙහි තේරුම ‘දැන යුක්ත දැන අවසන් කළ තැනැත්තාගේ ඉන්ද්‍රිය’ යන්න යි.

මෙසේ ඉන්ද්‍රිය දෙවිස්සක් වතුදු ධර්ම වශයෙන් ගන්නා කල්හි වේදනා ඉන්ද්‍රිය පස එක ම වේදනා චෛතසිකය වන බැවින්ද, පඤ්ඤාන්ද්‍රියාදී අවසාන ඉන්ද්‍රිය සතර එක ම ප්‍රඥ චෛතසිකය වන බැවින් ද, එකක් වූ ජීවිතින්ද්‍රිය රූපාරූප වශයෙන් ධර්ම දෙකක් වන බැවින් ද ධර්ම වශයෙන් ඉන්ද්‍රිය ඇත්තේ සොළොසෙකි.

ප්‍රසාද රූප පස ය, භාව රූප දෙක ය, ජීවිත රූපය ය, ජීවිතින්ද්‍රිය චෛතසිකය ය, චිත්තය ය, වේදනාව ය, සද්ධා - චිරිය - සති - ඒකග්ගතා - පඤ්ඤා යන චෛතසික පස ය යන මේ ධර්මයෝ සොළොස් දෙන ඉන්ද්‍රිය ධර්මයෝ ය.

ඉන්ද්‍රිය දැන ගැනීමේ ප්‍රයෝජනය

පරමාර්ථ ධර්මයන් නො හඳුනන, ඒවායේ බලය ගැන දැනීම නැති අය ඉන්ද්‍රියයන්ගෙන් කෙරෙන වැඩ “අභ්‍යන්තරයෙහි පවත්නා

ආත්මයකින් කෙරෙන වැඩය” යි වරදවා තේරුම් ගනිති. “ඉන්ද්‍රියයන් ම හෝ ආත්මය” යි වරදවා සිතා ගනිති. ඉන්ද්‍රිය ධර්ම තේරුම් ගැනීම, ලෝකයා විසින් ඇති සැටියට සලකන ආත්මය නැති බව තේරුම් ගැනීමට උපකාර වේ. ආත්මයක් ඇතය යි මුළා වී සිටින ජනකාය ඉන් මිදවීම පිණිස තථාගතයන් වහන්සේ විසින් මේ ඉන්ද්‍රිය දෙවිස්ස වදාරා තිබේ.

5 වන පාඩම

බල

සද්ධාබලය විරියබලය සතිබලය සමාධිබලය පඤ්ඤබලය හිරිබලය ඔත්තප්පබලය අහිරිකබලය අනොත්තප්පබලය කියා බල ධර්ම නවයෙකි.

විරුද්ධ ධර්මයන් මර්දනය කරන බැවින් ද, විරුද්ධ ධර්මයන් විසින් නො සෙලවිය හැකි බැවින් ද ශ්‍රද්ධාදීහු බල නම් වෙති. දෘෂ්ටි - විචිකිත්සාදීහු ශ්‍රද්ධාවට විරුද්ධයෝ ය. ඒ ධර්මයන් විසින් සෙලවිය නො හෙන බැවින් ශ්‍රද්ධාව බලයෙකි. අලස බවින් කම්පා කළ නොහෙන බැවින් වීර්යීය බලයෙකි. අකුශල ධර්මයන් විසින් නො සෙලවිය හැකි බැවින් සතිය බලයෙකි. උද්ධච්චයෙන් නොසෙලවිය හැකි බැවින් සමාධිය බලයෙකි. සමාධිය යනු ඒකගතාව ය. මෝහයෙන් නොසෙලවිය හැකි බැවින් ප්‍රඥව බලයෙකි. අහිරිකයෙන් කම්පා කළ නො හෙන බැවින් හිරිය බලයෙකි. අනොත්තප්පයෙන් කම්පා කළ නො හෙන බැවින් ඔත්තප්පය බලයෙකි. හිරියෙන් කම්පා කළ නො හෙන බැවින් අහිරිකය බලයෙකි. ඔත්තප්පයෙන් කම්පා කළ නො හෙන බැවින් අනොත්තප්පය බලයෙකි. වීර්යී වෛතසිකය නො යෙදෙන සිත්වල බල ධර්ම නො ලැබේ.

අධිපති

ඡන්දධිපතිය චිත්තධිපතිය විරියධිපතිය වීමංසාධිපතිය කියා අධිපති ධර්ම සතරෙකි.

අන්‍යයන් තමන්ට අනුකූල කරවා ගන්නෝ, අන්‍යයන් තමන්ගේ කැමැත්තේ සැටියට හසුරුවන්නෝ අධිපතීහු ය. තමන් හා සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් තමාට අනුකූල කර ගන්නා ධර්මයන්ට ද අධිපතිය යි කියනු ලැබේ. ඡන්දදීහු තමන් හා සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන් තමන්ට අනුකූල කරවන්නෝ ය. එබැවින් ඒ ධර්මයෝ අධිපතීහු නම් වෙති.

ඡන්දධිපතිය යනු ද්විභේතුක ත්‍රිභේතුක ජවනයන්හි යෙදෙන ඡන්ද චෛතසිකය ය.

චිත්තධිපතිය යනු ද්විභේතුක ත්‍රිභේතුක ජවන චිත්තය ය.

විරියධිපතිය යනු ද්විභේතුක ත්‍රිභේතුක ජවනයන්හි යෙදෙන වීර්ය චෛතසිකය ය.

විමංසාධිපතිය යනු ප්‍රඥ චෛතසිකය ය. ඒක භේතුක අභේතුක ජවන චිත්තයන් හා ඒවායේ යෙදෙන වීර්යයන් අධිපති භාවයට නො පැමිණේ. ඡන්ද-ප්‍රඥ චෛතසික දෙක අභේතුක ඒකභේතුක ජවනයන්හි යෙදෙන්නේ ද නැත.

ඡන්ද-චිත්ත-විරිය-විමංස යන මේ සතර ම අධිපති ධර්ම වතුළු එක වරකදී අධිපති වන්නේ එයින් එක් ධර්මයක් පමණෙකි. සමහර සිතෙක ඡන්ද-විරිය-විමංස යන තුන ම යෙදේ. එහෙත් ඒ අවස්ථාවේදී චිත්තය අධිපති වෙතොත්, චෛතසික තුනෙන් එකකුළු අධිපති නො වේ. යම් කිසි අවස්ථාවක ඡන්දය අධිපති වේ නම්, ඒ අවස්ථාවේ චිත්ත-විරිය-විමංසයෝ අධිපති නො වෙති. විරිය - විමංසයන් අධිපති වන කල්හි ද එසේ ම ය.

ඉන්ද්‍රිය-අධිපති දෙපක්ෂයේ වෙනස ද තේරුම් ගත යුතු ය. ඉන්ද්‍රියයෝ ද අන්‍ය ධර්මයන් තමන්ට අනුකූල කරගන්නෝ ය. අධිපතීහු ද අන්‍ය ධර්මයන් තමන්ට අනුකූල කරගන්නෝ ය. ඒ දෙපක්ෂයෙන් ඉන්ද්‍රිය ධර්මයන් අධිපති කම් කරන්නේ තමන් විසින් සිදු කරන කෘත්‍ය විෂයෙහි පමණෙකි. එසේ කරන්නේ ද අධිපති ධර්මයට අනුකූල වෙමින්

ම ය. එබැවින් ඉන්ද්‍රියයෝ යටත් රජවරුන් වැනි ය. අධිපතීහු අධිරාජයන් වැනි ය.

ඡන්දධිපතිය යනු යම් කිසිවක් සිදු කිරීමේ බලවත් ඕනෑකම ය. ඕනෑකම ඇති නම්, නොකළ හැකි දෙයක් නැත කියා, ඡන්දය පෙරදැරි කරගත් තැනැත්තා හට ඕනෑ කරන දෙය සිදු කිරීම වශයෙන් ඔහුගේ අදහස අනුව ඡන්දය සහිත වූ කුසල් වූ හෝ අකුසල් වූ හෝ බොහෝ සිත් ඇති වන්නේ ය. එසේ ඇතිවන සිත් හා ඒවායේ යෙදෙන වෛතසික ද ඡන්දය අධිපති කොට ඇතිවන ධර්මයෝ ය. විත්තාදිය අධිපති වන සැටි ද මේ නයින් සලකා ගත යුතු ය.

ආහාර

කබලිංකාර ආහාරය, එස්ස ආහාරය, මනෝසඤ්චේතනා ආහාරය, විඤ්ඤුණ ආහාරය යි ආහාර සතරකි.

ආහාර යන වචනයේ තේරුම 'යම් කිසි එළයක් ඇති කරන හේතුවය' යනු යි. නොයෙක් දේ ඇති කරන හේතු බොහෝ ඇත්තේ ය. ඒ හේතූන් අතුරෙන් කබලිංකාරාහාරාදී සතර ආධ්‍යාත්මික සන්තානයට අයත් නාම රූපයන්ගේ ඇති වීමට හා පැවැත්මට විශේෂයෙන් හේතු වන බැවින් ඒවාට 'ආහාර' යන නාමය දී තිබේ.

කබලිංකාරාහාරය යනු අනුභව කරන ආහාරවල ඕජාව ය. එයින් ශරීරයෙහි ආහාරජ රූප ඇති කරනු ලැබේ. ඒ ඇටයක බලය ප්‍රධාන වන්නේ ගොයම් පැළය ඇති කිරීමට ය. ඇති වූ ගොයම් පැළයේ වැඩීමට හා මාස ගණනක් පැවැත්වීමට ප්‍රධාන හේතු වන්නේ පෝර හා වතුර ය. එමෙන් කබලිංකාරාහාරයෙන් ජීවත් වන සත්ත්වයනට කර්මය ප්‍රධාන වන්නේ ප්‍රතිසන්ධියේ දී රූප ඇති කිරීමට ය. ඉන් පසු සත්ත්වයාගේ වැඩීමට හා කලක් ජීවත් වීමටත් ප්‍රධාන වන්නේ සෘතු, ආහාර දෙක ය. කර්මජ රූප පරම්පරාව මරණය තෙක් පවත්නේ සෘතු ආහාරයන්ගේ අනුග්‍රහයෙනි. සෘතුවට ද තමාගේ කෘත්‍යය කළ හැකි වන්නේ ආහාරයේ උපකාරය ලැබෙන හොත් ය. එබැවින් සත්ත්වයාගේ වැඩීමට හා කලක්

ජීවත් වීමට ආහාරයාගේ උපස්තම්භනය ම ප්‍රධාන වේ. එබැවින් කබලිංකාරාහාරය විශේෂ හේතුවක් වශයෙන් වදුරා තිබේ.

එස්සාහාරය යනු එස්ස වෛතසිකය ය. එයින් වේදනාව ඇති කරනු ලැබේ. පක්ෂීහු ඔවුන් ගේ තුඩින් ආහාර ගෙන ජීවත් වෙති. තුඩ නැති වුව හොත් ආහාර ගැනීමට ක්‍රමයක් නැතිව ඔවුහු මැරෙන්නාහ. එමෙන් මේ සත්ත්වයෝ එස්සය නිසා ආරම්භණ රසය ලබා වේදනාවන් ඇතිවීමෙන් තණ්හාව ඇති කර ගෙන සංසාරය දික් කර ගනිති. එස්සයක් නැති නම් වේදනා තණ්හාවන්ට ඇතිවිය නොහී සංසාරය සිදී යන්නේ ය. සංසාර ප්‍රවෘත්තියට එස්සය ප්‍රධාන හේතුවක් වේ. එබැවින් එය ආහාර නාමයෙන් වදුරා තිබේ.

මනෝසඤ්චේතනා ආහාරය යනු කුශලාකුශල වේතනාව ය. එයින් කාම - රූප - අරූප යන භවත්‍රයෙහි ප්‍රතිසන්ධිය ඇති කරනු ලැබේ. පක්ෂීහු ගසින් ගසට පියාඹා ආහාර සපයා ගෙන ජීවත් වෙති. එමෙන් මේ සත්ත්වයෝ කර්ම බලයෙන් භවයෙන් භවයට යෙමින් සංසාරය පවත්වති. ඉදින් සත්ත්වයා නැවත නැවත භවයෙන් භවයට යවන කර්මය නැති නම් සංසාර ප්‍රවෘත්තිය නො වන්නේ ය. සංසාරය දිගින් දිගට නොසිදී පැවැත්මට කර්මය ද විශේෂ හේතුවකි. එබැවින් එයට ද ආහාර නාමය දී තිබේ.

විඤ්ඤාණාහාරය යනු චිත්තය ය. එයින් ප්‍රතිසන්ධියේ දී ස්පර්ශ වේදනාදී නාම ධර්මයන් හා කර්මඡරූප ඇති කරනු ලැබේ. ප්‍රවෘත්ති කාලයේ දී ද චිත්තඡ රූප හා වෛතසික ධර්ම එයින් ඇති කරනු ලැබේ. විඤ්ඤාණයක් නැති නම් නාමරූපයන් ඇති නො වී සංසාරය බිඳී යන්නේ ය. සංසාර ප්‍රවෘත්තියට විඤ්ඤාණය ද ප්‍රධාන හේතුවකි. එබැවින් එයට ද ආහාර නාමය දී තිබේ.

ආහාර සතරෙන් කබලිංකාරාහාරය රූපාහාරය ය. ඉතිරි තුන අරූපයෝ ය.

බෝධිපාක්ෂික සංග්‍රහය

බෝධි යනු ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානයට නමෙකි. ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානයට උපකාර වන ධර්මයෝ බෝධිපාක්ෂික නම් වෙති. 'සතිපට්ඨානය - සමාසක් ප්‍රධානය - සෘද්ධිපාදය - ඉන්ද්‍රියය - බලය - බෝධ්‍යාඛිගය - මාර්ගාඛිගය' යි බෝධිපාක්ෂික ධර්ම කොටස් සතෙකි. සතිපට්ඨාන සතරක් ද, සමාසක් ප්‍රධාන සතරක් ද සෘද්ධිපාද සතරක් ද, ඉන්ද්‍රිය පසක් ද, බල පසක් ද, බෝධ්‍යාඛිග සතක් ද, මාර්ගාඛිග අටක් ද වන බැවින් වෙන් වෙන් වශයෙන් බෝධිපාක්ෂික ධර්ම සත් තිසක් වේ.

සතිපට්ඨාන

කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානය,
වේදනානුපස්සනා සතිපට්ඨානය,
චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානය,
ධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානය යි

මෙසේ සතිපට්ඨාන සතරෙකි.

සිතට නානාරම්මණයන්හි විසිර යා නො හෙන ලෙස, කායාදී ආරම්මණයන්හි මනා කොට පිහිටන සතිය සතිපට්ඨාන නම් වේ. එය ධර්ම වශයෙන් එකක් වුව ද පිහිටන ස්ථාන වූ කායාදී ආරම්මණයන් ගේ වශයෙන් සතරක් කොට වදාරා තිබේ.

ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස දෙකේහි හා කේශාදී කාය කොට්ඨාසයන්හි ද පවත්වන සිතිය කායානුපස්සනා සතිපට්ඨාන නම් වේ.

නවාකාර වේදනාවන්හි පවත්වන සිතිය වේදනානුපස්සනා සතිපට්ඨාන නම් වේ.

සරාගාදී වශයෙන් සොළොස් ආකාර වන චිත්තයෙහි පවත්වන සිතිය චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨාන නම් වේ.

පඤ්චප්‍රභේද වූ නීවරණාදී ධර්මයන්හි පවත්වන සිහිය ධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨාන නම් වේ.

සමයක්ප්‍රධාන

උපන් අකුශලයන් ප්‍රභාණය පිණිස කරන ව්‍යායාමය,
නූපන් අකුශලයන් නූපදීම පිණිස කරන ව්‍යායාමය,
නූපන් කුශලයන් ඉපදීම පිණිස කරන ව්‍යායාමය,
උපන් කුශලයන් දියුණුවීම පිණිස කරන ව්‍යායාමය,

මෙසේ සමයක්ප්‍රධාන සතරකි.

“බොහෝ වෙහෙසීම නිසා ශරීරයේ ලේ සිඳි මස් වියළී ගොස් ඇටත් සමත් නහරත් ඉතිරි වන තත්ත්වයට පැමිණියත් ලෝකෝත්තර මාර්ගයට පැමිණීමට කරන මේ වීයඝීය නො නවත්වමි” ය කියා පවත්වන බලවත් වීයඝීය සමයක්ප්‍රධාන නම් වේ. ඒ වීයඝීය ධර්ම වශයෙන් එකක් වුව ද එයින් සිදුවන කෘත්‍යයන් අනුව සමයක් ප්‍රධාන සතරක් කොට වදාරා තිබේ.

තමා අතින් යම් පාප කර්මයක් කෙරී ඇති නම්, එබඳු පාපයක් නිවනට පැමිණීම දක්වා තමා අතින් නැව සිදු නො වනු සඳහා සිල් පිරිමෙහි හා ශමථ විදර්ශනා භාවනාවන්හි යෙදීමෙහි පවත්වන බලවත් වීයඝීය පළමු වන සමයක්ප්‍රධානය ය.

තමා අතින් සිදු වූ බවක් නො දන්නා වූ, අනුන් කරනු දැකීමෙන් ඇසීමෙන් හෝ බණ පොත්වලින් හෝ දූත ගන්නා ලද පාප කර්මයන් තමාගේ සන්තානයෙහි කිසි කලෙක ඇති නො වීම පිණිස, තමා අතින් ඒ පවිකම් නො කෙරෙනු පිණිස, සිල් පිරිමෙහි හා ශමථ විදර්ශනා භාවනාවන්හි යෙදීමෙහි ද පවත්වන වීයඝීය දෙවන සමයක් ප්‍රධානය ය.

කුශල ධර්මයන් අතුරෙන් එතෙක් තමාගේ සන්තානයෙහි ඇති නො වූ ශීල, ශමථ විදර්ශනා භාවනා කුශලයන් ඇති කර ගැනුම පිණිස කරන ව්‍යායාමය, තවත් ක්‍රමයකින් කියන හොත් සඵත විශුද්ධීන් අතුරෙන්

නොලැබූ විශුද්ධීන් ඇතිකර ගැනීම පිණිස පවත්වන වියඪය තුන් වන සමයක් ප්‍රධානය ය.

පෘථග්ජන පුද්ගලයා විසින් යම් ශීලාදි ගුණයක් ඇති කරගෙන ඇතත් කෙලෙසුන්ට වසග වීමෙන් හෝ භවාන්තරයකට පැමිණීමෙන් හෝ ඔහුගේ ඒ ගුණ පිරිහී යා හැකි ය. එසේ නොවනු පිණිස, ලෝකෝත්තර මාර්ගයට පැමිණ ඒ ගුණ ස්ථිර කර ගැනීම සඳහා කරන ව්‍යායාමය සතර වන සමයක් ප්‍රධානය ය.

සෘඪිපාද

- ඡන්දිද්ධිපාදය
- චිත්තිද්ධිපාදය
- චිරිසිද්ධිපාදය
- විමංසිද්ධිපාදය

මෙසේ සෘඪිපාද සතරෙකි.

සෘඪි යනු යම් කිසිවක සිද්ධිය ය. (හරියාම ය.) අනේකප්‍රකාර සෘද්ධි ඇත්තේ ය. ඒ සෘද්ධීන් අතුරෙන් මේ බෝධිපාක්ෂික ධර්ම කථාවෙහි සෘද්ධිය වශයෙන් ගැනෙන්නේ බුද්ධ ශාසනයෙහි භාවනාවෙන් උපදවන ධ්‍යානාභිඥ මාර්ග එල සඛ්ඛ්‍යාත මහද්ගත ලෝකෝත්තර ධර්ම සමූහය ය. සෘද්ධිපාදය යි කියනුයේ ඒ සෘද්ධීන්ට පැමිණීමට, ඒවා ලැබීමට ප්‍රධාන වශයෙන් උපකාර වන ඡන්ද, චිත්ත, චිරිය, විමංස යන මේ ධර්ම සතරට ය.

බුදු සස්තෙහි යෝග කමියෙන් හෙවත් භාවනා බලයෙන් උපදවන මහද්ගත ලෝකෝත්තර ධර්ම ඉපද වීමට ඉතා දුෂ්කර ය. දුබල වූ ඡන්දදියෙන් ඒවා නො ඉපදවිය හැකි ය. ඒවා ඉපදවිය හැක්කේ, මහත් වූ උපද්‍රවයකින් වුව ද නැති කළ නො හෙන, බලවත් වූ ඡන්දදියෙන් පමණෙකි. එබැවින් සෘද්ධිපාද වනුයේ අධිපති වීමෙන් බලවත් වූ ඡන්දදි ධර්ම සතර බව දැක යුතු ය.

ඉන්ද්‍රිය

සද්ධින්ද්‍රියය, විරිසින්ද්‍රියය, සතින්ද්‍රියය, සමාධින්ද්‍රියය, පඤ්ඤින්ද්‍රියය යි ඉන්ද්‍රිය පසෙකි. මේ ඉන්ද්‍රිය පස මිශ්‍රක සංග්‍රහයෙහි කියවුණු දෙවිසි ඉන්ද්‍රියන්හි ද කියවිණ. සාමාන්‍ය ශ්‍රද්ධාවය - භාවනාවෙන් දියුණු කළ ශ්‍රද්ධාවය යි ශ්‍රද්ධාව දෙ වැදැරුම් වේ. බෝධිපාක්ෂික ධර්ම විෂයෙහි ශ්‍රද්ධෙන්ද්‍රිය වශයෙන් ගැනෙන්නේ භාවනාවෙන් දියුණු කළ ශ්‍රද්ධාව ය. එසේ ම විරියෙන්ද්‍රියාදි වශයෙන් ගනු ලබන්නේ ද භාවනාවෙන් දියුණු කළ විරියෙන්ද්‍රියාදිය ය.

බල

සද්ධා බලය, විරිය බලය, සති බලය, සමාධි බලය, පඤ්ඤා බලය කියා බල ධර්ම ද පසෙකි. මිශ්‍රක සංග්‍රහයෙහි කියවුණු බලවල දී මේවා ද කියැවිණ. මේවායේ වෙනස ලෝකෝත්තර මාර්ගයට උපකාර විය හැකි තත්ත්වයට භාවනාවෙන් දියුණු කළ ශ්‍රද්ධාදිය වීම පමණෙකි.

7 වන පාඩම

බෝධ්‍යංග

- සති සම්බොජ්ඣානිකය
- ධම්මවිචය සම්බොජ්ඣානිකය
- විරිය සම්බොජ්ඣානිකය
- ජීති සම්බොජ්ඣානිකය
- පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣානිකය
- සමාධි සම්බොජ්ඣානිකය
- උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣානිකය

මෙසේ බෝධ්‍යංග සතෙකි.

ලෝකෝත්තර මාර්ගය ඇති වන අවස්ථාවෙහි එය හා බැඳී ඇති වන්නා වූ ස්මෘති ධර්මවිචයාදි මේ ධර්ම සත සිතෙහි හැකිලෙන බව සෙලවෙන බව යනාදි උපද්‍රවයන් දුරු කරමින් අඩුවක් නැතිව මනා කොට

සත්‍යාවබෝධය කිරීමට උපකාර වන බැවින් බෝධි නම් වේ. බෝධි නම් වූ ඒ ධර්ම සමූහයේ අඩිගයෝ (අවයවයෝ) බොජ්ඣංග නම් වෙති.

සති සම්බොජ්ඣංග යනු සතිපට්ඨානාදී නම් වලින් කියවුණු ස්මෘති වෛතසිකය ය. එය භාවනා කිරීමෙන් යෝගාවචරයාගේ සන්තානයෙහි ක්‍රමයෙන් වැඩි ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තය උපදනා අවස්ථාවෙහි එය හා බැඳී සත්‍යාවබෝධයට උපකාර වෙමින් උපදනේ ය.

ධම්මච්චය සම්බොජ්ඣංග යනු ප්‍රඥා වෛතසිකය ය. විදර්ශනාවට භූමි වන නාම රූප ධර්මයන් අනිත්‍යාදී වශයෙන් මනා කොට විභාග කරන බැවින් ඒ ප්‍රඥාව ධර්මච්චය නම් වේ. ඒ ප්‍රඥාව විදර්ශනාවට භූමිවන සංස්කාර විෂයෙහි ක්‍රමයෙන් වැඩි ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානය වන්නේ ය.

විරිය සම්බොජ්ඣංග යනු සමායක්ප්‍රධාන නාමයෙන් දැක්වුණු බලවත් වීර්යය ය. එය ද අනුක්‍රමයෙන් වැඩි කුශල ධර්මයන් විෂයෙහි පසුබැසීම හැකිලීම සිදු කරන ක්ලේශයන් දුරු කොට ලෝකෝත්තර මාර්ගක්ෂණයෙහි දී සත්‍යාවබෝධයට සහාය වේ.

පීති සම්බොජ්ඣංග යනු ප්‍රීති වෛතසිකය ය. එය ද විදර්ශනා භූමිය වන සංස්කාරයන් කෙරෙහි භාවනා වශයෙන් වැඩි කුශල ධර්මයන් කෙරෙහි නො සතුටු වන ස්වභාවය දුරු කොට භාවනා වශයෙන් ක්‍රමයෙන් වැඩි මාර්ගක්ෂණයෙහි සත්‍යාවබෝධයට සහාය වන්නේ ය.

පස්සඬි සම්බොජ්ඣංග යනු කාය - චිත්ත පස්සඳ්ධි දෙක ය. භාවනා කිරීමෙහි දී එය ක්‍රමයෙන් වැඩි සිතෙහි දූවෙන තැවෙන ස්වභාවය දුරු කොට ශාන්ත ශීතල ස්වභාවයට පමුණුවා ලෝකෝත්තර මාර්ගක්ෂණයේදී සත්‍යාවබෝධයට සහාය වන්නේ ය.

සමාධි සම්බොජ්ඣංග යනු ඒකග්ගතා වෛතසිකය ය. එය ද භාවනාවෙන් ක්‍රමයෙන් වැඩි සිතෙහි නො සන්සුන් බව දුරු කරමින් සත්‍යාවබෝධයට සහාය වන්නේ ය.

උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣ්ඣායන යනු තනුමජ්ඣන්තනා වෛතසිකය ය. එය ද භාවනාවෙන් ක්‍රමයෙන් වැඩි සිතෙහි හැකිලෙන සැලෙන ස්වභාවය සම්පූර්ණයෙන් දුරු කරමින් මාර්ගක්ෂණයෙහි දී සත්‍යාවබෝධයට සහාය වන්නේ ය.

මාර්ගාඩිග

සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්ඝප්ප සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්ත සම්මාආජීව සම්මාවායාම සම්මාසති සම්මා සමාධි යන මේ ධර්මයෝ අට දෙන මාර්ගාඩිග නම් වෙති.

ලෝකෝත්තර භාවයෙන් එක වර එක සිතක් හා බැඳී උපදනා වූ සම්මාදිට්ඨි ආදී මේ ධර්ම අටෙන් කෙලෙස් නැසීම හා නිවන් දැකීම සිදු කරනු ලැබේ. මාර්ගාඩිග යන මෙහි මාර්ග යනුවෙන් කියැවෙන්නේ, “උපාය” යන අර්ථය ය. එය කෙලෙස් නැසීමේ නිවන් දැකීමේ උපාය ය. අඩිග යනුවෙන් කියැවෙන්නේ “අවයවය” යන අර්ථය ය. කෙලෙස් නසන, නිවන් දැකින උපායේ අවයව (කොටස්) මාර්ගාඩිග නම් වේ. මේ ලෝකෝත්තර මාර්ගයෙහි තත්ත්ව සතරක් ඇත්තේ ය. ඒ තත්ත්වයන්ට පිළිවෙළින් සෝතාපත්ති මග්ග, සකදගාමිමග්ග, අනාගාමිමග්ග, අරහත්තමග්ග යන නම් කියනු ලැබේ. මාර්ගාඩිග අට මිශ්‍රක සංග්‍රහයෙහි කී පරිදි දත යුතු.

ප්‍රභේද වශයෙන් සත් තිසක් වන මේ බෝධිපාක්ෂික ධර්මයෝ පරමාර්ථ ධර්ම වශයෙන් ස්මෘතිය, විශ්චය, ඡන්දය, චිත්තය, ප්‍රඥාවය, ශ්‍රද්ධාවය, ඒකාග්‍රතාවය, ප්‍රීතිය, ප්‍රශ්‍රබ්ධිය, තනුමජ්ඣන්තනාවය, විතර්කය, සම්මා වාචාවය, සම්මා කම්මන්තය, සම්මා ආජීවය කියා තුදුසක් වන්නාහ.

මේ තුදුස් ධර්මයන් අතුරෙන් විතක්කය, පස්සද්ධිය, පීතිය, තනුමජ්ඣන්තනාවය, ඡන්දය, චිත්තය, විරති තුනය යන මේ ධර්ම නවය එක් එක් තැනක ම ආයේ ය. එක් ධර්මයක් වූ විරියය-සමාසක් ප්‍රධාන සතරය, විරියද්ධිපාදය, විරියන්ද්‍රිය, විරිය බලය, විරියසම්බොජ්ඣ්ඣාය, සම්මාවායාමය යි ස්ථාන නවයක එන්නේ ය. එක් ධර්මයක් වන සතිය -

සතිපට්ඨාන සතරය, සතින්ද්‍රියය, සති බලය, සති සම්බොජ්ඣ්‍යානුකූලය, සම්මා සතිය යි ස්ථාන අටක එන්නේ ය. ඒකග්ගතාව - සමාධිත්ද්‍රියය, සමාධි බලයය, සමාධි සම්බොජ්ඣ්‍යානුකූලය, සම්මා සමාධිය යි ස්ථාන සතරක එන්නේ ය. ප්‍රඥ වෛතසිකය - විමංසිද්ධිපාදය, පඤ්ඤන්ද්‍රියය, පඤ්ඤබලය ධම්මවිචය සම්බොජ්ඣ්‍යානුකූලය, සම්මා දිට්ඨිය යි ස්ථාන පසක එන්නේ ය. සද්ධිත්ද්‍රිය, සද්ධාබලය, යන ස්ථාන දෙකහි ශ්‍රද්ධා වෛතසිකය එන්නේ ය.

මේ බෝධිපාක්ෂික ධර්ම සියල්ල සියලු ම ලෝකෝත්තර සිත්වල සාමාන්‍යයෙන් ලැබෙන්නේ ය. ද්විතීයධ්‍යානාදි ලෝකෝත්තර සිත්වල ස්මමා සඛිකප්පය ද චතුර්ථධ්‍යාන පඤ්චමධ්‍යාන ලෝකෝත්තර සිත්වල සම්මා සඛිකප්ප, ජිති සම්බොජ්ඣ්‍යානුකූල යන දෙක ම ද නො ලැබෙන්නේ ය. ලෝකෝත්තර මාර්ගයට පැමිණීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් විශුද්ධීන් සම්පාදනය කිරීමේ දී ලෞකික සිත්වල ද සුදුසු පරිදි බෝධිපාක්ෂික ධර්මයෝ ලැබෙත්. ලෝකෝත්තර චිත්තයෙහි මෙන් ලෞකික චිත්තයන්හි බෝධිපාක්ෂික ධර්ම සියල්ල එකවර නො ලැබේ.

සර්ව සංග්‍රහය

8 වන පාඨම

පඤ්චස්කන්ධය

රූපස්කන්ධය වේදනාස්කන්ධය සංඥාස්කන්ධය සංස්කාරස්කන්ධය විඤ්ඤාස්කන්ධය යි ස්කන්ධ පසෙකි.

රූපස්කන්ධය යනු රූප පරිච්ඡේදයේ දැක්වුණු රූප විසි අටය. අතීතාදි වශයෙන් හේද වූ රූප සියල්ල රූපභාවයෙන් සිතින් එක් සමූහයක් වශයෙන් ගෙන සියල්ලට ම රූපස්කන්ධය යි කියනු ලැබේ. ස්කන්ධ යන වචනයේ තේරුම සමූහය යනුයි. රූප සමූහය රූපස්කන්ධය ය.

වේදනාස්කන්ධය යනු දෙපනස් වෛතසිකයන් ගෙන් එකක් වන වේදනා වෛතසිකය ය. අතීතාදි වශයෙන් අනේකාකාරයෙන් බෙදී ඇති

වේදනා සියල්ල වේදනා භාවයෙන් සිතින් එක් කොට සියල්ල ම වේදනා ස්කන්ධය යි කියනු ලැබේ.

සංඥාස්කන්ධය යනු සංඥා චෛතසිකය ය. අතීතාදී වශයෙන් අනේකප්‍රකාර වන සංඥා සියල්ල සංඥා භාවයෙන් සිතින් එක් කොට සියල්ලට සංඥාස්කන්ධ යයි කියනු ලැබේ.

සංස්කාරස්කන්ධ යනු වේදනා සංඥා දෙක හැර ඉතිරි චෛතසික පනස ය. අතීතාදී වශයෙන් අනේක ප්‍රකාර වන ඒ චෛතසික රාශිය සංස්කාර භාවයෙන් එක් සමූහයක් වශයෙන් සිතින් සලකා සංස්කාරස්කන්ධ යයි කියනු ලැබේ.

විඥානස්කන්ධය යනු එකුත් අනු චිත්තය ය. අතීතාදී වශයෙන් අනේකප්‍රකාර වන විඤ්ඤාණ රාශිය විඥාන වශයෙන් එක් සමූහයක් කොට විඥානස්කන්ධ යයි කියනු ලැබේ.

සතර පරමාර්ථයෙන් නිර්වාණය හැර ඉතිරි සියල්ල පඤ්චස්කන්ධයට අයත් ය. අතීතාදී වශයෙන් ප්‍රභේදයක් නැතිව එක ම ධර්මයක් ම පවත්නා බැවින් නිර්වාණ සමූහයක් නැත. එබැවින් එය ස්කන්ධ සංග්‍රහයට ඇතුළත් නො වේ.

සංස්කාර යන වචනය අර්ථ කීපයක යෙදේ. “අනිච්චා වන සංඛාරා” යන ගාථාවෙහි සංස්කාර යනුවෙන් කියැවෙන්නේ ප්‍රත්‍යයෙන් හටගත් දෙය ය. පඤ්චස්කන්ධයට අයත් සියල්ල ම ප්‍රත්‍යයෙන් හට ගන්නා ධර්ම වන බැවින් “අනිච්චා වන සංඛාරා” යන්නෙහි එන “සංඛාරා” ශබ්දයෙන් පඤ්චස්කන්ධය ම කියැවේ. සංස්කාරස්කන්ධය යි කියන තැන සංස්කාර නාමයෙන් ගැනෙන්නේ වේදනා සංඥාවන් නේ අන්‍ය වූ චෛතසික පනස ය. කරුණු අවුල් නො වීම පිණිස සංස්කාර යන වචනයෙන් කියැවෙන මේ අර්ථ දෙක මතක තබා ගත යුතු ය.

නාම රූප ධර්ම සමූහය රූප වේදනාදී වශයෙන් මෙසේ පස් කොටසකට බෙද තිබෙන්නේ ආත්ම සංඥාව දුරු කර ගැනීමට පහසු වීම පිණිස ය. ආත්ම සංඥාව රූපාදී පස් කොටසෙහි වෙන් වෙන් වශයෙන්

ඇති වේ. මම ලස්සනයි, මම උසයි, මිටිය, තරය යනාදීන් රූපයෙහි ආත්ම සංඥාව ඇති වේ. මම සැප විඳිමිය, දුක් විඳිමිය, සැප දුක් විඳින්නේ මාය යනාදීන් වේදනාව ආත්ම කොට ගනියි. මම අසවල් අසවල් දේ දැනිමිය, දන්නේ මාය කියා සැලකීම් වශයෙන් සංඥාව ආත්ම කොට ගනියි. දෙන්නේත් මාය, ගන්නේත් මාය, යන්නේත් මාය, ඇලුම් කරන්නේත් මාය, කිපෙන්නේත් මාය යනාදීන් සංස්කාරයන් ආත්ම කොට ගනියි. මම දැකිමිය, අසමිය යනාදීන් විඥනය ආත්ම කොට ගනියි. සාමාන්‍ය ජනයා එසේ ආත්ම වශයෙන් ගන්නා දේවල් රූපාදි ධර්මයන් බව තේරුම් ගත් කල්හි ආත්ම සංඥාව දුරු වේ. පඤ්චස්කන්ධය දැන ගැනීමේ ප්‍රයෝජනය ආත්ම සංඥාව දුරු කර ගත හැකි වීම ය.

උපාදනස්කන්ධ පස

රූපේපාදනස්කන්ධය, වේදනෝපාදනස්කන්ධය, සංඥෝපාදනස්කන්ධය, සංස්කාරෝපාදනස්කන්ධය, විඥනෝපාදනස්කන්ධය කියා උපාදනස්කන්ධ පසෙකි. රූපාදිය මගේ ය කියා ද මම ය කියා ද තදින් ගන්නා තෘෂ්ණා දෘෂ්ටි දෙක උපාදන නම් වේ. සම්පූර්ණ පඤ්චස්කන්ධය ම උපාදනයන් ගේ ගැන්මට හසු නො වේ. උපාදනයන්ගේ ගැන්මට හසු වන්නේ උපාදනයන්ගේ පැවැත්මට ස්ථාන වන්නේ ලෞකික ධර්මයන්ය. ලෝකෝත්තර ධර්ම උපාදනයන්ට හසු නොවේ. සසර දුකින් මිදීමට උපාදන නැති කළ යුතු ය. ඒවා නැති කළ හැක්කේ උපාදනයන් වැඩීමට ස්ථානවන රූපාරූප ධර්මයන් විදර්ශනා කිරීමෙනි. උපාදනයන්ට හසුවන නො වන ධර්ම දෙ කොටස ම පඤ්චස්කන්ධයට අයත් ය. විදර්ශනාවට ගත යුතු ධර්ම වෙන් කොට දැක්වීම සඳහා උපාදනස්කන්ධ පස වදාරා තිබේ.

රූපෝපාදනස්කන්ධය යනු අටවිසි රූපය ය. රූප ලෞකික බැවින් සියල්ල ම උපාදනයන්ට ස්ථාන වේ.

වේදනෝපාදනස්කන්ධය යනු ලෞකික සිත් අසු එකෙහි වේදනා චෛතසිකය ය.

සංඥෝපාදනස්කන්ධය යනු ලෞකික සිත් එක් අසුවෙහි සංඥ චෛතසිකය ය.

සංස්කාරෝපාදනස්කන්ධය යනු ලෞකික සිත්වල යෙදෙන ඉතිරි වෛතසික පනස ය.

විඥනෝපාදනස්කන්ධය යනු ලෞකික සිත් එක් අසුව ය.

9 වන පාඨම

ආයතන දොළොස

චක්ඛායතනය සෝතායතනය ඝානායතනය ජීවිභායතනය කායායතනය මනායතනය රූපායතනය සද්දයතනය ගන්ධායතනය රසායතනය ඓච්චිඛායතනය ධම්මායතනය කියා ආයතන දෙදොළොසකි.

චක්ඛායතනය යනු චක්ෂුෂ්‍ය ප්‍රසාදය ය. සෝත - ඝාන - ජීවිභා - කායාතනයෝ ද ඒ ඒ ප්‍රසාද රූපයෝ ය. මනායතනය යනු එකුත් අනු චිත්තය ය. රූපායතනය යනු වර්ණරූපය ය. සද්දයතනය යනු ශබ්ද රූපය ය. ගන්ධායතනය යනු ගන්ධ රූපය ය. රසායතනය යනු රස රූපය ය. ඓච්චිඛායතනය යනු පඨවි තේජෝ වායෝ යන භූතරූප තුන ය. ධම්මායතනය යනු වෛතසික දෙපනස ය, සුක්ෂ්ම රූප සොළොසය ය, නිර්වාණය යන මේවා ය.

මේ ආයතන දෙදොළොසෙන් චක්ඛායතනාදි සය ආධ්‍යාත්මිකායතන නම් වේ. රූපායතනාදි සය බාහිරායතන නම් වේ.

ආයතන නාමයෙන් දක්වා ඇත්තේ ද ස්කන්ධ නාමයෙන් දැක්වුණු පරමාර්ථ ධර්මයන් ම ය. වෙනස ආයතන විභාගයට නිර්වාණයත් ඇතුළු කර තිබීම පමණෙකි. පරමාර්ථ ධර්ම සමූහය ආයතන නාමයෙන් දෙදොළොසකට බෙද තිබෙන්නේ චිත්ත වෛතසිකයන්ගේ ක්‍රියා කිරීම අනුව ය. චක්ඛායතන රූපායතන දෙක්හි චක්ෂුද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. සෝතායතන සද්දයතන දෙක්හි සෝතද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. ඝානායතන ගන්ධායතන දෙක්හි ස්‍රාණද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. ජීවිභායතන රසායතන

දෙකින් ජීවිතාද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. කායායතන ඓතිහාසිකයතන දෙකින් කායද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. මනායතන ධම්මායතන දෙකින් මනෝද්වාරික චිත්ත වෛතසිකයෝ ක්‍රියා කරති. වක්ෂු: ප්‍රසාදදියට ආයතනය යි කියනුයේ චිත්ත වෛතසිකයන් ක්‍රියා කරන ස්ථානයෝ ය යන අර්ථයෙනි. චිත්ත වෛතසිකයන් ඉපද තම තමා අයත් කෘත්‍යයන් සිදු කරන ස්ථාන ආයතන නම් වේ.

ඇතැමෙක් දැනීම - රසවිඳීම - හැඳිනීම - සතුටුවීම - විරුද්ධවීම ආදී ක්‍රියා සිදුකරන නාම ධර්මයන් ආත්මය වශයෙන් තදින් ගෙන සිටිති. ස්කන්ධ ක්‍රමයෙන් විදර්ශනා කිරීමෙන් ඔවුන්ගේ සත්කාය - දෘෂ්ටිය දුරු නො වේ. ආයතන ක්‍රමයෙන් විදර්ශනා කිරීමෙන් ඔවුන්ගේ සත්කාය දෘෂ්ටිය දුරු වේ. එබැවින් ඔවුන් සඳහා මෙසේ පරමාර්ථ ධර්ම සමූහය ආයතන වශයෙන් දෙළොස් කොටසකට බෙද තිබේ.

ධාතු අටළොස

වක්ඛුධාතුවය සෝතධාතුවය ඝානධාතුවය ජීවිතා ධාතුවය කායධාතුවය රූපධාතුවය සද්දධාතුවය ගන්ධ ධාතුවය රසධාතුවය ඓතිහාසිකධාතුවය වක්ඛුචිඤ්ඤාණ ධාතුවය සෝතචිඤ්ඤාණ ධාතුවය ඝානචිඤ්ඤාණධාතුවය ජීවිතාචිඤ්ඤාණධාතුවය කායචිඤ්ඤාණධාතුවය මනෝ ධාතුවය මනෝචිඤ්ඤාණධාතුවය ධම්මධාතුවය යි ධාතු අටළොසෙකි.

ධාතු යන වචනයේ තේරුම සත්ත්වයකු නො වන, පුද්ගලයකු නො වන දෙය ය යනු යි. වක්ෂු: ප්‍රසාදය ම සත්ත්වයකු පුද්ගලයකු නො වන ස්වභාවයක් බැවින් වක්ඛුධාතු නම් වේ. සෝතධාතු ආදියත් ශ්‍රෝත්‍රාදී ප්‍රසාද රූපයෝ ම ය. වර්ණ රූපය ම සත්ත්ව පුද්ගල නො වීමෙන් රූපධාතු නම් වේ. සද්ද - ගන්ධ - රස - ඓතිහාසික ධාතුහු ද පිළිවෙළින් ශබ්ද - ගන්ධ - රස - ස්ප්‍රෂ්ටව්‍යයෝ ය. එක ම මනායතනය මෙහි ධාතු සතකට බෙද තිබේ.

සිත් අසුනවයෙන් වක්ඛු චිඤ්ඤාණ දෙක වක්ඛු චිඤ්ඤාණධාතුව ය. සෝත චිඤ්ඤාණ දෙක සෝත චිඤ්ඤාණධාතුව ය. ඝාන චිඤ්ඤාණ

දෙක සාන විඤ්ඤාණධාතුව ය. ජ්විහා විඤ්ඤාණ දෙක ජ්විහා විඤ්ඤාණධාතුව ය. කාය විඤ්ඤාණ දෙක කාය විඤ්ඤාණධාතුව ය. පඤ්චද්වාරාවච්ඡනය ය, සම්පට්ච්ඡන දෙක ය යන මේ සිත් තුන මනෝධාතුව ය. ඉතිරි සිත් සැත්තෑසය මනෝවිඤ්ඤාණ ධාතුව ය. වෛතසික දෙපනස ය. සුක්ෂ්මරූප සොළොස ය, නිර්වාණය යන මේවා ධර්ම ධාතුව ය.

ධාතු වශයෙන් අටළොසකට බෙදූ තිබෙන්නේ ද ආයතන වශයෙන් දෙළොසකට බෙදන ලද ධර්ම සමූහය ම ය. එකක් වූ මනායතනය ධාතු විභාගයේ දී වක්ඛුච්ඤ්ඤාණධාතු සෝතවිඤ්ඤාණධාතු සානවිඤ්ඤාණධාතු ජ්විහාවිඤ්ඤාණධාතු කායවිඤ්ඤාණධාතු මනෝ ධාතු මනෝවිඤ්ඤාණධාතු කියා සතකට බෙදූ තිබේ. ආයතන ධාතු දෙකොටසෙහි ඇති වෙනස එය ය. සමහරුන්ට විඤ්ඤාණයෙහි ආත්ම සංඥව තදින් ඇත්තේ ය. විඤ්ඤාණය පිළිබඳ විභාගයක් නැති ආයතන ක්‍රමයෙන් විදර්ශනා කිරීමෙන් ඔවුන්ගේ ආත්ම සංඥව දුරු නො වේ. එබැවින් විඤ්ඤාණයෙහි තදින් ආත්ම සංඥව ඇතියන් සඳහා ඔවුන්ගේ ආත්ම සංඥව දුරු කර ගැනීමට පහසු වනු සඳහා විඤ්ඤාණය වැඩිදුරටත් විභාග කොට දැක්වෙන මේ ධාතු විභාග දේශනය කර තිබේ.

10 වන පාඨම

චතුරායඝී සත්‍යය

දූඛායඝී සත්‍යය, දූඛ සමුදයායඝී සත්‍යය, දූඛ නිරෝධායඝී සත්‍යය, දූඛ නිරෝධගාමිනී ප්‍රතිපදයඝී සත්‍යය කියා ආයඝී සත්‍ය සතරෙකි.

ඒකාන්තයෙන් ඇති ඒ සැටියට ම වන අන් ආකාරයකින් නො වන දෙය සත්‍ය නම් වේ. සත්‍යය යි කීමෙන් පමණක් නො නවත්වා ආයඝී යන වචනය මූලට යොදා මේ සත්‍යයන්ට ආයඝී සත්‍යය යි නම් කර තිබෙන්නේ කරුණු කීපයක් නිසා ය. සමහර සත්‍යයක් එක් ආකාරයකින් සත්‍ය වතුදු නවත් ආකාරයකින් බලන කල්හි අසත්‍ය වේ. බුදුන් වහන්සේ විසින් වදාළ දූඛාදී සත්‍ය සතරෙහි කවර ආකාරයකින්වත් අසත්‍ය වීමක් නැත. ඒවා එසේ ම ය. කවර ආකාරයකින් වත් වෙනස් නො වන සත්‍යය, සත්‍යයන් අතුරෙන් උතුම් සත්‍ය වේ. මෙහි සත්‍යය යන වචනයට මූලින්

ආයතී යන වචනය යොදා ඇත්තේ මේ සත්‍යයන්ගේ උතුම් බව දැක්වීමට ය. උත්තම වූ සත්‍යය ආයතී සත්‍ය නම් වේ.

මේ සත්‍ය සතර ප්‍රකාශ කරන ලද්දේ බුදුන් වහන්සේ විසිනි. දෙවියන් සහිත ලෝකයා විසින් පුදනු ලබන බැවින් බුදුන් වහන්සේ ආයතී නම් වෙති. ආයතී වූ බුදුන් වහන්සේ විසින් දැක ලෝකයට ප්‍රකාශ කරන ලද ඒවා වන බැවින් මේ සත්‍යයෝ බුදුන් වහන්සේ ගේ ය. ආයතීයන් වහන්සේ ගේ සත්‍යයෝ ය යන අර්ථයෙන් මේවාට ආයතී සත්‍යයෝ යයි කියනු ලැබේ.

යමකු විසින් මේ සත්‍ය සතර ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගත්තේ නම් ඒ තැනැත්තා පෘථග්ජන භාවය ඉක්මවා ආයතී පුද්ගල භාවයට පැමිණේ. ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගත් තැනැත්තා ආයතී භාවයට පමුණුවන බැවින් ද මේ සත්‍යයන්ට ආර්ය සත්‍යය යි කියනු ලැබේ.

දූඛායතී සත්‍යය

ලෞකික සිත් එක් අසුව ය. ලෝභයෙන් අන්‍ය වූ වෛතසික එක් පනස ය, රූප අටවිස්ස ය යන මේ ධර්ම සමූහය දූඛ සත්‍යයට අයත් ය.

ඉපදීමේ දුකය, දිරීමේ දුකය, මරණ දුකය, ඤැති ව්‍යසනාදිය නිසා ශෝක කරන්නට - හඬන්නට සිදු වීමේ දුකය. ඤැති ව්‍යසනාදිය නිසා අධිකව සිත වෙහෙසීමේ දුකය, අප්‍රියයන් හා එක් වීමේ දුකය, ප්‍රියයන්ගෙන් වෙන් වීමේ දුකය, වුවමනා දැ නැති කමේ දුකය යන මේ සියල්ල ම ඇති වන්නේ ඒ සියල්ලට ම වස්තු වන්නේ දූඛ සත්‍යයට අයත් ය කී ධර්ම සමූහය ය. ඒ ධර්ම අතර ජාති - ජරා - මරණ යන මේ තුනෙන් මිදුණ එක ම ධර්මයකුදු නැත. එබැවින් ඒ ධර්ම සමූහය ඒකාන්තයෙන් ම දුක් ය. ඒකාන්තයෙන් දුක් වන නිසා ඒවාට දූඛ සත්‍යය යි කියනු ලැබේ.

තව ද දූඛ සත්‍යය යි කියන ලද ඒ සංස්කාර ධර්ම රාශියට ඇලුම් කර ගෙන සිටින තැනැත්තා සංස්කාර දූඛය - විපරිණාම දූඛය - දූඛ දූඛය යන මේ දුක් තුනෙන් පෙළෙන නිසා ද ඒ ධර්මයෝ ඒකාන්තයෙන් දුක් වෙති.

ඒ දුක් තුනෙන් සංස්කාර දූෂය යනු යම් කිසිවක් පළමුවෙන් ඇති කර ගැනීම සම්බන්ධයෙන් හා පවත්වා ගැනීම සම්බන්ධයෙන් ඇති වන දුක ය, මිනිස් ලොව මිනිසකු වශයෙන් ඉපදීමට යම් කිසි පිනක් තිබිය යුතු ය. පිනක් නැතිව මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධයක් නො ලැබිය හැකි ය. එබැවින් ලබනු කැමති තැනැත්තා විසින් එය සඳහා පින් කළ යුතු ය. පින් කරන්නට වීම මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධය සම්බන්ධයෙන් ඇති වන එක් දුකකි. පින් කළේ ද බොහෝ පව් කම් කළ හොත් එය නො ලැබේ. එබැවින් පවින් වැළකිය යුතු ය. පවින් වැළකී සිටීමත් පහසු කරුණක් නො වේ. පවින් වැළකී සිටින්නට වීමත් මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධය ඇති කර ගැනීම සම්බන්ධයෙන් ඇති එක් දුකකි. මිනිස් ලොව උපන් පසු මිනිස් ජීවිත ඉබේ රැකෙන්නේ නො වේ. එය නැසෙන්නට නො දී පවත්වා ගැනීමට ආහාර පාන සැපයීමටත් ආරක්ෂා කිරීමටත් බොහෝ වෙහෙසිය යුතු ය. ඒ වෙහෙසීම උපන් පසු දිවි පැවැත්වීම සම්බන්ධයෙන් ඇත්තා වූ දුක ය. ඒ සියල්ල මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධයෙන් ඇති කරන සංස්කාර දූෂය යි.

විපරිණාම දූෂය යනු ඇති වූ සංස්කාරයන් දිරායාමෙන් හා බිඳීයාමෙන් වන දුක ය. මේ මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධය කෙසේ පෝෂණය කළත් දිර දිරා වෙනස් වන්නේ ය. වුවමනා පමණට ආහාරාදිය නො ලැබීමෙන් හෝ වුවමනා පරිදි ප්‍රත්‍යයන් නො ලැබීමෙන් හෝ අන්කිසි අන්තරායකින් හෝ මරණයට පැමිණෙන්නට වීමෙන් එය විනාශ විය හැකිය. ආයුෂ්‍ය ගෙවීමෙන් කවද හෝ මරණයට පැමිණ එය සම්පූර්ණයෙන් විනාශ වන්නේ ය. එය කවර බලයකින් වත් නො වැලැක්විය හැකි ය. පඤ්චස්කන්ධය නැසී යා හැකි රෝගාදී කරුණු දුටු කල්හි එය රැක ගැනීමට බොහෝ වෙහෙසෙන්නට සිදු වන්නේ ය. විනාශ වීමේ නිමිති දුටු කල්හි මහත් වූ බියක් හා ශෝකයක් ද ඇති වේ. ඒ සියල්ල මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධය පිළිබඳ විපරිණාම දූෂය ය.

වරින් වර නොයෙක් කරුණෙන් ශරීරයේ නොයෙක් තැන් වල ඇති වන දූෂ වේදනා හා නොයෙක් කරුණෙන් ඇති වන මානසික දූෂ වේදනා දූෂ දූෂ නම් වේ. එක් ජීවිත කාලයකදී එබඳු දුක් බොහෝ ඇති වන්නේ ය. මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධයක් නැති නම් ඒ දුක් එකකුදු ඇති නො

වේ. එබැවින් ඒ දුක් සියල්ල ම මනුෂ්‍ය පඤ්චස්කන්ධයෙන් ම ඇති කරන ඒවා බව කිය යුතු ය. අන්‍ය පඤ්චස්කන්ධවලින් ද එසේ ම ඒ ත්‍රිවිධ දුඃඛය ඇති කරනු ලැබේ. ඉහත දුඃඛ සත්‍යයට අයත් යයි කී සංස්කාර සියල්ල ම ත්‍රිවිධ දුඃඛය නිසා ඒවාට ඇලුම් කරන තැනැත්තාට ඇති කර දෙන්නේ ය. එබැවින් ඒ සංස්කාර සමූහය සත්‍ය වූ දුක හෙවත් දුඃඛ සත්‍යය වන්නේ ය.

දුඃඛ සමුදයායඪී සත්‍යය

දුක් ඇති වීමේ සැබෑ හේතුව දුඃඛ සමුදයායඪී සත්‍ය නම් වේ. එනම් තණ්හාව ය. මෙහි අදහස් කරන තණ්හාව නම් පඤ්චස්කන්ධය හොඳ දෙයක් සැටියට, සැපය පවත්නා තැනක් සැටියට ගෙන එයට ඇලුම් කරන ස්වභාවය ය. අප්‍රහීණ භාවයෙන් ඒ තණ්හාව පවත්නා තාක් සත්ත්වයා ලැබූ පඤ්චස්කන්ධය පවත්වා ගැනීම සඳහාත් අනාගත පඤ්චස්කන්ධයන් ලබනු සඳහාත් ක්‍රියා කරන්නේ ය. කර්මය යි කියනුයේ ඒවාට ය. සත්ත්වයා කර්ම කරන තාක් ම ඔහුට නැවත නැවත පඤ්චස්කන්ධය ලැබෙන්නේ ය. පඤ්චස්කන්ධය ලැබෙනතාක් සත්ත්වයා කියන ලද දුක් තුනෙන් නො මිදෙන්නේ ය. එබැවින් ඒ තණ්හාව දුක් ඇති කිරීමේ සැබෑ හේතුව වශයෙන් කියනු ලැබේ.

දුඃඛ නිරෝධායඪී සත්‍යය

නිර්වාණය දුඃඛ නිරෝධායඪී සත්‍ය නම් වේ. පඤ්චස්කන්ධය යම් තාක් කල් පවතී නම් එතෙක් කියන ලද තුන් ආකාර දුඃඛය ද පවත්නේ ය. තුන් ආකාර දුඃඛය නො පවත්නේ පඤ්චස්කන්ධය නිවී ගිය කල්හි ය. එබැවින් පඤ්චස්කන්ධයාගේ නිරෝධය දුඃඛ නිරෝධායඪී සත්‍යය යි කියනු ලැබේ.

දුඃඛ නිරෝධගාමිනී ප්‍රතිපදයඪී සත්‍යය

ලෝකෝත්තර මාර්ග විත්තයෙහි ඇති වන සම්මා දිට්ඨි සම්මාසඛිකප්ප සම්මා වාචා සම්මා කම්මන්ත සම්මා ආජීව සම්මා වායාම සම්මා සති සම්මා සමාධි යන මාර්ගාඩන අට ඒ දුඃඛ නිරෝධ ගාමිනී ප්‍රතිපදයඪී සත්‍යය ය. තෘෂ්ණාව ඇති තාක් මේ දුක නැවත නැවත එන බැවින් දුකින් මිදීමේ එක ම මාර්ගය ඒ දුක් උපදවන තණ්හාව නැසීම ය. කියන ලද ලෝකෝත්තර මාර්ගය ඇති වන්නේ ඒ තෘෂ්ණාව නසමින් ය.

තණ්භාව නැසීමේ බලය ඇති එක ම දෙය ඒ අන්ටාඩ්ගික මාර්ගය ය. එබැවින් එයට දුෂ්කරෝධගාමීනීප්‍රතිපද ආයතී සත්‍යය යි කියනු ලැබේ. (මෙහි සෑම තැනක ම පඤ්චස්කන්ධය යි කියේ ලෞකික ධර්මයන්ට පමණක් බව ද සැලකිය යුතු ය.)

කොටින් චතුරායතී සත්‍යය

ලෞකික සිත් එක් අසුව ය, වෛතසික එක් පනස ය, රූප විසි අට ය යන මේවා දුෂ්ක සත්‍යය ය. තෘෂ්ණාව හෙවත් ලෝභ වෛතසිකය සමුදය සත්‍යය ය. නිවන නිරෝධ සත්‍යය ය. ලෝකෝත්තර කුසල් සිත් සතරෙහි යෙදෙන සම්මාදිට්ඨි ආදී මාර්ගාභිග අට මාර්ග සත්‍ය ය.

ලෝකෝත්තර කුසල්සිත් සතර ය, ඒවායේ යෙදෙන මාර්ගාභිග අටෙන් අන්‍ය වූ වෛතසිකයෝ ය. එල සිත් සතර හා ඒවායේ යෙදෙන වෛතසිකයෝ ය. යන මේ ධර්මයෝ සත්‍ය සඞ්ග්‍රහයට ඇතුළත් නො වෙති. චතුරායතී සත්‍යයට අයත් නො වෙති.

**මෙතෙකින් සමුච්චය සංග්‍රහ නම්වූ
සප්තම පරිච්ඡේදය නිමියේ ය.**

අෂ්ටම පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

ප්‍රත්‍යය කාණ්ඩය

දේව මනුෂ්‍යාදි සත්ත්ව සමූහය හා සියලු වස්තූන් සෑදෙන මූල ධාතු වන සිත් එකුත් අනුව ය, වෛතසික දෙපනස ය, රූප විසි අට ය යන පරමාර්ථ ධර්ම සමූහය ඉහත පරිච්ඡේද සතෙහි නොයෙක් ආකාරයෙන් විභාග කොට දක්වන ලද්දේ ය. දැන් ඔබ විසින් සෙවිය යුත්තේ ඒ පරමාර්ථ ධර්ම ඉබේ ම ඇති වෙන ඒවා ද? නැතහොත් යම් කිසි බලවතකු විසින් මවනවා ද? ඒවා ඇති වන්නේ කෙසේ ද? යන මේ කාරණය ය.

විත්ත වෛතසික රූප පරමාර්ථයේ නොයෙක් හේතූන් ගෙන් හට ගන්නෝ ය. එබැවින් ඒවාට සංස්කෘත ධර්ම යන නාමය ද සංස්කාර යන නාමය ද කියනු ලැබේ. නිර්වාණපරමාර්ථය ප්‍රත්‍යයෙන් හට ගන්නක් නො වේ. එබැවින් එයට අසඹිඛක ධාතුව ය යන නම කියනු ලැබේ.

සංස්කාර ධර්මයන් ඇති කරවන හේතූන්ට ප්‍රත්‍යය යන නාමය ද කියනු ලැබේ. ආයථි සත්‍ය ක්‍රමය ය, ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය ය, ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය ය කියා ක්‍රම තුනකින් බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් සංස්කාරයන්ගේ උත්පත්ති හේතූන් දේශනය කොට ඇත්තේ ය. එයින් ආයථි සත්‍ය ක්‍රමය ඉතා කෙටි ක්‍රමය ය. ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය මධ්‍යම ක්‍රමය ය. ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය විස්තර ක්‍රමය ය.

ආයථි සත්‍ය විභාගය සත් වන පරිච්ඡේදයෙහි කියවුණු බැවින් මේ ප්‍රත්‍යය කාණ්ඩයේ දී විස්තර කරන්නට ඇත්තේ ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය හා ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය ය.

අවිද්‍යාව ඇති කල්හි අවිද්‍යාව නිසා සංස්කාර හට ගන්නේ ය, සංස්කාර ඇති කල්හි ඒවා නිසා විඤ්ඤාණය හට ගන්නේ ය යනාදීන් ඒ ඒ ධර්මයන් ඇති නිසා තවත් ධර්මයන් හට ගැනීමෙන් සංසාරය නො සිඳී පවත්නා සැටි උගන්වන හේතු ඵල ක්‍රමය ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය ය. එය අභිධර්ම පිටකයේ විභඞ්ග ප්‍රකරණයෙහි දේශනය කොට තිබේ.

ප්‍රස්ථාන මහා ප්‍රකරණයෙහි දේශනය කොට ඇති හේතු ඵල ක්‍රමය ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය ය. ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද දේශනයෙහි අවිද්‍යාදිය නිසා සංස්කාරාදීන්ගේ ඇතිවීම පමණක් උගන්වනවා මිස, අවිද්‍යාවෙහි මේ මේ ශක්ති විශේෂ ඇත්තේ ය, ඒ ශක්ති අතුරෙන් අසවල් අසවල් ශක්තිවලින් අසවල් අසවල් ආකාර වලින් අවිද්‍යාව සංස්කාරයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙනවා ය නැතහොත් සංස්කාර උපදවනවා ය කියා උගැන්වීමක් නැත්තේ ය. ප්‍රස්ථානයෙහි වනාහි පරමාර්ථ වූ ද, පරමාර්ථ නො වූ සියලු ම ධර්මවල ඇති ප්‍රත්‍යය ශක්තීන් හා හේතු ආරම්භණාදී නොයෙක් ශක්තිවලින් ඒ ඒ ධර්ම ඒ ඒ ධර්මයන්ට ප්‍රත්‍යය යන ආකාරය උගන්වා ඇත්තේ ය. බුද්ධ ධර්මය පිළිබඳ අඞ්ග සම්පූර්ණ දැනුමක් ඇතිවන්නේ මේ ක්‍රම දෙකම උගෙනීමෙනි. මේ ක්‍රම දෙකින් කෙටි ක්‍රමය ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය ය. එබැවින් මෙහි පළමුවෙන් ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද ක්‍රමය විස්තර කරනු ලැබේ. එය උගන්නා තැනැත්තා හට පළමුවෙන්ම ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද දේශනා පාළිය පාඩම් කර ගෙන තිබීම ප්‍රයෝජනවත් ය. එය පාඩම් කර ගන්න. ඒ මෙසේ ය:-

පටිච්ච සමුත්පාද පාළිය

අවිජ්ජා පච්චයා සඞ්ඛාරා,
සඞ්ඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණං,
විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං,
නාමරූප පච්චයා සලායතනං,
සලායතන පච්චයා එස්සො,
එස්ස පච්චයා වේදනා,
වේදනා පච්චයා තණ්හා,
තණ්හා පච්චයා උපාදානං,
උපාදාන පච්චයා භවෝ,

හව පව්වයා ජාති,

ජාති පව්වයා ජරාමරණං සෝක පරිදේව දුක්ඛ දෝමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති.

එවමේතස්ස කේවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයෝ හෝති.

2 වන පාඨම

ප්‍රතිත්‍ය සමුත්පාද පාළියේ තේරුම

අවිද්‍යාව හේතු කොට සංස්කාරයෝ වෙති,
සංස්කාරයන් හේතු කොට විඤ්ඤාණය වේ,
විඤ්ඤාණය හේතු කොට නාම-රූපය වේ,
නාමරූපයන් හේතු කොට ඡායාතනය වේ,
ඡායාතනයන් හේතු කොට එස්සය වේ,
එස්සය හේතු කොට වේදනාව වේ,
වේදනාව හේතු කොට තණ්හාව වේ,
තණ්හාව හේතු කොට උපාදානය වේ,
උපාදානය හේතු කොට භවය වේ,
භවය හේතු කොට ජාතිය වේ,

ජාතිය හේතු කොට ජරාව මරණය ශෝකය පරිදේවය දුඃඛය දෙගුම්භසාය උපායාසය යන මේවා ඇති වේ.

මෙසේ මේ සකල දුඃඛස්කන්ධයාගේ හට ගැනීම වේ.

මෙතැන් පටන් පටිච්ච සමුත්පාදය දක්වන මේ වගන්ති පිළිවෙළින් විස්තර කරනු ලැබේ.

අවිජ්ජා පව්වයා සඞ්ඛාරා

අවිද්‍යාව හේතු කොට සංස්කාරයෝ වෙති.

මෙහි අවිද්‍යාව යනු දුක ය, දුක්ඇති වීමේ හේතුව ය, දුක් නිවීම ය, දුක් නිවීම වූ නිවනට පැමිණීමේ මාර්ගය ය යන කරුණු සතර වසන මෝහය ය.

සංස්කාරයෝ ය යනු ලෞකික කුශලාකුශල චේතනාවෝ ය. පුඤ්ඤභිසඬ්ඛාරය, අපුඤ්ඤභිසඬ්ඛාරය, ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරය කියා කුශලාකුශල චේතනා සමූහය තුන් කොටසකට බෙද තිබේ. කාමාවචර කුශල චේතනා අට හා රූපාවචර කුශල චේතනා පස පුඤ්ඤභිසඬ්ඛාර නම් වේ. අකුසල චේතනා දෙළොස අපුඤ්ඤභිසංධාර නම් වේ. අරූපාවචර කුශල චේතනා සතර ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාර නම් වේ. බලවත් සමාධියෙන් යුක්ත වන අරූපාවචර කුශලය ලෙහෙසියෙන් නො සෙලවෙන බැවින් එයට ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරය යි කියනු ලැබේ. කායසඬ්ඛාර - වච්චසඬ්ඛාර - චිත්තසඬ්ඛාර කියා ද සඬ්ඛාරය ත්‍රිවිධවේ.

අවිද්‍යාව ඇති තැනැත්තා දුඃඛස්කන්ධයක් වූ මේ සංසාරය සැපයකැ යි වරදවා තේරුම් ගෙන, ආත්ම භාවය පවත්වා ගැනීම සඳහා ද, පිනවීම සඳහා ද, නොයෙක් පව් කම් කරන්නේ ය. මතු භවයෙහි සැප සඳහා පින් කම් කරන්නේ ය. අවිද්‍යාව නැති නම් ඒ පින් පව් නො කෙරෙන්නේ ය. එබැවින් අවිද්‍යාව හේතු කොට සංස්කාර ඇති වෙතැයි කියනු ලැබේ.

මේ පරමාර්ථ ධර්මයන් අතර එක ම හේතුවකින් ඇති වන සංස්කාරයක් නැත්තේ ය. කවරක් වුව ද ඇති වන්නේ හේතු බොහෝ ගණනකිනි. මේ පටිච්ච සමුප්පාදයෙහි සංස්කාරයන්ගේ හේතුව වශයෙන් අවිද්‍යාව නමැති එක් ධර්මයක් පමණක් දක්වා ඇත්තේ ප්‍රධාන හේතුව දැක්වීම් වශයෙනි. අනික් තැන්වල ද එක් එක් හේතුවක් ම දක්වා ඇත්තේ ප්‍රධාන හේතුව දැක්වීම් වශයෙන් ම ය.

ඒකාන්තයෙන් අකුශලයක් වන මෝහයෙන් එයට විරුද්ධ දෙයක් වන කුශලය කෙසේ ඇති විය හැකි ද? යන ප්‍රශ්නය මෙහි මතු විය හැකිය. හේතු එල දෙක සමවිය යුතුය කියා නීතියක් නැත. දුගඳ වූ ද, දුර්වර්ණ වූ ද මඩින්: සුවඳ වූ ද, වර්ණවත් වූ ද පද්මය හට ගන්නේ ය. ඉතා

පැහැපත් වූ ගින්නෙන් දුර්වර්ණ වූ දුම හට ගන්නේ ය. එබැවින් කුශලයට විරුද්ධ වූ අකුශලයෙන් කුසල් ද ඇති විය හැකි බව පිළිගත යුතු ය.

සංඛාර පච්චයා විඤ්ඤාණං

සංස්කාරයන් හේතු කොට විඤ්ඤාණය වේ.

ලෞකික විපාක සිත් දෙතිස සංස්කාරයන් හේතු කොට ඇති වන විඤ්ඤාණය ය. ලෝකෝත්තර විපාක මෙහි නො ගනු ලැබේ. ලෞකික විපාක ද, ප්‍රතිසන්ධි විපාක - ප්‍රචාන්ති විපාක වශයෙන් දෙ කොටසකි. සංස්කාරයන් අතුරෙන් උද්ධච්ච සහගත චේතනාව ප්‍රතිසන්ධි විපාකයන්ට ප්‍රත්‍යය නො වේ. අභිඥ චේතනාව එක ම විපාක විඤ්ඤාණයකට ද ප්‍රත්‍යය නො වේ. උද්ධච්ච සහගත චේතනාව ප්‍රතිසන්ධි විපාක නො දෙන බව පස්වන පරිච්ඡේදයේ කියා ඇත. අභිඥ චේතනාව ඔබට දත හැකි වන්නේ කර්මස්ථාන කාණ්ඩයෙන් ය.

සංස්කාරයන් හේතු කොට විපාක විඤ්ඤාණයන් ඇති වීම ගැඹුරු කරුණෙකි. කර්මයක් නැතිව මේ විපාක විඤ්ඤාණයන් ඇති වන්නේ නම්, හැම විපාක විඤ්ඤාණයක් ම සැම දෙනාට ම ඇති විය යුතු ය. ඒ ඒ කර්ම කළවුන්ට මිස, අන්‍යයන්ට ඒ ඒ කර්මයන් සම්බන්ධ විපාක විඤ්ඤාණ ඇති නො වේ. කර්මයක් නැතහොත් විපාක විඤ්ඤාණයක් ඇති නො වන බව එයින් තේරුම් ගත යුතු ය. කර්මය ඇති කල්හි ම විපාක විඤ්ඤාණයන් ඇති වන බැවින් කර්මය විපාක විඤ්ඤාණයන්ට ප්‍රත්‍යය වන බව දත හැකි ය.

විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං

විඤ්ඤාණය හේතු කොට නාමරූපය වේ.

විඤන ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නා නාමයෝ නම් ඒ ඒ විඤ්ඤාණයන් හා බැඳී උපදනා චෛතසිකයෝ ය. චෛතසික දෙපනස ය, කර්මාදි ප්‍රත්‍යය සතරෙන් හට ගත් නාම රූපයෝ ය යන මේවා විඤන ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නා නාමරූපයෝ ය. ඒ ඒ විඤ්ඤාණයන් නිසා හට ගත හැකි නාම-රූප වෙන් වශයෙන් ඉහත පරිච්ඡේදවලදී කියවුණු කරුණු අනුව තේරුම් ගත යුතු ය.

සංස්කාර ප්‍රත්‍යයෙන් ඇති වන්නේ විපාක විඤ්ඤාණයන් පමණෙකි. කුශලාකුශල ක්‍රියා විඤ්ඤාණයේ ද නාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වෙති. එබැවින් සංස්කාර ප්‍රත්‍යයෙන් ඇති වන විඤ්ඤාණය විපාක විඤ්ඤාණය වශයෙන් ද, නාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වන විඤ්ඤාණය, විපාක අවිපාක විඤ්ඤාණ සියල්ල ම බව ද දත යුතු ය.

ප්‍රතිසන්ධි විඤ්ඤාණය ප්‍රත්‍යය වන්නේ නාමයන්ට හා කර්මජ රූපයන්ට පමණෙකි. ප්‍රවෘත්ති විඤ්ඤාණය නාමයන්ට හා සියලු ම රූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වේ.

විඤ්ඤාණ ප්‍රත්‍යයෙන් නාම-රූප හට ගැනීම හව අනුව තේරුම් ගත යුතු ය. කාම-රූප හව දෙකේ විඤ්ඤාණ ප්‍රත්‍යයෙන් නාම-රූප දෙක ම ඇති වේ. අරූප හවයෙහි විඤ්ඤාණ ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නේ නාම පමණෙකි. අසංඥ හවයෙහි විඤ්ඤාණ නැත්තේ ය. එහි අතීත හවයට අයත් කර්ම විඤ්ඤාණයේ බලයෙන් රූප පමණක් ඇති වේ.

විඤ්ඤාණ පහළ නුච්චහොත් නාම රූපයන්ගේ පහළ වීමක් නො වුවහොත් ය. එයින් නාම-රූපයන්ගේ පහළ වීම විඤ්ඤාණය නිසා වන්නක් බව දත හැකි ය. ගින්න හටගන්නා කල්හි එයින් ආලෝකය ඇතිවන්නාක් මෙන් විඤ්ඤාණය හටගන්නා කල්හි එයින් නාම රූප ද ඇති වීම දත යුතු ය.

නාමරූප පව්වයා සලායතනං

නාමරූප හේතු කොට සධායතනය වේ.

ආයතන දෙළොසක් ඇති බව ඉහත කියා ඇත. ඒ ආයතන දෙළොසින් මෙහි ගැනෙන්නේ චක්ඛායතන - සෝතායතන - ඝානායතන - ජීවිහායතන - කායායතන - මනායතන යන මේ ආයතන සය ය.

නාම යන වචනයෙන් චිත්තය - චෛතසිකය - නිර්වාණය යන පරමාර්ථ ධර්ම තුන ම කියැවේ. මෙහි නාම යනුවෙන් ගැනෙන්නේ චෛතසික දෙපනස ය. රූප යනුවෙන් ගැනෙන්නේ එක් එක්

සන්තානයකට අයත් මහාභූත සතර ය-වස්තුරූප හය ය-ඡ්විතින්ද්‍රිය රූපය ය යන මේ එකොළොස ය. සමහර පොතක ආහාර රූපයක් සමග රූප දෙළොසක් ගෙන තිබේ.

නාම රූප ප්‍රත්‍යයෙන් ඡධායතන ඇති වීමත් විභාග කොට දන යුත්තකි. අරූප භූමියෙහි රූප නැති බැවින් නාමය පමණක් ප්‍රත්‍යය වීමෙන් එහි මනායතනය පමණක් රැකී වේ. කාම භූමියෙහි නාම - රූප දෙක ම ප්‍රත්‍යය වීමෙන් ආයතන සය ම පහළ වේ. රූප භූමියෙහි නාම - රූප දෙක ම ප්‍රත්‍යය වී චක්ඛායතන - සෝතායතන - මනායතන යන ආයතන තුන පහළ වේ. අසඤ භූමියෙහි මේ ආයතන සයෙන් එකකුදු පහළ නො වේ. ඡධායතනයට ම අයත් වන චක්ඡුරාදි වස්තුරූප පස, මෙහි ප්‍රත්‍යය කොට්ඨාසයට ගැනෙන්නේ, වස්තු රූප නිසා මනායතනය පහළ වන බැවිනි. ඡධායතනයත් පහළ වීම නාම රූපයන්ගේ දියුණුව ම ය. කුඩා ඇටිටි ගෙඩියෙහි කටුවක් ද, මදයක් ද, වතුර ද නැත. එය වැඩෙන කල්හි ඒවා ඇති වේ. නාම රූපයන්ගේ ඡධායතන ඇති වීමත් එමෙන් දන යුතු ය.

3 වන පාඩම

සළායතන පච්චයා එස්සෝ

ඡධායතනය හේතු කොට එස්සය වේ.

මෙහි එස්ස යනු එස්ස චෛතසිකය ය. එය චක්ඛු සම්ඵස්සය - සෝත සම්ඵස්සය - ඝාන සම්ඵස්සය - ඡ්විතා සම්ඵස්සය - කාය සම්ඵස්සය - මනෝ සම්ඵස්සය කියා සවැදැරුම් වේ. ඡධායතනය නිසා එස්සය ඇති වේ යි කීමෙන් ආයතන සයෙන් ම එස්ස සය ම ඇති වේ ය කියා හෝ එක් එක් ආයතනයකින් එස්ස සය බැගින් ඇති වේය කියා හෝ නො ගත යුතු ය. චක්ඛායතනයෙන් ඇති වන්නේ චක්ඛු සම්ඵස්සය පමණෙකි. සෝතාදි එක් එක් ආයතනයකින් ඇති වන්නේ ද සෝත සම්ඵස්සාදි එක් එක් එස්සයක් පමණෙකි. අරූප ලෝකයෙහි ඇති වන්නේ මනෝ සම්ඵස්සය පමණෙකි. රූප ලෝකයෙහි ඇති වන්නේ එස්ස තුනෙකි. කාම ලෝකයේ එස්ස සය ම ඇති වේ.

ආධ්‍යාත්මිකායතන සය ඇති කල්හි කවර කලෙක හෝ බාහිරායතනයන් හා ගැටීම් සිදුවේ. ආධ්‍යාත්මික ආයතන නැති නම් ඒ ගැටීම් කවදවත් සිදු නො වේ. එබැවින් ආයතන සය තිබීම එස්සය ඇති වීමේ කාරණය වේ.

එස්ස පව්වයා වේදනා.

එස්සය හේතු කොට වේදනාව වේ.

එස්සය සර්වචිත්තසාධාරණ වෛතසිකයක් බැවින් සියලු ම සිත්වල ඇත්තේ ය. ඒ සියල්ල ම වේදනාවන්ට ද ප්‍රත්‍යය වන්නේ ය. එහෙත් මේ පටිච්ච සමුප්පාද කථාවෙහි ගනු ලබන්නේ දෙතිස් ලෞකික විපාක චිත්තයන්හි ඇති එස්සය පමණෙකි. වේදනාව ද සෑම සිතක ම ඇතියක් නමුත් මෙහි ගනු ලබන්නේ ලෞකික විපාක වේදනා දෙතිස පමණෙකි.

එස්සයක් වුවහොත් වේදනාවක් ද ඇති වන්නේ ය. එස්සය නො වුව හොත් කවර කලෙකවත් වේදනාවක් ඇති නො වන්නේ ය. වේදනාවක් ඇති වීමට එස්සය විය යුතු ම ය. එබැවින් එස්සය හේතු කොට වේදනාව වේය යි කියනු ලැබේ.

වේදනා පව්වයා තණ්හා

වේදනාව හේතු කොට තණ්හාව වේ.

මෙහි තණ්හාවට හේතු වන වේදනාව වශයෙන් ලෞකික සිත එක් අසුවෙහි යෙදෙන වේදනා එක් අසුව ම ගණන් ගනු ලැබේ. වේදනා හේතුවෙන් වන තණ්හාව සාමාන්‍යයෙන් එකක් වුව ද, ආරම්භණයන් ගේ වශයෙන් රූප තණ්හාව, සද්ද තණ්හාව, ගන්ධ තණ්හාව, රස තණ්හාව, ඵොට්ඨබ්බ තණ්හාව, ධම්ම තණ්හාව කියා සවැදෑරුම් වේ. ඒ එක් එක් තණ්හාවක් කාම තණ්හාව, භව තණ්හාව, විභව තණ්හාවය යි තුන් තුන් ආකාර වන බැවින් තණ්හා අටළොසක් වේ. ආධ්‍යාත්මික සන්තාන, බාහ්‍ය සන්තාන දෙක්හි ම ඒවා ලැබෙන බැවින් සන්තාන වශයෙන් තණ්හා සතිසක් වේ. ඒ එක් එක් තණ්හාවක් අතීතානාගත වර්තමාන යන

කාලක්‍රමයෙන් වශයෙන් තුනක් බැගින් වන බැවින් තණ්හා එකසිය අටක් වේ.

සුඛ වේදනාවට සත්ත්වයන් කැමති වන බැවින් එය ගැන තණ්හාව ඇති වීම ප්‍රකට ය. දුඃඛ වේදනාව සත්ත්වයන් නො කැමති දෙයකි. නො කැමති දෙය වන දුඃඛ වේදනාව කෙසේ තණ්හාවට හේතු වන්නේ ද කියා මෙහි ප්‍රශ්නයක් ඇති වේ. සත්ත්වයන් දුඃඛ වේදනාවට නො කැමති බව සත්‍යයෙකි. දුඃඛ වේදනාවෙන් පීඩිත සත්ත්වයාට සැපත ගැන ආශාව ඇති වේ. එයට හේතුව වූයේ ඔහුට ඇති වූ දුඃඛ වේදනාව ය. එබැවින් දුඃඛ වේදනාව ද තණ්හාවට හේතු වන බව දත යුතු ය. උපේක්ෂා වේදනාව ශාන්ත බැවින් එයට ද සත්ත්වයෝ කැමැත්තෝ ය. එබැවින් වේදනා තුන ම තෘෂ්ණා හේතු භාවයෙන් ගනු ලැබේ.

තණ්හා පව්වයා උපාදනා

තෘෂ්ණාව හේතු කොට උපාදනය වේ.

උපාදන සතරක් ඇති බව සත්වන පරිච්ඡේදයේ කියා ඇත. ධර්ම වශයෙන් ගන්නා කල්හි තෘෂ්ණාවය දෘෂ්ටිය යි උපාදන දෙකකි. වේදනාව හේතු කොට ඇති වන තණ්හාවේ හා උපාදන තණ්හාවේ වෙනස මෙසේ ය:- වේදනා ප්‍රත්‍යයෙන් වන තණ්හාව දුබල ය. තෘෂ්ණා ප්‍රත්‍යයෙන් වන උපාදන තණ්හාව බලවත් ය. මැණික් ගරන්තකුට මැණික හසුවන්නට කලින් ඇති වන තණ්හාව මෙන් වේදනා ප්‍රත්‍යයෙන් වන තණ්හාව දත යුතු ය. අතට පත් වටිනා මැණික් ගැන ඇති වන තණ්හාව මෙන් උපාදන තණ්හාව දත යුතු ය.

බෞද්ධාබෞද්ධ සැමට ම වේදනා ප්‍රත්‍යයෙන් තණ්හාව ඇති වේ. තණ්හාවෙන් කාමුපදනය ඇති වේ. තණ්හාව නිසා බෞද්ධාබෞද්ධ කාහටත් අත්තවාදුපාදනය ද ඇති වේ. දිට්ඨුපාදන - සීලබ්බතුපාදන දෙක සැබෑ බෞද්ධයන්ට ඇති විය නො හැකි ය.

උපාදනයන් ඇති වන්නේ ද වේදනාව නිසා ඇති වන තණ්හාව දියුණු වීමෙනි.

උපාදන පව්වයා හවො.

උපාදනය හේතු කොට හවය වේ.

කර්ම හවය - උත්පත්ති හවය කියා උපාදන ප්‍රත්‍යයෙන් වන හව දෙකකි. ලෞකික කුශලාකුශල වේතනා රාශියට 'කර්ම හවය' යි කියනු ලැබේ. අකුසල් සිත් දෙළොස ය, ලෞකික කුසල් සිත් සතළොස ය, වෛතසික දෙපනස ය යන මේ ධර්ම රාශියට ම ද 'කර්ම හවය' යි කියනු ලැබේ. ලෞකික විපාක දෙතිස ය, ඒවායේ යෙදෙන වෛතසික තෙතිස ය, කර්මඡ රූප විස්ස ය යන මේ ධර්ම රාශිය 'උත්පත්ති හව' නම් වේ.

කාමහවය - රූප හවය - අරූප හවය - සඤ්ඤී හවය - අසඤ්ඤී හවය - නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤ හවය - ඒකචෝකාර හවය - චතුචෝකාර හවය - පඤ්ච චෝකාර හවය කියා උත්පත්ති හව නවයක් ද දක්වා ඇත්තේ ය. කාම හවාදිය ප්‍රකට ය. රූපස්කන්ධය නමැති එක් ස්කන්ධයක් පමණක් ඇති අසංඥ හවය ඒකචෝකාර හව නම් වේ. නාමස්කන්ධ සතර පමණක් ඇති අරූප හවය චතුචෝකාර හව නම් වේ. ස්කන්ධ පසම ඇති ඉතිරි හව සියල්ල පඤ්චචෝකාර හව නම් වේ.

උපාදනයන් ඇති වූ කල්හි ඒවා නිසා මම ය මාගේ යයි ගන්නා පඤ්චස්කන්ධය, පවත්වා ගැනීම සඳහාත්, සුව පත් කිරීම සඳහාත්, අනාගතයෙහි පඤ්චස්කන්ධය ලැබීම සඳහාත් නොයෙක් දේ කරන්නට පටන් ගන්නේ ය. ඒ කරන දේවල් උපාදන ප්‍රත්‍යයෙන් ඇති වන කර්ම හවය ය. උපාදනයන් නිසා කෙළින් ම උත්පත්ති හවය ඇති වන්නේ නො වේ. එය ඇතිවන්නේ කර්ම හවය නිසා ය. උත්පත්ති හවයේ හේතුව කර්ම හවය ය. කර්ම හවයේ හේතුව උපාදනය ය. උපාදන හේතුවෙන් උත්පත්ති හවයේ ඇති වීම කියනුයේ කර්ම හවය ඇති කරන හේතුව උත්පත්ති හවයේ ද හේතුව වශයෙන් ගැනීමෙනි. ලෝකයෙහි හේතුවේ හේතුවත් සමහර තැනකදී හේතුව වශයෙන් ගෙන කථා කරනු ලැබේ. දරවලින් බත පිසේ ය යනු එබඳු තැනකි. බත පිසෙන්නේ දරයෙන් නොව ගින්නෙනි. දර ගින්නේ හේතුව ය. එහෙත් ගින්නේ හේතුව වූ දර, බතේ හේතුව සැටියට ගෙන කථා කරනු ලැබේ. උපාදන හේතුවෙන් උත්පත්ති හවය ඇති වේ යයි කීම ද එසේ දත යුතුය.

හව පව්වයා ජාති

හවය හේතු කොට ජාතිය වේ.

මෙහි ජාතිය යයි කියනුයේ ඒ ඒ හවයන්හි සත්ත්වයනට පළමුවෙන් ම පහළ වන ස්කන්ධයන්ට ය. කර්ම හව - උත්පත්ති හව දෙකින් ජාතියට ප්‍රත්‍ය ය වන්නේ කර්ම හවය පමණෙකි. එබැවින් 'උපාදන පව්වයා හවෝ' යන තන්හි හව යනුවෙන් කර්ම හව උත්පත්ති හව දෙක ම ගනිතත් හව පව්වයා ජාති යන්නෙහි හව යන වචනයෙන් කර්ම හවය පමණක් ගත යුතුය. කර්ම හවය ජාතියට ප්‍රත්‍යය වන බව සත්ත්වයන් ගේ වෙනස්කම්වලින් තේරුම් ගත හැකිය. එක මවකුගේ කුසින් එකවර ඉපද එකට වැඩුණු නිවුන් දරුවන් දෙදෙනා ද සැප දුක් ආදියෙන් ඔවුනොවුන් වෙනස් වන්නේ කර්මය නිසා ය.

'අවිජ්ජා පව්වයා සඞ්ඛාරා' යන්නෙන් කියැවෙන්නේ සඞ්ඛාරයත්, මේ කර්ම හවයත් කර්ම වශයෙන් සමාන ය. මේ ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාද දේශනයට හව තුනක් සම්බන්ධ ය. සඞ්ඛාර යන නාමයෙන් කියැවෙන්නේ ද වර්තමාන හවයේ උත්පත්තියට හේතු වූ අතීත කර්මය ය. කර්ම හව නාමයෙන් කියැවෙන්නේ වර්තමාන හවයේ දී කරන කර්මය ය.

ජාති පව්වයා ජරා මරණං සෝක පරිදේව දුක්ඛ දෝමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති.

ජාතිය හෙවත් ඉපදීම වුවහොත් ජරා මරණ දෙක ඒකාන්තයෙන් වන්නේ ය. ශෝක පරිදේව දුඃඛ දෙගුර්මනසා උපායාසයෝ ද බොහෝ සත්ත්වයට වෙති. ශෝකාදිය සමහර සත්ත්වයනට අඩුවෙන් ද සමහර සත්ත්වයනට වැඩියෙන් ද වේ. රූපාරූප ලෝකවල ඒවා නැත්තේ ය. ජාතිය ඇති සෑම දෙනාට ම නො වන ශෝකාදිය මෙයට ඇතුළු කොට දේශනය කර තිබෙන්නේ සංසාර ප්‍රවාක්තියේ නපුර දැක්වීම පිණිස ය.

මෙහි ජරාව යනු නාමරූපයන් ගේ හඬගයට ළං වීම වූ ස්ඵීතිය ය. මරණය යනු නාමරූපයන් ගේ හඬගය ය. විනාශය ය. ශෝකය යනු ඥාති ව්‍යසන ආදිය නිසා වන දෝමනස්ස වේදනාව ය. පරිදේව යනු ඥාති

ව්‍යසනාදියෙන් ශෝකයට පත්වුවත් නගන අනිෂ්ට ශබ්දය ය. දුඃඛ යනු කායික දුඃඛ වේදනාව ය. දෙගුර්මනසා යනු මානසික දුඃඛ වේදනාව ය. දෝමනස්ස වේදනාව ය. උපායාස යනු ඥාති ව්‍යසනාදිය නිසා සිතෙහි ඇති වන මහත් වූ වෙහෙස ය. එය එක්තරා ආකාරයකින් ඇති වන ද්වේෂ වෛතසිකය ම ය.

4 වන පාඨම

පටිච්චසමුප්පාදය ගැන දත යුතු කරුණු

මේ පටිච්ච සමුප්පාදයෙහි කාල තුනක් ද, අඛිග දෙළොසක් ද, ආකාර විස්සක් ද, සන්ධි තුනක් ද, කොට්ඨාස සතරක් ද, වෘත්ත තුනක් ද, මූල දෙකක් ද ඇත්තේ ය. පටිච්ච සමුප්පාදය පිළිබඳ දැනීම සම්පූර්ණ වීමට ඒවා ද දත යුතු ය.

කාල තුන

පටිච්ච සමුප්පාදඛිගයන් ගෙන් අවිජ්ජා - සඛ්ඛාර යන අඛිග දෙක අතීත කාලයකට අයත් ය. ජාති - ජරා මරණ යන අඛිග දෙක අනාගත කාලයට අයත් ය. විඤ්ඤුණ - නාමරූප - සලායතන - එස්ස - වේදනා - තණ්හා - උපාදාන - භව යන අඛිග අට වර්තමාන කාලයට අයත් ය. භව වගයෙන් කියන හොත් අවිජ්ජා - සඛ්ඛාර දෙක අතීත භවයට අයත් ය. ජාති ජරාමරණ යන දෙක අනාගත භවයට අයත් ය. මැද අඛිග අට වර්තමාන භවයට අයත් ය.

යම් කිසිවකු මහා සාගරයෙන් වතුර ටිකක් අතට ගෙන, එයින් මුළු මහ සයුරෙහි ම ජලය ලුණු රස බව දක්වන්නාක් මෙන් තථාගතයන් වහන්සේ අවිජ්ජාපච්චයා සඛ්ඛාරා යනාදීන් වර්තමාන භවය සම්පූර්ණයෙන් දැක්වීම් වගයෙන් කොනක්නැති සකල සංසාරය ම දක්වා වදළ සේක. එක් භවයක් සම්පූර්ණ කොට දේශනය කිරීමේ දී ඒ භවයේ හේතු එල දෙක ද දැක්විය යුතු ය. අවිජ්ජා - සඛ්ඛාර යන අඛිග දෙක පටිච්ච සමුප්පාදයට එකතු කොට ඇත්තේ වර්තමාන භවය ඇති වීමේ හේතුව දැක්වීම පිණිස ය. ජාති ජරා මරණ දෙක එකතු කර ඇත්තේ වර්තමාන භවයෙන් වන අනාගත එලය දැක්වීම පිණිස ය.

මෙහි තථාගතයන් වහන්සේ විසින් අතීත හේතු වදරා ඇත්තේ, සත්ත්වයා ඉබේ ම ඇති වුණා ය යන දෘෂ්ටිය හා දෙවියන් විසින් සත්ත්වයා මැවූවාය යන දෘෂ්ටිය නැති කිරීම පිණිස ය. අනාගත ඵල දක්වා ඇත්තේ, මරණින් මතු ඉපදීමක් නැත යන දෘෂ්ටිය නැතිකිරීම පිණිස ය හේතු ඵල පරම්පරාව වදරා ඇත්තේ, ආත්ම දෘෂ්ටිය නැති කරනු පිණිස ය.

අඩිග දෙළොස

අවිද්‍යාව - සංස්කාරය - විඤ්ඤාන - නාමරූපය - ෂඩායතනය - ස්පර්ශය - වේදනාවය - තෘෂ්ණාවය - උපාදානය - භවය - ජාතිය - ජරාමරණය කියා ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදාද්‍රව්‍ය දෙළොසකි. ශෝකාදී පස සැමට ම ඇති නො වන බැවින් ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදයේ අඩිග වශයෙන් නො ගනු ලැබේ.

සංක්ෂේප සතර

මේ පටිච්ච සමුත්පාදාද්‍රව්‍ය දෙළොස කොටස් සතරකට බෙදෙන්නේ ය. ඒ කොටස් සංක්ෂේප නාමයෙන් හඳුන්වනු ලැබේ.

අවිද්‍යා-සංස්කාර යන අඩිග දෙක එක් සංක්ෂේපයකි.

විඤ්ඤාණ - නාමරූප - සලායතන - එසීස - වේදනා යන පස එක් සංක්ෂේපයකි.

තණ්හා - උපාදාන - භව යන තුන එක් සංක්ෂේපයකි.

ජාති-ජරාමරණ යන දෙක එක් සංක්ෂේපයකි.

සන්ධි තුන.

අතීත භවයට අයත් සඞ්ඛාරයටත් වර්තමාන භවයට අයත් විඤ්ඤාණයටත් අතර එක් සන්ධියකි.

වර්තමාන භවයේ වේදනාවටත් තණ්හාවටත් අතර එක් සන්ධියකි.

භවයටත් ජාතියටත් අතර එක් සන්ධියකි.

මෙසේ මෙහි සන්ධි තුනක් ඇත්තේ ය. සන්ධි තුනක් වන කල්හි කොටස් සතරක් වන්නේ ය.

ආකාර විස්ස.

පටිච්ච සමුප්පාදාදිගයන් ගෙන් අවිජ්ජා - සඞ්ඛාර දෙක අතීත භවයට අයත් හේතු ය. අවිජ්ජා සඞ්ඛාරයන් ඇති තැන තණ්හා - උපාදන - භව යන අඩිග තුන ද වන්නේ ය. අවිජ්ජා - සඞ්ඛාර දෙක කී කල්හි ඒ තුනත් ගැනෙන බැවින් පටිච්ච සමුප්පාද පාළියෙහි ඒවා මතු කොට වදාරා නැත. එහෙත් අවිජ්ජා - සඞ්ඛාර - තණ්හා - උපාදන - භව යන පස ම අතීත භවයට අයත් හේතු වශයෙන් ගත යුතු ය. වර්තමාන භවයෙහි ඇති වන විඤ්ඤුණ - නාම රූප - සලායතන - එස්ස - වේදනා යන මේ අඩිග පස අතීත භවයට අයත් හේතූන්ගේ එලයෝ ය. පටිච්ච සමුප්පාද පාළියෙහි එන තණ්හා - උපාදන - භව යන තුන අනාගත භවය ඇති කරන වර්තමාන භවයේ හේතූහු ය. තණ්හා - උපාදන - භවයන් ඇත හොත් අවිද්‍යා සංස්කාර ද ඇත්තේ ය. එබැවින් තෘෂ්ණා-උපාදන - භව - අවිද්‍යා - සංස්කාර යන පස ම වර්තමාන හේතු වශයෙන් ගනු ලැබේ. ඒ හේතු පස නිසා අනාගතයෙහි ජාතිජරාමරණ ඇති වන බව පටිච්චසමුප්පාද පාළියෙන් කියැ වේ. ජාති - ජරා මරණ යනුවෙන් කියැවෙන්නේ විඤ්ඤුණ-නාමරූප-සලායතන-එස්ස-වේදනා යන අඩිග පස ය.

අවිජ්ජා - සඞ්ඛාර - තණ්හා - උපාදන - භව යන මේ පස අතීත හේතු ය.

විඤ්ඤුණ - නාමරූප - සලායතන - එස්ස - වේදනා යන මේ පස වර්තමාන එල ය.

තණ්හා - උපාදන - භව - අවිජ්ජා - සඞ්ඛාර යන පස වර්තමාන හේතු ය.

විඤ්ඤාණ - නාමරූප - සලායතන - එස්ස - වේදනා යන පස අනාගත ඵල ය.

මේ ධර්ම විස්සට ආකාර විස්ස යයි කියනු ලැබේ.

අතීත භවයේ හේතු පස නිසා වර්තමාන භවයේ ඵල පස ඇති වේ. වර්තමාන භවයෙහි නැවත ඇති වන හේතු පස නිසා අනාගත භවයට අයත් ඵල පස ඇති වන්නේ ය. අනාගත භවයෙහි ද නැවත තණ්හා උපාදනාදිය ඇති වීමෙන් ඒවායෙහි නැවතත් භවයක් ඇති කරන්නේ ය. මෙසේ සංසාරය නො සිඳී පවත්නේ ය. හේතුවෙන් ඵලයත් නැවත හේතුවත් නැවත එයින් ඵලයත් ඇති වන බැවින් මේ හේතුඵල පරම්පරාව චක්‍රයක් වැනි ය. එබැවින් මේ හේතු ඵල පරම්පරාවට සංසාර චක්‍රය යි කියනු ලැබේ.

වෘත්ත තුන

මෙහි වෘත්ත තුනක් ඇත්තේ ය. වෘත්තය යි කියනුයේ නැවත නැවත පෙරළී එන දෙයට ය. මෙහි අවිජ්ජා - තණ්හා - උපාදන යන අභිග තුන ක්ලේශ වෘත්තය ය. කර්ම භවය - සංස්කාරය කර්ම වෘත්තය ය. උත්පත්ති භවය විඤ්ඤාය නාමරූපය ෂඩායතනය එස්සය වේදනාව ය ජාතිය ජරාමරණය යන මේවා විපාක වෘත්තය ය. ක්ලේශයන් නිසා කර්ම ඇති වේ. කර්ම නිසා විපාක ඇති වේ. විපාකය නිසා නැවත ක්ලේශයන් ඇති වේ. මෙසේ මේ ක්ලේශ කර්ම විපාක යන තුන පෙරළීමෙන් සංසාරය නො සිඳී පවතී.

මූල දෙක

අවිද්‍යාව මේ සංසාර චක්‍රයාගේ එක් මූල ධර්මයෙකි. තෘෂ්ණාව එක් මූල ධර්මයෙකි. මේ හේතුඵල පරම්පරාව චක්‍රයක් මෙන් පවත්නේ වී නමුත් අවිද්‍යා තෘෂ්ණා දෙක නැති කළ හොත් සංසාර චක්‍රය සිඳෙන්නේ ය. ඒ දෙක නැති කිරීමෙන් මිස අන් ක්‍රමයකින් සංසාර චක්‍රයෙන් නො මිදිය හැකි ය. එබැවින් අවිද්‍යා තෘෂ්ණා දෙක මේ චක්‍රයේ මූල ධර්මයෝ වෙති. ප්‍රධාන ධර්මයෝ වෙති. නුවණැත්තෝ ප්‍රතිපත්තියෙන් අවිද්‍යා තෘෂ්ණාවන් නසා සංසාර චක්‍රයෙන් මිදී නිවනට පැමිණෙන්නාහ.

අවිද්‍යාව මුල් කොට ප්‍රතීත්‍ය සමුත්පාදය දේශනය කර තිබීමෙන් සංසාරයේ පටන් ගැනීම අවිද්‍යාව යි නො ගත යුතු ය. මෙය ලෝකයේ මුල හෙවත් පටන් ගැනීම දක්වන දේශනයක් නො වේ. මේ දේශනයෙන් දක්වන්නේ සංසාරය පවත්නා ක්‍රමය ය. අනාගතයටත් මේ වක්‍ර මෙසේ ම පවත්නේ ය. අතීතයේත් එසේ ම පැවැත්තේ ය. අතීතයෙහි මේ සංසාර වක්‍රය නො පැවති කාලයක් නැත. එබැවින් මෙහි පටන් ගැනීම වූ මූලක් නැති බව දත යුතු ය.

5 වන පාඩම

ප්‍රස්ථාන ක්‍රමය

අනිකක් ඇතිවීමට උපකාර වන දෙයට “ප්‍රත්‍යය” යි කියනු ලැබේ. අනික් දෙයක් ඇති කරන දෙය “ප්‍රත්‍යය” යි කිව ද වරද නැත. අනිකක උපකාරයෙන් ඇති වූ දෙයට “ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය” යි කියනු ලැබේ. අනික් දෙයකින් ඇති කරන ලද දෙය “ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය” යි කීම ද සුදුසු ය. ගිනිකුර අග රඳවා ඇති ද්‍රව්‍යයෙහිත් ගිනි පෙට්ටියේ ආලේප කොට ඇති ද්‍රව්‍යයෙහිත් උපකාරයෙන් ගින්න ඇති වේ. ගින්න ඇති වීමට උපකාර වූ නැතහොත් ගින්න නිපදවූ ගිනි කුරෙහි හා ගිනි පෙට්ටියෙහි ආලේප කොට ඇති ද්‍රව්‍ය දෙවර්ගය ප්‍රත්‍යය ය. ගින්න ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය ය. මෙසේ ප්‍රත්‍යය-ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න දෙක වෙන ම හැඳින් ගත යුතු ය.

ගින්න ඇති වීමට ගිනි කුරෙහි ආලේප කළ ද්‍රව්‍යය උපකාර වන්නේ එක් ආකාරයකිනි. ගිනි පෙට්ටියේ ආලේප කර ඇති ද්‍රව්‍යය උපකාර වන්නේ අන් ආකාරයකිනි. ගිනි කුරේ බෙහෙත් හා ගිනි පෙට්ටියේ බෙහෙත් ගින්න ඇති වීමට උපකාර වන්නේ එක් ආකාරයකින් ම නම්, ඒ දෙකින් එකකින් ම ගින්න ඇති විය හැකි ය. එසේ නොවෙන්නේ ගින්න ඇති වීමට ඒ දෙකින් වෙන් වෙන් වූ ආකාර ඇති, උපකාර දෙකක් වුවමනා බැවිනි. ගිනි පෙට්ටියෙහිත් ගිනි කුරෙහිත් ප්‍රත්‍යය වන ආකාර දෙකක් ඇතුළත් මෙන් ම ලෝකයෙහි ඇති අන්තෙකප්‍රකාර වස්තූන්හි තවත් දේවලට උපකාර වන නොයෙක් ආකාර ඇති බව දත යුතු ය. ඒ උපකාර වන ආකාර විශේෂයන්ට ‘ප්‍රත්‍යය ශක්තිය’ යි කියනු ලැබේ.

විත්තය - වෛතසිකය - රූපය යන මේ පරමාර්ථ ධර්මයෝ ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නෝ ය. නිර්වාණය හා ප්‍රඥප්තිය ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නා ඒවා නොවේ. ප්‍රත්‍යයෙන් හටගන්නා වූ ද, ප්‍රත්‍යයෙන් නො හට ගන්නා වූ ද සියල්ලෙහි ප්‍රත්‍යය ශක්ති ඇත්තේ ය. යම් කිසි ප්‍රත්‍යය ශක්තියක් නැති කිසි ම ධර්මයක් නැත්තේ ය. එක් ධර්මයක ඇත්තේ එක ම ප්‍රත්‍යය ශක්තියක් නොවේ. සමහර ධර්මවල බොහෝ ප්‍රත්‍යය ශක්ති ඇත්තේය. සමහර ධර්මයක ප්‍රත්‍යය ශක්ති ටිකක් ඇත්තේ ය.

අතීත වූ ද, අනාගත වූ ද, වර්තමාන වූ ද, කාලත්‍රයෙන් මුක්ත වූ ද පරමාර්ථ වශයෙන් හා ප්‍රඥප්ති වශයෙන් ද ඇත්තා වූ සකල ධර්ම සමූහයෙහි ප්‍රත්‍යය ශක්ති සුවිස්සක් ඇත්තේ ය. ඒ ප්‍රත්‍යය ශක්තීන් අනුව ඉහත කී ධර්ම සමූහය ප්‍රත්‍යය නාමයෙන් පටිඨාන මහාපකරණයෙහි සුවිසි කොටසකට බෙද දක්වා තිබේ. ඒ කොටස් සුවිස්සට “සුවිසි ප්‍රත්‍යය ය” යි කියනු ලැබේ. පටිඨාන පාළියෙහි සුවිසි ප්‍රත්‍යය දක්වා තිබෙන පාඨය මෙසේය:-

මෙය කට පාඩම් කර ගන්න.

හේතු පච්චයෝ ආරම්මණ පච්චයෝ අධිපති පච්චයෝ අනන්තර පච්චයෝ සමනන්තර පච්චයෝ සහජාත පච්චයෝ අඤ්ඤමඤ්ඤ පච්චයෝ නීස්සය පච්චයෝ උපනිස්සය පච්චයෝ පුරේජාත පච්චයෝ පච්ජාජාත පච්චයෝ ආසේවන පච්චයෝ කම්ම පච්චයෝ විපාක පච්චයෝ ආහාර පච්චයෝ ඉන්ද්‍රිය පච්චයෝ ඤාන පච්චයෝ මග්ග පච්චයෝ සම්පයුත්ත පච්චයෝ විප්පයුත්ත පච්චයෝ අත්ථි පච්චයෝ නත්ථි පච්චයෝ විගත පච්චයෝ අවිගත පච්චයෝති.

ප්‍රත්‍යය සුවිස්ස

- 1. හේතු ප්‍රත්‍යය 13. කර්ම ප්‍රත්‍යය
- 2. ආරම්මණ ප්‍රත්‍යය 14. විපාක ප්‍රත්‍යය
- 3. අධිපති ප්‍රත්‍යය 15. ආහාර ප්‍රත්‍යය
- 4. අනන්තර ප්‍රත්‍යය 16. ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය
- 5. සමනන්තර ප්‍රත්‍යය 17. ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යය
- 6. සහජාත ප්‍රත්‍යය 18. මාර්ග ප්‍රත්‍යය

- 7. අන්‍යෝන්‍ය ප්‍රත්‍යය
- 8. නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය
- 9. උපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය
- 10. පුරේජාත ප්‍රත්‍යය
- 11. පශ්චාඡ්ජාත ප්‍රත්‍යය
- 12. ආසේවන ප්‍රත්‍යය
- 19. සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය
- 20. විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය
- 21. අස්ති ප්‍රත්‍යය
- 22. නාස්ති ප්‍රත්‍යය
- 23. විගත ප්‍රත්‍යය
- 24. අවිගත ප්‍රත්‍යය

6 වන පාඨම

(1) හේතු ප්‍රත්‍යය.

හේතු භාවයෙන් උපකාර වන ධර්මය හේතු ප්‍රත්‍යය ය. මෙහි හේතු භාවය යි කියනුයේ මූල භාවයට ය. මුල් පොළොවෙහි කාවැදී ගසට නො වැටී සිටීමට උපකාර වන්නාක් මෙන්, තමා අරමුණෙහි කාවැදී තමා හා එක්ව උපදනා ධර්මයන්ට ආරම්භණයෙහි නොසැලී පිහිටීමට උපකාර වන ධර්මය හේතු ප්‍රත්‍යය ය. ලෝභ - දෝස - මෝහ - අලෝභ - අදෝස - අමෝහ යන මේ ධර්ම සය හේතු ප්‍රත්‍යය ය. සහේතුක සිත් එක් සැත්තෑවය, මෝහ මූලයෙහි යෙදෙන මෝහය හැර වෛතසික දෙපනස ය, චිත්තජ රූපයෝ ය, ප්‍රතිසන්ධි චිත්තය හා උපදනා කර්මජ රූපයෝ ය යන මොහු හේතු ප්‍රත්‍යයා ගේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

මෝහ මූල චිත්තයෙහි මෝහය අත හැරීමෙන් වෛතසික ගණන අඩු නො වන්නේ ලෝභ මූල දෝෂ මූල සිත්වල යෙදෙන මෝහය ගැනෙන හෙයිනි. මෝහ මූල චිත්තයෙහි මෝහය මෝහ මූල චිත්තයට හා එය හා යෙදෙන මෝහයෙන් අන්‍ය වෛතසිකයන්ටත් හේතුභාවයෙන් ප්‍රත්‍යය වේ. මෝහයට හේතුභාවයෙන් ප්‍රත්‍යය වන තවත් හේතු ධර්මයක් එහි නැති බැවින් මෝහ මූලයේ මෝහය හේතු ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න නො වේ. හේතු දෙක තුන ඇති සිත්වල හේතු ධර්මයෝ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න වෙති. එක්ව ඇති වන හේතු ධර්මයන්ගෙන් එකක් අනිකට හේතු භාවයෙන් ප්‍රත්‍යය වන බැවිනි.

(2) ආරම්භණ ප්‍රත්‍යය

ආරම්භණ භාවයෙන් උපකාරක ධර්ම ආරම්භණ ප්‍රත්‍යය ය. අරමුණක් නො ගෙන චිත්ත වෛසිකයන්ට නූපදිය හැකි ය. එබැවින් සෑම අරමුණක් ම චිත්ත වෛතසිකයන් ගේ ඉපදීමට උපකාරයෙකි.

එකුන් අනු චිත්තය, වෛතසික දෙපනස, රූප අට විස්ස, නිර්වාණය, ප්‍රඥප්තිය යන සියල්ල ම ආරම්මණ ප්‍රත්‍යය ය. ආරම්මණ ප්‍රත්‍යය නො වන දෙයක් නැත.

එකුන් අනු චිත්තය හා වෛතසික දෙපනස ආරම්මණ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

(3) අධිපති ප්‍රත්‍යය.

අධිපති භාවයෙන් උපකාර වන ධර්මය අධිපති ප්‍රත්‍යය ය. අධිපති භාවය යනු අන්‍යයන් තමාට අනුකූල කරවන ස්වභාවය ය. ඇතැම් ධර්මයක තවත් ධර්මයන් තමාට අනුකූල කරවන ස්වභාවයක් ඇත්තේ ය. ඒ ධර්මයනට මෙහි අධිපති නාමය ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. “ආරම්මණාධිපතිය, සහජාතාධිපතිය” කියා අධිපති ප්‍රත්‍යය දෙවැදෑරුම් වේ. ඇතැම් අරමුණක සිත් ඇද ගන්නා ස්වභාවයක් ඇත්තේ ය. ඒ නිසා ඒ අරමුණට ඇදී නැමී බොහෝ සිත් උපදී. ඒ සිත් ඇදගන්නා ස්වභාවය ආරම්මණයෙහි ඇති අධිපති ස්වභාවය ය.

ආරම්මණාධිපති ප්‍රත්‍යය.

ගරු කළ යුතු ඉෂ්ට නිෂ්පන්න රූප අටළොස ය, ද්වේෂ මූල මෝහ මූල දුඃඛ සහගත කාය විඤ්ඤාණය යන මේ සිත් හැර ඉතිරි සිත් අසුභතර ය, දෝස - ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්ච - විචිකිච්ඡා වෛතසික හැර ඉතිරි වෛතසික සත්සාලිස ය, නිර්වාණය යන මේ ධර්මයෝ ආරම්මණාධිපති ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය.

ඒ ධර්ම ගරුකොට අරමුණු කරන ලෝහමූල සිත් අට ය, මහා කුසල් සිත් අට ය, මහා ක්‍රියා ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, ලෝකෝත්තර සිත් අට ය යන සිත් විසි අට ය, දෝස - ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්ච - විචිකිච්ඡා - කරුණා - මුදිතා හැර ඉතිරි වෛතසික පන්සාලිස ය යන මොවුහු ආරම්මණාධිපති ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

සහජාතාධිපති ප්‍රත්‍යය.

ඡන්ද - විත්ත - විරිය - විමංස යන මේ අධිපති ධර්ම සතර තමා හා සම්ප්‍රයුක්තයනට අධිපති භාවයෙන් ප්‍රත්‍යය යන බැවින් සහජාතාධිපති නම් වේ. එක් වරක දී අධිපති වන්නේ මේ සතරින් එකකි. දෙක තුනක් එකවර අධිපති නො වේ.

ද්විභේතුක ත්‍රිභේතුක ජවන විත්තයෝ ය, ඡන්දය විරියය - විමංසය යන මොවුහු තම තමා අධිපති වන අවස්ථාවෙහි අධිපති ප්‍රත්‍යය වේ.

ඒ ඒ අවස්ථාවෙහි අධිපති වන ධර්මය හැර දෙපනස් සාධිපති ජජවනය ය, විචිකිච්ඡාවෙන් අත්‍ය වෛතසිකයෝ ය, ඒ සිත්වලින් උපදනා රූපයෝ ය යන මොවුහු සහජාතාධිපති ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

4.5 අනන්තර - සමනන්තර ප්‍රත්‍යයෝ

සත්ත්වයන් කෙරෙහි පවත්නා විත්ත පරම්පරාවෙහි පසු පසු සිත් ඇතිවන්නේ පළමු පළමු සිත් නිසා ය. පූර්ව පූර්ව සිත් නො වී නම් පසු පසු සිතක් ද ඇති නො වන්නේ ය. සැම සිතක ම තමා නිරුද්ධ වනු සමග ම ස්ථානය සිස්වන්නට නො දී අතරක් නො දූනෙන සැටියට තවත් සිතක් ඉපදීමට උපකාර වන ස්වභාවයක් ඇත්තේ ය. ඒ නිසා එක් සිතක් නිරුද්ධ වනු සමග ම තවත් සිතක් උපදී. නිරුද්ධ වන පූර්ව පූර්ව විත්තයන්හි ඇති තමන් ළඟින් ම තවත් සිතක් උපදවන ශක්තිය අනන්තර ශක්තිය ය. අනන්තර ශක්තියෙන් උපදකාරවන ධර්මය අනන්තර ප්‍රත්‍යය නම් වේ. තමාට අනතුරු ව උපදනා සිත තැනට සුදුසු පරිදි ඉපදීමට උපකාරවන ස්වභාවයක් ද නිරුද්ධ වන සිත්වල ඇත්තේ ය. එයට සමනන්තර ශක්තිය යි කියනු ලැබේ. සමනන්තර ශක්තියෙන් උපකාර වන ධර්මය සමනන්තර ප්‍රත්‍යයය. අනන්තර සමනන්තර ශක්ති දෙක ම එක ම සිතේ ඇත්තේ ය. එබැවින් අරහන්ත චූතිය හැර නිරුද්ධ වන්නා වූ සැම සිතක් ම සැම වෛතසිකයක් ම අනන්තර ප්‍රත්‍යය ද වේ. සමනන්තර ප්‍රත්‍යය ද වේ. අරහන්ත චූතිය සහිත වූ පසු පසුව උපදනා සිත් හා වෛතසික සියල්ල අනන්තර ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ද සමනන්තර ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ද වේ.

7 වන පාඩම

6. සහජාත ප්‍රත්‍යය

තමා උපදනා කල්හි තවත් ධර්මයන්හට තමා හා එක්ව ඉපදීමට උපකාරවන ධර්මය සහජාත ප්‍රත්‍යය ය.

ඔවුනොවුන්ටත් ඔවුනොවුන්ට හා විත්තජ රූප ප්‍රතිසන්ධිකර්මජ රූපවලටත් ප්‍රත්‍යය වනව එකුන් අනු විත්තය හා වෛතසික දෙපනසය, ඔවුනොවුන්ට හා උපාදය රූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වන මහාභූත සතර ය, ඔවුනොවුන්ට ප්‍රත්‍යය වන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයන්ට ප්‍රත්‍යය වන හෘදය වස්තුවය යන මේවා සහජාත ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝය.

ඔවුනොවුන්ගේන ප්‍රත්‍යය ලබන එකුන් අනුවිත්තය හා වෛතසික දෙපනස ය යන නාමස්කන්ධයෝ ය, ඔවුනොවුන්ගෙන් උපකාර ලබන උපාදය රූප සහිත මහාභූතයෝ ය. හෘදය වස්තුවෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය, පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන හෘදයවස්තුව ය යන මොවුහු සහජාත ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

7. අන්‍යෝන්‍ය ප්‍රත්‍යය.

තමා යම් කිසි ධර්මයකට උපකාර වෙමින් ඒ ධර්මයෙන් තමා ද උපකාර ලබන ධර්මය අන්‍යෝන්‍ය ප්‍රත්‍යය ය. ඔවුනොවුන්ට උපකාර වන එකුන් අනු විත්තය හා දෙපනස් වෛතසිකයෝ ය, ඔවුනොවුන්ට උපකාර වන මහාභූත සතර ය, ඔවුනොවුන්ට උපකාර වන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයන් හා හෘදය වස්තුව ය යන මොවුහු අන්‍යෝන්‍ය ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය. අන්‍යෝන්‍ය වශයෙන් උපකාර ලබන ඒ ධර්මයෝ ම අන්‍යෝන්‍ය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

8. නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය.

චිත්‍ර රූපාදියට කරදසි ආදිය උපකාර වන්නාක් මෙන් තවත් ධර්මයකට පිහිටා සිටීමට උපකාර වන ධර්මය නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය ය. නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය සහජාත නිශ්ශ්‍රය - පුරේජාත නිශ්ශ්‍රය වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වේ. ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය හා එකට ම උපදීමින් නිශ්ශ්‍රය වන ධර්ම සහජාත නිශ්ශ්‍රය නම් වේ. තමා පළමු ඉපද පසුව උපදනා ධර්මයන්ට නිශ්ශ්‍රය වන ධර්ම පුරේජාත නිශ්ශ්‍රය නම් වේ.

සහජාත නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ සහජාත ප්‍රත්‍යයෙහි මෙන් දත යුතු.

පුරේජාත නිශ්ශ්‍රයය ද, වස්තු පුරේජාත නිශ්ශ්‍රය වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාත නිශ්ශ්‍රය වශයෙන් දෙවැදැරුම් වේ. ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි වක්ෂුරාදි වස්තු සය වස්තු පුරේජාත නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය වේ. අරූප විපාක හැර ඉතිරි සිත් හා වෛතසික ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය. (වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාත ප්‍රත්‍යය දුරවබෝධ බැවින් නො දක්වනු ලැබේ.)

9. උපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය

යම්කිසි ධර්මයක ඇතිවීමට ඉතා ම උපකාරක ධර්මය උපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය ය. ආරම්මණෝපනිශ්ශ්‍රය - අනන්තරෝපනිශ්ශ්‍රය - ප්‍රකෘතෝපනිශ්ශ්‍රය යි කියා නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය තුන් ආකාර වේ.

ලෝකයා විසින් හොඳ දෙය කියා ගරු කරන ආරම්මණය ආරම්මණෝපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය ය. එහි ප්‍රත්‍ය වන ධර්ම හා ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්ම ආරම්මණාධිපතියෙහි මෙනි.

සිතක් උපදින්නට කලින් එය ළඟින් ම ඉපද නිරුද්ධ වූ සිත අනන්තරෝපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය ය. ආරම්මණාදි ප්‍රත්‍යයන් ඇතත් එය නැතිව සිතකට නූපදිය හැකි බැවින් සමීපයේ ම නිරුද්ධ වූ සිත අනතුරුව ඇතිවන සිතට බලවත් උපකාරයෙකි. අනන්තරෝප-නිශ්ශ්‍රයෙහි ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න අනන්තර ප්‍රත්‍යයෙහි මෙනි.

එක් සන්තානයක ඇති වූ රාගාදි වූ ද, ශ්‍රද්ධාදි වූ ද, ධර්ම හා සැප දුක් ආදිය ද ඒ සන්තානයෙහි පසු කාලයේ බොහෝ විත්ත වෛතසිකයන් ඇති වීමට විශේෂ හේතුවක් වේ. ඒ රාගාදි ධර්ම ප්‍රකෘතෝපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය ය.

එකුන් අනු විත්තය ය, වෛතසික දෙපනස ය, රූප අටවිස්ස ය, ඇතැම් ප්‍රඥප්තීහු ය යන මොවුහු ප්‍රකෘතෝපනිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය වන ධර්මයෝ ය. ඒවා නිසා ඇතිවන එකුන් අනු විත්තය හා වෛතසික දෙපනස ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

10. පුරේජාන ප්‍රත්‍යය

කලින් ඉපද පසුව උපදනා ධර්මයන්ට ප්‍රත්‍යය වන ධර්මය පුරේජාන ප්‍රත්‍යය ය. වස්තු පුරේජාන ප්‍රත්‍යයය-වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාන ප්‍රත්‍යයය - ආරම්මණ පුරේජාන ප්‍රත්‍යයය කියා පුරේජාන ප්‍රත්‍යය තුන් ආකාර වේ. එයින් වස්තුපුරේජාන ප්‍රත්‍යය වස්තුපුරේජාන නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය මෙනි. වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාන ප්‍රත්‍යය වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාන නිශ්ශ්‍රය ප්‍රත්‍යය මෙනි. කලින් ඉපද පසුව උපදනා විත්ත වෛතසිකයන්ට ප්‍රත්‍යය වන නිෂ්පන්තරූප අටළොස ආරම්මණ පුරේජාන ප්‍රත්‍යය ය. පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා කාම සිත් සිවුපනස ය, අභිඥ සිත් දෙක ය, අප්‍රමාණ්‍ය හැර වෛතසික පනස ය යන මොවුහු ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

11. පශ්චාඡ්ජාන ප්‍රත්‍යය

කලින් ඉපද පවත්නා වූ රූප ධර්මයන්ට අනුබල දෙන පසුව උපදනා විත්ත වෛතසිකයෝ පශ්චාඡ්ජාන ප්‍රත්‍යය ය.

පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා අරූප විපාකයන්ගෙන් අන්‍ය වූ ප්‍රථම භවාඛ්‍යාදි පසු පසුව උපදනා සිත් පස් අසුව ය- වෛතසික දෙපනස ය යන මොවුහු පශ්චාඡ්ජාන ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය. ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදි පළමු පළමු සිත් සමග ඉපද ස්ථිතියට පැමිණි රූපයෝ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය. මේ ප්‍රත්‍යය, ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය උපදවන ප්‍රත්‍යයක් නොව, එයට අනුබලදීම පමණක් කරන ප්‍රත්‍යයෙකි.

12. ආසේවන ප්‍රත්‍යය

පළමු ආලේප කළ සායම් තමාගේ ස්වභාවය ගෙන පසුව ආලේප කරන සායමට පැහැපත් වීමට උපකාර වන්නාක් මෙන් තමාට පසුව උපදනා විත්ත වෛතසිකයන්ට තමාගේ ස්වභාවය ගෙන බලවත් වීමට උපකාර වන පූර්ව පූර්ව විත්තයෝ ආසේවන ප්‍රත්‍යය ය. ආසේවනය ඇත්තේ ජවන විත්තයන්හි ය.

අන්තිම ජවනත් එල ජවනත් හැර, පළමු පළමු උපදනා ලෞකික ජවන් සත්සාලිස හා වෛතසික දෙපනස ආසේවන ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය.

ප්‍රථම ජවනය හා ඵලජවනයන් හැර, පසු පසුව උපදනා ජවන් සිත් හා වෛතසිකයෝ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

8 වන පාඩම

13. කර්ම ප්‍රත්‍ය

ඒ ඒ ක්‍රියා සිදු කිරීමේ උත්සාහය වූ චේතනා වෛතසිකය කර්මප්‍රත්‍යය නම් වේ. සහජාත කර්ම ප්‍රත්‍යය නානාක්ෂණික කර්මප්‍රත්‍යය යි කර්ම ප්‍රත්‍යය දෙකකි. චේතනාව සර්වචිත්ත සාධාරණ වෛතසිකයෙකි. එය ඇති වන්නේත් සිතත් තවත් වෛතසිකත් රූප කොටසකුත් උපදවා ගෙන ය. එසේ ඇති වන්නා වූ චේතනාවට එය හා උපදනා ධර්මයන්ට ප්‍රත්‍යය වන බැවින් සහජාත කර්මප්‍රත්‍යය යි කියනු ලැබේ. එකුත් අනු චිත්තයන්හි ඇති චේතනා එකුත් අනුව ම සහජාත කර්ම ප්‍රත්‍යය වේ. එකුත් අනු චිත්තය ය, චේතනාව හැර ඉතිරි වෛතසික එක් පනස ය, චිත්තජ රූප හා ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය යන මොවුහු සහජාත කර්ම ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

පසු කාලයේදී තමාගේ විපාකය ඇති කරන කුශලාකුශල චේතනා රාශිය තවත් ක්‍රමයකින් කියත හොත් අතීත කුශලාකුශල චේතනා තෙතිස නානාක්ෂණික කර්ම ප්‍රත්‍යය ය. විපාක සිත් සතිස ය, වෛතසික අටතිස ය, කර්මජ රූප අටොළොස ය යන මොවුහු නානාක්ෂණික කර්ම ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය. ප්‍රත්‍යය ඇතිවන ක්ෂණය හා ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය ඇති වන ක්ෂණය වෙනස් බැවින් මේ ප්‍රත්‍යයට නානාක්ෂණික කර්ම ප්‍රත්‍යය යි කියනු ලැබේ.

14. විපාක ප්‍රත්‍යය.

තමා නිරුත්සාහ ශාන්ත භාවයෙන් සිට, තමා හා උපදින ධර්මයන්ට ද නිරුත්සාහ ශාන්ත භාවයෙන් ඉපදීමට උපකාර වන ධර්මය විපාක ප්‍රත්‍යය ය. ඔවුනොවුන්ට ද ඔවුනොවුන්ට හා චිත්තජ රූප ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයන්ට ද ප්‍රත්‍යය වන විපාක සිත් සතිස ය, වෛතසික අටතිස ය යන මොවුහු විපාක ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය.

ඔවුනොවුන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන විපාක සිත් සතිස ය, වෛතසික අටතිස ය, විපාක චිත්තයන් විසින් උපදනා විඥප්ති රූපයන්ගෙන් අත්‍ය

චිත්තජ රූපයෝ ය. ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය යන මොවුහු විපාක ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

15. ආහාර ප්‍රත්‍යය.

ඇතැම් නාමරූපයන් උපදවන්නා වූ ද, කර්මාදි ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් හටගන්නා වූ ද නාමරූප පරම්පරාවන්ට වීර කාලයක් පැවැත්මට අනුබල දෙන්නා වූ ද, ස්වභාවය ඇති නාමරූප, ආහාර ප්‍රත්‍යය නාමයෙන් හඳුන්වනු ලැබේ. ආහාර ප්‍රත්‍යයෙන් සිදු වන ප්‍රධාන දෙය, නාම-රූප පරම්පරාවන්ට අනුබල දීම ය. තවත් ක්‍රමයකින් කියතහොත් සත්ත්වයාහට වීර කාලයක් ජීවත්වීමට අනුබල දීම ය.

නාමාහාර ප්‍රත්‍යය - රූපාහාර ප්‍රත්‍යයි ආහාර ප්‍රත්‍යය දෙකකි. එස්ස-වේතනා-විඤ්ඤාණ යන මේ ධර්ම තුන නාමාහාර ප්‍රත්‍යය ය. එකුන් අනු චිත්තයය, වෛතසික දෙපනස ය, චිත්තජ රූපයෝ ය, ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය යන මොවුහු නාමාහාර ප්‍රත්‍යයාගේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

කබලිංකාරාහාරය යි කියන හෝපනාදියෙහි ඇති ඕපාරූපය රූපාහාර ප්‍රත්‍යය ය. ආහාරයෙන් හටගන්නා රූප එහි ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

16. ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය.

ඉන්ද්‍රිය භාවයෙන් ඊශ්වර භාවයෙන් උපකාර වන ධර්මය ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය ය. සහජාතේන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය පුරේජාතේන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය - රූපජීවිතේන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය යි ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය තුනෙකි.

චිත්තය - වේදනාව - ශ්‍රද්ධාව - වීර්යය - ස්මෘතිය - ඒකාග්‍රතාව - ප්‍රඥාව යන නාමේන්ද්‍රියයෝ සහජාත ඉන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය. එකුන් අනු චිත්තය ය, වෛතසික දෙපනසය, චිත්තජ රූපයෝ ය, ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය යන මොවුහු එහි ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

වක්කු - සෝත - ඝාන - ජීවිතා - කාය යන ප්‍රසාද රූප පස පුරේජාතින්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය ය. ද්විපඤ්චවිඤ්ජනය හා සර්වචිත්ත සාධාරණ වෛතසික සත එහි ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

ජීවිතේන්ද්‍රිය රූපය රූප ජීවිතේන්ද්‍රිය ප්‍රත්‍යය ය. කර්මජ රූප කලාපයන්හි ජීවිතේන්ද්‍රිය රූපයෙන් අන්‍ය රූපයෝ එහි ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

17. ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යය.

අරමුණ ගැනීමේ විශේෂෝත්සාහයක් ඇති විතර්කාදි ධර්ම ධ්‍යාන නම් වේ. විතර්කාදි ධර්මයන්ගේ ඒ අරමුණු ගැනීමේ විශේෂෝත්සාහය නිසා එයට අනුව තවත් ධර්මයෝ උපදිති. එසේ උපදනා වූ ධර්මයන්ගේ උත්පත්තියට හේතු වන බැවින් විතර්කාදියට ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යය යි කියනු ලැබේ.

ද්විපඤ්චවිඤ්ජනයෙන් අන්‍ය වූ සිත් සැත්තෑනවයෙහි ඇති විතක්ක-විචාර-වේදනා-ප්‍රීති-ඒකග්ගතා යන ධ්‍යානාභිග ධර්ම පස ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යය ය. ද්විපඤ්ච විඤ්ජනයෙන් අන්‍ය සිත් එකුත් අසූව ය, වෛතසික දෙපනස ය, චිත්තජ ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය යන මොවුහු ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

9 වන පාඨම

18. මාර්ග ප්‍රත්‍යය

සුගති දුර්ගති නිර්වාණයන්ට පැමිණවීමේ ශක්ති විශේෂයෙන් සහජාත නාමරූපයන්ට ප්‍රත්‍යය වන ධර්මයෝ මාර්ග ප්‍රත්‍යය ය.

සහේතුක චිත්තයන්හි යෙදෙන ප්‍රඥ - විතර්ක - සම්මාචාචා - සම්මාකම්මන්ත - සම්මා ආජීව - විරිය - සති - ඒකග්ගතා - දිට්ඨි යන මාර්ගාභිග ධර්ම නවය මාර්ග ප්‍රත්‍යය ය. සහේතුක සිත් එක් සැත්තෑව, වෛතසික දෙපනස, සහේතුක චිත්තජ රූප, සහේතුක ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූප යන මොවුහු මාර්ග ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

19. සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය.

අතරක් නො තිබෙන සේ මිශ්‍රත්වයට පැමිණීම වශයෙන් උපකාරක ධර්මය සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය ය. ඔවුනොවුන්ට ප්‍රත්‍යය වන එකුත් අනු චිත්තය ය, වෛතසික දෙපනස ය යන නාම ධර්මයෝ සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍ය ධර්මයෝ ය. ඔවුනොවුන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන චිත්ත වෛතසික ධර්මයෝ එහි ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

20. විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය.

එකට ගැටී පවත්නේ වී නමුත් ඔවුනොවුන් මිශ්‍ර නො වීම වශයෙන් ප්‍රත්‍යය වන ධර්මය විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය ය. සහජාත විප්‍රයුක්තය-පුරේජාත විප්‍රයුක්තය-පශ්චාඡාත විප්‍රයුක්තය යි විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය තුනෙකි.

පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා වූ අරූපවිපාක-ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණ - අර්හත්තච්ඡුතිය යන මේවායින් අන්‍ය වූ සිත් පන් සැත්තැව ය, වෛතසික දෙපනස ය, පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමාස්කන්ධයට ප්‍රත්‍යය වන හෘදය වස්තුව ය, හෘදය වස්තුවට ප්‍රත්‍යය වන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය යන මොවුහු සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ය.

චිත්තජ රූපයෝ ය, ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ය, හෘදය වස්තුවෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය, පඤ්චවෝකාරප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන හෘදය වස්තුවය යන මොවුහු සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

පුරේජාත විප්‍රයුක්තය පුරේජාත ප්‍රත්‍යය මෙන් ද, පශ්චාඡාත විප්‍රයුක්තය පශ්චාඡාත ප්‍රත්‍යය මෙන් ද, දත යුතු.

21. අස්ති ප්‍රත්‍යය

සමහර ධර්මයක ඇති බව ම තවත් ධර්මයක් ඇතිවීමේ කාරණය වේ. අස්ති භාවයෙන් උපකාරක ධර්මය අස්ති ප්‍රත්‍යය ය. සහජාතාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, වස්තු පුරේජාතාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාතාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, ආරම්මණ පුරේජාතාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, පශ්චාඡාතාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, ආහාරාස්ති ප්‍රත්‍යය ය, ඉන්ද්‍රියාස්ති ප්‍රත්‍යය යි අස්ති ප්‍රත්‍යය සත්

වැදැරුම් වේ. ඒ වායේ ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ඒ ඒ ප්‍රත්‍යයන් මෙන් ම දත යුතු.

22. නාස්ති ප්‍රත්‍යය

එක් දෙයක් ඇති තැන අනිකකට ඉඩක් නැත. එබැවින් යමක් නැති වීම එතැන අනිකක ඇති වීමට උපකාරයෙකි. නිරුද්ධවීම් වශයෙන් නැති වී යාමෙන් අනිකක ඇති වීමට උපකාර වන ධර්මය නාස්ති ප්‍රත්‍යය ය. එහි ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන් අනන්තර ප්‍රත්‍යයෙහි මෙන් දත යුතු ය.

23, 24 විගතාවිගත ප්‍රත්‍යය දෙක

විගතත්වයෙන් හෙවත් තමා නැති වීමෙන් තමාගේ තැන අනිකකට පහළ වීමට උපකාර වන ධර්ම විගත ප්‍රත්‍ය ය. අවිගත භාවයෙන් හෙවත් විද්‍යමාන භාවයෙන අනිකක ඇතිවීමට උපකාර වන ධර්මය අවිගත ප්‍රත්‍යය ය. ධර්ම වශයෙන් හා ශක්ති වශයෙන් ද අස්ති - අවිගත දෙකේහි වෙනසක් නැත. එසේ ම නාස්ති - විගත දෙකේහි ද වෙනසක් නැත. වරක් දේශනය කළ කාරණය ම වෙනත් වචනවලින් සමහර තැනකදී දේශනය කිරීම තථාගතයන් වහන්සේගේ සිරිතකි. මෙයත් එබඳු තැනෙකි. එසේ කරන්නේ ඒ ඒ වචනවලින් කී කල්හි කාරණය තේරුම් ගන්නා පුද්ගලයන් අනුව ය.

එක් එක් ධර්මයෙක

අනේක ප්‍රත්‍යය භාවය

මෙතෙකින් දක්වන ලද ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන් විමසා බැලුව හොත් එක ම ධර්මය ප්‍රත්‍යය බොහෝ ගණනකට අයත් වී ඇති බවත්, එසේ ම ප්‍රත්‍යය බොහෝ ගණනක ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන්ට අයත් වී ඇති බවත් පෙනෙනු ඇත. එයින් එක් පරමාර්ථ ධර්මයක අනේක ප්‍රත්‍යය ශක්ති ඇති බවත්, එක ම ධර්මය අනේක ප්‍රත්‍යය ශක්තීන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය වන බවත්, එක් එක් ධර්මයක් ඇති වන්නේ ප්‍රත්‍යය බොහෝ ගණනකින් බවත් තේරුම් ගත යුතු ය.

සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ට හේතු ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වන ලෝභ වෛතසිකය හේතු ශක්තියෙන් සම්ප්‍රයුක්ත ධර්මයන්ට ප්‍රත්‍ය වෙමින් ම

සහජාත අන්‍යෝන්‍ය සහජාත නිශ්ශ්‍රය සම්ප්‍රයුක්ත අස්ති අවිගත යන ශක්ති වලින් ද ප්‍රත්‍යය වන බව දත යුතු ය.

ඒ ලෝභ වෛතසිකය එය හා යෙදෙන මෝහ හේතුව නිසා හේතු ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ද වේ. ආරම්භණ අධිපති අනන්තර සමනන්තර සහජාත අන්‍යෝන්‍ය නිශ්ශ්‍රය උපනිශ්ශ්‍රය ආසේවන කර්ම ආහාර ඉන්ද්‍රිය ධ්‍යාන මාර්ග සම්ප්‍රයුක්ත අස්ති අවිගත යන ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන් ද වේ.

මෙසේ ඒ ඒ ධර්මයන්ගේ ප්‍රත්‍යය භාවය හා ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න භාවය සොයා ගත යුතු ය.

10 වන පාඨම

ප්‍රත්‍ය වන ආකාරය කොටින් දැක්වීම

නාමය නාමයට සයාකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ. නාමය නාම-රූප දෙකට පස් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ. නාමය රූපයට එක් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ. රූපය නාමයට එක් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රඥප්ති නාමරූපයෝ නාමයට දෙයාකාරයකින් ප්‍රත්‍ය වේ. නාම රූප දෙක නාම රූප දෙකට නවාකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ. මෙසේ ප්‍රත්‍යය වීම සයාකාර වේ.

**නාමය නාමයට
ප්‍රත්‍යය වන සයාකාරය**

ලඟින් ම නිරුද්ධ වන විත්ත වෛතසිකයෝ ඒවා ලඟින් ම උපදනා විත්ත වෛතසිකයන්ට අනන්තර - සමනන්තර - නාස්ති - විගත ශක්තීන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ. ඒ ඒ විචිචල පළමු පළමු ජවනයෝ පසුපසු ජවනයන්ට ආසේවන ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ. එක්ව උපදනා විත්ත වෛතසක ධර්මයෝ ඔවුනොවුන්ට සම්ප්‍රයුක්ත ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ. මෙසේ නාමය නාමයට සයාකාරයකින් ප්‍රත්‍ය වේ.

නාමය නාම - රූප දෙකට

ප්‍රත්‍යය වන පස් ආකාරය

හේතු ධ්‍යානාඛිග මාර්ගාඛිග යන මේවා සහජාත නාම-රූපයන්ට හේතු ධ්‍යාන මාර්ග ශක්තිවලින් ප්‍රත්‍යය වේ. සහජාත වේතනාව සහජාත නාමරූපයන්ට ද, නානාක්ෂණික වේතනාව කර්මයෙන් උපදනා නාම - රූපයන්ට ද ප්‍රත්‍යය වන්නේ ය. විපාක චිත්ත වෛතසිකයෝ ඔවුනොවුන්ට හා සහජාත රූපයන්ට විපාක ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ. මෙසේ නාමය නාම-රූප දෙකට පස් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ.

නාමය රූපයට ප්‍රත්‍යය වන එක් ආකාරය

පසුව උපදනා චිත්ත වෛතසිකයෝ කලින් ඇති වූ මේ රූප - කයට පශ්චාත්ජාත ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ. මෙසේ නාමය රූපයට එක් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ.

රූපය නාමයට ප්‍රත්‍යය වන එක් ආකාරය.

ප්‍රවෘත්ති කාලයේදී වක්ෂුරාදී වස්තු රූප සය විඥන ධාතු සතට ද, රූපාදී අරමුණු පස පඤ්චද්වාර වීථි සිත් වලට ද පුරේජාත ශක්තියෙන් ප්‍රත්‍යය වේ. මෙසේ රූපය නාමයට එක් ආකාරයකින් ප්‍රත්‍යය වේ.

ප්‍රඥප්ති - නාම - රූප නාමයට

ප්‍රත්‍යය වන දෙයාකාරය.

ආරම්භණ ශක්තියෙන් ද, උපනිශ්‍රය ශක්තියෙන් ද ප්‍රඥප්ති නාම රූප යන තුන ම නාමයට ප්‍රත්‍යය වේ. මෙසේ ප්‍රඥප්ති නාම රූපයෝ නාමයට දෙපරිද්දකින් ප්‍රත්‍යය වන්නාහ.

නාම - රූප දෙක, නාම-රූප දෙකට

ප්‍රත්‍යය වීම

අධිපති - සහජාත - අන්‍යෝන්‍ය - නිශ්ශ්‍රය - ආහාර - ඉන්ද්‍රිය - විප්‍රසුක්ත - අස්ති - අවිගත යන ප්‍රත්‍යය ශක්ති නවයෙන් නාම - රූප දෙක, නාම - රූප දෙකට සුදුසු පරිදි ප්‍රත්‍යය වන්නාහ.

අතීත අනාගත වර්තමාන යන කාලත්‍රයට අයත් වූ ද කාලත්‍රයට අයත් නො වූ ද, ආධ්‍යාත්මික වූ ද බාහ්‍ය වූ ද ප්‍රඥප්ති නාම රූප වශයෙන් ත්‍රිප්‍රකාර වූ සකල ධර්ම සමූහය ම සුදුසු පරිදි සුවිසි ප්‍රත්‍යයට අයත්

වන්නාහ. යම් කිසි ප්‍රත්‍යයක් නො වන ධර්මයක් නැත්තේ ය. මේ ධර්ම සමූහයෙන් නිර්වාණයක් ප්‍රඥප්තියත් හැර ඉතිරි ධර්මයෝ ඒ ඒ ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ද වන්නේ ය.

නාමය හා රූපය

නාම-රූප යන වචන දෙක මේ ධර්මයෙහි නිතර ව්‍යවහාර වන වචන දෙකකි. එකුත් අනු චිත්තය ය, වෛතසික දෙපනස ය, නිර්වාණය ය යන මේ ධර්මයන් නාම යන නමින් හඳුන්වනු ලැබේ. ඒ ධර්මයන්ගේ රූ සටහන් නැත. ඒවා දූත ගන්නේ, සිත ය - එස්ස ය - වේදනාව ය යනාදි නම් අසා ඒ නම්වලිනි. ඒවාට නාම යන නම දී ඇත්තේ ඒ නිසා ය. රූපස්කන්ධය යි කියන රූප විසි අට රූප නම් වේ. නාම-රූප යන වචනවල තවත් අර්ථ ඇත්තේ ය. දක්වන ලදුයේ මෙතැනට ඕනෑ කරන අර්ථය ය. නාමයන්ට අරූපයයි ද කියනු ලැබේ. පඤ්චස්කන්ධයෙන් පළමු වැන්න රූපස්කන්ධය ය. වේදනා - සංඥා - සංස්කාර - විඥන යන ස්කන්ධ සතරට නාමස්කන්ධ යයි කියනු ලැබේ.

11 වන පාඨම

ප්‍රඥප්තිය

පරමාර්ථය මහජනයාට එතරම් ප්‍රකට නැත. ඔවුන්ට ලොව ඇති දේවල් සැටියට විශාල ලෙසට පෙනෙන්නේ ප්‍රඥප්තීන් ය. එබැවින් අභිධර්මය උගන්නා තැනැත්තා විසින් ප්‍රඥප්තිය ගැන ද අවබෝධයක් ඇති කර ගත යුතු ය. ප්‍රඥප්තිය ගැන අවබෝධයක් ඇති කර ගැනීම ප්‍රඥප්තියෙන් වෙන් කොට පිරිසිදු ලෙස පරමාර්ථය හැඳින ගැනීමට ද උපකාර වේ. එබැවින් මෙහි ප්‍රඥප්තිය ගැන ද තරමක විස්තරයක් කරනු ලැබේ.

සැබැවට ම ඇති සැටියට සිතට නැගෙන, හොඳින් විමසුව හොත් නැති බව දැනෙන, සත්‍යය වශයෙන් නැති දේවලට ප්‍රඥප්තිය යි කියනු ලැබේ. ඇත ය කියා හැඟෙන දෙයක් සත්‍ය වශයෙන් ම ඇත ද නැත ද කියා දැන ගැනීමට කළ යුත්තේ ඒ දෙය බෙද බැලීම ය. බෙද බලන කල්හි මුලින් ඇති සැටියට පෙනුණු දෙය නැති වේ නම්, එය සත්‍ය වශයෙන් ඇතියක් නො වේ. වස්ත්‍රය කියා දෙයක් ඇති සැටියට සලකනු ලැබේ.

එය බෙදා බැලුව හොත් නූල් සමූහයක් ලැබෙනු ඇත. නූල් සමූහය මිස වස්ත්‍රයක් නො වේ. කලින් ඇති සැටියට පෙනුණු වස්ත්‍රය ඒ නූල් සමූහයෙහි නැත. නූල් ටික වෙන් කොට ගත් කල්හි වස්ත්‍රය නො පෙනී යන්නේ නූල් හැර වස්ත්‍රයක් නැති බැවිනි. වස්ත්‍රය සේ බෙදා බලන කල්හි නැති වන සියල්ල ම ප්‍රඥප්තීහු ය.

අර්ථ ප්‍රඥප්තිය - නාම ප්‍රඥප්තිය කියා ප්‍රඥප්ති දෙවර්ගයක් ඇත්තේ ය. අර්ථ ප්‍රඥප්තිය යනු කථා කරන වචනානුසාරයෙන් සිතට නැගෙන පරමාර්ථ වශයෙන් නැත්තා වූ දේවල් ය. මේසය යන වචනය ඇසුණු කල්හි ඒ වචනය නිසා ඇසූ තැනැත්තා ගේ සිතට යම් කිසිවක් දැනෙන්නේ ය. එයට වචනයේ අර්ථ ය යයි කියනු ලැබේ. එය අර්ථ ප්‍රඥප්තිය ය. වචනානුසාරයෙන් හැඟෙන ඒ අර්ථ ප්‍රඥප්තිය වචනානුසාරයෙන් මිස අන් ක්‍රමයකින් නො දැනෙන්නේ යයි නො ගත යුතු ය. ඇසට පෙනීම් ආදී කරුණුවලින් ද අර්ථ ප්‍රඥප්තිය දැනෙන්නේ ය. ඒවා බොහෝ සෙයින් වචනානුසාරයෙන් ම දැනෙන නිසා ඒවාට අර්ථ ප්‍රඥප්තිය යන නම තබා තිබේ.

සංස්ථාන ප්‍රඥප්තිය - සමූහ ප්‍රඥප්තිය - සත්ත්ව ප්‍රඥප්තිය - දිශා ප්‍රඥප්තිය - කාල ප්‍රඥප්තිය යනාදීන් බොහෝ අර්ථ ප්‍රඥප්ති ඇත්තේ ය.

පළල් බව උස් බව මිටි බව වට බව සතරැස් බව යනාදි මහාභූතයන් පිහිටි සටහන් අනුව සිතට දැනෙන පොළොව කන්ද ගස වැල මල කොළය ගෙඩිය යනාදිය සංස්ථාන ප්‍රඥප්තීහු ය.

නොයෙක් ද්‍රව්‍ය ඒ ඒ ආකාරයෙන් එකතු වී එකිනෙකට සම්බන්ධ වී තිබීම නිමිත්ත කොට ඇති සැටියට සිතට දැනෙන මේසය පුටුව ඇඳ පැදුර කොට්ටය රථය යනාදිය සමූහ ප්‍රඥප්තීහු ය.

ස්කන්ධ පඤ්චකය ම නිමිත්ත කොට ඇති සේ සිතට හැඟෙන දෙවියා මිනිසා ගැහැනිය පිරිමියා ඇතා අශ්වයා ගොනා යනාදි ප්‍රඥප්තීහු සත්ත්ව ප්‍රඥප්තීහු ය. වන්දු සුයඹියන්ගේ භ්‍රමණය නිමිත්ත කොට හැඟෙන, නැගෙනහිර - බස්නාහිර - උතුර - දකුණ යන මේවා දිශා ප්‍රඥප්තීහු ය.

වන්ද සුයඹියන්ගේ භ්‍රමණය නිසා හැගෙන උදය සවස දවල රාත්‍රිය වර්ෂය මාසය දිනය යනාදිය කාල ප්‍රඥප්තීහු ය.

අසන තැනැත්තාගේ සිතට යම් කිසි අර්ථයක් මතු කර දෙන වස්ත්‍රය මේසය පුටුව ගස ගල ආදි නාමයෝ නාම ප්‍රඥප්තීහු ය. ශබ්දයේත් නාමයේත් වෙනස දත යුතු ය. ශබ්දය පරමාර්ථ ධර්මයකි. නාමය ප්‍රඥප්තියකි. ඒ නිසා ශබ්දය නාමය නො වන බව දත යුතු ය. නූල් සමූහය නිසා සත්‍යය වශයෙන් නැති වස්ත්‍රය කියා දයෙක් දක්නා තැනැත්තාගේ සිතට හැගෙන්නාක් මෙන් ශබ්ද සමූහය නිසා අනේකප්‍රකාර නාම ප්‍රඥප්ති අසන තැනැත්තාගේ සිත හැගෙන්නේ ය. මේසය යන මෙහි “මේ-ස-ය” කියා ශබ්ද තුනක් ඇත්තේ ය. ඒ ශබ්දවලින් එක එකක් හෝ සියල්ල හෝ නාමය නො වේ. “මේ-ස-ය” යන ශබ්ද පිළිවෙලින් ඇසුණු කල්හි ඒ ශබ්ද තුන නිසා අසන්නාගේ සිතට හැගෙන දෙයකි, මේසය යන නාම ප්‍රඥප්තිය. ඒ නාමය නිසා ඔහුට මේසය නමැති අර්ථ ප්‍රඥප්තිය සිතට නැඟී එන්නේ ය. මේසය යන නාම ප්‍රඥප්තිය එක් දෙයකි. එය මේ-ස-ය යන ශබ්ද තුන නිසා සිතට දූනෙන දෙයකි. කියන ලද කරුණු නුවණින් සලකා, ශබ්දයේත් නාම ප්‍රඥප්තියේත් වෙනස තේරුම් ගත යුතු ය. මෙය සමහරුන්ට අවුල් විය හැකි තැනකි.

විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය, අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය, විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය, අවිද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය, විද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය, අවිද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තිය කියා නාම ප්‍රඥප්තිය සයාකාර වේ.

පරමාර්ථ වශයෙන් ඇත්තා වූ රූප වේදනාදිය පවසන නාමය විද්‍යමාන ප්‍රඥප්ති නම් වේ. චිත්ත - එස්ස - වේදනා - සඤ්ඤ - චේතනා - පඨවි - ආපෝ - යනාදි නාමයෝ විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය.

පරමාර්ථ වශයෙන් නැත්තා වූ මේස - පුටු - වස්ත්‍ර ආදිය කියැවෙන නාමයෝ අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය. මේසය පුටුව වස්ත්‍රය පොළොව පර්වතය දෙවියා මිනිසා ළමයා යනාදි ප්‍රඥප්තීහු අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය.

නුවණැත්තා සැදහැවතා ඊෂ්ඨාකාරයා ලෝභියා සුදු මිනිසා යනාදී පරමාර්ථ වශයෙන් විද්‍යමාන දෙයක් නිමිත්ත කොට ගෙන අවිද්‍යමාන දෙයක් අඟවන නාමයෝ විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය. නුවණ පරමාර්ථ ධර්මයකි. පුද්ගලයා පරමාර්ථ වශයෙන් නැත. එබැවින් නුවණැත්තා යනු විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තියකි. ශ්‍රද්ධාව පරමාර්ථ ධර්මයකි. පුද්ගලයා පරමාර්ථයෙන් අවිද්‍යමාන ය. එබැවින් සැදහැවතා යනු විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තියකි. සුදු පරමාර්ථ ධර්මයකි. එය වර්ණ රූපය ය. මිනිසා අවිද්‍යමාන ය. එබැවින් සුදු මිනිසා යනු විද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තියකි.

ගැහැනු නුවණ - විණා හඬ - ළමා සිත යනාදී අවිද්‍යමාන දෙයක් නිමිත්ත කොට විද්‍යමාන දෙයක් හඟවන නාමයෝ අවිද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය.

චක්ඛුචිඤ්ඤණ සෝතචිඤ්ඤණ යනාදී නාමයෝ පරමාර්ථ වශයෙන් ඇතියක් නිමිත්ත කොට පරමාර්ථ වශයෙන් ඇතියක් අඟවන බැවින් විද්‍යමානයෙන් විද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය. චක්ඛු චිඤ්ඤණ යන මෙහි චක්ඛු යන නාමයෙන් කියැවෙන චක්ඛු ප්‍රසාදය චිඤ්ඤණ යන නාමයෙන් කියැවෙන සිතය යන දෙක ම පරමාර්ථ වශයෙන් ඇති ඒවා ය.

ගැහැණු ළමයා - පිරිමි පුතා යනාදී නාමයෝ අවිද්‍යමාන දෙයක් නිමිත්ත කොට අවිද්‍යමාන දෙයක් ම අඟවන බැවින් අවිද්‍යමානයෙන් අවිද්‍යමාන ප්‍රඥප්තීහු ය.

මෙතෙකින් අටවන පරිච්ඡේදය
නිමිසේ ය.

නවම පරිච්ඡේදය

1 වන පාඨම

කර්මස්ථාන සංග්‍රහය

ඉහත පරිච්ඡේද, අටෙහි දැක්වුණු ප්‍රත්‍යය සහිත නාම - රූප විභාගය උගෙනීමෙන් දැන ගැනීමෙන් ලැබිය යුතු උසස් ඵලය නම්, ඒ දැනීම පිහිට කර ගෙන භාවනාවෙහි යෙදී සකල දුෂ්ඨයට හේතු වන අවිද්‍යා තෘෂ්ණා ප්‍රධාන ක්ලේශ සමූහය දුරු කොට, ස්වසන්තානය පිරිසිදු කරගෙන, ලෝකෝත්තර නිර්වාණ ධාතුව පසක් කර ගැනීම ය. අතිශයින් ගැඹුරු වූ පරමාර්ථ ධර්මයන්ගේ සැබෑ තත්ත්වය පොත උගෙනීමෙන් පමණක් නො දැන හැකි ය. උපක්‍රමයෙන් දියුණු නොකළ සාමාන්‍ය ඥානය ඒ ධර්මයන්ගේ තතු හරියට සොයා ගැනීමට දැක ගැනීමට ප්‍රමාණ නො වේ. ඒ ධර්මයන් හරියට තේරුම් ගත හැකි වීමට භාවනාවෙහි යෙදීමෙන් දියුණු කළ සමාධියක් හා ඥානයක් වුවමනා ය. එබැවින් උගෙනීමෙන් ලැබූ ධර්ම ඥානය පිරිසිදු කර ගත හැකි වීමටත් භාවනාවෙහි යෙදීම කළ යුතු ය. ධර්ම ඥානය දියුණු කර ගත හැකිවීමටත් නිවන් පසක් කර ගත හැකි වීමටත් මේ පරිච්ඡේදයේ දැක්වෙන යම්කිසි භාවනාවක් පුරුදු කළ යුතු ය.

කර්මස්ථාන

යෝගාවචරයන් විසින් තමන් කරන යෝග කර්මයට අරමුණ වශයෙන් ගන්නා වූ කසිණාදී ප්‍රඥප්ති හා නාම - රූප ධර්ම කර්මස්ථාන නම් වේ. කර්මස්ථාන යන වචනයේ තේරුම: 'යෝග කර්මයට ස්ථාන වන දෙය ය' යනු යි. පළමු පළමු පවත්වන යෝග ක්‍රියාව හෙවත් භාවනාව ද, මතු මතුයෙහි කරන භාවනාවට අත්තිවාරම වන බැවින් කර්මස්ථාන නම් වේ. ශමථ කර්මස්ථානය - විදර්ශනා කර්මස්ථානය කියා කර්මස්ථාන දෙවර්ගයෙකි.

රාගාදී ක්ලේශයන් හා විතර්කාදී ඇතැම් ඖදරික විත්තාඩිගයන් සන්සිඳුවන ඒකාග්‍රතාව ශමථ නම් වේ. සමාධි යනු ද එයට ම නමෙකි. සමාධි භාවනාවට ස්ථාන වන කසිණාදී ප්‍රඥප්ති සමථ කර්මස්ථාන නම්. ඒවා අරමුණු කොට කරන භාවනාව ද ශමථ කර්මස්ථාන නම් වේ. ශමථ කර්මස්ථානයෙන් ලැබිය හැකි උසස් දෙය ධ්‍යානාභිඥ හා සුගතියෙහි ඉපදීම ය. ඒ සමාධිය විදර්ශනාවට ද උපකාර ය.

සාමාන්‍ය ජනයා විසින් සත්ත්වයන් පුද්ගලයන් ස්ත්‍රී පුරුෂයන් සැටියට දක්නා වූ ද, නිත්‍ය දෙයක් හොඳ දෙයක් සැටියට දක්නා වූ ද පඤ්චස්කන්ධය නාම-රූප ධර්ම රාශියක් සැටියට ද, අනිත්‍ය දෙයක් නොමනා දෙයක් සැටියට ද විශේෂයෙන් දක්නා වූ, පඤ්චස්කන්ධය ඇති සැටියට ම දක්නා වූ ඥානය 'විදර්ශනා' නම් වේ. විදර්ශනාව අරමුණු වශයෙන් ගන්නා වූ නාම-රූප ධර්ම හා විදර්ශනා භාවනාවන් විදර්ශනා කර්මස්ථාන නම් වේ. ලෝකෝත්තර මාර්ගඵල ලබාදී සත්ත්වයා නිවනට පමුණුවන්නේ විදර්ශනා කර්මස්ථානයෙනි.

ශමථ කර්මස්ථාන සතළිස.

කසිණ දශය ය, අශුභ දශය ය, අනුස්මාති දශය ය, අප්‍රමාණා සතර ය, එක් සංඥවක් ය, එක් ව්‍යවස්ථානයක් ය, ආරූපා සතර ය කියා ශමථ කර්මස්ථාන සතළිසකි.

කසිණ දශය

පඨවි කසිණය, ආපෝ කසිණය, තේජෝ කසිණය, වායෝ කසිණය, නීල කසිණය, පීත කසිණය, ලෝහිත කසිණය ඕද්‍යන කසිණය, ආකාස කසිණය, ආලෝක කසිණය කියා කසිණ දශයෙකි.

යෝගාවචරයන් විසින් පිහිටවා ගැනීම සඳහා ගන්නා වූ, මැටියෙන් කළ මණ්ඩලය 'පඨවි කසිණ, නම් වේ. සෑම කසිණයක් ම කුඩා කොට ගන්නා කල්හි එක් වියත් සතර අගලක් පමණ විය යුතු ය. මහත් කොට ගන්නා කල්හි කුඩයක් පමණට කමත් පමණට කසිණය ගැන්මට ද වටනේ ය. පඨවි කසිණය සඳහා ගත යුත්තේ තරමකට රතු පස් ය. තද රතු පස හෝ අන් පැහැයක පස හෝ කසිණය තැනීමට නො ගත යුතු ය. බිම ම හෝ ලෑලි ආදී යම් කිසිවක හෝ මැටි ගා එය තනා ගැනීම

සුදුසු ය. මැටි හොඳින් අනාගෙන කඩතොලු නැති සැටියට මට්ටමට එය සාදා ගත යුතු ය. පයවි මණ්ඩලාදියට කසිණ යයි කියනුයේ, භාවනා කිරීමේ දී සැම තැන ම අරමුණු කොට භාවනා කළ යුතු නිසා ය.

මණ්ඩලාකාරයෙන් පිහිටි ජලය 'අපෝ කසිණය' ය. යම් කිසි අමුතු පැහැයක් ඇති ජලය ආපෝ කසිණයට නො ගත යුතු ය. පාත්‍රාදී වට වූ මුව ඇති බඳුනකට පිරිසිදු ජලය පුරවා ගෙන ආපෝ කසිණ භාවනාව කළ හැකිය.

මණ්ඩලාකාරයෙන් පෙනෙන ගින්න 'තේජෝ කසිණය' ය. හොඳ දරවලින් ගිනි ගොඩක් පිළියෙළ කොට එක් වියත් සතරගුල් පමණ කවාකාර සිදුරක් ඇති තහඩුවක් ඒ ගින්න සමීපයේ තබා ඒ සිදුරෙන් පෙනෙන ගින්න අරමුණු කොට තේජෝ කසිණ භාවනාව කළ හැකි ය.

වාතය සැපෙන යම් කිසිවක් අනුව තමාගේ සිතින් සලකා ගන්නා සුළං වැටිය 'වායෝ කසිණය' ය. වායුව සැපී සෙලවෙනු පෙනෙන යම් කිසිවක් අනුව, තමාගේ සිතින් ම වායුධාරාවක් ඇති සැටියට සලකා ගැනීමෙන් හෝ යම් කිසි සිදුරකින් අවුත් තමාගේ ශරීරයේ සැපෙන වායුව සිහි කිරීමෙන් හෝ වායෝ කසිණ භාවනාව කළ හැකිය.

නිල් පැහැය ඇති මණ්ඩලය 'නීල කසිණය' ය. කහ පැහැය ඇති මණ්ඩලය 'පීත කසිණය' ය. රතුපැහැය ඇති මණ්ඩලය 'ලෝහිත කසිණය' ය. සුදු පැහැය ඇති මණ්ඩලය 'ඕදත කසිණය' ය. ඒ ඒ පැහැය ඇති සායම් යම් කිසිවක ආලේප කොට වර්ණ කසිණ සාදා ගත හැකි ය. පාට කරදසිවලින් හා රෙදිවලින් ද ඒවා සාදා ගත හැකි ය. එක් වියත් සතරගලක් පමණට සන කරදසියක සිදුරක් කපා ගෙන තමාට වුවමනා පැහැය ඇති කරදසියක් එයට යටින් තබා ගැනීම ඉතා පහසුවෙන් වර්ණ කසිණ සාදා ගැනීමේ ක්‍රමය ය.

ආකාස මණ්ඩලය 'ආකාස කසිණය' ය. යම් කිසිවක එක් වියත් සතර අගලකට සිදුරක් සාදා ඒ සිදුර තුළ ආකාශය මෙනෙහි කිරීම් වශයෙන් ආකාස කසිණ භාවනාව කළ හැකි ය.

ආලෝක මණ්ඩලය 'ආලෝක කසිණය' ය. බිමට හෝ බිත්ති ආදී යම් කිසි තැනකට හෝ එක් වියත් සතරගුල් පමණට ආලෝකයක් වැටෙන්නට සාදා ගෙන ඒ ආලෝකය බලාගෙන ආලෝක කසිණ භාවනාව කළ හැකි ය. ටින් එකක සිදුරක් කොට එහි පහනක් දල්වා සිදුරෙන් ආලෝකය යම්කිසි තැනකට වැටෙන්නට සලස්සා ආලෝක කසිණය සාදා ගත හැකි ය. මැටි බඳුනකින් ද එය සාදා ගත හැකිය. විදුලි බලය ඇති තැන්වල ඉතා පහසුවෙන් ආලෝක කසිණය සාදා ගත හැකිය.

2 වන පාඩම

අගුහ දශය

උද්ධමාතකය, විනීලකය, විපුබ්බකය, විච්ඡද්දකය, වික්ඛායිතකය, වික්ඛිත්තක ය, හතවික්ඛිත්තකය, ලෝහිතකය, පුලවකය, අට්ඨිකය කියා අගුහ දශයෙකි.

ඉදිමී ගිය මළ සිරුර උද්ධමාතක නමි. ඉදිමී නිල් වූ මළ සිරුර විනීලක නමි. පැසවා ඒ ඒ තැනින් සැරව ගලන මළ සිරුර විපුබ්බක නමි. යුද්ධ භූමි ආදියෙහි දෙකට කපා දමා ඇති මළ සිරුර විච්ඡද්දක නමි. බලු සිවල් ආදීන් විසින් තැනින් තැනින් කා දමන ලද මළ සිරුර වික්ඛායිතක නමි. බලු සිවල් ආදීන් විසින් කැබලි කොට ඒ ඒ තැනට කැබලි ඇද දමා ඇති මළ සිරුර වික්ඛිත්තක නමි. මුළු සිරුර ම කාකපාදකාරයෙන් තුවාල කොට පසු ව කඩ කඩ කොට විසුරුවා දමා ඇති මළ සිරුර හතවික්ඛිත්තක නමි. ලේ ගලන මළ සිරුර ලෝහිතක නමි. පණුවන් ගැවසුණු මළ සිරුර පුලවක නමි. ලේමස් නැති ඇට සමූහය අට්ඨික නමි.

අනුස්මෘති දශය

බුද්ධානුස්සතිය, ධම්මානුස්සතිය, සඛිගානුස්සතිය, සීලානුස්සතිය, වාගානුස්සතිය, දේවතානුස්සතිය, උපසමානුස්සතිය, මරණානුස්සතිය, කායගතාසතිය, ආනාපානසතිය කියා අනුස්මෘති කර්මස්ථාන දශයෙකි.

1. අර්හත්වාදි බුද්ධ ගුණයන් සිහි කිරීම බුද්ධානුස්සති කර්මස්ථානය ය.
2. ස්වඛ්‍යාතතාදි ධර්ම ගුණයන් සිහි කිරීම ධම්මානුස්සති නමි.

පෙනෙන පරිදි පුරුදු කරන්නා වූ යෝගාවචරයාගේ ඒ භාවනාව පරිකර්ම භාවනා නම්.

භාවනාරම්මණය සිතට ගෙන කාමච්ඡන්දදි නීවරණයන් යටපත් කර ගත් තැන් පටන් අර්පණාවිත්තය ඇති වීමට ළං වන තුරු භාවනාව උපචාර භාවනා නම්.

මහත්ගත ලෝකෝත්තර භාවයට පැමිණි භාවනාව අර්පණා භාවනා නම් වේ.

අරමුණට පිවිසෙන්නාක් මෙන් පවත්නා බැවින් විතර්කය අර්පණා නම් වේ. එය ප්‍රධාන කොට පවත්නා බැවින් සියලු ම මහද්ගත ලෝකෝත්තර ධ්‍යාන ධර්මයන්ට ඒ නම ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ.

නිමිති තුන

පරිකර්ම නිමිත්තය, උද්ග්‍රහ නිමිත්තය, ප්‍රතිභාග නිමිත්තය කියා නිමිති තුනෙකි. පළමුවෙන් ම භාවනාව පටන් ගෙන පෘථිවි මණ්ඩලාදියෙහි නිමිත්ත, සිතට ගන්නා වූ යෝගාවචරයා ගේ ඒ භාවනා නිමිත්ත පරිකර්ම නිමිත්ත නම් වේ. ඇසට පෙනෙන්නාක් මෙන් සිතට පෙනෙන්නට පටන් ගත් භාවනා නිමිත්ත උද්ග්‍රහ නිමිත්ත නම් වේ. උද්ග්‍රහ නිමිත්ත සිහි කරමින් ඉන්නා කල්හි නීවරණයන් වැඩි දුරටත් දුරු වී යෑමෙන් සිත පිරිසිදු වී, භාවනා නිමිත්ත සකල දෝෂයන් ගෙන් තොරව, ඉතා පිරිසිදු වී සිතට පෙනෙන්නට වන්නේ ය. ඉතා පිරිසිදු වූ ඒ භාවනා නිමිත්ත ප්‍රතිභාව නිමිත්ත නම් වේ.

3 වන පාඩම

චරිත සය

කමටහන් බොහෝ ගණනක් ඇත්තේ සෑම දෙනාට ම ඒ සියල්ල ම වැඩීම පිණිස නො ව, තම තමන්ට, වඩා ගැලපෙන කමටහන් තෝරා ගෙන භාවනා කරනු පිණිස ය. නොගැලපෙන කමටහන වඩා, සමාධිය ලැබීම අපහසු ය. ගැලපෙන කමටහන තෝරා ගෙන භාවනා කරන්නා

හට ඉක්මනින් සමාධිය ලැබිය හැකි ය. කමටහන තෝරා ගන්නේ වර්තය අනුව ය.

රාග වර්තය, ද්වේෂ වර්තය, මෝහ වර්තය, ශ්‍රද්ධා වර්තය, බුද්ධි වර්තය, විතර්ක වර්තය කියා වර්ත සයක් ඇත්තේ ය. වර්තය යනු ඒ ඒ පුද්ගලයාගේ ප්‍රකෘතිය ය. රාග-ද්වේෂාදී සියල්ල ම කාහටත් ඇති බැවින් වර්තය තේරුම් ගැනීම ඉතා අපහසු ය.

බොහෝ සෙයින් රාගය ඇති වන රාග බහුල තැනැත්තා රාග වර්තයා ය. රාගය යනු ලෝභය ය. මානය, ලෝභය හා එක් ව පවත්නා වෛතසිකයක් වන බැවින් රාග වර්තයාට මානය ද අධික ය. පුද්ගලයන්ට හා වස්තූන්ට තදින් ඇලුම් කරන බව, කොතෙක් ලදන් සැහීමකට පත් නො වන බව, පමණට වඩා පරෙස්සම් කරන බව, කැමි-බිම්-ඇඳුම්-පැළඳුම් ආදියට බොහෝ කැදර බව, වැඩ ලස්සනට කරන බව, ශරීරය හා ඇඳුම් පැළඳුම් ද වාසස්ථාන ද තමාගේ භාණ්ඩ ද ලස්සනට තබා ගන්නා බව, ලස්සන දේවලට කැමති බව යනාදිය රාග වර්තයා ගේ ලක්ෂණයෝ ය.

නීතර අනුන්ට ද්වේෂ කරන, ද්වේෂ බහුල තැනැත්තා ද්වේෂ වර්තයා ය. ද්වේෂය හා එක් ව උපදනා ඉස්සා - මච්ඡරිය - කුක්කුච්චයෝ ද ද්වේෂ වර්තයාට බහුල ය. නීතර කිපෙන බව, ඉතා සුළු කරුණටත් කිපෙන බව, අකාරණයෙහිත් කිපෙන බව, වෛර කරන බව, අනුන් හා වැඩිකල් මිත්‍ර ව නො විසිය හැකිබව, සෑම කටයුත්තක දී ම කලබල වන බව, බිය වන බව, ඉක්මනින් වෙනස් වන බව, කවරකට වුව ද වඩා ඇල්මක් නැති බව, කටුක ආහාරවලට කැමති බව යනාදිය ද්වේෂ වර්තයා ගේ ලක්ෂණයෝ ය.

මෝහය අධික තැනැත්තා මෝහ වර්තයා ය. ථීනමිද්ධ, උද්ධච්ච, කුක්කුච්ච, විචිකිච්ඡා යන මේවා ද මෝහ වර්තයාට අධික ය. ගැඹුරු කරුණු තේරුම් ගැනීමට අසමත් බව, රැවටෙන සුළු බව, අනුන්ගේ කීම් අනුව යුතු අයුතුකම් හොඳ නරක සලකන බව, පිළිගත් වැරදි හැඟීම් අතහරවන්නට දුෂ්කර බව, කිනම් දෙයක් වුවත් හරියට කිරීමට නො සමත් බව යනාදිය මෝහවර්තයා ගේ ලක්ෂණයෝ ය.

ශ්‍රද්ධාව අධික තැනැත්තා ශ්‍රද්ධා වර්තයා ය. දෙනු කැමති බව, ගුණවතුන් දකිනු කැමති බව, දහම් අසනු කැමති බව, පැහැදිය යුත්තන් කෙරෙහි පහදින බව, ප්‍රීතිය බහුල බව යනාදිය ශ්‍රද්ධා වර්තයා ගේ ලක්ෂණයෝ ය. ඇතැම් කරුණුවලින් ශ්‍රද්ධා වර්තයා රාග වර්තයාට සමාන ය.

නුවණ වැඩි තැනැත්තා බුද්ධි වර්තයා ය. සුවච බව, කලණ මිතුරන් ඇති බව, ආහාරයෙහි පමණ දන්නා බව, සිහි නුවණ ඇති බව, ගැඹුරු දේ තේරුම් ගැනීමෙහි සමත් බව, විමසා කටයුතු කරන බව, අනුන් කී පමණින් නො පිළිගන්නා බව, සැම දෙයක් ම ක්‍රමානුකූල ව කරන බව යනාදිය බුද්ධි වර්තයාගේ ලක්ෂණයෝ ය. සමහර කරුණු වලින් බුද්ධි වර්තයා ද්වේෂ වර්තයාට සමාන ය.

විතර්ක බහුල තැනැත්තා විතර්ක වර්තයා ය. සිත එකඟ කිරීමට අපහසු බව, කතා වැඩි බව, බොහෝ දෙනා හා එක් ව හැසිරෙන බව, නොයෙක් දේ නිතර කල්පනා කරන බව, කුසල් කිරීමෙහි සතුටක් නැති බව, ඉක්මනින් අදහස් වෙනස් කරන බව යනාදිය විතර්ක වර්තයා ගේ ලක්ෂණයෝ ය. ඇතැම් කරුණුවලින් විතර්ක වර්තයා මෝහ වර්තයාට සමාන ය.

වර්තයට සුදුසු කමටහන්

අශුභ දශකය, කායගතාසතිය ය යන මේ කමටහන් එකොළොස රාග වර්තයාට සුදුසු ය. කායගතාසතිය යනු කේශාදි කොට්ඨාසයන් පිළිබඳ භාවනාව ය. රාග වර්තයට විශේෂයෙන් සමාධියට බාධක වන්නේ රාගය ය. මේ කමටහන් එකොළොස රාගයට විරුද්ධ ය. රාගය දුරු කරන භාවනාවය. එබැවින් ඒවා රාග වර්තයාට සන්ප්‍රාස ය.

අප්‍රමාණ්‍ය සතර ය, නීල - පීත - ලෝහිත - ඕදුත කසිණ සතර ය යන කමටහන් අට ද්වේෂ වර්තයාට යෝග්‍ය ය. අප්‍රමාණ්‍ය භාවනා කරනහොත් රාග වර්තයාට භාවනාවට අරමුණු වන පුද්ගලයන් ගැන රාගය සමහර විට ඇති විය හැකිය. නීලාදී වර්ණයන් ගැන ද රාගය ඇති විය හැකි ය. එබැවින් ඒවා රාග වර්තයාට අයෝග්‍ය ය. අශුභයන් අරමුණු

කොට භාවනා කරන කල්හි ද්වේෂ චරිතයාට භාවනාරම්මණය ගැන ද ද්වේෂය හෙවත් නො සතුට ඇති විය හැකිය. එබැවින් අශුභ භාවනාව ද්වේෂ චරිතයාට අයෝග්‍ය ය.

ආනාපාන භාවනාව මෝහ චරිතයාට හා විතර්ක චරිතයාට යෝග්‍ය ය. මෝහ චරිතයා ද විතර්ක චරිතයා මෙන් විකෘෂිත පුද්ගලයෙකි. පුද්ගලයා කෙරෙහි නො නැවතී නැවත නැවත ඇති වන ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස, විසිර යන සිත නැවත නැවත තමා වෙත කැඳවන්නාක් මෙන් පවතී. එබැවින් මෝහ - විතර්ක චරිතයනට එය විශේෂයෙන් සුදුසු වේ.

බුද්ධානුස්සති - ධම්මානුස්සති - සඛ්ඛානුස්සති - සීලානුස්සති - වාගානුස්සති - දේවතානුස්සති යන කමටහන් සය ශ්‍රද්ධා බහුල පුද්ගලයාට ප්‍රිය බැවින් ශ්‍රද්ධා චරිතයාට සුදුසු ය.

මරණානුස්සතිය, උපසමානුස්සතිය, ආහාරයෙහි ප්‍රතිකූල සංඥාව, චතුර්ධාතු ව්‍යවස්ථානය යන කමටහන් සතර බුද්ධි චරිතයාට සුදුසු ය. ඒවා ගැඹුරු බැවින් බුද්ධි චරිතයාට යෝග්‍ය ය. සෙස්සන්ට වඩා යෝග්‍ය නැත.

පඨවි - ආපෝ - තේජෝ - වායෝ - ආකාශ - ආලෝක යන කසිණ සය හා ආරූප්‍ය සතර ය යන කමටහන් දශය සැම දෙනාට ම යෝග්‍ය ය.

කසිණ භාවනා කිරීමේ දී මහත් වූ කසිණ මණ්ඩලය මෝහ චරිතයාට යෝග්‍ය ය. කුඩා කසිණය වැඩිමේදී මෝහ චරිතයාගේ සිත වඩාත් මුළා විය හැකි ය. එක් වියත් සතර අගල් පමණ වූ කුඩා කසිණ මණ්ඩලය විතර්ක චරිතයාට යෝග්‍ය ය. මහත් වූ කසිණ මණ්ඩලයෙහි භාවනා කරන කල්හි විතර්ක චරිතයාගේ සිත එහි කොටස්වලට යන බැවිනි. කසිණ භාවනාව සම්පූර්ණ මණ්ඩලය ම එකවර සිතට ගැනීමී වශයෙන් කළ යුත්තකි.

4 වන පාඩම

ඒ ඒ භාවනාව ලැබෙන/නො ලැබෙන කමටහන්

සියලු ම සමසතලීස්කර්මස්තානයන්හි ම පරිකර්ම භාවනාව ලැබේ. බුද්ධානුස්මාති - ධර්මානුස්මාති - සඛ්ඝානුස්මාති - ශීලානුස්මාති - ත්‍යාගානුස්මාති - දේවතානුස්මාති - උපසමානුස්මාති - මරණානුස්මාති - ආහාරයෙහි ප්‍රතිකූල සංඥ - චතුර්ධාතු ව්‍යවස්ථාන යන කමහටන් දසයෙහි උපචාර භාවනාව පමණක් සිඬ වේ. අර්පණා භාවනාව සිදු නො වේ. අර්පණා භාවනාව සිදු නො වීමය යි කියනුයේ ඒ භාවනා දශයෙන් ධ්‍යාන නො ලැබිය හැකි බව ය. ධ්‍යාන ලැබිය හැක්කේ පහසුවෙන් සිත පිහිටුවා ගත හැකි ප්‍රකට කර ගත හැකි අරමුණකින් ය. බුද්ධ ගුණාදිය ගැඹුරු බැවින් ද, බොහෝ බැවින් ද, ඒවා සිතට හොඳින් හසු කර ගෙන ඒවායේ නිශ්චල කොට සිත පිහිටුවීමට දුෂ්කරය. එබැවින් කියන ලද කමටහන් දශයෙන් උපචාර සමාධිය මිස, රූපාවචරාරූපාවචර ධ්‍යාන නූපදවිය හැකිය. ධ්‍යාන ඉපදවිය හැක්කේ ඉතිරි කමටහන් තිසෙන් පමණෙනි.

ධ්‍යාන ඉපදවිය හැකි කමටහන් සියල්ලෙන් ම ධ්‍යාන සියල්ල ම උපදවන්නටත් නො පිළිවන. ඒ ඒ කමටහන්වලින් ඉපද විය හැකි ධ්‍යාන මතු දැක්වෙන පරිදි දත යුතු ය.

කසිණ දශය ය, ආනාපානය යන මේ කමටහන් එකොළොසින් ධ්‍යාන පස ම ඉපදවිය හැකි ය.

අගුණ දශය ය, කායගතාසතිය යන කමටහන් එකොළොසෙන් ඉපද විය හැක්කේ ප්‍රථම ධ්‍යානය පමණෙනි. ඒවායින් ප්‍රථම ධ්‍යානය උපදවා ගත් යෝගාවචරයා විසින් ද්විතීය ධ්‍යානාදිය ඉපදවීමට අනික් කමටහනක් වැඩිය යුතු ය. මළ සිරුරුවල හා කෙස් ලොම් ආදී කුණප කොටස්වල ද; සිහි කරන තැනැත්තාගේ සිත ඒවායින් ඇත් කරන ස්වභාවයක් මිස සිත් ඇදගන්නා ස්වභාවයක් ඇත්තේ ම නැත. සිතට පිළිකුලක් ඇති කරන ස්වභාවය මිස සතුටක් ඇති කර තමා කරා ඇදගන්නා ස්වභාවය මඳකුදු නැති ප්‍රතිකූලාරම්මණයන්හි සිත පිහිට වන්නේ විතර්කයේ බලයෙනි. ද්විතීයාදි ධ්‍යානවල අරමුණ කරා සිත ගෙන යන විතර්කය නැත. එබැවින් අගුණාරම්මණයන්හි විතර්කය නැති ධ්‍යානයේ නූපදිති.

හැකි ය. එබැවින් කුශලයන්ගෙන් උසස් කුශලය භාවනාමය කුශලය බව දත යුතු ය.

බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ධර්මය අනුව පිළිපැදීමෙන් ලබන්නට ඇති උසස් ම දෙය නිර්වාණය ය. එය ලැබිය හැක්කේ නුවණ දියුණු කර ගැනීමෙන් ය. නුවණ දියුණු කිරීම හැර, එය ලබන තවත් ක්‍රමයක් නැත්තේ ය. නිවන් ලබා දෙන ලෝකෝත්තර ඥානය ඇති වන තෙක් නුවණ දියුණු වීමට කරන්නට ඇත්තා වූ එක ම දෙය විදර්ශනා භාවනාව ය. භාවනාවෙන් වුව ද නුවණ දියුණු වීමට සමාධියත් තිබිය යුතු ය. එබැවින් සමාධිය දියුණු වීම සඳහා ශමථ භාවනාව කළ යුතු ය. බුද්ධාගම ඇදහීමෙන් ලබා ගත යුතු උසස් ඵල ලැබීමට නම්, සෑම බෞද්ධයකු විසින් ම යම් කිසි භාවනාවක් ද කළ යුතු ය.

භාවනා කිරීමේ ක්‍රම දෙකකි. විශුද්ධි මාර්ගාදි පොත්වල විස්තර කර තිබෙන්නේ වර්තමාන භවයේදී ම ධ්‍යාන මාර්ග ඵල ලැබීම සඳහා භාවනා කරන ක්‍රමය ය. එයත් ගිහියකු විසින් කරන ක්‍රමය නො ව, පැවිද්දකු විසින් කරන ක්‍රමය ය. එය කිරීමට ඉතා දුෂ්කර වැඩ පිළිවෙළකි. එය කළ හැක්කේ ද ජීවිතයේ අන් සියලු ම බලාපොරොත්තු හැර දමා, ජීවිතය ධ්‍යානාදි ධර්ම ලැබීම සඳහා ම කැප කිරීමට තරම් ධෛර්යය ඇති විශේෂ පුද්ගලයන්ට පමණෙකි. ලෝකයෙහි එබඳු අය දුර්ලභ ය. ඇත්තේ දස දහස් ගණනකට එක් කෙනෙක් පමණෙකි. භාවනාමය කුශලය ලබා ගැනීමටත් සසරට පුරුදු කර ගැනීමටත් තමාගේ අනික් වැඩ කරන අතර ම හැකි පමණින් භාවනාවේ යෙදීම භාවනා කිරීමේ අනික් ක්‍රමය ය. එසේ කරන තැනැත්තා විසින් තමාගේ කාලයෙන් යම් කිසි ප්‍රමාණයක් භාවනා සඳහා වෙන් කර ගෙන ඒ කාලයේ දී යම් කිසි භාවනාවක් කළ යුතු ය.

භාවනා කිරීමේ පරමාර්ථය සිතේ තත්ත්වය උසස් කර ගැනීම ය. සිත දියුණු කිරීම ය. එක් එක් පුද්ගලයකුට නාම-කාය ය, රූප - කාය ය කියා දෙකක් (ශරීර දෙකක්) ඇත්තේ ය. රූප - කාය යනු ඇසට පෙනෙන්නට ඇත්තා වූ ශරීර ය ය. නාම-කාය ය කියනුයේ රූප - කාය පාලනය කරන රූප - කාය හසුරුවන ඒ රූප - කාය තුළ පිහිටි විඤ්ඤාණ ධාතුපරම්පරාව ය. නාම - කාය ශරීරයෙන් තුරන් වුවහොත් ඉන් පසු රූප-කායෙන් ගත හැකි ප්‍රයෝජනයක් නැත. එය පසට යට කර දැමිය යුත්තක්

වන්නේ ය. වර්තමාන භවයේ රූප-කය අනාගත භවයේදී ලැබෙන රූප-කයට සම්බන්ධ නොවන්නේ ය. අනාගත භව පරම්පරාවට සම්බන්ධ වන්නේ නාම-කාය නම් වූ සත්ත්වයාගේ චිත්ත පරම්පරාව ය. එබැවින් සත්ත්වයාගේ ප්‍රධාන කොට්ඨාසය රූප-කය නො ව, නාම - කය බව දන යුතු ය. සත්ත්වයාගේ හරයත් එය ම ය. එබැවින් නාම-කයට වැඩි සැලකිල්ලක් කළ යුතුය.

එහෙත් බොහෝ දෙනා රූප - කය වැඩිදියුණු කිරීමට ආරක්ෂා කිරීමට සැරසීමට තමන්ගේ සම්පූර්ණ කාලය ගත කරනවා මිස, නාම-කය ගැන කිසිවක් නො කරති. එය දියුණු කළ යුතු බවක් ආරක්ෂා කළ යුතු බවක් නො දනිති. රූප-කයට වන නපුරකින් සිදුවන පාඩුව, සිදුවන දුක එක භවයකට පමණකි. නාම - කය නරක් වීමෙන් භව පරම්පරාවට ම හානියක් වන්නේ ය. එබැවින් තමාගේ කාලයෙන් යම් කිසි එක් කොටසක් නාම-කය දියුණු කිරීමට ආරක්ෂා කිරීමට තබා ගත යුතු ය. දවසක ඇති පැය විසි හතරෙන් පැය බාගයක් වත් ඒ සඳහා වෙන් කර ගත යුතු ය. ඒ කාලයේ දී යම් කිසි භාවනාවක් කරනු.

ශීලය භාවනාවේ අත්තිවාරම ය. එබැවින් භාවනා කරන තැනැත්තා ගිහියෙක් නම් ගිහියාට නිසි ශීලයක ද පැවිද්දෙක් පැවිද්දෙක් නම් පැවිද්දට නිසි ශීලයෙහි ද පිහිටා භාවනා කළ යුතු ය. මෙසේ කීමෙන් පිරිසිදු සිල් නැතියකු විසින් භාවනා කළ හොත් එයින් ඔහුට ප්‍රයෝජනයක් නො වේය කියා හෝ නපුරක් වේය කියා හෝ නො සිතිය යුතු ය. පිරිසිදු සිල් නැති තැනැත්තාට ද භාවනාව සුදුසු ය. ශීලය අපිරිසිදු වුව ද භාවනා කළ හොත් භාවනාමය කුශලය ලැබෙන්නේ ය. කලක් භාවනා කරන කල්හි එයින් ඔහුට ක්‍රමයෙන් සිල් රැකිය හැකි ශක්තිය ද ලැබෙන්නේ ය.

කර්මස්ථානයන් අතුරෙන් පටවි කසිණය සැම දෙනාට ම සුදුසු කර්මස්ථානයෙකි. වර්තයට සුදුසු කමටහන් සෙවිය යුත්තේ, මෙලොව ම ධ්‍යානාදිය ලබනු පිණිස භාවනා කරන අය විසිනි. සාමාන්‍යයෙන් භාවනා කරන්නවුන්ට කවර කමටහනක් වුව ද වරද නැත.

පටවි කසිණය වැඩි අපහසුවක් නැති ව සාදා ගත හැකි ය. ඒ සඳහා ගත යුත්තේ තරමක රතු පස් ය. තද රතු පස ගත හොත් ලෝහිත

කසිණය හා අවුල් වේ. රොඩු හා ගල් කැට ඉවත් කොට මැටි ටික හොඳින් අනා ගත යුතු ය. සරසින් කෝදුවේ අඟල් වලින් අඟල් දහයක් එකොළහක් තරම බන්දේසියක් ඇති නම් ඒ මැටි එයට දමා මට්ටම් කොට වේලා ගන්නා ම පඨවි කසිණය වේ. සමහරවිට වේලීමේදී එහි මට්ටම නැති වී යා හැකි ය. එසේ වුවහොත් නැවත උඩින් මැටි ගා මට්ටම් කර ගත යුතු ය.

පඨවි කසිණය ලැල්ලක සාදන්නේ මෙසේ ය:- කසිණයේ ප්‍රමාණයට රවුමට ලැල්ලක් කපා ගත යුතු ය. අඟල් බාගයක් පමණ මතු වී තිබෙන පරිදි එහි සැම තැන ම අඟල් දෙකෙන් දෙකෙන් තරමට කුඩා ඇණ ගසනු. ඉක්බිති පදම් කළ රතු මැටි එහි ලා ඇණ යට කොට රොටියක් සේ මණ්ඩලය තනනු. ඇණ ගැසිය යුත්තේ විශ්වේෂ පසු මැටි තට්ටුව ලැල්ලෙන් ගැලවී නො යාම පිණිස ය. විශ්ලීමෙන් පසු මට්ටම නැති වී ගියහොත් නැවත මට්ටම් කර ගත යුතුය. ලැල්ලු රවුම් කර ගැනීම අපහසු නම් සතරැස් ලැල්ලක කවයක් ඇඳ එහි ඇණ ගසා කසිණ මණ්ඩලය සාදා ගත යුතු ය. සුදුසු විවේක තැනක බිම වුව ද කසිණ මණ්ඩලය තනා ගැනීම සුදුසු ය. කසිණ මණ්ඩලය තැනීමේ දී මැටිවලට සීමෙන්ති ස්වල්පයක් මිශ්‍ර කර ගැනීමෙන් ශක්තිමත් මණ්ඩලයක් සාදා ගත හැකි ය. සීමෙන්ති මිශ්‍ර කොට සැදූ කසිණ මණ්ඩලය විශ්වේෂ පසු උඩින් තුනියට මැටි පමණක් ආලේප කොට මට්ටම් කර ගත යුතු ය.

6 වන පාඩම

කියන ලද පරිදි සාදා ගත් කසිණ මණ්ඩලය ජනයා නො පැමිණෙන ශබ්ද අඩු විවේක ස්ථානයකට ගෙන ගොස්, වාඩිවීමට එක් වියත් සතරැගුලක් පමණ උස් අසුනක් පිළියෙළ කොට, එයට දෙරියන් හමාරක් පමණ දුරින් මණ්ඩලය බිම තබා අසුනෙහි බද්ධ පයථිඛකයෙන් වාඩි වී කසිණ මණ්ඩලය දෙස බලා ගෙන භාවනා කළ යුතු ය. චතුර නා ශරීරය පිරිසිදු කරගෙන පිරිසිදු වස්ත්‍රයක් හැඳ ගෙන භාවනාවට වාඩිවීම ඉතා හොඳ ය. හැම විට ම එසේ කළ නො හෙන බැවින් ශරීරයේ යම් යම් තැනක් අපිරිසිදු වී ඇති නම් ඒ තැන් පිරිසිදු කර ගෙන භාවනාවට වාඩි වෙනු. වාඩි වී පළමුවෙන් තමා දන්නා සැටියට රත්නත්‍රයේ ගුණ සිහි කර සිත ප්‍රීතිමත් කර ගත යුතු ය.

රත්නත්‍රයේ ම ගුණ සිහි කළ නො හැකි නම් බුදු ගුණ පමණවත් සිහි කොට ප්‍රීතිය ඇති කර ගත යුතු ය. ඉක්බිති කීප විටක් ආරක්ෂක දේවතාවන්ට හා සකල සත්ත්වයන්ට මෙන් වඩනු.

ඉක්බිති “මම ද බුද්ධාදි මහෝත්තමයන් වහන්සේලා ගිය මග යෙමි, මේ ප්‍රතිපත්තියෙන් මමද බුද්ධාදි මහෝත්තමයන් පැමිණියා වූ නිවනට පැමිණෙමිය” යි සිතා, උත්සාහය ඇති කර ගෙන, ඇස් වඩා අරින්නේත් නැති ව වඩා වසන්නේත් නැති ව කසිණ මණ්ඩලයට යොමු කොට තබා “මාගේ සිත මෙහි ම පිහිටාවා, මින් බැහැරට නොයේවා ය” කියා දෙනුත් වරක් ඉටා ගෙන අතින් යම් කිසිවක් තද කර ගන්නාක් මෙන් සිතින් කසිණ මණ්ඩලය තද කර ගෙන කසිණ මණ්ඩලයෙහි සිත පිහිටුව ගෙන ශරීරය නිශ්චල ව තබා ගෙන ඇසිපිය නො හෙළා “පඨවි - පඨවි” කියා හෝ “පසය - පසය” කියා හෝ මෙතෙහි කරමින් වාසය කරනු.

යෝගාවචරයකුට දුෂ්කර කාරණය ශරීරය ජය ගැනීම ය. ශරීරය ජය ගැනීම ය යනු පැයක් දෙකක් අමාරුවක් නැති ව ශරීරය නිශ්චල ව තැබිය හැකි තත්ත්වයට පමුණුවා ගැනීම ය. ශරීරය නිශ්චල ව තැබිය හැකි වන තුරු සමාධිය නො ලැබේ. ඇස ඇරගෙන බලා සිටිය නො හැකි වූ විට ඇස පියා ගෙන කසිණය සිහි කරනු. ඇස පියා ගෙන කසිණය සිහි කරන විට ඇස හැර බලන කල්හි මෙන් සිතට කසිණය පෙනෙන හොත් ඇස නො හැර ම එය සිහි කරමින් එහි ම සිත පිහිටවා ගෙන වාසය කරනු. නො පෙනෙනොත් නැවත ඇස ඇර බලා ගෙන භාවනා කරනු.

මැස්සකු ඇගේ වැසුවාට කුහුඹුවකු ඇගේ ඇවිද්දට මදුරුවකු විද්දට ශරීරය නො සොලවන්න. ඒ සියල්ල ඉවසනු. නිශ්චලව සිටීම ශරීරයට නුපුරුදු වැඩකි. එබැවින් නො සෙල් වී ඉන්නා කල්හි ශරීරයේ තැනින් තැන නොයෙක් වේදනා ඇති වේ. ඒවා ඉවසීමෙන් විඳ දරා ගන්න. කල් යාමෙන් ශරීරය හැඩ ගැසී නිශ්චල ව සිටීමේ දී වේදනා ඇති නො වී අමුතු සනීපයක් දැනෙන තත්ත්වයට පැමිණෙනු ඇත.

ඇස පියා ගෙන කසිණ මණ්ඩලය සිහි කරන කල්හි කසිණ මණ්ඩලයන් සමඟ තවත් නොයෙක් දේ පෙනෙන්නට විය හැකි ය. ඒවායින් ප්‍රයෝජනයක් හෝ නපුරක් නැත. ඒවා ගැන සැලකිල්ලක් නොදක්වනු. ඒ පෙනෙන දේවල් ගැන සතුටු වී ඒවා ගැන බලාපොරොත්තු වුවහොත් ඉමක් කොනක් නැතිව නොයෙක් දේ පෙනෙන්නට වී භාවනාව අවුල් වී යා හැකි ය. ඇස ඇර ගෙන ඉන්නා කාලයේදී ද නොයෙක් දේ පෙනෙන්නට විය හැකි ය. ඒ පෙනෙන කිසිවක් සත්‍ය වශයෙන් ඇති ඒවා නො වේ. ඒවාට නො රැවටෙනු. නොයෙක් දේ පෙනෙන්නට පටන් ගන්නේ තරමක් සමාධිය දියුණු වන කාලයේ දී ය.

භාවනාවෙහි යෙදී ඉන්නා කාලයේ සමහර විට ප්‍රකෘතියෙන් ඉන්නා කල නො ඇසෙන ඉතා කුඩා ශබ්ද පවා ඇසෙන්නට පටන් ගනී. අමුතු ශබ්ද ඇසෙනවාය කියා ඒවා ගැන සැලකිල්ලක් නො කරනු. කැරපොත්තකු - සුනකු එහා මෙහා යන ශබ්දය වැනි කුඩා ශබ්ද මහා ශබ්ද සැටියට ඇසෙන්නට පිලිවන. කොපමණ මහත් ශබ්දයක් ඇසුණත් ගණන් නො ගෙන තමාගේ භාවනාව නිසි පරිදි කර ගෙන යනු. සමහර විට ආලෝකයක් ඇති විය හැකි ය. එයින් ද භාවනාවට ඇති ප්‍රයෝජනයක් නැත. ඒ නිසා අමුතුවෙන් පෙනෙන ඇසෙන කිසිවක් ගණන් නො ගෙන කිසිවකට සිත යොමු නො කොට උත්සාහයෙන් කසිණ මණ්ඩලය ම මෙනෙහි කරන්න.

දිනකට පැයක් පමණ කියන ලද පරිදි මාස කීපයක් දින පතා භවනාවෙහි යෙදුනහොත් තරමක සමාධියක් ඇති වේ. ඉන් පසු ඔහුට භාවනාව මිහිරි වනු ඇත. සැපයක් වනු ඇත. තරමකට සිහි නුවණ දියුණු වනු ඇත. සමාධිය ලැබූ තැනැත්තා පවිත් තොර ව වාසය කරන ශාන්ත පුද්ගලයකු වනු ඇත.

වර්තමාන භවයේදී ම ධ්‍යාන ලැබීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් සකල දෝෂයන් දුරු කොට මහත් උත්සාහයෙන් කසිණ භාවනාව නියම ක්‍රමයට ම කර ගෙන යන්නා වූ පෙර පින් ද ඇති යෝගාවචරයනට කියන ලද පරිදි කසිණ භාවනාව කලක් කර ගෙන යන කල්හි ඇස පියා කසිණ මණ්ඩලය සිහි කරන කල්හි ද, කිසි අවුලක් නැති ව ඇස හැර බැලීමේ දී

පෙනෙන්නාක් මෙන් කසිණ මණ්ඩලය සිතට ම පෙනෙන්නට වන්නේ ය. එසේ පෙනෙන කසිණ නිමිත්තට උද්ග්‍රහ නිමිත්ත යයි කියනු ලැබේ.

උද්ග්‍රහ නිමිත්ත ලද හොත් කසිණ මණ්ඩලය සමීපයේ නො හිඳ අන් තැනකට ගොස් සුවසේ හිඳ උද්ග්‍රහ නිමිත්ත මෙනෙහි කරන්නට පටන් ගත යුතු ය. උද්ග්‍රහ නිමිත්ත මෙනෙහි කරන්නේ ද “පඨවිය, පඨවිය” කියා ම ය. උද්ග්‍රහ නිමිත්ත, වෙන වැඩවල යෙදුන හොත් ඉක්මනින් නැති වන්නකි. එය නැති වන්නට නො දී මහත් උත්සාහයෙන් රැක ගත යුතු ය.

උද්ග්‍රහ නිමිත්ත ලබා එය අරමුණු කොට භාවනාවෙහි යෙදෙන යෝගාවචරයා හට පඤ්චනීවරණයෝ බොහෝ දුරට සන්සිඳෙති. උපචාර සමාධියෙන් සිත ද බොහෝ දුරට සන්සිඳේ. උද්ග්‍රහ නිමිත්ත අරමුණු කොට භාවනාව පවත්වා ගෙන යන යෝගාවචරයාට නීවරණයන් වඩ වඩා යටපත් වී සිත පහන් වන කල්හි යම් කිසි අවස්ථාවක දී ඔප කළ ස්වර්ණ මණ්ඩලයක් සේ, ළහිරු මඬලක් සේ, කසිණ මණ්ඩලය ඉතා පැහැපත් ව වැටහෙන්නට පටන් ගනී. ඒ පැහැපත් ව වැටහෙන කසිණ නිමිත්තට ප්‍රතිභාග නිමිත්ත යයි කියනු ලැබේ. ප්‍රතිභාග නිමිත්ත අරමුණු කොට භාවනාව පවත්වා ගෙන යන යෝගාවචරයා හට වඩාත් නීවරණයන් දුරු වී සමාධිය වැඩී ඒ ආරම්භණයෙහි යම් කිසි අවස්ථාවක දී විතර්ක විචාර ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා යන පඤ්චාභිගයෙන් යුක්ත වන ප්‍රථම රූපාවචර ධ්‍යාන චිත්තය පහළ වන්නේ ය. ඒ ධ්‍යාන චිත්තයට අර්පණා චිත්තය යි ද කියනු ලැබේ.

කොතෙක් දියුණු කළ කාමාවචර ජවන චිත්තය වුව ද වරක් ආචර්ජනා කළ ආරම්භණයෙහි උපදින්නේ සත් වරක් පමණෙකි. ඉන් පසු භවාභිග වේ. රූපාවචර ධ්‍යාන චිත්තය වනාහි වරක් අරමුණ ආචර්ජනය කොට උපදවා ගත් කල්හි දවස මුළුල්ලේ ම වුව ද භවාභිග පතනය නො වී ඒ සිත ම නැවත නැවත උපදිමින් පවතී. කාමාවචර චිත්තයේ හා අර්පණා චිත්තයේ වෙනස එය ය.

ද්විතීයාදී ධ්‍යාන

ප්‍රථම ධ්‍යානය ලැබූ යෝගාවචරයා විසින් ද්විතීය ධ්‍යානය ලැබිය හැකි වීම පිණිස ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි ආවර්ජන වශීකාය, සමාපජ්ජන වශීකාය, අධිෂ්ඨාන වශීකාය, ව්‍යුස්ථාන වශීකාය, ප්‍රත්‍යවේක්ෂා වශීකාය යන පඤ්චප්‍රකාර වශීභාවය ඇති කර ගත යුතු ය. ප්‍රථම ධ්‍යානයේ අභිගයන් කල් නො යවා එකින් එක ඉතා ඉක්මනින් මෙතෙහි කිරීමේ ශක්තිය ආවර්ජන වශීකාව ය. ධ්‍යානයට සමවදිනු කැමති වූ විට කල් ගත නො වී වහා සමවැදිය හැකි ශක්තිය සමාපජ්ජන වශීකා නම්. සමවැදුණු ධ්‍යානය තත්පරයක් දෙකක් තරම සුළු කාලයක් වුව ද පවත්වන්නට සමත් බව අධිෂ්ඨාන වශීකා නම්. ඉටාගත් වෙලාව ඉක්ම යා නො දී වෙලාවට ම ධ්‍යානයෙන් නැගිටීමට සමත් බව ව්‍යුස්ථාන වශීකා නම් වේ. එක් එක් විටීයක කාමාවචර ජවනය සත් වරක් ම ඇති වීම සාමාන්‍ය ස්වභාවය ය. විතර්කාදිය මෙතෙහි කිරීමේ දී ප්‍රත්‍යවේක්ෂා විච්චල ජවන් සතක් ද ඇති නො වන පරිදි ඉතා වේගයෙන් ධ්‍යානාඛිග ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කිරීමේ සමත් බව ප්‍රත්‍යවේක්ෂා වශීකා නම්.

මෙසේ ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි වශීභාවය ඇති කර ගත් යෝගාවචරයාහට ප්‍රථම ධ්‍යානයේ අභිගයක් වන විතර්කය ඖදරික දෙයක් සැටියට ද, එය නැතිව ධ්‍යානය ඇති කර ගැනීම හොඳ සැටියට ද වැටහේ. ඔහු විතර්කයෙන් තොර වූ ධ්‍යානයක් ලබනු රිසියෙන් නැවතත් 'පඨවි, පඨවි' කියා කසිණ ප්‍රතිභාග මෙතෙහි කරන්නට පටන් ගන්නේ ය. ඔහුගේ ඒ භාවනාව විතර්කය නමැති ඖදරික ධ්‍යානාඛිගය දුරු කිරීමට කරන්නක් බැවින් විතර්ක විරාග භාවනා නම් වේ. ඒ විතර්ක විරාග භාවනාවේ බලයෙන් ඔහුට යම් කිසි අවස්ථාවක දී ඒ පඨවි කසිණ නිමිත්තෙහි විචාර ප්‍රීති - සුඛ - ඒකාග්‍රතා යන චතුරඛිගයෙන් යුක්ත වන ද්විතීය ධ්‍යාන චිත්තය උපදනේ ය.

ද්විතීය ධ්‍යානයෙහි වශීභාවය ඇති කර ගත් යෝගාවචරයාහට විචාරය ඖදරිකාඛිගයක් වශයෙන් පෙනෙන්නට වන්නේ ය. තෘතීය ධ්‍යානය ලබා වශී භාවය ඇති කර ගත් යෝගාවචරයාහට ප්‍රීතිය ඖදරිකාඛිගයක් වශයෙන් ද, චතුර්ථ ධ්‍යානය ලබාගත් යෝගාවචරයා හට සුඛය ඖදරිකාඛිගයක් වශයෙන් ද පෙනෙන්නට වේ. ඖදරිකාඛිගය

ඉක්මවීමේ අදහසින් පදවී කසිණ නිමිත්තෙහි පරිකර්ම කිරීමෙන් ක්‍රමයෙන් තෘතීය චතුර්ථ පඤ්චම ධ්‍යානයේ ද උපදනාහ. ආපෝ කසිණාදි ඉතිරි කසිණ නවයෙන් ධ්‍යාන ඉපදවීම කරන්නේ ද කියන ලද ක්‍රමයෙන් ම ය.

අරූප ධ්‍යාන

එක් කසිණයකින් ධ්‍යාන ලබා ගත් යෝගාවචරයාට කසිණ මණ්ඩල සාද භාවනා කිරීමක් නො කොට ඒ ඒ කසිණයන් සිතීමෙන් ම නිමිත්ත උපදවා තමාගේ ධ්‍යානය කැමති කසිණයකට පමුණුවා ගත හැකිය. එසේ ම කසිණ නිමිති ද වුවමනා තරමට සිතීන් ම මහත් කර ගත හැකි ය. අරූපධ්‍යාන උපදවන්නේ කසිණ නිමිතිවලින් උපුටා ගන්නා ආකාශ නිමිත්තෙහි පරිකර්ම කිරීමෙනි. ආකාශය උපුටා ගත හැකි වන්නේ ආකාශ කසිණය හැර අනික් කසිණ නවයෙනි. ආකාශ කසිණ නිමිත්තෙන් තවත් ආකාශයක් නො ලැබිය හැකි ය.

අරූපධ්‍යාන උපදවනු කැමති යෝගාවචරයා විසින් පළමු කොට රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යානයෙහි පඤ්චප්‍රකාර වශීභාවය ඇති කර ගත යුතු ය. ඉක්බිති ආකාශකසිණය හැර අන් කසිණයක පඤ්චම ධ්‍යානයට සමවැදී ඉන් නැගිට ධ්‍යාන චිත්තයට අරමුණු වූ කසිණ නිමිත්ත පැතිර විය යුතු ය. පැතිර වීම යයි කියනුයේ කසිණ නිමිත්ත මහත් කිරීම ය. යෝගාවචරයා සිතන සිතන සැටියට ඔහුට කසිණ නිමිත්ත මහත් වී පෙනෙන්නට වන්නේ ය. ඉක්බිති ඒ මහත් කර ගත් කසිණ නිමිත්ත පදවී කසිණ නිමිත්ත නම් එය පදවියක් වශයෙන් නො සිතා: ‘ආකාශය - ආකාශය’ කියා හෝ අනන්තාකාශය - අනන්තාකාශය’ කියා හෝ සිතිය යුතු ය. එසේ භාවනා කරන කල්හි රූප කසිණ නිමිත්ත නො පෙනී ගොස් ඒ කසිණ නිමිත්ත පෙනුණු පෙදෙසෙහි ආකාශය පෙනෙන්නට වන්නේ ය. කසිණයෙන් ගන්නා ලද්දක් වන බැවින් ඒ පෙනෙන ආකාශයට ‘කසිණුග්ඝාටිමාකාසය’ යි කියනු ලැබේ. එහි තේරුම කසිණයෙන් උපුටා ගත් අහසය යනුයි. කසිණුග්ඝාටිමාකාසයෙහි සිත පිහිටවා ගෙන අනන්තාකාශය කියා භාවනාවෙහි යෙදෙන යෝගාවචරයා හට යම් කිසි අවස්ථාවක දී ඒ ආරම්භණයෙහි ප්‍රථම අරූපධ්‍යාන චිත්තය වන ආකාසානඤ්චායතන ධ්‍යාන චිත්තය ඇති වන්නේ ය.

ආකාසානඤ්චායතන ධ්‍යානය ප්‍රගුණ කරගත් යෝගාවචරයා වැඩිදුරටත් රූපයෙන් ඇත්වීම පිණිස ආකාසාරම්මණය හැර දමා ආකාශය අරමුණු කොට පැවති ආකාසානඤ්චායතන චිත්තය ගෙන එය අරමුණු කරමින් “විඤ්ඤාණය අනන්තය, විඤ්ඤාණය අනන්තය” කියා භාවනා කරන්නට වන්නේ ය. එසේ කරන යෝගාවචරයා හට යම්කිසි අවස්ථාවක දී ප්‍රථමාරූප විඤ්ඤාණය අරමුණු කොට දෙවන අරූපධ්‍යාන චිත්තය වන විඤ්ඤාණඤ්චායතන චිත්තය උපදනේ ය.

විඤ්ඤාණඤ්චායතන ධ්‍යානය උපදවා ගත් යෝගාවචරයාහට ප්‍රථම අරූපාවචර චිත්තයේ නැති බව අරමුණු කොට “නත්ථි කිඤ්චි - නත්ථි කිඤ්චි” යි භාවනා කිරීමෙන් ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධ්‍යාන චිත්තය උපදනේ ය.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධ්‍යාන උපදවා ගත් යෝගාවචරයාහට තුන්වන අරූපධ්‍යාන චිත්තය වූ ආකිඤ්චඤ්ඤායතන චිත්තය අරමුණු කොට “සන්තමේතං පණිතමේතං” යනුවෙන් මෙය ම ශාන්තය මෙය ම ප්‍රණීතය යි භාවනා කිරීමෙන් නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යාන චිත්තය උපදනේ ය.

8 වන පාඨම

අභිඤ්ඤා ඉපදවීම

“සාද්ධිවිධ අභිඤ්ඤාවය, දිව්‍යශ්‍රෝත්‍ර අභිඤ්ඤාවය, පරචිත්තවිජානන අභිඤ්ඤාවය, පූර්වේනිවාසානුස්මෘති අභිඤ්ඤාවය, දිව්‍යචක්ෂුරභිඤ්ඤාවය” යි අභිඤ්ඤා පසෙකි.

අභිඤ්ඤා යනු විශේෂ බලයකින් යුක්ත වන රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යාන චිත්තයට ම කියන නමෙකි. නො පෙනී සිටීම, අහසින් යාම, ජල මතුයෙහි ඇවිදීම, පොළොවෙහි ගැලීම යනාදිය හා නොයෙක් දේ මැවීමත් සිදු කිරීමට සමත් රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යාන චිත්තය සාද්ධිවිධ අභිඤ්ඤා නම් වේ.

මිනිස් කනට නො ඇසෙන ඉතා සියුම් ශබ්ද හා බොහෝ දුර ඇතිවන ශබ්ද ද කනින් අසන්නාක් මෙන් ඇසීමට සමත් වන රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යානය දිව්‍ය ශ්‍රෝත්‍ර අභිඥා නම් වේ.

අනුන්ගේ සිත් දැකිය හැකි වූ රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යාන විත්තය පරචිත්තවිජානන අභිඥා නම් වේ.

තමාගේ අතීත ජාතීන් සිහි කිරීමට සමත් රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන විත්තය පූර්වේනිවාසානුස්මෘති අභිඥා නම් වේ.

මිනිස් ඇසට නො පෙනෙන සියුම් දේවල් හා දුර පිහිටි දේවල් ද, බිත්ති පර්වතාදියෙන් වැසී ඇති දේවල් ද, ඇසින් දක්නාක් මෙන් දැකීමට සමත් වන රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන විත්තය දිව්‍යචක්ෂුරභිඥා නම් වේ.

ධ්‍යාන ලැබූ පමණින් හෝ රහත් වූ පමණින් හෝ අභිඥා නො ලැබේ. අභිඥා බලය ධ්‍යාන ලැබීමෙන් පසු නැවත උත්සාහ කොට ලබාගත යුතු ය. සමීප අතීත භවවලදී ධ්‍යානාභිඥා උපදවා ගෙන සිටියා වූ තැනැත්තන්ට හා බෝධිසම්භාර පුරා ඇති මහාබෝධි සත්ත්වයන්ට ධ්‍යාන ලැබීම සමඟ ම නිරුත්සාහයෙන් ම අභිඥා බලය ද ලැබේ. අභිඥා ලබනු කැමැති සාමාන්‍ය ධ්‍යාන ලාභීන්ට අෂ්ට සමාපත්ති විෂයෙහි “කසිණානු ලෝමතෝ කසිණ පටිලෝමතෝ” යනාදීන් විශුද්ධි මාර්ගාදියෙහි දක්ව ඇති තුදස් ආකාරයෙන් සිත පුරුදු නො කොට අභිඥා බලය නො ලැබිය හැකි ය.

පඤ්චක ක්‍රමය ය, චතුෂ්ක ක්‍රමය ය කියා රූපාවචර ධ්‍යාන සෙවීමේ ක්‍රම දෙකක් ඇත්තේ ය. මේ පොතේ රූපාවචර ධ්‍යාන දක්වා ඇත්තේ පඤ්චක ක්‍රමයෙනි. විත්ත පරිච්ඡේදයේ රූපාවචර සිත් පසළොස්සක් කියා ඇත්තේ ධ්‍යානවල පඤ්චක ක්‍රමය අනුව ය. රූපාවචර ප්‍රථම ධ්‍යානය ඉපද වූ ඇතැම් යෝගාවචරයෝ විතර්කවිචාර නැමැති ධ්‍යානාඛිඟ දෙක ම එකවර ඉක්මවා ප්‍රීති සුඛ ඒකාග්‍රතා යන අඛිඟක්‍රය ඇති ධ්‍යානය දෙවර වරට උපදවති. ඔවුන්ට එය ද්විතීය ධ්‍යානය ය. පඤ්චක ක්‍රමයේ සැටියට නම් එය තෘතීයධ්‍යානය ය. ඔවුහු පඤ්චක ක්‍රමයේ සතර වන ධ්‍යානය තුන් වන වරට ද, පස් වන ධ්‍යානය සතර

වන වරට ද උපදවති. ඔවුනට ඇත්තේ ප්‍රථම ධ්‍යානය ද්විතීය ධ්‍යානය තෘතීය ධ්‍යානය චතුර්ථ ධ්‍යානය කියා රූපාවචර ධ්‍යාන සතරෙකි. ධ්‍යානයන්ට සමාපත්ති යන නාමය ද ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. එබැවින් රූපාවචර ධ්‍යාන සතරය, අරූපාවචර ධ්‍යාන සතරය යන මේ අටට අෂ්ට සමාපත්තිය යි කියනු ලැබේ.

අෂ්ට සමාපත්ති ලාභියා විසින් පඨවි - ආපෝ - තේජෝ - වායෝ - නීල - පීත - ලෝහිත - ඕදුත යන කසිණ අටෙන් ම රූපාවචර ධ්‍යාන උපදවා ගත යුතු ය. ඉක්බිති පඨවි කසිණයේ පටන් ඕදුත කසිණය දක්වා ඇති කසිණයන්හි පිළිවෙළින් ධ්‍යානවලට සමවැදීම ය, ඕදුත කසිණයේ පටන් ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සියලු කසිණයන්හි ධ්‍යානවලට සමවැදීම ය, ඒ ක්‍රම දෙකින් ම ධ්‍යානවලට සමවැදීම ය යන ආදී විගුද්ධි මාර්ගයෙහි දැක්වෙන ක්‍රම තුදුසෙන් ම අෂ්ට සමාපත්තිය පුරුදු කළ යුතු ය. එසේ පුරුදු කළ යෝගාවචරයාගේ රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යාන චිත්තයට සාද්ධි ප්‍රාතිභායාසී කිරීමේ ශක්තිය ලැබෙන්නේ ය.

අෂ්ට සමාපත්තීන් තුදුස් ආකාරයෙන් පුරුදු කොට රූපාවචර පඤ්චමධ්‍යාන චිත්තයේ බලය දියුණු කරගත්තා වූ යෝගාවචරයා විසින් එහි බලයෙන් යම් කිසි විශේෂ දෙයක් සිදු කරනු කැමති කල්හි පළමු කොට කරන්නට යන කටයුත්තට සුදුසු කසිණයෙකින් පඤ්චමධ්‍යානයට සමවැදිය යුතු ය. ඒ පඤ්චම ධ්‍යානයට ‘අභිඤ්ජාදක පඤ්චම ධ්‍යානය’ යි කියනු ලැබේ. එයින් නැගිට යම් කිසිවක් මැවීමට නම් ‘අසවල් දෙය මැවේවා, මැවේවා’ යි කීප විටක් සිතා නැවතත් ඒ පඤ්චම ධ්‍යානයට සමවැදිය යුතු ය. එයින් නැගිට නැවතත් ‘අසවල් දෙය මැවේවා’ යි අධිෂ්ඨාන කළ යුතු ය. ඒ අවස්ථාවෙහි දී අධිෂ්ඨාන කිරීම් වශයෙන් ඇති වන්නේ විශේෂ බලයෙන් යුක්ත වන අභිඤ්ජා චිත්ත නම් වූ රූපාවචර පඤ්චම ධ්‍යාන චිත්තය ය. ඒ සිත උපදිනු සමග ම යෝගාවචරයා අදහස් කළ රූපය පහළ වේ.

ඉහත කී පරිදි අෂ්ට සමාපත්තීන්හි තුදුස් ආකාර වශීභාවය ඇති කර ගැනීමෙන් ම සියලු ම අභිඤ්ජා ලැබෙන්නේ නො වේ. දිව්‍ය ශ්‍රෝත්‍රාදී අභිඤ්ජාවන් සඳහා වෙන වෙන ම කළ යුතු පරිකර්ම ඇත්තේ ය. ඒ ඒ අභිඤ්ජාවන් ලැබීමට නිසි පරිකර්ම සම්පූර්ණ කළ යෝගාවචරයන්ට ඒ ඒ

අභිඥ ඇත්තේ ය. අභිඥවලින් සමහරුන්ට එකක් පමණක් ඇත්තේ ය. සමහරුන්ට දෙක තුන ඇත්තේ ය. සමහරුන්ට සියල්ලම ඇත්තේ ය. එබැවින් ඇතැම් ධ්‍යාන ලාභීහු මිනිස් ඇසට නො පෙනෙන දෙව් බලුන්ගේ ශරීර දකිති. එහෙත් ඔවුන්ගේ හඬ ඇසීමට සමත් නො වෙති. ඇතැම්හු දුර ශබ්ද ඇසීමට සමත් වෙති. එහෙත් දුර රූප දැකීමට සමත් නො වෙති. සමහරු ඒ දෙක ම කිරීමට සමත් වෙති. එහෙත් යම් කිසිවක් මැවීමට අපොහොසත් වෙති. ධ්‍යාන ලාභියකු විසින් යම් කිසිවක් වේවා ය කියා නිකම් සිතූ තරමින් කී තරමින් යමක් සිදු නො වන බව ද දන යුතු ය.

සාද්ධි දශය

අධිට්ඨානිද්ධි විකුබ්බනිද්ධි මනෝමයිද්ධි ඤාණ විජ්ජාරිද්ධි සමාධිවිජ්ජාරිද්ධි අරිසිද්ධි කම්මවිපාකජ්ද්ධි පුඤ්ඤිද්ධි විජ්ජාමයිද්ධි සම්මප්පයෝගපච්චයිද්ධි කියා සාද්ධි දශයක් ඇත්තේ ය.

එක් කෙනෙක් සිය දෙනෙක් දහස් දෙනෙක් වීම, පෙනී සිටීම, නො පෙනී සිටීම, බිත්ති පර්වතාදියෙන් ඔබ්බට නොසැපී යාම, ජලයෙහි මෙන් පොළොවෙහි ගැලීම යනාදිය අධිට්ඨානිද්ධි නම් වේ.

තමාගේ ප්‍රකෘතිය හැර දෙවියකු මෙන් හෝ යකකු රකුසකු මෙන් හෝ සිංහ ව්‍යාසුරාදී සතෙකු මෙන් හෝ පෙනී සිටීම විකුබ්බනිද්ධි නම් වේ.

තමාගේ ශරීරය තුළ තවත් අඩිග සම්පූර්ණ ශරීරයක් සිතින් මවා පිටතට ගැනීම මනෝමයිද්ධි නම්. අභිඥ බලයෙන් සිදු වන්නේ කියන ලද සාද්ධි තුන පමණකි. ඇතැම් උසස් ඥානයක් ඇතිවන කල්හි ද ඇතිවීමට කලින් ද ඇතිවීමෙන් පසු ද ඒ ඥානයේ ආනුභාවයෙන් යම් යම් දේ සිදුවීම ඤාණවිජ්ජාරිද්ධිය ය. යමකුට ඒ ජාතියේ දී නියමයෙන් ම අර්හත් මාර්ග ඥානය ඇති වන්නේ නම්, ඒ තැනැත්තා එය නො ලැබ කවර හේතුවකින්වත් නො මියන්නේ ය. බාල කාලයේ දී බක්කුල තෙරුන් වහන්සේ මසකු විසින් ගිලිනු ලැබූහ. එහෙත් දිවි රැකුනේ ය. එය ඥාණවිජ්ජාරිද්ධිය ය. බාල කාලයේ සංකීච්ච තෙරුන් වහන්සේගේ ජීවිතය

ආරක්ෂා වීම ද, භූතපාල තෙරුන් වහන්සේගේ ජීවිතය ආරක්ෂා වීම ද ඥානවිප්ඵාරිද්ධිය ය.

සමාධියෙන් ඉන්නා කාලයේ දී හෝ ඉන් පෙර හෝ පසුව හෝ සමාධියේ ආනුභාවයෙන් යම් යම් දේ සිදුවීම සමාධි විප්ඵාර සාද්ධිය ය. සැරියුත් මහ තෙරුන් වහන්සේට කපෝතකන්දරාවෙහි වැඩ වෙසෙන කල්හි එක් යකෙක් ඇතකු වුව ද ඇද වැටෙන තරමේ තද පහරක් ගැසී ය. ඒ අවස්ථාවෙහි සමාපත්තියෙන් උන් බැවින් උන් වහන්සේට අමාරුවක් නො වී ය. එය සමාධිවිප්ඵාරිද්ධිය ය. කකුසඳ බුදුන් වහන්සේ ගේ ශ්‍රාවකයකු වූ සඤ්ජීව තෙරුන් වහන්සේ ගසක් මූල නිරෝධ සමාපත්තියෙන් වැඩ වෙසෙනු දුටු මනුෂ්‍යයෝ මේ ශ්‍රමණයා හිඳ ගෙන ම මැරී ඉන්නේය” යි කියා උන් වහන්සේ යට කොට දර දමා ගිනි ලැවූහ. දර ඉවර වන තෙක් ගින්න ඇවුලුණේ ය. එයින් උන් වහන්සේගේ සිවුරුවලටවත් හානියක් නො වී ය. එය ද සමාධි විප්ඵාරිද්ධිය ය.

සිත වසග කර ගෙන ඇති බැවින් රහතන් වහන්සේලාට අන්‍යයන් පිළිකුල් කරන දේවල් ගැන පිළිකුල් නැතිව ද විසිය හැකි ය. අන්‍යයන් උසස් කොට සලකන දේවල් ගැන පිළිකුල ද ඇති කර ගත හැකි ය. පිළිකුල් වූද පිළිකුල් නො වූ ද සියල්ල ගැන මධ්‍යස්ථව ද විසිය හැකි ය. රහතුන්ගේ ඒ සාද්ධිය ආයඹසාද්ධි නම් වේ.

පක්ෂීන්ටත් දෙවියන්ටත් ඇතැම් මිනිසුන්ටත් භූතයින්ටත් ඇති සාද්ධිය කර්මවිපාකෂ සාද්ධිය ය. සාද්ධි ඇතිව විසුවෝ ආදි කල්පික මනුෂ්‍යයෝ ය.

චක්‍රවර්ති රජවරුන්ගේ සාද්ධිය හා ජෝතිය ජට්ඨාදි ඇතැම් පින්වතුන්ට ද පිහිටි සාද්ධිය පුණ්‍ය සාද්ධිය ය.

ලෝකයෙහි ඇත්තා වූ අනේකප්‍රකාර විද්‍යාවලින් නොයෙක් දේවල් සිදු කළ හැකි බව විද්‍යාමයිද්ධි නම් වේ.

ප්‍රතිපත්ති සම්බන්ධාත සමාජයක් ප්‍රයෝගයෙන් ක්ලේශ ප්‍රභාණය කිරීම හා උපායෙන් තවත් නොයෙක් දේ සිදු කිරීම සම්මාපයෝගපව්වයිද්ධි නම් වේ.

9 වන පාඩම

බුද්ධානුස්මාති භාවනාව

(මෙබඳු පොතක සියලු ම කර්මස්ථාන විස්තර කිරීම නුසුදුසු බැවින් සෑම දෙනාට ම ප්‍රයෝජන ගත හැකි ශමථ කර්මස්ථාන ගැන පමණක් විස්තරයක් කරනු ලැබේ.)

බුද්ධානුස්මාති භාවනාව කිරීමේ ක්‍රම දෙකක් ඇත්තේ ය. ඉන් එකක් බුදුන් වහන්සේගේ රූපකය සිහි කිරීමය. එය කරන්නේ මෙසේ ය:- පළමුවෙන් ම තමාට ප්‍රිය කරන, හොඳය කියා සිතෙන බුදු රුවක් වෙත ගොස්, බුදු - රුව හොඳින් සිතේ ඇඳෙන සැටියට එය දෙස බලා සිටිය යුතු ය. හිසේ පටන් දෙපතුල දක්වා බුදු - රුවේ සෑම අවයවයක් ම වෙන වෙනම ද බලා සිතට ගත යුතු ය. බුදු - රුව දෙස හැකිතාක් ඇසි පිය නො හෙලා බලා සිටිය යුතු ය. දින කීපයක් එසේ කළා ම බුදු - රුව සිතේ ඇඳෙන්නේ ය. ඊට පසු විවේක ස්ථානයක හිඳ නෙන් පියා ගෙන බුදුරජාණන් වහන්සේ තමාගේ ඉදිරියේ වැඩ සිටින්නා සේ සිතාගෙන ඒ බුදුන් වහන්සේ ගේ ශරීරය සිහි කරන්න. සිහි කරන කල්හි සම්පූර්ණ බුදු - රුව සිහි කළ හැකි නම්, සිතට වැටහෙනවා නම්, එසේ සිහි කරන්න. සම්පූර්ණ බුදු රුව නො වැටහෙනවා නම් හිස - නළල - දෙ බැම - නෙන් යුවල - නාසය - තොල් - කම්මුල් - නිකට - ශ්‍රීවය - උරහිස් දෙක - අත් දෙක - පපුව - උදරය - උකුල - දෙදන - දෙපතුල යන මේවා පිළිවෙළින් වෙන වෙන ම ද සිහි කරනු. සම්පූර්ණ රූපය ද සිහි කරනු. මෙසේ පුරුදු කරන කල්හි සමහරුන්ට ටික කලක දී බුදු - රුව පැහැදිලි ලෙස සිහි කළ හැකි වන්නේ ය. තමාගේ ඉදිරියේ බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටින්නාක් මෙන් පෙනෙන්නට වන්නේ ය. ඒ බුදුරුව කෙරෙහි සිත පිහිටවා ගැනීමෙන් එක්තරා සමාධියක් ලැබිය හැකිය. බුදු-රුව අරමුණු කිරීමෙන් ඉමහත් බුද්ධාලම්භන ප්‍රීතියක් ඇති කර ගත හැකි ය.

බුද්ධානුස්මෘති භාවනාව කිරීමේ අනික් ක්‍රමය, බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ගුණ සිහි කිරීම ය. බුදු ගුණ ඉතා බොහෝ ය. ඒ සියල්ල ම මෙතෙහි කිරීම නො කළ හැකි වැඩකි. බුද්ධානුස්මෘති භාවනාව කරනු කැමැති තැනැත්තා විසින් තමාගේ සිතට හොඳින් වැටහෙන යම් කිසි එක් බුද්ධ ගුණයක් හේ තුන හතරක් හත අටක් හෝ තෝරා ගෙන ඒවා මෙතෙහි කිරීම් වශයෙන් භාවනා කළ යුතු ය. මේ භාවනාව කරනු කැමති තැනැත්තා විසින් විහාර ගෙයකට හෝ දාගැබක් සමීපයට හෝ බෝධියක් සමීපයට හෝ අන් විවේකස්ථානයකට හෝ එළඹ, වාඩි වී, ඇස් පියා ගෙන, ශරීරය නිශ්චලව තබා ගෙන, මතු දැක්වෙන පරිදි මෙතෙහි කරනු.

“මාගේ භාග්‍යවත් බුදුරජාණන් වහන්සේ අතීත අනාගත වර්තමාන යන කාලත්‍රයට අයත් සියල්ල ම වැරදීමක් නැතිව ඇති සැටියට ම දැන වදළ සේක. උන් වහන්සේ නො දන්නා දෙයක් නැත්තේ ය.

මාගේ භාග්‍යවත් බුදුරජාණන් වහන්සේ මේ මේ හේතුවෙන් මේ මේ දෙය ඇති වන්නේ ය, සිදු වන්නේ ය කියා සියල්ලෙහි ම හේතූන් ද තත් වූ පරිද්දෙන් දැන වදළ සේක.

මාගේ භාග්‍යවත් බුදුරජාණන් වහන්සේ මහා කාරුණික වූ සේක. උන් වහන්සේ සිය පුත් රහල් කුමරුන්ට මෙන් ම නො වෙනස්ව දේවදත්තාදි පරම සතුරන්ටත් කරුණාවත් වූ සේක.

මාගේ භාග්‍යවත් බුදුරජාණන් වහන්සේ මේ සත්ත්ව සමූහය දුකින් මිදවීම පිණිස චතුරසඞ්ඛ්‍ය කල්ප ලක්ෂයක් මුළුල්ලෙහි අපමණ දුක් ගත් සේක. මේ සත්ත්වයන් සසර දුකින් මුදවනු පිණිස උන් වහන්සේ නො කළ පරිත්‍යාගයක් නැත.

උන් වහන්සේ ලෝ වැසියන්ට දෙව් මිනිස් සැප හා නිවන් සැප ලැබීමේ මඟ දක්වා වදළ සේක.

උන් වහන්සේ අර්භත් මාර්ග ඥානයෙන් සියලු කෙලෙසුන් නසා පිරිසිදුව වෙසෙන බැවින් ද දේව බ්‍රහ්මයන්ගේ බලය පවා යට කරන මහත් වූ බුද්ධ බලයෙන් යුක්ත වන බැවින් ද, ලෝකයෙහි අග්‍ර වූ සේක.

ශීලයෙන් හා සෘද්ධි බලයෙන් ද උන් වහන්සේට සම වූවකු ලොව නැත්තේ ය.

“උන් වහන්සේ දෙවියන් සහිත සියලු ලෝ වැසියන්ගේ ම ගරු බුහුමන් ලැබීමට වැඳුම් පිදුම් ලැබීමට සුදුසු වූ සේක.”

මෙසේ බුදුගුණ මෙතෙහි කරනු. මෙහි දක්වන ලද්දේ පහසුවෙන් අවබෝධ කළ හැකි - තේරුම් ගත හැකි බුදුගුණ ස්වල්පයකි. තමා කැමති හැටියකින් කවර ආකාරයකින් වුව ද බුදුගුණ සිහි කිරීම බුද්ධානුස්මෘති භාවනාව ය. බුදුගුණ කියා පොත් පත්වල එන තමාට නො තේරෙන දේවල් පාඩම් කර ගෙන කීමෙන් බුද්ධානුස්මෘති භාවනාව සිදු නො වන බව දත යුතු යි.

මරණානුස්මෘති භාවනාව

තමන් ලොව වෙසෙන අන් හැම දෙනාමත් ඒකාන්තයෙන් මරණයට පැමිණෙන බව - මොන ම බලයකින් වත් මරණයෙන් නො මිදිය හැකි බව - මරණය නියත බව මෙතෙහි කිරීම මරණානුස්මෘති භාවනාව ය. මතු දැක්වෙන පරිද්දෙන් මරණානුස්මෘති භාවනාව කරනු.

“ඇතුන්ට මෙන් බලය තුබූ මහා යෝධයෝ ද, කෝටි ගණන් ධනය තුබූ මහා සිටුවරු ද, මහ පඬිවරයෝ ද, මහා විද්‍යාඥයෝ ද, මහරජවරු ද, මහානුභාව සම්පන්න දේව බ්‍රහ්මයෝ ද යන හැම දෙනා ම මරු පහරින් ඇද වැටුණාහ. මා වැනි දුබලයකුට කෙසේ මරණයෙන් මිදිය හැකි ද? මම ද ඒකාන්තයෙන් මරණයට පැමිණෙන්නෙමි. එයින් කවර ආකාරයකින් වත් නො මිදිය හැකි ය.

උපදින හැම දෙනා ම මරණය අරගෙන ම උපදනාහ. මරණය ඉදිරියෙහි තබා ගෙන ම උපදනාහ. මරණස්ථානයට ගෙන යනු ලබන ගවයන් මෙන් හැම දෙනා ම මරණය කරා නො නැවතී ගමන් කරන්නාහ. දිනෙන් දින මරණය ළං වීම මිස දුර වීමක් නැත.

මේ ජීවිතය ඉතා දුබල ය. ගසක ඉඳි ඇති ගෙඩියක් බඳු ය. පිණි බිඳක් බඳු ය. දිය බුබුළක් බඳු ය. පෙණ පිඩක් බඳු ය. මරණය නො පැමිණිය හැකි මොහොතක් - නො පැමිණිය හැකි තැනක් නැත. ඇතැම්හු මව් කුසදී ම මැරෙන්නාහ. ඇතැම්හු ප්‍රසූතියේදී ම මැරෙන්නාහ. ඇතැම්හු ඉපද දින ගණනකදී මැරෙන්නාහ. ඇතැම්හු සති ගණනක දී මැරෙන්නාහ. ඇතැම්හු මාස ගණනකදී මැරෙන්නාහ. ඇතැම්හු වර්ෂ ගණනක දී මැරෙන්නාහ. වැඩි කල් ජීවත් වන්නෝ අපමණ ජරදුක් විදින්නා හ. මහා සම්පත් ඇති සක්විති රජුන් හා මහානුභාව සම්පන්න දේව බ්‍රහ්මයන් ද මරණයට පැමිණෙන කල්හි මා වැනි අය මරණයට පැමිණීම පුදුමයක් නො වේ. මට ද මේ මරණය අද වුව ද පැමිණිය හැකි ය. ජීවිතය අතියත ය. මරණය නියත ය.”

10 වන පාඩම

කායගතාසනීය හෙවත් පිළිකුල් භාවනාව

කේශාදි කාය කොට්ඨාසයන් අරමුණු කොට කරන භාවනාව කායගතාසනී භාවනා නම් වේ. එයට “ද්වත්තිංසාකාර භාවනාවය” යි ද “පිළිකුල් භාවනාව ය” යි ද කියනු ලැබේ. මේ බුදු සස්තෙහි බොහෝ දෙනකුත් රහත් වී ඇත්තේ මේ භාවනාවෙනි. බුදු සස්තෙහි පැවිදි වන කුල පුත්‍රයන්ට පළමුවෙන් ම දෙන කමටහනත් මෙ ය ම ය.

කෙස් - ලොම් - නිය - දත් - සම: මස් - නහර - ඇට - ඇට මිදුලු - වකුගඩුව: හෘදය - අක්මාව - දලඹුව - බඩදිව - පෙණපපුව: අතුනු - අතුනුබහන් - නො පැසුණු අහර - අසුව - හිස්මොල: පිත - සෙම - සැරව - ලේ - ඩහදිය - මේදතෙල: කඳුලු - වුරුණුතෙල - කෙළ - සොටු - සඳ මිදුලු - මුත්‍ර.

මේ ශරීරයෙහි ඇති කොටස් දෙතිස ය. මේ භාවනාව කරන තැනැත්තා විසින් මේ කොටස් දෙතිස හොඳින් තේරුම් ගත යුතු ය. සෑම කොටසක ම පැහැය දැන ගත යුතු ය. සටහන දැන ගත යුතු ය. පිහිටි ස්ථානය දැන ගත යුතු ය. පිහිටි දිශාව දැන යුතු ය. උඩ යට සරස යන සෑම පැත්තෙන් ම කොටස්වල පරිච්ඡේදය දැන යුතු ය. මේ භාවනාව ශබ්ද නගා කියමින් කළ යුතු ය. කොටස් දෙතිස ම ගෙන එකවරට ම

භාවනා නො කළ යුතු ය. කොටස් දෙතිස වර්ග සයකට බෙදා ගෙන අනුලෝම ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“කෙස් ලොම් නිය දත් සම, සම දත් නිය ලොම් කෙස්” කියා පළමුවන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“මස් නහර ඇට ඇටමිදුලු වකුගඩුව, වකුගඩුව ඇටමිදුලු ඇට නහර මස්” කියා දෙවන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“හෘදය අක්මාව දලඹුව බඩදිව පෙණපපුව, පෙණ පපුව බඩදිව දලඹුව අක්මාව හෘදය” කියා තුන් වන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“අතුනු අතුනුබහන් නො පැසුණු අහර අසුවී හිස්මොල, හිස්මොල අසුවී නො පැසුණු අහර අතුනු බහන් අතුනු” කියා සතර වන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“පිත සෙම සැරව ලේ ඩහදිය මේදතෙල, මේද තෙල ඩහදිය ලේ සැරව සෙම පිත” කියා පස් වන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

“කඳුලු වුරුණුතෙල කෙළ සොටු සඳමිදුලු මුත්‍ර, මුත්‍ර සඳමිදුලු සොටු කෙළ වුරුණුතෙල කඳුලු” කියා සවන වර්ගය සජ්ඣායනා කළ යුතු ය.

එක් එක් වර්ගයක් දින ගණනක් සජ්ඣායනා කොට වචනය කියනවාත් සමග ඒ ඒ කොටස් සිතට පෙනෙන්නට වුවා ම ඊළඟ වර්ගය සජ්ඣායනා කරනු. සියල්ල ම හොඳින් ප්‍රගුණ වූ පසු කොටස් දෙතිස ම අනුලෝම ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සජ්ඣායනා කරන්නට පටන් ගත යුතු ය. සියල්ල ම සජ්ඣායනා කරන්නේ මෙසේ ය.

“කෙස් ලොම් නිය දත් සම, මස් නහර ඇට ඇටමිදුලු වකුගඩුව, හෘදය අක්මාව දලඹුව බඩදිව පෙණපපුව, අතුනු අතුනුබහන් නො පැසුණු අහර අසුවී හිස්මොල, පිත සෙම සැරව ලේ ඩහදිය මේද තෙල, කඳුලු වුරුණුතෙල කෙළ සොටු සඳමිදුලු මුත්‍ර.

මුතු සඳමිඳුලු සොටු කෙළ වුරුණුතෙල කඳුලු, මේදතෙල ඩහදිය ලේ සැරව සෙම් පිත, හිස්මොල අසුවී නො පැසුණු අහර අතුනුබහන් අතුනු පෙණපපුව, බඩදිව දලඹුව අක්මාව හෘදය, වකුගඩුව ඇටමිඳුලු ඇට නහර මස්, සම දත් නිය ලොම් කෙස්.”

මේ භාවනාවෙන් ප්‍රථමධ්‍යානය ලැබිය හැකි ය. විදර්ශනාවට හරවා ගැනීමෙන් ලෝකෝත්තර මගපල ද ලැබිය හැකිය.

ආනාපානසති භාවනාව

ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස දෙකේ සිත පිහිටුවා ගෙන එය සිහි කිරීම ආනාපානසති භාවනාව ය. මෙය බුදු සස්තෙහින් බුදු සස්තෙන් පිටතත් බොහෝ යෝගාවචරයන් කරන භාවනාවෙකි.

එය කරන තැනැත්තා විසින් වාඩි වී ශරීරය කෙළින් තබා ගත යුතු ය. ඉක්බිති ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස වායුව සැපෙන තැනක් අල්ලා ගත යුතු ය. ඒ වායුව සමහරුන්ගේ නාසයේ අග සැපී ගෙන පිට වන්නේ ය. සමහරුන්ගේ උඩු තොලේ අග සැපී ගෙන පිට වන්නේ ය. සැපෙන තැන මුල් කරගෙන ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස වායුවෙහි මුල මැද අග යන සියල්ල ම පෙනෙන සැටියට සිහි කරන්නට උත්සාහ කළ යුතු ය. ආශ්වාසයේ මුල නාසයේ අග ය. මැද පපුව ය. අග නාභිය ය. නාසිකාග්‍රයේ පටන් නාභිය දක්වා වායු ධාරාව ගමන් කරනු දැකීමට උත්සාහ කරනු. ප්‍රශ්වාස වායුවේ මුල නාභිය ය. මැද පපුව ය. අග නාසිකාග්‍රය ය. ශරීරයෙන් පිටතට ගිය වායු කොට්ඨාස සෙවීමට උත්සාහ නො කළ යුතු ය.

මේ භාවනාව කරන තැනැත්තා විසින් ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස ප්‍රකෘතියෙන් වන සැටියට ම පවත්වන්නට උත්සාහ කළ යුතු ය. උත්සාහ කොට ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කරන්නට ගිය හොත් මඳ වේලාවකින් වෙහෙසට පත් වී භාවනාව නො කළ හැකි තැනට පත්විය හැකි ය. එසේ කිරීමෙන් සමහර විට බඩේ හා පපුවේ ආබාධ ද ඇතිවිය හැකි ය. කලක් යන තුරු ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයන් ගණන් කරමින් භාවනා කරනු. ගණන් කිරීමේ දී ද දිගට ම ගණන් නො කොට දහය දක්වා ගණන් කරනු. දහයට පැමිණි

කල්හි ඉදිරියට ගණන් කිරීම නවත්වා නැවත එකේ පටන් ගණන් කරනු. තරමක් සමාධිය දියුණු වූ පසු ගණන් කිරීම නවත්වා මුල මැද අග යන සෑම තැන ම පෙනෙන පරිදි වායුව ම සිහි කරනු. හරියට හොඳට කළ හොත් මේ භාවනාවෙන් ධ්‍යාන පස ම ලැබෙන්නේ ය. තරමක් දුරට කළත් මේ භාවනාවෙන් සිහි නුවණ දියුණු වේ. බොහෝ ප්‍රයෝජන ලැබේ.

11 වන පාඩම

බුන්මවිහාර භාවනා

මෙෙත්‍රී භාවනාව

මිත්‍ර භාවය- අනුන්ට විරුද්ධ නැති බව - අනුකූල බව - අනුන්ගේ යහපත කැමති බව මෙෙත්‍රී නම්. මෙෙත්‍රී සහගත චිත්තය නැවත නැවත පැවැත්වීම මෙෙත්‍රී භාවනාව ය. ධ්‍යාන ලැබීම සඳහා මෙෙත්‍රී භාවනාව කිරීම ය, භාවනාමය කුශලය ලබා ගැනීම සඳහා සාමාන්‍යයෙන් මෙන් වැඩිමය කියා මෙෙත්‍රී භාවනාව කිරීමේ ක්‍රම දෙකක් ඇත්තේ ය. කවර ආකාරයකට වුව ද මෙෙත්‍රී භාවනාව කරන්නට යන පින්වතා විසින් පළමු කොට ව්‍යාපාදයේ හෙවත් ද්වේෂයේ ආදීනවයන් ඉවසීමේ ආනිසංසයන් සිහි කළ යුතු ය.

ද්වේෂයෙහි ආදීනව බොහෝ ය. ද්වේෂය හිත තවන ධර්මයෙකි. ප්‍රීතිය නැති කරන්නකි. සෞම්‍ය ගතිය නැති කොට භයානක මුහුණක් ඇති කරන්නකි. ශීලය කිලිටි කරන්නකි. සිත වික්ෂිප්ත කරන්නකි. නුවණ නැති කරන්නකි. ප්‍රතිපත්තියට බාධා කරන්නකි. අපායට මාර්ගයෙකි. බොහෝ පව් ඇති කරන්නකි. ධර්ම මාර්ගය නසන්නකි. ගුණ නසන්නකි. ස්වර්ග මාර්ගය හා මෝක්ෂ මාර්ගයට ආවරණයකි. නොයෙක් ව්‍යසන, නොයෙක් උපද්‍රව ඇති කරන්නකි. තමාගේ අභ්‍යන්තරයෙන් ම හට ගන්නා භයෙකි. නපුරෙකි. ද්වේෂය පැවැත්වීම ගිනි අගුරු ගිලීමක් වැනි ය. දැලි පිහියා මුණතක් ලෙව කෑම වැනි ය. සර්පයකු වැළඳ ගැනීමක් වැනි ය.

ඉවසීම සියලු ගුණයන්ට මූලයෙකි. ගුණ වැඩෙන සරු බිමෙකි. ක්‍රෝධ ගින්න නිවන සිසිල් ජලයෙකි. උතුම් බෝධි සම්භාරයෙකි. කුශල

ධර්මයන්ට මවු කෙනෙකි. සියලු දුක් දුරු කරන්නකි. සියලු සැප ළඟා කර දෙන්නකි. සිත සන්සිඳවන්නකි. ආත්මාර්ථ පරාර්ථ දෙක ම සිදු කරන්නකි. මෙසේ ද්වේෂයේ දෙස් හා ඉවසීමේ ගුණ සැලකිය යුතු ය.

ධ්‍යාන ලැබීමට පහසු ක්‍රමය මෙමිත්‍රී කිරීමට සුදුසු එක් පුද්ගලයකු තෝරා ගෙන ඒ පුද්ගලයාට ම මෙමිත්‍රීය කිරීම ය. පුද්ගලයකු තෝරා ගැනීමේ දී අප්‍රිය පුද්ගලයකු හෝ ඉතා ප්‍රිය පුද්ගලයකු හෝ මධ්‍යස්ථයකු හෝ සතුරකු හෝ ලිඛිත විෂභාග පුද්ගලයකු හෝ මළපුද්ගලයකු හෝ නොගත යුතු ය. ඉතා ප්‍රිය බැවින් මවු කෙනකු පිය කෙනකු සහෝදරයකු නොගත යුතු ය. මෙන් වැඩිම සඳහා තමාගේ සිත පහදවා ගත හැකි ගුරුවරයකු හෝ ගුරුවරයකු වැනියකු හෝ අන්‍ය සත්පුරුෂයකු හෝ තෝරා ගත යුතු ය. මෙන් වැඩිම සඳහා භාවිතයට සුදුසු වචන බොහෝ ඇත්තේ ය. එහෙත් සමාධිය වැඩීමේ දී එක ම වගන්තියක් භාවිත කිරීම වඩා හොඳ ය.

පළමු කොට තමාට මෙමිත්‍රීය කරගත යුතු ය. කොතෙක් කල් තමාට මෙමිත්‍රීය කළත් එයින් ධ්‍යානයක් නො ලැබිය හැකි ය. තමාට මෙමිත්‍රීය කිරීමේ ප්‍රයෝජනය තමා මෙන් ම අන්‍යයන්‍යන් සැපයට කැමති බව සලකා ගත හැකි වීම ය. තමාට මෙමිත්‍රීය කර ගැනීමෙන් පසු තමා මෙන් ම අන්‍යයන්‍යන් සැපයට කැමති බව සලකා, තමාට මෙන් ම අන්‍යයන්‍යන් සැපය වුවමනා බව සලකා, මෙන් වැඩිම සඳහා තමා තෝරා ගත් පින්වතා තමාගේ ඉදිරියේ ඉන්නා සැටියට සිතින් සලකා, ඒ තැනැත්තාගේ දෙබැම අතර නාසයේ මුල තම සිත පිහිටවා ගෙන මේ සත්පුරුෂයා සුවපත් වේවාය කියා නැවත නැවත මෙමිත්‍රීය වඩනු. එසේ කිරීමෙන් ඒ පුද්ගලයා අරමුණු කොට මෙමිත්‍රී ධ්‍යානය ලැබිය හැකි ය. එක් අයකුට පමණක් මෙන් වැඩිමෙන් තෘප්තියට නො පැමිණෙන යෝගාවචරයා විසින් තමා කෙරෙහින් තමාට අහිතයන් කෙරෙහින් තමාගේ හිතවතුන් කෙරෙහින් මධ්‍යස්ථයන් කෙරෙහින් මෙන් වඩා ඒ සතර කොටස කෙරෙහි ම තමාගේ සිත සමත්වයට පමුණුවා ගත යුතු ය. ඉන් පසුව බොහෝ සත්ත්වයන් අරමුණු කොට පෘථුල වූ මෙමිත්‍රී ධ්‍යානය උපදවා ගත හැකි ය.

සාමාන්‍යයෙන් මෙමඟී භාවනාව කරන්නවුන්ට නොයෙක් වචනවලින් නොයෙක් ආකාරයෙන් මෙන් වැඩීම හොඳ ය. නොයෙක් වචනවලින් තමා කෙරෙහිත් තමාට සතුරු මිතුරු මැදහත් අය කෙරෙහිත් මෙන් වැඩීම කළ යුතු ය. එසේ කිරීමේ දී අනුන් සුවපත් කිරීමේ අදහසින් අවංකව ම මෙන් වැඩීම කළ යුතු ය. ඇතැම්හු සත්‍ය වශයෙන් අනුන් සුවපත් කිරීමේ කැමැත්ත නැතුව සුවපත් වෙත්වා යි සිතති. කියති. එය අවඩික මෙන් වැඩීමක් නො වේ. එබඳු මෙන් වැඩීමිවල බලයක් නැත.

“මම වෙර නැත්තේ වෙමිවා! නපුරු සිත් නැත්තේ වෙමිවා! දුක් නැත්තේ වෙමිවා! සුවසේ වෙසෙමිවා!” යි තමාට මෙමඟීය කර ගත යුතු ය.

අන්‍ය සත්ත්වයන්ට මෙමඟී කිරීමේ දී දිශා වශයෙන් ද, ජාති වශයෙන් ද, භූමි වශයෙන් ද, අනේකාකාරයෙන් සත්ත්වයන් බෙදා මෙන් වැඩීම කළ යුතු ය.

නැගෙනහිර වෙසෙන සියලු සත්ත්වයෝ වෙර නැත්තෝ වෙත්වා! නපුරු සිත් නැත්තෝ වෙත්වා! නිදුක් වෙත්වා! සුවසේ වෙසෙත්වා! කෙනෙක් අනිකකු පහත් කොට නො සිතත්වා! කෙනෙක් කෙනකුට නපුරක් නො කෙරෙත්වා! සියල්ලෝ ම ඔවුනොවුන්ගේ යහපත කැමැත්තෝ වෙත්වා! ශ්‍රද්ධා ශීලාදී ගුණවලින් යුක්ත වෙත්වා! කිසි පාපයක් නො කෙරෙත්වා! දන ශීලාදී කුශලයන්හි යෙදී නිවන් දකිත්වා!” යන මේ වගන්ති සියල්ලෙන් ම හෝ මේවායින් වගන්ති කීපයකින් හෝ මෙන් වැඩිය යුතු ය. අන්‍ය දිශාවල සත්ත්වයන්ට ද එසේ ම මෙන් වැඩිය යුතු ය. භූමි ජාති ප්‍රදේශ වශයෙන් ද කැමති සැටියට යොදා ගෙන මෙන් වැඩීම කරත්වා!!

කරුණා භාවනාව

තමාට දුක් ඇතිවීම නො ඉවසන්නාක් මෙන් අනුන්ට දුක් ඇතිවීමත් නො ඉවසන ස්වභාවය, දුෂ්ඛතයන් දුකින් මුදවනු කැමති ස්වභාවය, අනුන්ගේ දුක් ගැන කම්පා වන ස්වභාවය කරුණාව ය. කරුණා සහගත සිත් නැවත නැවත පැවැත්වීම කරුණා භාවනාව ය.

එය කරනු කැමති යෝගාවචරයා විසින් පළමුවෙන් අත්පා කැඩීමක් නිසා හෝ සුව නො වන රෝගයක් නිසා හෝ කිසි රැකියාවක් කර ගත නො හෙන, අනුන්ගෙන් යමක් ඉල්ලා කා ජීවත්වන පරම දූෂිතයකු සොයා ඔහුගේ දුක නුවණින් සලකා “මහා දුකට පැමිණ සිටින මේ අසරණයා දුකින් මිදේවා! මිදේවා!” යි ඔහු කෙරෙහි කරුණාව පැවැත්විය යුතු ය. ඉක්බිති දුකට පත් තමාගේ ප්‍රිය පුද්ගලයන් කෙරෙහි ද මධ්‍යස්ථයන් කෙරෙහි ද සතුරන් කෙරෙහි ද කරුණාව පැවැත්විය යුතු ය. තමා ගැනත් තමාගේ හිතවතුන් ගැනත් මධ්‍යස්ථයන් ගැනත් සතුරන් ගැනත් සම කරුණාව ඇති කර ගෙන භාවනාවෙහි යෙදෙන්නවුන්ට දූෂිත සත්ත්වයන් අරමුණු කොට කරුණා ධ්‍යානය උපදී.

සාමාන්‍යයෙන් කරුණා භාවනාව කරන්නවුන් විසින් ඒ ඒ සත්ත්වයන්ගේ දුක් නුවණින් සලකා “මේ සත්ත්වයෝ මේ දුක්වලින් මිදෙන්නවා!” යි කරුණාභාවනාව කළ යුතු ය. කරුණාවට ලක් කර ගත නො හෙන සත්ත්වයෙක් නැත. සුඛිතයන් වශයෙන් සලකන සත්ත්වයන්ට ද බොහෝ දුක් නැත්තේ ය. නොයෙක් පව් කම් කරමින් පස්කම්සැප විඳිමින් ප්‍රීති වන ජනයා සැප විඳින්නන් සේ පෙනෙත් මරණින් මතු ඔවුහු මහ දුකට පත්වන්නාහ. ඒ බව සලකා ඔවුන් කෙරෙහි කරුණාව පැවැත්විය හැකිය. මහත් සම්පත්තියෙන් කල් යවන සිටුවරු රජවරු ද කලක දී මැරී ඒ සම්පත්තියෙන් පිරිහෙන්නාහු ය. දහස් ගණන් දෙවගනන් පිරිවරාගෙන සිත්කලු විමන්වල හා නන්දනාදි උයන්වල කම් සැපයෙන් ප්‍රීති වන දෙව්වරු ද, මහ ගිනිකඳන් සේ දිලෙන කල්ප ගණන් ආයු ඇති බ්‍රහ්ම රාජයෝ ද පින් කෙළවර වීමෙන් ඇද වැටෙන්නාහ. මෙසේ නුවණින් සලකා සැම දෙනා කෙරෙහි ම “මේ සත්ත්වයෝ දුකින් මිදෙන්නවා” යි කරුණාව පැවැත්විය යුතු ය.

මුදිතා භාවනාව

සුඛිත පුද්ගලයන් ගැන සතුටුවන ස්වභාවය මුදිතා භාවනාව ය. ධ්‍යාන ලැබීම සඳහා එය කරනු කැමති යෝගාවචරයා විසින් ප්‍රිය මනාප දූ දරුවන් ඇතිව යහපත් නෑ මිතුරන් ඇතිව, සුන්දර ගෘහ-යාන-වාහන-වස්ත්‍රාභරණ-ආහාර-පාන ඇතිව, නිරෝගීව, කාය චිත්ත, සුඛයෙන් වෙසෙන ප්‍රිය පුද්ගලයකු අරමුණට ගෙන “මොහු කිසිවකින් අඩු පාඩුවක් නැතුව, කිසි කාය චිත්ත, පීඩාවක් නැතිව, සුවසේ වාසය කරනවා. අනේ

හොඳ! අනේ හොඳ!!” යි මුදිතා භාවනාව කළ යුතු යුගය. මෙසේ එක් කෙනෙකුගෙන් පටන් ගෙන ක්‍රමයෙන් මුදිතාව මහත් කළ යුතු ය. මොහු නිසා මොහුගේ අඹු දරුවෝ සැපසේ වෙසෙන්නාහ යි සලකා ඔවුන් කෙරෙහි මුදිතාව පැවැත්විය යුතු ය. මොහු නිසා මොහුගේ නෑ මිතුරෝ අසල්වැසියෝ සුවසේ වෙසෙන්නාහ යි ඔවුන් කෙරෙහි මුදිතාව පැවැත්විය යුතු ය. මෙසේ ක්‍රම ක්‍රමයෙන් තමාගේ හිතවතුන් කෙරෙහි ද, මධ්‍යස්ථයන් කෙරෙහි ද සතුරන් කෙරෙහි ද මුදිතාව පැවැත්විය යුතු ය. සෑම දෙනා කෙරෙහි ම මුදිතාව සමච්ච පැවැත් විය හැකි තත්ත්වයකට පැමිණීමෙන් පසු මුදිතා ධ්‍යානය ලැබිය හැකි ය.

සාමාන්‍ය ක්‍රමයට මුදිතාව වඩනු කැමැතියන් විසින් සත්ත්වයන්ගේ සුඛිත භාවය කල්පනා කර “මේ සත්ත්වයෝ සුවසේ වෙසෙන්නාහ. අනේ හොඳය: අනේ හොඳය” කියා මුදිතාව පැවැත්විය යුතු ය. සුඛිතයකු වශයෙන් නො සැලකිය හැකි සත්ත්වයෙක් ද නැත. බ්‍රහ්ම ලෝකයෙහි මහානුභාව සම්පන්න බ්‍රහ්ම රාජයෝ ප්‍රීතිය ම ආහාර කොට ඉතා සුවසේ කල්ප දහස් ගණන් ජීවත් වන්නාහ. වාතුර්මහාරාජකාදී දිව්‍ය ලෝකයන්හි බොහෝ දෙව්වරු රත්නයන් ගෙන් බබලන පරම සුන්දර විමානයන්හි අප්සරාවන් පිරිවරා ඉන්ද්‍රියයන් පිනවමින් සුවසේ වෙසෙන්නාහ. මිනිස් ලොව රජවරු සිටුවරු හා සාමාන්‍ය ධනවත්හු ද හොඳින් කා බී ඇඳ පැළඳ ස්වකීය ශ්‍රේණි මිත්‍රයන් හා ප්‍රීතියෙන් වෙසෙන්නාහ. දුප්පත් ජනයා ද කෙසේ හෝ ඔවුන්ට උච්චතා ආහාර පානාදිය ලබා ගෙන ප්‍රීති වන්නාහ. ආපායික සත්ත්වයෝ ද කවද හෝ ඒ දුකින් මිදී ප්‍රීති වන්නාහ. මෙසේ ඒ ඒ සත්ත්වයන්ගේ සුඛිතත්වය නුවණින් සලකා සියල්ලන් ගැන ම මුදිතාව වැඩිය හැකිය.

උපේක්ෂා භාවනාව

සත්ත්වයන් ගැන පවත්වන මධ්‍යස්ථතාව උපේක්ෂාව ය. උපේක්ෂා භාවනාවෙන් ලැබිය හැක්කේ පඤ්චම ධ්‍යානය පමණෙකි. උපේක්ෂාව වඩා පඤ්චම ධ්‍යානය ලැබිය හැක්කේ ද කලින් අන් භාවනාවකින් ප්‍රථම ද්විතීය තෘතීය චතුර්ථ ධ්‍යානයන් ලබා ඇති යෝගාවචරයනට පමණෙකි.

උපේක්ෂාව වඩනු කැමතියන් විසින් ලෝක තත්ත්වය නුවණින් සලකා සත්ත්වයන් ගැන මධ්‍යස්ථ විය යුතු ය. ලාභාලාභාදී ලෝක ධර්ම අට සැම සත්ත්වයන්ට ම පැමිණෙන්නේ ය. ලෝකස්වභාවය කෙනකුගේ කැමැත්තේ සැටියට වෙනස් නොවන්නේ ය. “සැම දෙනා ම ලෝක ධර්මයට යටත් වන්නාහ. ලෝකයා තමාගේ කැමැත්තේ සැටියට පැවැත්වීමට සමතෙක් නැත. මේ සත්ත්වයෝ තම තමන්ගේ කර්මානුරූපව සුව දුක් ලබන්නෝ ය. නො මග යාමෙන් සත්ත්වයෝ දුකට පත් වන්නාහ. සුමග ගමන් කිරීමෙන් සැපතට පත් වන්නාහ. කෙනකු විසින් සුවපත් වෙත්වා යි පැතීමෙන් ඔවුහු සුවපත් නො වන්නාහ. දුකින් මිඳෙත්වා යි පැතීමෙන් දුකින් නො මිඳෙන්නාහ. එබැවින් ලෝක විචාරණය පලක් නැති මහන්සි වීමකි: මෙසේ ලෝක තත්ත්වය සලකා “මේ සත්ත්වයෝ තම තමන්ගේ කර්මය පරිදි සුව දුක් ලබන්නාහ” යි උපේක්ෂාව වැඩිය යුතු ය.

12 වන පාඩම

විදර්ශනා කමීස්ථානය

සෝවාන් සකෘදගාමී අනාගාමී අර්හත් යන සතර මාර්ග සතර ඵලයන් ලබා දී සසර දුකින් මුදවා සත්ත්වයා නිවනට පමුණුවන භාවනාව විදර්ශනා භාවනාව ය. විශුද්ධි සත ය, ලක්ෂණ තුන ය, අනුපස්සනා තුන ය, විදර්ශනාඥන දශය ය, විමෝක්ෂ තුන ය, විමෝක්ෂමුඛ තුන ය යන මේවා විදර්ශනා භාවනාව සම්බන්ධයෙන් දත යුතු ප්‍රධාන කරුණු ය.

විශුද්ධි සත

ශීල විශුද්ධිය, චිත්ත විශුද්ධිය, දෘෂ්ටි විශුද්ධිය, කාංක්ෂාවිතරණ විශුද්ධිය, මාර්ගාමාර්ගඥනදර්ශන විශුද්ධිය, ප්‍රතිපද්ඥනදර්ශන විශුද්ධිය, ඥනදර්ශන විශුද්ධිය කියා විශුද්ධි සතෙකි.

ශීල විශුද්ධිය

පිරිසිදු ශීලය ශීල විශුද්ධිය ය. දුශ්ශීල ව ඉන්නා කෙනකු විසින් ධ්‍යාන හෝ ලෝකෝත්තර මාර්ග ඵල හෝ නො ලැබිය හැකි ය. දුශ්ශීල

භාවය ධ්‍යානාදියට ආවරණයෙකි. එබැවින් යම් කිසි උසස් තත්ත්වයකට පැමිණීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් භාවනාවට බසින තැනැත්තා විසින් සිල් පිරිසිදු කර ගෙන පිරිසිදු ශීලයෙහි පිහිටා ම භාවනාව පටන් ගත යුතු ය.

ශීල විශුද්ධිය ගිහි පැවිදි දෙපක්ෂයට වෙන වෙන ම කිය යුතු ය. ගිහියන්ට අයත් පඤ්චශීලාදී ශීලයන් අතුරෙන් යම් කිසි ශීලයක පිහිටීම ගිහියාගේ ශීල විශුද්ධිය ය. ප්‍රාතිමෝක්ෂ සංවර ශීලය, ඉන්ද්‍රිය සංවර ශීලය, ආජීව පාරිශුද්ධි ශීලය, ප්‍රත්‍යය සන්නිශ්‍රිත ශීලය යන වතුපාරිශුද්ධි ශීලය පැවිද්දන්ගේ ශීල විශුද්ධිය ය.

බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් පැවිද්දන් සඳහා පනවා ඇති සිකපද සමූහය ප්‍රාතිමෝක්ෂ සංවර ශීලය ය. එය ලෞකික ශීලයන් අතුරෙන් ප්‍රධාන ශීලය ය.

වක්ෂුරාදි ද්වාරය්නට හමුවන රූපාදි ආරම්භණයන්ගේ නිමිති ගන්නා වූ තැනැත්තන්ට ඒවා හොඳ ය කියා ද, ලබා ගන්නට ඕනෑය කියා ද, නරකය කියා ද, ලෝභ ද්වේෂාදි බොහෝ ක්ලේශයෝ උපදිති. රූපාදිය නිසා කෙලෙස් ඇති නො වීමට නම්, නිතර සිහියෙන් යුක්තව විසිය යුතු ය. කෙලෙස් ඇති වීම වළක්වන ඒ සිහිය ඉන්ද්‍රිය සංවර ශීලය ය.

දිව් රැකීම සඳහා කරන නො මනා ක්‍රියාවලින් වැළකීම ආජීව පාරිශුද්ධි ශීලය ය. එය ද ගිහි පැවිදි දෙපක්ෂයේ සැටියට වෙන වෙන ම කිය යුතු ය. ජීවත් වීම සම්බන්ධයෙන් කරන ප්‍රාණසාතාදි දුශ්චරිතයන් ගෙන් හා අධර්ම වෙළඳුම් පසෙන් ද වැළකී දැහැමින් ජීවත් වීම ගිහියාගේ ආජීව පාරිශුද්ධි ශීලය ය. ගිහියාගේ ආජීව පාරිශුද්ධිය පඤ්ච සීලාදියට ම ඇතුළත් ය. කුහක කමින් හා යම් යම් දේ දීම ආදියෙන් ගිහියන් සතුටු කොට ප්‍රත්‍යය ලබා ගැනීමෙන් වැළකී පිඩු සිඟීම් ආදියෙන් දැහැමින් සිව්පසය ලබාගෙන ජීවත්වීම පැවිද්දන්ගේ ආජීව පාරිශුද්ධි ශීලය ය.

දැහැමින් ලැබෙන ප්‍රත්‍යය වුව ද පිළිගන්නා වූ ද පරිභෝග කරන්නා වූ ද අවස්ථාවන්හි ඇතිවිය හැකි සම්මෝහයන් තණ්හාවන් මදයන් ඇතිවීම වළක්වන ප්‍රත්‍යවේක්ෂා ඥානය ප්‍රත්‍යය සන්නිශ්‍රිත ශීලය ය. ඒ ශීලය

රැකෙනු සඳහා ආහාර පානාදියෙන් වන ප්‍රයෝජන හෝ මෙතෙහි කළ යුතු ය. ආහාර පානාදිය ප්‍රතිකූල වශයෙන් හෝ ධාතු වශයෙන් හෝ මෙතෙහි කළ යුතු ය. එසේ නො කිරීම ගිනියනට මඟ පල ලැබීමට බාධාවක් නො වේ.

චිත්ත විශුද්ධිය

සිත කිලිටි කරන කාමච්ඡන්දදී නීවරණයන්ට සිතට ඇතුළු වන්නට නොදී එය භාවනාරම්මණයෙහි ම පවත්වන බලවත් සමාධිය චිත්ත විශුද්ධිය ය. ශමථ යානිකයෝ ය. විදර්ශනා යානිකයෝ ය කියා යෝගාවචරයෝ දෙකොටසක් වෙති. පළමුවෙන් යම් කිසි ශමථ භාවනාවක් කොට එයින් ලැබෙන සමාධිය පිහිට කොට විදසුන් වඩා මඟ පල ලබන යෝගාවචරයෝ ශමථයානිකයෝ ය. ශමථ භාවනාවෙහි නො යෙදී විදර්ශනාව ම වඩන යෝගාවචරයෝ විදර්ශනායානිකයෝ ය. ශමථ භාවනාවෙන් ලබන උපචාර සමාධිය හා අර්පණා සමාධිය ශමථ යානිකයන්ගේ චිත්ත විශුද්ධිය ය. විදර්ශනාව පමණක් කරන්නවුන්ට එයින් ම එක්තරා සමාධියක් ලැබේ. ඒ සමාධිය නිසා යෝගාවචරයාගේ සිත බැහැර නො ගොස් භාවනාරම්මණයෙහි මනා කොට පිහිටන්නේ ය. විදර්ශනාවෙන්ම ලැබෙන ඒ සමාධිය විදර්ශනා යානිකයන්ගේ චිත්ත විශුද්ධිය ය.

කාමච්ඡන්දදී නීවරණයෝ සමාධියෙන් තොරව භාවනා කරන තැනැත්තාගේ සිතට වරින් වර ඇතුළු වී එය අපිරිසිදු කරති. බලවත් සමාධියක් ඇති කල්හි භාවනා කරන යෝගාවචරයාගේ භාවනා චිත්ත පරම්පරාව ඒකාබද්ධ ව භාවනාරම්මණයෙහි ම නැවත නැවත ඇති වේ. එයින් සිත පිරිසිදු ව පවතී. යෝගාවචරයා ගේ සිත එසේ පිරිසිදු ව තබන බැවින් සමාධිය චිත්ත විශුද්ධි නම් වේ.

13 වන පාඩම

දෘෂ්ටි විශුද්ධිය

නාම රූපයන් ඇති සැටියට දක්නා වූ ආත්ම දෘෂ්ටිය දුරුකරන්නා වූ ඥානය දෘෂ්ටි විශුද්ධිය ය. ලක්ෂණය - රසය - ප්‍රත්‍යුපස්ථානය -

පදස්ථානය යන මොවුන්ගේ වශයෙන් නාම - රූපයන් වෙන් කොට දැන ගැනීම දෘෂ්ටි විභේදය යි ද කිය යුතු ය.

ලක්ෂණය යනු ඒ ඒ පරමාර්ථ ධර්මයාගේ ස්වභාවය ය. පරමාර්ථ ධර්මයාගේ ශරීරයත් ඒ ලක්ෂණය ම ය.

එක් එක් පරමාර්ථ ධර්මයකට එයින් සිදු කරන කෘත්‍යයක් ද ඇත්තේ ය. එසේ ම ඒ ඒ කෘත්‍යය සිදුකළ හැකි ශක්තියක් ද පරමාර්ථ ධර්මයන්ට ඇත්තේ ය. ඒ ශක්තියට 'සම්පත්තිය' යි ද කියනු ලැබේ. 'රසය' යි කියනුයේ ඒ කෘත්‍ය සම්පත්ති දෙකට ය.

පරමාර්ථ ධර්මයකින් සිදු කරන කෘත්‍යය නිසා ඇති වන ඵලයක් ද ඇත්තේ ය. ඒ ඵලයට 'ප්‍රත්‍යුපස්ථානය' යි කියනු ලැබේ. තව ද පරමාර්ථ ධර්ම විමසන යෝගාවචරයා ගේ සිතට යම්කිසි ආකාරයකින් ඒ පරමාර්ථ ධර්ම වැටහෙන්නේ ය. ඒ වැටහෙන ආකාරය ද 'ප්‍රත්‍යුපස්ථානය' යි කියනු ලැබේ.

ඒ ඒ පරමාර්ථ ධර්මය ඇතිවීමේ ප්‍රධාන වූ ද, ප්‍රකට වූ ද හේතුවට 'පදස්ථානය' යි කියනු ලැබේ. එයට 'සම්ප හේතුවය' යි ද කියනු ලැබේ.

මේ කරුණු සතරින් ලක්ෂණය ගින්නෙහි උෂ්ණ ස්වභාවය මෙන් දැන යුතු ය. රසය ගින්නෙහි දිලිසෙන ස්වභාවය මෙන් දැන යුතු ය. ප්‍රත්‍යුපස්ථානය ගින්නෙහි දුම ඇති කරන ස්වභාවය මෙන් දැන යුතු ය. පදස්ථානය ගින්න ඇති කරන දර මෙන් දැන යුතු ය. ගින්නේ ලක්ෂණය උෂ්ණ ස්වභාවය ය. රසය දිලිසෙන ස්වභාවය හෝ පැසවන ස්වභාවය ය. ගින්නේ ප්‍රත්‍යුපස්ථානය දුම් දැමීම ය. පදස්ථානය දරය.

ලක්ෂණාදි කරුණු සතරින් ප්‍රධාන කාරණය ලක්ෂණය ය. එය දැන ගත්තාම ඒ ඒ පරමාර්ථ ධර්මය දැන ගත්තා වන්නේ ය. රසය - ප්‍රත්‍යුපස්ථාන - පදස්ථානයන් ද දැන ගත්තාම ඒ ඒ පරමාර්ථ ධර්මය ඉතා හොඳින් දැන ගත්තා වන්නේ ය. එබැවින් අටුවාවල පරමාර්ථ ධර්ම හැඳින්වීමේ දී සැම සංස්කාරයක ම ලක්ෂණාදි කරුණු සතර දක්වා තිබේ.

විශුද්ධි සහ අතුරෙන් ශීල - විත්ත විශුද්ධි දෙක විදර්ශනාවේ භූමිය ය. දෘෂ්ටි විශුද්ධියාදී විශුද්ධි පස විදර්ශනාවේ ශරීරය ය. මූල විශුද්ධි දෙක ඇති කර ගත් යෝගාවචරයා විසින් ඉන්පසු දෘෂ්ටි විශුද්ධිය ඇති කර ගැනීම සඳහා නාම - රූපයන් හැඳින ගැනීමට උත්සාහ කළ යුතු ය. එය කළ යුත්තේ ද භාවනාවෙන් ම ය. ශමථ යානිකයන් විසින් තමා ලබා සිටින ධ්‍යානය මුල් කර ගෙන, නාම-රූප පිරිසිඳ ගැනීම ආරම්භ කළ යුතු ය. විදර්ශනා යානිකයා විසින් කේසාදී කොට්ඨාසයන් මුල් කර ගෙන පළමුවෙන් රූප කොට්ඨාසය සොයා ගෙන පසුව නාම කොට්ඨාසය සොයා ගත යුතු ය. නාම රූප පිරිසිඳ දැන ගැනීම ද ඇතැම් යෝගාවචරයන් සංක්ෂේප ක්‍රමයෙන් ද, ඇතැම් යෝගාවචරයන් විස්තාර ක්‍රමයෙන් ද කරනු ලැබේ.

සංක්ෂේපයෙන් කරන යෝගාවචරයා: මම ය, සත්ත්වයා ය, පුද්ගලයා ය කියා සලකන ආධ්‍යාත්මික ධර්ම සමූහය විමසා නැමෙන ලක්ෂණය ඇති ධර්ම සමූහය දක, මේ ධර්ම සමූහය නාමය ය කියා සිතින් වෙන් කර ගනී. රූප්පන ලක්ෂණය ඇති ධර්ම සමූහය දක මේ ධර්ම සමූහය රූපය කියා සිතින් වෙන් කර ගනී. නාමය නාමය ම මිස, රූපය නො වේය යි ද, රූපයත් රූපය මිස නාමය නොවේ යයිද, නාමය නාමය මිස සත්ත්වයෙක් නො වේය - මම නො වේය යි ද, රූපයත් රූපයම මිස සත්ත්වයෙක් නොවේය. මම නොවේ යයි ද, මෙහි සත්ත්ව පුද්ගල නො වන නාම රූප දෙකොට්ඨාසය හැර පින් ප විකරන සැප දුක් විඳින මම ය කියාද, මනුෂ්‍යයෙක් ය දෙවියෙක් ය කියා ද, අන් කිසිවෙක් මේ නාම - රූප සමූහය අතර නැතය කියා ද දැන ගනී. මෙසේ නාම-රූප දෙක මැනවින් දැන ගැනීම සංක්ෂේපයෙන් නාම රූප පිරිසිඳ ගැනීම ය.

මම ය කියා සලකන ආධ්‍යාත්මික ධර්ම සමූහයෙහි නාමය යි කියනුයේ විත්ත - වෛතසික සමූහයට ය. ඒවා ඇතිවන්නේ වක්ඛු - සෝත - ඝාන - ජීවිහා - කාය - හදය යන වස්තූන්හි ය. වස්තූන්හි ඇති වන ඒ ධර්ම සියල්ල ම ඇතිවන්නේ රූප - ශබ්ද දි කිසි අරමුණක් ගනිමින් ය. ඒවා ඇති වන්නේ අරමුණ දෙසට හැරී අරමුණ දෙස බලා ගෙන ඇති වන්නාක් මෙනි. නැමීම යයි කියනුයේ අරමුණට යොමු වී සිටින ස්වභාවය ය. නමන ලක්ෂණ යයි කියන්නේ ඒ ස්වභාවයට ය. නාම ධර්මයන්ගේ ඇති වීමට ස්ථාන වන රූපයන්හි ඒ අරමුණට ඇදෙන

නැමෙන ස්වභාවය නැත. එබැවින් ඒවා නාම නො වේ. ඒවා ශීතෝෂ්ණාදිය කරණකොට ගෙන විකාරයට පැමිණෙන්නේ ය. රුප්පනය යි කියනුයේ ඒ විකාරයට පැමිණීම ය. ශීතෝෂ්ණාදියෙන් විකාරයට පැමිණෙන බව රූපයේ ලක්ෂණය ය.

නුවණ අධික තැනැත්තා සංක්ෂේපයෙන් නාම-රූප දෙක පිරිසිඳ ගැන්මෙන් ම සංඥ - චිත්ත - දෘෂ්ටි විපයභීසයන් සමග සත්කාය දෘෂ්ටිය දුරු කර ගැනීමට සමත් වේ. ආත්ම නො වන නාම-රූප ධර්මයන් ආත්ම යි ගැනීම දෘෂ්ටි විපයභීසය ය. බුදුන් වහන්සේ කෙරෙහි විශ්වාසයෙන් හා ධර්මය පිළිගැනීමෙන් ද දෘෂ්ටි විපයභීසය යටපත් වේ. සංඥ - චිත්ත විපයභීස දෙකේහි ප්‍රභාණය, නාම-රූප පිරිසිඳ දැනගැනීමෙන් ම මිස අන් ක්‍රමයකින් සිදු නො වේ. නාම-රූප දැනීම පිරිසිදු වනතුරු සංඥ - චිත්ත විපයභීස ප්‍රභාණය නො වේ. ඒ දෙක පවත්නා තුරු නාම-රූප දැනීම පිරිසිදු වූයේ නො වේ.

විස්තර වශයෙන් නාම-රූප පිරිසිඳින තැනැත්තා විසින් ස්කන්ධ - ධාතු - ආයතනාදි ක්‍රමවලින් නාම-රූප පිරිසිඳ ගනු ලැබේ. ආත්මයක් ඇතය යන සංඥ - චිත්ත - දෘෂ්ටි විපයභීසයන් දුරුවන තෙක් ම නාම - රූප ධර්ම දැන ගැනීම දියුණු කළ යුතු ය.

නාම -රූපයන් හොඳින් දැනගත්තා වූ යෝගාවචරයා හට නාම-රූපයන් හැර අන් කිසිවක් නැති බව පෙනීමෙන් “ගරීරය තුළ නාම-රූපයන් ඒ ඒ වැඩවල යොදවන ආත්මයක් ඇත: ඒ ආත්මය සියලු ක්‍රියාකරනවාය - සුවදුක් විඳිනවාය - ජාතියෙන් ජාතියට යනවා ය” යන දෘෂ්ටිය දුරු වේ. නාමයට හෝ රූපයට තනි තනිව කිසි ක්‍රියාවක් නො කළ හැකි බව පෙනීමෙන් නාමය ම හෝ රූපය හෝ ඒ දෙක ම හෝ ආත්ම යයි ගන්නා දෘෂ්ටිය දුරු වේ.

කාංක්ෂා විතරණ විශුද්ධිය

“මේ නාම - රූප කෙසේ ඇති වී ද, මේවා මෙසේ ම අතීතයේදීත් තුබුණා ද, අනාගතයේ දීත් ඇති වෙනවා ද” යනාදි සැකයන් දුරු කරන නාම-රූපයන් ගේ උත්පත්ති හේතූන් දන්නා වූ ඥානය කාංක්ෂා විතරණ විශුද්ධි නම් වේ.

නාම රූපයන් ගේ තතු සොයා ගැනීමෙන් දෘෂ්ටි විභූතිය ඇති කර ගත් යෝගාවචරයා හට දැන් කරන්නට ඇත්තේ කාංක්ෂා විතරණ විභූතිය ඇති කර ගැනීම පිණිස නාම - රූපයන් ගේ ප්‍රත්‍ය සෙවීම ය. එය සංක්ෂේපයෙන් ද කළ හැකි ය. විස්තර වශයෙන් ද කළ හැකි ය. වක්ෂුරාදි වස්තූන් හා රූපාදි ආරම්භණයන් නිසා වක්ෂුර්විඥානාදි නාමයෝ ඇතිවන්නාහ යි ද, චිත්ත - සාත්‍ය - ආභාරයන් නිසා රූපයෝ ඇති වන්නාහ යි ද, අවිද්‍යා - තෘෂ්ණා - උපාදාන - කර්ම යන මේවා නිසා නාම - රූප දෙකොටස ම ඇති වන්නේය යි ද සලකා ගැනීම, කොටින් නාම - රූපයන් ගේ ප්‍රත්‍යය සලකා ගැනීම ය. මෙහි අට වන පරිච්ඡේදයෙහි දැක් වූ පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රමය, ප්‍රත්‍යය සලකා ගැනීමේ විස්තාර ක්‍රමය ය. ආදිකර්මිකයන් විසින් ප්‍රස්ථාන ක්‍රමයෙන් ප්‍රත්‍යය සොයන්නට නො යා යුතු ය. එය ඔවුන්ට අවිෂය ය.

නාම - රූපයන්ගේ ප්‍රත්‍යයන් විමසන්නා වූ යෝගාවචරයාහට නාම - රූප ධර්ම සමූහය සම්පූර්ණයෙන් ම ප්‍රත්‍යයෙන් හට ගන්නා බව පෙනීමෙන් අනේකුක දෘෂ්ටිය ප්‍රහීණ වේ. ඒ ඒ නාම - රූප ධර්මය ඇතිවීමට නිසි හේතුවන් ම මිස, අනික් ආකාරයකින් ඒ නාම - රූපයන් ඇති නො වන බව පෙනීමෙන් මේ නාම රූපයන් දෙවියන් විසින් මවනවා ය, කාලය විසින් ඇති කරනවාය, යනාදීන් පවත්නා විෂම හේතු දෘෂ්ටිය ද ප්‍රහාණය වේ. නාම - රූපයන් ගෙන් අන්‍ය වූ කර්ම කරන්නකු හා විපාක විදින්නකු ඇතැය යන දෘෂ්ටිය ද ප්‍රහීණ වේ. අනවරාග්‍ර සංසාරයෙහි හේතු - ඵල පරම්පරා වශයෙන් නාම - රූප දෙක, ඇති වීම දැකීමෙන් මම අතීතයෙහි දීක් වූයෙම් ද, අනාගතයෙහි ඇති වන්නෙම් ද” යනාදීන් පවත්නා සැක දුරු වේ. බුදුරජාණන් වහන්සේ ගේ දේශනය සත්‍ය බව පෙනීමෙන් බුද්ධාදි අට තැන්හි ඇතිවන සැකය දුරු වේ.

14 වන පාඨම

මාර්ගාමාර්ග ඥාන දර්ශන විභූතිය

විදර්ශනා භාවනාව කරගෙන යන්නා වූ යෝගාවචරයා හට ආලෝකාදි උපක්ලේශයන් පහළ වීමෙන් මඟ වැරදිය හැකි තැන් ඇති වන්නේ ය. ඒ අවස්ථාවන්හි “නියම මාර්ගය මේ ය, අමාර්ගය මේ ය” යි

මාර්ගාමාර්ග දෙක නො වරදවා දැන ගන්නා වූ ඥානය මාර්ගාමාර්ගඥාන දර්ශන විභූතිය ය.

ප්‍රත්‍ය සහිත, නාම - රූපයන් පිරිසිඳ දැන ගන්නා වූ යෝගාවචරයා විසින් ඉදිරියට කළ යුත්තේ ත්‍රිලක්ෂණ භාවනාව ය.

ත්‍රිලක්ෂණය

අනිත්‍ය ලක්ෂණය, දුඃඛ ලක්ෂණය, අනාත්ම ලක්ෂණය කියා සංසාරයන් ගේ ලක්ෂණ තුනක් ඇත්තේය.

ඉපදීමෙන් පසු ස්ථිරව නො පවත්නා බව - බිඳී යන බව සංස්කාරයන් ගේ අනිත්‍ය ලක්ෂණය ය. අනිත්‍ය ලක්ෂණයෙන් යුක්ත වන බැවින් සංස්කාරයේ අනිත්‍යයේ ය.

ස්ථිර නො වන ඒකාන්තයෙන් ම බිඳෙන සංස්කාර සමූහයක් මමය කියා සලකා ගෙන මාගේ ය කියා ඒවාට ඇලුම් කර ගෙන සිටින්නහුට ඒ සංස්කාරයන් ආරක්ෂා කිරීම සම්බන්ධයෙන් ද, බිඳී යන ඒවා වෙනුවට අලුත් සංස්කාර ඇති කර ගැනීම සම්බන්ධයෙන් ද බොහෝ වෙහෙසෙන්නට සිදු වේ. සංස්කාරයන් බිඳී යාම ගැන ඔහුට නිතර බියක් ද ඇති වේ. බියක් වෙහෙසක් ඇති කර දීම සංස්කාරයන් ගේ ස්වභාවය ය. එය සංස්කාරයන් ගේ දුඃඛ ලක්ෂණය ය. දුඃඛ ලක්ෂණයෙන් යුක්ත වන බැවින් සංස්කාරයේ දුඃඛයේ ය.

ආත්මයක්ය කියා සලකන හොත් සැලකිය යුත්තේ ස්ථිර සාර දෙයක්ය. දිර දිරා බිඳී බිඳී යන සංස්කාරයන්හි ඒ ස්ථිර සාර ස්වභාවය නැත. ඒවායේ ඇත්තේ ස්ථිර සාර ස්වභාවයට විරුද්ධ ස්වභාවයෙකි. ස්ථිර සාර ස්වභාවයක් නැති බව සංස්කාරයන් ගේ අනාත්ම ලක්ෂණය ය. අනාත්ම ලක්ෂණයෙන් යුක්ත වන බැවින් සංස්කාරයේ අනාත්මයේ ය.

අනුපස්සනා තුන.

“අනිච්චානුපස්සනා - දුක්ඛානුපස්සනා - අනත්තානුපස්සනා” යි අනුපස්සනා තුනෙකි. අනුපස්සනා යනු භාවනාව ය.

රූපය අනිත්‍යය, වේදනාව අනිත්‍යය යනාදීන් නාම - රූපයන් හා ඒවායේ අනිත්‍යතාව නැවත නැවත සිත සිතා නුවණින් බැලීම අනිච්චානුපස්සනාව ය. තවත් ක්‍රමයකින් කියත හොත් අනිත්‍ය භාවනාව ය.

රූපය දුකෙකි. වේදනාව දුකෙකි යනාදීන් නාමරූපයන් හා ඒවායේ දුඃඛ ලක්ෂණය නැවත නැවත සිතා බැලීම දුක්ඛානුපස්සනාව ය.

රූපය අනාත්මය, වේදනාව අනාත්මය යි නාම - රූපයන් හා ඒවායේ අනාත්ම ලක්ෂණය නැවත නැවත සිතා බැලීම අනත්තානුපස්සනාව ය.

කාංක්ෂාවිතරණ විශුද්ධිය ඇති කර ගත් යෝගාවචරයා විසින් ඉදිරියට කළ යුත්තේ, සංස්කාරයන් අනිත්‍යාදී වශයෙන් නැවත නැවත සිහි කිරීම - බැලීම් වශයෙන් භාවනාවෙහි යෙදීම ය. තවත් ක්‍රමයකින් කියත හොත් ත්‍රිලක්ෂණ භාවනාව කිරීම ය. එය කිරීමෙහි දී සංස්කාරයන් එකින් එක ගෙන ඒවායේ අනිත්‍යාදී ලක්ෂණ බලන්නට ගිය හොත් එය ඉවර කළ නො හෙන වැඩක් බැවින් එසේ ද නො කළ යුතු ය. සකල සංස්කාරයන් ම එක වරට ම සිතීන් ගෙන ඒවායේ අනිත්‍යාදිය සිතුවත් සංස්කාර ඉතා බොහෝ බැවින් පිරිසිදු වැටහීමක් ඇති කර ගත නො හැකි ය. එබැවින් සංස්කාර විදර්ශනා කරන යෝගාවචරයා විසින් ස්කන්ධාදී ක්‍රමවිල්න ඒ ඒ සංස්කාරයන් කලාප වශයෙන් ගෙන, රූපය අනිත්‍යය - වේදනාව අනිත්‍යය යනාදීන් නොයෙක් ක්‍රමවලින් විදර්ශනා කළ යුතු ය. සංස්කාරයන්ගේ අනිත්‍යාදී ලක්ෂණ තුන හොඳින් වැටහුණු පසු, ඒ නාම රූපයන්ගේ ඉපදීම් බිඳීම් දෙක බැලීමට පටන් ගත යුතු ය. එය මේ මේ හේතූන් ඇති කල්හි මේ මේ ධර්ම වෙනව්‍යය හේතු නැති කල්හි නැති වෙනව්‍යය කියා හේතූන් අනුව ද කළ යුතු ය. හේතූන් අපේක්ෂා නො කොට නාම රූපයන්ගේ ඇති වීම් නැති වීම් බැලීම ද කළ යුතු ය. සංස්කාරයන්ගේ ඉපදීමට 'උදය' යි ද බිඳීමට 'ව්‍යය' යයි ද කියනු ලැබේ. සංස්කාරයන්ගේ ඉපදීම් බිඳීම් දෙක බලමින් ඉන්නා යෝගාවචරයා හට උදයව්‍යය ඥානය දියුණු තියුණු වන කල්හි විදර්ශනෝපක්ලේශයෝ පහළ වෙති.

15 වන පාඩම

විදර්ශනෝපක්ලේශ දශය

අවහාසය, ප්‍රීතිය, ප්‍රභුබ්ධිය, අධිමෝක්ෂය, ප්‍රග්‍රහය, සුබය, ඥානය, ස්මෘතිය, උපේක්ෂාව, නිකාන්තිය යනද්වය මේ දශය විදර්ශනෝපක්ලේශයේ ය. විදර්ශනෝපක්ලේශයේ ය යනු යෝගාවචරයා නො මග යවන විදර්ශනාවට බාධක කරුණු කොටසකි. විදර්ශනාව මැනවින් නො කළ යෝගාවචරයන්ට ද ඒවා ඇති නො වේ. ඒවා ඇති වීම එතෙක් විදර්ශනාව හොඳින් කරුණු බවට ලකුණකි.

අවහාසය යනු විදර්ශනා බලයෙන් ම ඇති වන යෝගාවචරයාට පමණක් පෙනෙන - සෙස්සන්ට නො පෙනෙන ආලෝක විශේෂයකි. එය ඇතැම් යෝගාවචරයයන්ට තමන් ගේ ශරීරය පමණක් පෙනෙන සැටියට ද, ඇතැමුන්ට තමන් ඉන්නා කාමරය සැම තැනම පෙනෙන සැටියට ද, ඇතැමකුට ගවු ගණනක් - යොදුන් ගණනක් දුර පෙනෙන සැටියට ද ඇති වේ.

ප්‍රීතිය යනු විදර්ශනා ඥානය යහපත් වීම නිසා, සංස්කාරයන්ගේ උදය - වාය දෙක ඉතා හොඳින් පෙනීම නිසා හට ගන්නා බලවත් ප්‍රීතිය ය.

ප්‍රභුබ්ධිය යනු විදර්ශනාවෙන් ඇති වන කාය - චිත්ත දෙකේ සන්සිඳීම ය. ඒ සන්සිඳීම නිසා කිසිදු අපහසුවක් නැති ව යෝගාවචරයාට කැමති තාක් කල් භාවනාවෙහි යෙදිය හැකි වේ. කාලය ගත වන බව පවා නො දනේ.

අධිමෝක්ෂය යනු බලවත් ශ්‍රද්ධාව ය. මේ අවස්ථාවේ දී යෝගාවචරයා හට විදර්ශනා චිත්තය සමග අතිශයින් සිත ප්‍රසන්න කරන බලවත් ශ්‍රද්ධාවක් ඇති වේ.

ප්‍රග්‍රහය යනු වීයඝීය ය. මේ අවස්ථාවෙහි දී යෝගාවචරයා හට විදර්ශනා චිත්තය සමග ඉතා ලිහිල් නො වූ ද, ඉතා වේගවත් නො වූ ද යහපත් වීයඝීයක් ඇති වේ.

සුඛය යනු විදර්ශනා චිත්තය හා ඇති වන සකල ශරීරයේ ම පැතිර යන සකල ශරීරය පිනවන බලවත් සුඛයෙකි.

ඥානය යනු රූපාරූප ධර්මයන් කෙරෙහි විනිවිද යන ඉතා තියුනු විදර්ශනා ඥානය ය.

ස්මෘතිය යනු විදර්ශනා චිත්ත සම්ප්‍රයුක්ත ස්මෘති වෛතසිකය ය. මේ අවස්ථාවෙහි යෝගාවචරයා හට තමා ගේ සිත පර්වතයක් සේ නො සෙල්වී විදර්ශනා කරන සංස්කාරයන් කෙරෙහි පිහිටන බලවත් සිහියක් ඇති වේ.

උපේක්ෂාව යනු තත්‍රමධ්‍යස්ථතා උපේක්ෂාවය ආචර්ජනෝපේක්ෂාව ය යන උපේක්ෂා දෙක ය.

නිකාන්ති යනු ආලෝකාදියෙන් ප්‍රතිමන්චිත විදර්ශනයට ඇලුම් කරන සුක්ෂ්ම තෘෂ්ණාව ය. එය ක්ලේශයක් බව දැන ගැනීමට අපහසු වන ඉතා සියුම් ලෝභයෙකි. නියම විදර්ශනෝපේක්ෂාවය ඒ නිකාන්තිය ය. ආලෝකාදිය උපේක්ෂාව වන්නේ නිකාන්තියට හේතු වන නිසා ය.

ආලෝකාදිය පහළ වූ කල්හි අව්‍යක්ත යෝගාවචරයා “මට මින් පෙර මෙබඳු ආලෝකයක් - මෙබඳු ප්‍රීතියක් - මෙබඳු නුවණක් කිසි කලෙක ඇති වූයේ නැත. දැන් මා හට මේ පුදුම දේවල් ඇති වන්නේ මාර්ගයට එලයට පැමිණ ඇති නිසා ය” කියා භාවනාව හැර දමන්නේ ය. සෝවාන් නො වීම සෝවාන් වූයෙමි යි කියා හෝ රහත් නොවීම රහත් වූයෙමි යි කියා හෝ හැසිරෙන්නේ ය. ව්‍යක්ත යෝගාවචරයා වනාහි ආලෝකාදිය ගැන සියුම් තෘෂ්ණාවක් ඇති වන බව තේරුම් ගෙන එය වැඩුණ හොත් තමා නිර්වාණ මාර්ගයෙන් පහ වී නැවතත් සංසාර මාර්ගයට වැටෙන බවත් තේරුම් ගෙන, ඒ තණ්හාව දුරු කරනු පිණිස මේ ආලෝකය අනිත්‍ය ධර්මයෙකි, බිය ඇති කරන බැවින් දුකෙකි. අසාර

බැවින් අනාත්මයෙකී යනාදීන් විදර්ශනා කොට ආලෝකාදිය ගැන ඇති වන තණ්හාව දුරු කරන්නේ ය. ආලෝකාදි විදර්ශනාවට බාධක ධර්මයන් එසේ අනිත්‍යාදි වශයෙන් සලකා තෘෂ්ණාව දුරු කර ගෙන සිටින්නා වූ යෝගාවචරයා ගේ මාර්ගාමාර්ග දෙක්හි ලක්ෂණ තේරුම් ගන්නා වූ ඥානය මාර්ගාමාර්ග ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය යි.

16 වන පාඩම

ප්‍රතිපද් ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය

සම්මර්ශන ඥානය, උදයවාය ඥානය, භඩ්ගානුදර්ශන ඥානය, භයතුපට්ඨාන ඥානය, ආදීනවානුදර්ශන ඥානය, නිර්විදුනුදර්ශන ඥානය, මුඤ්චිතුකමානා ඥානය, පටිසඛ්ඛානුපස්සනා ඥානය, සංස්කාරෝපේක්ෂා ඥානය, අනුලෝම ඥානය කියා විදර්ශනාඥාන දසසක් ඇත්තේ ය.

සම්මර්ශන ඥානය

නාමරූප ධර්මයන්ගේ අනිත්‍යාදි ලක්ෂණ තුන දැන ගන්නා වූ ඥානය සම්මර්ශන ඥාන නම් වේ. එය මාර්ගාමාර්ගඥාන දර්ශන විශුද්ධිය ඇති කර ගෙන සිටින යෝගාවචරයා විසින් දැනට ලබා ගෙන ඇත්තේ ය. ඔහුට ඉදිරියට ඇත්තේ උදයවාය ඥානාදි ඥාන නවය ඇති කර ගැනීමට භාවනා කිරීම ය. මාර්ගාමාර්ගඥාන දර්ශනවිශුද්ධිය ඇති කර ගත් තැනැත්තා හට ඉදිරියට විදර්ශනා කිරීමේ දී ඇති වන උදයවාය ඥානයේ පටන් අනුලෝම ඥානය දක්වා ඇති විදර්ශනා ඥාන නවය ප්‍රතිපද් ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය ය.

උදයවාය ඥානය

කලින් නො තිබී අලුත් අලුත් සංස්කාරයන් උපදින සැටිත් උපනුපන් සංස්කාර සියල්ල බිඳි බිඳී යන සැටිත් දක්නා විදර්ශනා ඥානය 'උදයවාය ඥාන' නම්.

භඩ්ගානුදර්ශන ඥානය

තමා ගේ සිතට හසුවන හසුවන සංස්කාරයන් ගේ ඉපදීම් බිඳීම් දෙක බැලීම් වශයෙන් විදර්ශනා කරන යෝගාවචරයා ගේ ඥානය දියුණු කියුණු වීමෙන් ඉතා ඉක්මනින් ඔහුගේ සිතට බොහෝ සංස්කාරයන්

වැටහෙන්නට, ඒ සියල්ලෙහි ම ඉපදීම් බිඳීම් දෙක සිහි කරන්නට ඔහුට කාලයක් නැති වන්නේ ය. ඉන් පසු යෝගාවචරයා වැටහෙන සංස්කාරයන් ගේ ඉපදීම මෙතෙහි කිරීම අත හැර ඒවායේ හඬගය පමණක් බලන්නට වන්නේ ය. ඔහුට වැසි වටනා අවස්ථාවෙක ජලාශයක් දෙස බලා ඉන්නා කල්හි දිය බුබුලු බිඳි බිඳී යනවා පෙනෙන්නාක් මෙන් ස්වසන්නානයෙහි සංස්කාරයන් බිඳි බිඳී යන සැටි නුවණට පෙනෙන්නට වන්නේ ය. සංස්කාරයන් ගේ බිඳීම ද දක්නා වූ ඒ ශ්‍රේණිය ‘හඬගානුදර්ශන ශ්‍රේණි’ නම් වේ.

භයතුපට්ඨාන ශ්‍රේණිය

කාම-රූප-අරූප සම්බ්‍යාත භවත්‍රයෙහි සැම තැන ම කබලක අබ පුපුරන්නාක් මෙන් සංස්කාරයන් බිඳි බිඳී යනු දක්නා යෝගාවචරයා හට බිඳි බිඳී යන සංස්කාර සමූහය බිය විය යුත්තක් හැටියට පෙනෙන්නට වන්නේ ය. සංස්කාරයන් භයානක සැටියට දක්නා ඒ විදර්ශනා ශ්‍රේණිය ‘භයතුපට්ඨාන ශ්‍රේණිය’ නම් වේ.

ආදීනවානුදර්ශන ශ්‍රේණිය

සංස්කාරයන් ගේ බිඳීම කාහටවත් කවර උපායකින්වත් නො නැවැත්විය හැකි ය. ඒවාට කිසිම පිහිටක් නැත. අසරණය. සංස්කාරයන් ගේ ඒ අසරණ බව දක්නා විදර්ශනා ශ්‍රේණිය ‘ආදීනවානුදර්ශන ශ්‍රේණිය’ ය.

නිර්විදනුදර්ශන ශ්‍රේණිය

අතීතයෙහි යෝගාවචරයා විසින් මම ය මගේ ය කියා ඇලුම් කරමින් සිටි සංස්කාර ධර්ම සමූහය අසරණ බව පෙනීමෙන් යෝගාවචරයා ඒවා ගැන කලකිරීමක් ඇති වන්නේය. සංස්කාර රාශිය යෝගාවචරයාට එපා වන්නේ ය. සංස්කාරයන් කෙරෙහි කලකිරුණු ස්වභාවයෙන් යුක්ත වන විදර්ශනා ශ්‍රේණිය ‘නිර්විදනුදර්ශන ශ්‍රේණිය’ නම් වේ.

මුඤ්චිතුකමානා ශ්‍රේණිය

කලකිරුණා වූ ඒ සංස්කාරයන් කෙරෙන් මිඳීමේ අදහස සහිත වූ විදර්ශනා ශ්‍රේණිය ‘මුඤ්චිතුකමානා ශ්‍රේණිය’ නම් වේ.

පටිසඞ්ඛානුපස්සනා ඥානය

සංස්කාරයන් කෙරෙන් මිඳෙනු කැමති යෝගාවචරයා විසින් ඒවායින් මිදීමේ උපායයක් වශයෙන් සංස්කාරයන් අනේකාකාරයෙන් විස්තර වශයෙන් විදර්ශනා කරන්නා වූ පෘථුල විදර්ශනා ඥානය “පටිසඞ්ඛානු පස්සනා ඥාන” නම් වේ.

සංස්කාරෝපේක්ෂා ඥානය

පටිසඞ්ඛානුපස්සනා ඥානයෙන් සංස්කාරයන්ගේ මහා ආදීනව රාශිය දැක, දැන් ‘දුකින් මිදීමේ උපාය ලදිමි’ යි සතුටු ව සංස්කාරයන් විමසීම සඳහා බලවත් උත්සාහය හැර සම වූ ව්‍යායාමයෙන් පවත්වන විදර්ශනා ඥානය ‘සංස්කාරෝපේක්ෂා ඥානය’ ය. සංස්කාර විමසීමේ උත්සාහයෙන් තොර වුව ද මේ ඥානය පළමු ඥාන සියල්ලට ම වඩා බලවත් ය. අහසට ගෙ ගොස් අත්හළ ගල නිරුත්සාහයෙන් ඉතා වේගයෙන් පොළොව දෙසට එන්නාක් මෙන් මේ ඥානය ද ඉබේ ම සංස්කාරයන්ගේ අනිත්‍යාදි ලක්ෂණයන්හි ඉතා වේගයෙන් පවතී.

අනුලෝම ඥානය

සංස්කාරෝපේක්ෂා ඥානය දියුණු වී ලෝකෝත්තර මාර්ගඥානය උපදින්නට ඉතා සමීප වූ කාලයේ දී ඇතිවන උදයව්‍යය ඥානාදි විදර්ශනා ඥාන අටට හා ලෝකෝත්තර මාර්ග ඥානයට අනුකූලව පවත්නා විදර්ශනාඥානය ‘අනුලෝම ඥාන’ නම් වේ.

ඥාන දර්ශන විශුද්ධිය

කියන ලද පරිද්දෙන් භාවනාවෙහි යෙදෙන්නා වූ යෝගාවචරයා හට විදර්ශනා ඥානය දියුණු වී අර්පණා නම් වූ ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තය උපදින්නට ඉතා ම ළං වූ කල්හි භවාඩ්ග චිත්ත පරම්පරාව සිදී උපන්නා වූ මනෝද්වාරාවජ්ජන චිත්තයට අනතුරු ව, අනිත්‍යාදි ලක්ෂණත්‍රයෙන් යම් කිසිවක් අරමුණු කරමින් විදර්ශනා සිත් දෙකක් හෝ තුනක් පරිකර්ම, උපචාර, අනුලෝම යන නම්වලින් ඉපද නිරුද්ධ වන්නේ ය. චූට්ඨාන (ව්‍යුත්තාන) යනු ද ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තයට ව්‍යවහාර කරන නාමයෙකි. විදර්ශනාවට අරමුණු වූ සංස්කාර නිමිත්තෙන් ද, සංයෝජනයන්ට වස්තු වන ස්වභාවයෙන් ද, නැඟී සිටින බැවින් ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තය උච්ඨාන නම් වේ. එය ඇති වන පුද්ගලයා

පෘථග්ඡන භාවයෙන් හා සංසාරයෙන් ද නගා සිටුවන බැවින් ද, මාර්ග වික්තය වූවිධාන නම් වේ. පරිකර්ම, උපචාර, අනුලෝම නාමයෙන් ඇති වන විදර්ශනා වික්තයන්ට අනතුරු ව ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර කුශලයන් අතුරෙන් යම් කිසි සිතක් නිර්වාණය අරමුණු කරමින් යෝගාවචරයා ගේ පෘථග්ඡන භාවය නැති කරමින් ඔහු ආර්ය භාවයට පමුණුවමින් ගෝත්‍රභූ යන නාමයෙන් උපදනේ ය. එයට අනතුරු ව දූෂි සත්‍යය පිරිසිදු දැනීමින්, සමුදය සත්‍යය ප්‍රභාණය කරමින්, නිරෝධ සත්‍යය අරමුණු කිරීම වශයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කෙරෙමින්, මාර්ග සත්‍ය සඛ්ඛ්‍යාත ලෝකෝත්තර අෂ්ඨාංගික මාර්ගය හා සම්ප්‍රයුක්ත වන සෝවාන් මාර්ග වික්තය ජවන කෘත්‍යයෙන් එක් වරක් උපදනේ ය. එයට අනතුරු ව සෝවාන් ඵල වික්තය දෙවරක් හෝ තුන් වරක් ඉපදීමෙන් පසු භවාඛිග පතනය වන්නේ ය. මෙය සිදුවීමෙන් යෝගාවචරයා පෘථග්ඡන භාවය ඉක්මවා සෝවාන් පුද්ගලයා කියනු ලබන ආර්ය පුද්ගලයා වන්නේ ය.

ඉක්බිති ඒ සෝවාන් පුද්ගලයා තමා පැමිණි මාර්ගයත්, එයින් ලැබූ ඵලයත්, තමාට ප්‍රහීන ක්ලේශත්, ඉතිරි ක්ලේශත්, නිර්වාණයත් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නේ ය. සියලු ම ආයතීයෝ එසේ ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නාහ. අර්හත් පුද්ගලයාට ඉතිරි ක්ලේශයක් නැති බැවින් අනික් කරුණු සතර පමණක් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නේ ය.

සෝවාන් පුද්ගලයා ද සකාදගාමී මාර්ගයට ඵලයට පැමිණෙනු කැමති කල්හි පෙර සේ ම සංස්කාරයන් විදර්ශනා කරන්නේ ය. ඉහත කී පරිදි සංස්කාරෝපේක්ෂා ඥානය තියුණු වී ඇති වූ අවස්ථාවක දී අනුලෝම ගෝත්‍රභූ ඥානයන් ඉපද සකාදගාමී මාර්ග වික්තය හා ඵල වික්තය උපදනේ ය. අනාගාමී අර්හත් මාර්ග ඵල උපදින්නේ ද ඒ ක්‍රමයෙන් ම ය.

මෙසේ උපදනා වූ ලෝකෝත්තර මාර්ග සතරට ඥාන දර්ශන විභූද්ධිය යි කියනු ලැබේ.

(බොහෝ පොත්වල මෙතැන්හි විමෝක්ෂ භේදය දක්වා ඇතත් සාමාන්‍ය ජනයාට එයින් එතරම් ප්‍රයෝජනයක් නැති බැවින් මෙහි නො දක්වනු ලැබේ. විදර්ශනා භාවනා ක්‍රමය පොතේ 6 වන පරිච්ඡේදය)

17 වන පාඩම

ආයතී පුද්ගලයෝ

විදර්ශනා භාවනාව කොට ලෝකෝත්තර මාර්ග ඵල උපදවා ගත් පුද්ගලයෝ ආයතී පුද්ගලයෝ ය. සෙස්සෝ පෘථග්ඡනයෝ ය.

සෝවාන් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, සෝවාන් ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, සකෘදගාමි මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, සකෘදගාමි ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, අනාගාමි මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, අනාගාමි ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය, අර්හත් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ය, අර්හත් ඵලස්ථ පුද්ගලයා ය කියා ආයතී පුද්ගලයෝ අට දෙනෙකි. මාර්ගස්ථ පුද්ගලයෝ සතර දෙනෙකි. ඵලස්ථ පුද්ගලයෝ සතර දෙනෙකි. එක් පුද්ගලයකු මාර්ගස්ථ පුද්ගලයකු වශයෙන් ඉන්නේ ඔහුගේ සන්තානයෙනි ලෝකෝත්තර මාර්ග චිත්තය පවත්නා අවස්ථාවෙහි පමණෙකි. එය ඉතා කෙටි කාලයෙකි. එබැවින් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයකු නොසෙවිය හැකි ය. මාර්ග චිත්තය නිරුද්ධ වනු සමග ම ඵල චිත්තය ඇති වීමෙන් මාර්ගස්ථ පුද්ගලයා ඵලස්ථ පුද්ගලයෙකු වන්නේ ය. මාර්ගස්ථ පුද්ගල අවස්ථාව ක්ෂණික බැවින් සෝවාන් පුද්ගලයා ය, සකෘදගාමි පුද්ගලයා ය, අනාගාමි පුද්ගලයා ය, අර්හත් පුද්ගලයා ය යන නම් බෙහෙවින් ව්‍යවහාර වන්නේ ඵලස්ථ පුද්ගලයන් සඳහා ය.

ක්ලේශ ප්‍රභාණය

දෘෂ්ටිය ය, විචිකිත්සාවය යන ක්ලේශ දෙක සෝවාන් මාර්ගයෙන් සම්පූර්ණයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ. අපායෙහි උපදවන තරමට ඖදරික වූ අන්‍ය ක්ලේශයෝ ද ප්‍රභාණය කරනු ලැබෙත්.

සිත් වශයෙන් කියත හොත් මෙසේ ය:- දෘෂ්ටි සම්ප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, විචිකිත්සා සහගත සිත ය යන මේ සිත් පස සෝවාන් මාර්ගයෙන් නිරවශේෂයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ. අපායෙහි ඉපදීමට හේතු වන තරමට ඖදරික ව ඇති වන දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ය යන මේවා ද ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ.

අපායෝත්පත්තියට හේතු වන තරමට ඖදරික නො වූ දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ය, උද්ධව්ව සහගත සිත ය යන මේවා සෝවාන් පුද්ගලයාට ඉතිරි ව ඇත්තේ ය.

සකෘදගාමී මාර්ගයෙන් ඖදරික ලෝභ - ද්වේෂ - මෝහයෝ ප්‍රභාණය කරනු ලැබෙත්. සකෘදගාමී පුද්ගලයාට ඒ කෙලෙස් ඇති වන්නේ ද කලාතුරකිනි. කලාතුරකින් ඇති වන කල්හි ද ඖදරික වශයෙන් ඇති නොවේ.

සිත් වශයෙන් කියත හොත් මෙසේ ය:- ඖදරික වූ දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ය යන මේවා සකෘදගාමී මාර්ගයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ. සුක්ෂ්ම වූ දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත්සතර ය, ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ය, උද්ධව්ව සහගත සිත ය යන මේවා සකෘදගාමී පුද්ගලයාට ඉතිරි ව ඇත්තේ ය.

අනාගාමී මාර්ගයෙන් කාමරාගය හා ව්‍යාපාදය සම්පූර්ණයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ. සිත් වශයෙන් කියත හොත් මෙසේ ය:- කාමරාග සහිත වූ දෘෂ්ටි විප්‍රයුක්ත සිත් සතර ය, ද්වේෂ මූල සිත් දෙක ය යන මේවා අනාගාමී මාර්ගයෙන් නිරවශේෂයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ.

රූපරාග - අරූපරාග සහිත දෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්ත සිත් සතර හා උද්ධව්ව සහගත සිත අනාගාමී පුද්ගලයාට ඉතිරි ව ඇත්තේ ය.

රූපරාග - අරූපරාග - මාන - උද්ධව්ව - අවිජ්ජා යන මේවා අර්හත් මාර්ගයෙන් නිරවශේෂයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ.

සිත් වශයෙන් මෙසේ ය:- රූපරාග - අරූපරාග මාන සහිත වූ සුක්ෂ්ම දෘෂ්ටිවිප්‍රයුක්ත සිත් සතර හා උද්ධව්ව සහගත සිත ද අර්හත් මාර්ගයෙන් ප්‍රභාණය කරනු ලැබේ. අර්හත් පුද්ගලයාට ඉතිරි කෙලෙස් නැත්තේ ය.

සමාපත්ති

“ධ්‍යාන සමාපත්තිය, ඵල සමාපත්තිය, නිරෝධ සමාපත්තිය” කියා සමාපත්ති තුන් වර්ගයක් ඇත්තේ ය.

යම් කිසි රූපාවචර - අරූපාවචර ධ්‍යාන චිත්තයකින් යුක්ත ව වාසය කිරීමට “ධ්‍යාන සමාපත්තිය” යි කියනු ලැබේ. පළමුවෙන් ධ්‍යාන ලබන අවස්ථාවෙහි ඒ සඳහා භාවනා කරන්නා වූ තැනැත්තාට පරිකර්ම - උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ යන නම්වලින් කාමාවචර ජවන චිත්තයන් තුන් වරක් හෝ සතර වරක් ඉපද නිරුද්ධ වීමෙන් පසු එක් වරක් ධ්‍යාන චිත්තය ඇති වී භවාභිග වේ. පළමුවෙන් ධ්‍යාන උපදවන තැනැත්තාට “ආදිකර්මිකයා” ය යි කියනු ලැබේ. මෙසේ වරක් ධ්‍යානය ලැබූ තැනැත්තා නැවත ඒ ධ්‍යාන චිත්තය උපදවා ගැනීම සඳහා භාවනා කළ හොත් පෙර සේ ම තුන් වරක් හෝ සතර වරක් හෝ කාමාවචර ජවනයක් ඉපද නිරුද්ධ වූ පසු ධ්‍යාන චිත්තය වාර බොහෝ ගණනක් ඇති වන්නේ ය. යෝගාවචරයාගේ සමාධි දියුණුවේ සැටියට භවාභිග නො වී දිගට ම වාර දහස් ගණන් ලක්ෂ ගණන් ධ්‍යාන සිත ම ඇති වේ. ඔහුට පැය ගණනක් වුව ද එසේ වාසය කළ හැකි ය. එය ධ්‍යාන සමාපත්තිය ය.

ලෝකෝත්තර ඵල චිත්තයෙන් යුක්ත ව වාසය කිරීම ඵල සමාපත්තිය ය. වරක් ලෝකෝත්තර ඵලයක් ලබා ගත් තැනැත්තා එය උපදවා ගැනීමට නැවතත් භාවනා කළ හොත් ඔහුට ද ධ්‍යාන සිත් සේ ම භවාභිග නො වී ම දහස් ගණන් - ලක්ෂ ගණන් ඵල සිත් දිගට ම ඇති වේ.

සිත් ඉපදීම සම්පූර්ණයෙන් ම නවත්වා ගෙන විසීම නිරෝධ සමාපත්තිය ය. නිරෝධ සමාපත්තියට සමවැදිය හැක්කේ අෂ්ට සමාපත්තිලාභී අනාගාමීන්ට හා රහතුන්ට පමණෙකි. ඔවුහු වර්තමාන භවයේ දී ම නිවන් සුවය ලබනු කැමැත්තෙන් නිරෝධ සමාපත්තියට සමවදිති. අරූප භවයේ අනාගාමීන්ට හා රහතුන්ටත් එය නො කළ හැකි ය.

අෂ්ටසමාපත්ති අනාගාමී හෝ අර්හත් පුද්ගලයා නිරෝධ සමාපත්තියට සමවදිනු කැමති කල්හි විවේකස්ථානයක හිඳ පළමුවෙන්

ප්‍රථම ධ්‍යානයට සමවැදී එයින් නැගීම ඒ ප්‍රථමධ්‍යානයට අයත් සංස්කාරයන් අනිත්‍ය වශයෙන් ද, දුඃඛ වශයෙන් ද, අනාත්ම වශයෙන් ද විදර්ශනා කරන්නේ ය. ඉක්බිති ද්විතීය ධ්‍යානයට සමවැදී එයින් නැගීම, එයට අයත් සංස්කාර අනිත්‍යාදී වශයෙන් විදර්ශනා කරන්නේ ය. ඉක්බිති තෘතීය ධ්‍යානයට සමවැදී එයින් නැගීම, එයට අයත් සංස්කාර අනිත්‍යාදී වශයෙන් විදර්ශනා කරන්නේ ය. මෙසේ ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධ්‍යානය දක්වා කොට, විඤ්ඤාණඤ්චායතන ධ්‍යානයට සමවැදී ඉන් නැගීම නානාබද්ධඅවිකෝපනය, සඛ්ඝපතිමානනය, සන්ථුපක්කෝසනය, අද්ධාන පරිච්ඡේදය යන පූර්ව කෘත්‍යය සතර කොට, නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යානයට සමවදින්නේ ය. නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන චිත්තය වරක් දෙකක් ඇති වීමෙන් පසු ඒ පුද්ගලයා කෙරෙහි සිත් ඉපදීම නවතින්නේ ය. එය නිරෝධ සමාපත්තිය ය. නිරෝධයෙන් විසීමට ඉටා ගත් කාලය ඉක්මුණු පසු එයට සමවන් තැනැත්තා අනාගාමී පුද්ගලයෙක් නම් ආනාගාමී ඵල සිත ද, අර්හත් පුද්ගලයෙක් නම් අර්හත් ඵල සිත ද එක් වරක් ඇති වීමෙන් පසු භවාඛ්‍යපතනය වේ. ඉන් පසු සිරිත් පරිදි සිත් උපදින්නට වන්නේ ය.

පූර්වකෘත්‍ය සතරෙන් නානාබද්ධ අවිකෝපනය යනු “තමාගේ ශරීරයට සම්බන්ධ වී නැති යම් පරිෂ්කාරයක් වේ නම්, ඒවා නිරෝධ සමාපත්තියෙන් ඉන්නා කාලය තුළදී විනාශ නො වේවා” ය කියා අධිෂ්ඨාන කිරීම ය. නිරෝධ සමාපත්තියට සමවන් පුද්ගලයාගේ ශරීරයට හෝ ශරීරය හා බැඳී පවත්නා වස්තුවකට හෝ නිරෝධ සමාපත්ති කාලය තුළ දී ගිනි - දිය ආදී කිසිවකින් අනතුරක් නො වේ. එය සමාපත්තියේ ම ආනුභාවය ය. ශරීරය හා නො බැඳුණු පරිෂ්කාරයන් එසේ නො රැකෙන බැවින් ඒවා ගැන අධිෂ්ඨාන කළ යුතු ය.

සඛ්ඝ ප්‍රතිමානනය යනු “සඛ්ඝයාහට විනය කමීයක් සඳහා තමා වුවමනා වුවහොත් එකෙණෙහි සමාපත්තියෙන් නැගිටීම වේවා!” කියා ඉටා ගැනීම ය. සන්ථුපක්කෝසන යනු “බුදුන් වහන්සේට තමා හමුවන්නට වුවමනා වී නම් එකෙණෙහි ම සමාපත්තියෙන් නැගිටීම සිදු වේවා” ය කියා ඉටා ගැනීම ය.

අද්ධාන පරිච්ඡේදය යනු “තමාගේ ආයුෂය ගැන සලකා බැලීම ය.” නිරෝධ සමාපත්ති කාලය තුළදී මරණය වන්නට ඇත හොත් සමාපත්තියෙන් නැගිටින්නට සිදු වේ. එබැවින් ජීවිතය පවත්නා කාලය ගැන බැලිය යුතු ය.

18 වන පාඩම

අර්පණා වීථි

මහද්ගත - ලෝකෝත්තර ජවනයන් වන්නා වූ වීථිහු “අර්පණා වීථි” නම් වෙති. ධ්‍යාන වීථිය, මාර්ග වීථිය, ඵලසමාපත්ති වීථිය, අභිඥ වීථිය, නිරෝධ සමාපත්ති වීථිය කියා අර්පණා වීථි පස් කොටසකි.

ප්‍රථම ධ්‍යාන වීථිය, ද්විතීය ධ්‍යාන වීථිය, තෘතීය ධ්‍යාන වීථිය, චතුර්ථ ධ්‍යාන වීථිය, පඤ්චම ධ්‍යාන වීථිය, ආකාසානඤ්චායතන ධ්‍යාන වීථිය, විඤ්ඤාණඤ්චායතන ධ්‍යාන වීථිය, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධ්‍යාන වීථිය, නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යාන වීථිය කියා ධ්‍යාන වීථි නවයක් වන්නේ ය. එයින් එක් එක් වීථියක් ආදිකර්මික වීථි - සමාපජ්ජන වීථි වශයෙන් දෙක බැගින් විමෙන් ධ්‍යාන වීථි අටළොසක් වන්නේ ය.

ධ්‍යාන මාර්ග ඵල ලැබිය හැක්කේ ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රතිසන්ධියක් ලැබීමෙන් උත්පත්තියෙන් ම නුවණ ලැබූ පුද්ගලයන්ට ය. නුවණ මඳ පුද්ගලයන් විසින් ධ්‍යානාදිය නො ලැබිය හැකි ය. නුවණැති පුද්ගලයෝ ද “තියුණු නුවණ ඇතියෝ ය, නො තියුණු නුවණ ඇතියෝ ය” යි දෙකොටසක් වෙති. මේ ධර්මයෙහි තියුණු නුවණ ඇතියන්ට ක්ෂිප්‍රාභිඥා යන නම ද, නො තියුණු නුවණ ඇතියන්ට දන්ධාභිඥා යන නම ද ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ.

ඉහත කී ධ්‍යාන වීථි අටළොසකින් එක් වීථියක් දන්ධාභිඥා-ක්ෂිප්‍රාභිඥා පුද්ගලයන්ගේ වශයෙන් දෙක බැගින් විමෙන් ධ්‍යාන වීථි සතිසක් ඇත්තේ ය. එයින් ද එක් එක් වීථියක් කුශල ධ්‍යාන - ක්‍රියා ධ්‍යානයන් ගේ වශයෙන් දෙක බැගින් වන බැවින් ධ්‍යාන වීථි දෙසැත්තැවක් වන්නේ ය.

ප්‍රථම ධ්‍යාන ආදිකර්මික වීථි දෙක.

ප්‍රථම ධ්‍යානය ලැබීමට නිසි භාවනාවක යෙදෙන්නා වූ යෝගාවචරයා හට ධ්‍යානය ලැබීමට ළං වූ කල්හි භවාඛග චලන - භවාඛගුපච්ඡේදයන් ගෙන් පසු භාවනාරම්මණය අරමුණු කොට මනෝද්වාරාවච්ඡන විත්තය ඉපිද නිරුද්ධ වේ. ඉක්බිති ඒ ආරම්මණය ම ගනිමින් ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර ජවනයන් අතුරෙන් යම් කිසි එක් ජවනයක් පරිකර්මය - උපචාරය අනුලෝමය - ගෝත්‍රභූ යන නම්වලින් සතර වරක් ඉපද නිරුද්ධ වීමෙන් පසු ප්‍රථම ධ්‍යාන විත්තය - එක් වරක් ඉපද නිරුද්ධ වේ. අනතුරු ව භවාඛග වේ. මේ දන්ධානිඥ පුද්ගලයාගේ ප්‍රථම ධ්‍යාන ආදිකර්මික වීථිය ය.

ක්ෂිප්‍රාහිඥ පුද්ගලයාට වනාහි භවාඛගචලන-භවාඛගුපච්ඡේදයන්ගෙන් පසු භාවනාරම්මණය අරමුණු කොට මනෝද්වාරාවච්ඡනය හා උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ කියා කාමාවචර ජවනයක් තුන් වරක් ඇති වීමෙන් පසු ප්‍රථම ධ්‍යාන විත්තය එක් වරක් ඇති වී භවාඛග වන්නේ ය. මේ ක්ෂිප්‍රාහිඥ පුද්ගලයාගේ ප්‍රථම ධ්‍යාන ආදිකර්මික වීථිය ය.

ප්‍රථම ධ්‍යාන සමාපච්ඡන වීථි.

මෙසේ ප්‍රථම ධ්‍යානය ලැබූ යෝගාවචරයා ධ්‍යානයට සමවදිනු කැමැති විටක නැවතත් ඒ භාවනාවෙහි යෙදුණු කල්හි භවාඛගචලන - භවාඛගුපච්ඡේද - මනෝද්වාරාවච්ඡන - පරිකර්ම - උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ යන සිත් පිළිවෙළින් ඉපද නිරුද්ධ වූ පසු ප්‍රථම ධ්‍යාන ජවන විත්තය වාර බොහෝ ගණනක් ඇති වීමෙන් පසු භවාඛග වේ. මේ දන්ධානිඥ පුද්ගලයාගේ ප්‍රථම ධ්‍යාන සමාපච්ඡන වීථිය ය. මේ වීථිය ක්ෂිප්‍රාහිඥ පුද්ගලයාට ඇති වන කල්හි "පරිකර්ම විත්තය" ඇති නො වේ. උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ කියා කාමාවචර ජවනය තුන් වරක් පමණක් ඇති වේ. වෙනස එපමණ ය.

දන්ධානිඥයාගේ ප්‍රථම ධ්‍යාන ආදිකර්මික වීථිය.

භවාඛගචලන, භවාඛගුපච්ඡේද, මනෝද්වාරාවච්ඡන, පරිකර්ම, උපචාර, අනුලෝම, ගෝත්‍රභූ, ප්‍රථමධ්‍යානය, භවාඛග.

ක්ෂිප්‍රාහිඥයාගේ ආදිකර්මික වීථිය.

හවාඩිගවලන, හවාඩිගුපච්ඡේද, මනෝද්වාරාවච්ඡන, උපචාර, අනුලෝම, ගෝත්‍රභූ, ප්‍රථමධ්‍යානය, හවාඩිග.

සමාපච්ඡන වීථි දෙකේ වෙනස ධ්‍යාන චිත්තය වාර බොහෝ ගණනක් ඇති විම පමණෙකි. ද්විතීය ධ්‍යාන වීථි ආදියේත් සිත් පිළිවෙළ මෙසේ ම ය. වෙනස ඒ ඒ වීථියේ ඒ ඒ ධ්‍යාන චිත්තය ඇති විම පමණෙකි.

මේ වීථිවල ඇති වන කාමාවචර ජවනයන්ගෙන් පළමු වන සිතට පරිකර්ම යන නාමය දී තිබෙන්නේ ඉන්ද්‍රිය සමකාදි කරුණුවලින් ඒ සිත අර්පණා චිත්තය ඇති විමට විශේෂයේ උපකාර වීම් වශයෙන් අර්පණාව ඇති කරන්නාක් මෙන් පවත්නා බැවිනි. දෙවන සිතට උපචාර යන නම දී ඇත්තේ, සමීප කාලයේ දී අර්පණා චිත්තය ඇති විමට උපකාර වීම් වශයෙන් අර්පණාවට ළංව සිටින බැවිනි. උපචාර යන වචනයේ තේරුම සමීපයේ හැසිරෙන සිතය යනුයි. තුන්වන සිතට අනුලෝම යන නම දී ඇත්තේ අර්පණා චිත්තය ඇති විමට බාධක කාමච්ඡන්දදීන් දුරු කිරීම් වශයෙන් අර්පණාවට අනුකූල ව පවත්නා බැවිනි. සතර වන සිතට ගෝත්‍රභූ යන නම දී ඇත්තේ, කාමාවචර භාවය ඉක්මවන බැවින් ඒ සිත ළඟට අර්පණා චිත්තයක් මිස කාමාවචර චිත්තයක් ඇති නො වන හෙයිනි.

ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීථි

ධ්‍යාන ලැබීමෙන් පසුත්, ධ්‍යාන සමාපත්තියෙන් නැගිටීමෙන් පසුත් ධ්‍යානලාභිභූ තමන් ලැබූ, සම්වැදුණු ධ්‍යානයෙහි ඇති ධ්‍යානාඩගයන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කෙරෙති. එය කරන්නේ ආවර්ජන වශීභාවය හා ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වශීභාවය ඇති කරගනු පිණිස ය. ඒ ඒ ධ්‍යානයන්හි ඇති ධ්‍යානාඩග ගණනට ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීථි ඇති වේ. ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි ධ්‍යානාඩග පසක් ඇති බැවින් “චිතර්කය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථිය ය, විචාරය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථිය ය, ප්‍රීතිය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථිය ය, සුඛය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථිය ය, ඒකාග්‍රතාව ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථිය” යි වීථි පසක් ඇති වේ. ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීථිවල ඇති වන්නේ කාමාවචර

ඡවනයන් පමණෙකි. ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීථිය හවාඩිගවලන හවාඩිගුපව්චේදයන්ට අනතුරු ව ධ්‍යානාඩිගය අරමුණු කරන මනෝද්වාරාවච්ඡන විත්තය ද, යම් කිසි කාමාවචර ඡවනයක් සත්වරක් ද ඇති වීමෙන් පසු හවාඩිග වේ.

වශීභාවය ඇතියවුන්ට ප්‍රාතිභායථී කිරීම් ආදිය සඳහා ඉක්මනින් ධ්‍යානාඩිග මෙනෙහි කරන අවස්ථාවන්හි කාමාවචර ඡවන පසකින් හෝ සතරකින් ද වීථිය කෙළවර වේ.

19 වන පාඩම

මාර්ග වීථි හා ඵලසමාපන්නි වීථි

සෝවාන් මාර්ග වීථිය, සකෘදගාමි මාර්ග වීථිය, අනාගාමි මාර්ගවීථිය, අර්හත් මාර්ග වීථිය කියා මාර්ග වීථි සතරෙකි. “ප්‍රථම ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ගය” යනාදීන් ධ්‍යාන ක්‍රමයෙන් ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග සිත් පසක් පසක් වන බැවින් ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග වීථි පසක් වේ. ඉතිරි මාර්ග වීථි ද එසේ ම පස බැගින් වන හෙයින් මාර්ග වීථි විස්සක් වේ. ඒ එක් එක් වීථියක් මන්දප්‍රාඥ-තීක්ෂණ ප්‍රාඥයන්ගේ වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වීමෙන් මාර්ග වීථි සතළිසක් වේ.

ප්‍රථම ධ්‍යාන ශ්‍රෝතාපත්ති මාර්ග වීථිය මෙසේ ය:- සංස්කාරයන් අනිත්‍යාදි වශයෙන් විදර්ශනා කරන්නා වූ යෝගාවචරයා හට ලෝකෝත්තර මාර්ගය ඇති වීමට ළං වූ කල්හි, හවාඩිගවලන හවාඩිගුපව්චේදයන්ට අනතුරු ව යම් කිසි සංස්කාරයක් අරමුණු කොට මනෝද්වාරාවච්ඡන විත්තය ඉපද නිරුද්ධ වේ. එයට අනුතරු ව ඒ සංස්කාරය ම අනිත්‍ය වශයෙන් හෝ දුෂ්ඨ වශයෙන් හෝ අනාත්ම වශයෙන් හෝ විදර්ශනා කිරීම් වශයෙන් ඥානසම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර කුශල විත්තයක්, පරිකර්මය - උපචාරය - අනුලෝමය යන නම්වලින් ඉපද නිරුද්ධ වේ. අනතුරු ව ඒ කාමාවචර කුශල ඡවනය ම නිර්වාණය අරමුණු කරමින් ගෝත්‍රභූ යන නාමයෙන් ඉපද නිරුද්ධ වේ. එයට අනතුරු ව නිවන ප්‍රත්‍යක්ෂ කෙරෙමින් සෝවාන් මාර්ග විත්තය එක් වරක් ද සෝවාන් ඵලවිත්තය දෙවරක් ද ඉපදීමෙන් පසු හවාඩිග වේ. මේ මන්දප්‍රාඥයාගේ සෝවාන් මාර්ග වීථිය ය.

තීක්ෂණප්‍රාඥයා හට පරිකර්ම චිත්තය ඇති නො වේ. ඔහුට උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ නාමයෙන් කාමාවචර ජවනය තුන් වරක් ඇති වීමෙන් පසු මාර්ග චිත්තය එක් වරක් ද එල චිත්තය තුන් වරක් ද ඇති වී හවාඩග වේ.

මන්දප්‍රාඥයාගේ සෝවාන් මාර්ග වීථිය.

න - ද - ම - ප - උ - අ - ගෝ - මා - එ - එ - භ.

තීක්ෂණප්‍රාඥයාගේ සෝවාන් මාර්ග වීථිය.

න - ද - ම - උ - අ - ගෝ - මා - එ - එ - එ - භ.

සකාදගාමී - අනාගාමී - අර්හත් මාර්ග වීථි ද මෙසේ ම ය. වෙනස ඒවායේ ගෝත්‍රභූ චිත්තයක් නැති බව පමණෙකි. ඒ වීථිවල ගෝත්‍රභූ චිත්තයේ තැනට ඇති වන සිතට වෝදන යන නම කියනු ලැබේ. එහි තේරුම මාර්ගචිත්තය ඇති වීමට බාධක ක්ලේශයන් දුරු කොට පිරිසිදු කරන සිත ය යනු යි.

මන්ද ප්‍රාඥයාගේ සකාදගාමී මාර්ග වීථිය.

න - ද - ම - ප - උ - අ - වෝ - මා - එ - එ - භ.

තීක්ෂණප්‍රාඥයාගේ වීථිය.

න - ද - ම - උ - අ - වෝ - මා - එ - එ - එ - භ.

ඉතිරි වීථි ද මේ ක්‍රමයෙන් දැන යුතු ය.

ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීථි.

මාර්ග වීථිවලින් පසු මාර්ගය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නා වූ ද, එලය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නා වූ ද, නිර්වාණය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නා වූ ද, ප්‍රභීණ ක්ලේශ ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නා වූ ද, අප්‍රභීණ ක්ලේශ ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නා වූ ද වීථිහු ඇති වෙති. රහතුන්ට අප්‍රභීණ ක්ලේශයන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන වීථියක් නො ලැබේ. හවාඩග චලනය - හවාඩතෝපච්ඡේදය මනෝද්චාරාවච්ඡනය - ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා ජවන සත ය

යන මේ සිත් පරම්පරාව ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීටීය ය. මාර්ගාදි එක් එක් දෙයක් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම් වශයෙන් එක් එක් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා වීටීයක් ඇති වේ.

එල සමාපත්ති වීටී

එල සමාපත්ති වීටී ද මාර්ග වීටී මෙන් ම සතළිසක් වන්නේ ය. තමා ලත් එලයට සමවදිනු කැමති සෝවාන් පුද්ගලයා එලයට සමවැදීමේ බලාපොරොත්තුවෙන් සංස්කාරයන් විදර්ශනා කරන කල්හි භවාඛිග වලන - භවාඛිගෝපවිජේදයන්ගෙන් පසු සංස්කාරයන් අරමුණු කොට, මනෝද්වාරාවජ්ජන චිත්තය ඉපද නිරුද්ධ වේ. අනතුරු ව ඒ සංස්කාරයන් ම අරමුණු කොට ඥාන සම්ප්‍රයුක්ත කාමාවචර කුලල චිත්තයක් අනුලෝම ජවන භාවයෙන් යෝගාවචරයා මන්දප්‍රාඥයකු නම් සතර වරක් ද, තීක්ෂණ ප්‍රාඥයකු නම් තුන් වරක් ද ඉපදීමෙන් පසු සෝතාපත්ති එල ජවනය වාර බොහෝ ගණනක් ඉපදීමෙන් පසු භවාඛිග වේ. මේ සෝතාපත්ති එල සමාපත්ති වීටීය ය. එල සමාපත්ති වීටීවල උපදනා එල සිත්වල සඛ්ඛ්‍යා නියමයක් නැත්තේ ය. එක් වීටීයක උපදනා එල සිත් සිය ගණනක් ද විය හැකි ය. දහස් ගණනක් - ලක්ෂ ගණනක් - කෝටි ගණනක් ද විය හැකි ය. එල සිත් කොතෙක් උපනත් වීටීය එක ම ය. ඉතිරි එල සමාපත්ති වීටී ද මේ සෝතාපත්ති එල සමාපත්ති වීටීය අනුව තේරුම් ගත යුතු ය.

මන්දප්‍රාඥයා ගේ එලසමාපත්ති වීටීය

න - ද - ම - අ - අ - අ - අ - එලසිත් - හ

තීක්ෂණප්‍රාඥයා ගේ වීටීය

න - ද - ම - අ - අ - අ - එලසිත් - හ

20 වන පාඨම

අභිඥා වීටී

දිබ්බවක්ඛු, දිබ්බසෝත, ඉද්ධිවිධ, පරචිත්තච්ඡානන, පුබ්බේනිවාසානුස්සති, යථාකම්මුපග, අනාගතංස කියා අභිඥ සතක් ඇත්තේ ය. අභිඥ පසක් කියන තැන්වල එසේ කියා ඇත්තේ, යථාකම්මුපග - අනාගතංස අභිඤ්ඤ දෙක දිබ්බවක්ඛු අභිඤ්ඤවට ම

ඇතුළත් කිරීමෙනි. අභිඤ්ඤා විවිධයකට පූර්වයෙනි පාදක පඤ්චම ධ්‍යාන සමාපත්ති විවිධයක් ද, අධිෂ්ඨාන විවිධයක් ද, නැවත පාදකධ්‍යාන සමාපත්ති විවිධයක් ද ඇත්තේ ය. අභිඤ්ඤා බලය ඇති කර ගැනීම සඳහා පළමුවෙන් ධ්‍යානය සමවැදිය යුතු ය. අභිඤ්ඤාවට අත්තිවාරම වන බැවින් එයට පාදක ධ්‍යානය යි කියනු ලැබේ.

දිබ්බවක්ඛු අභිඤ්ඤාවෙන් යම් කිසි දුර ඇති දෙයක් දකිනු කැමති අෂ්ටසමාපත්තිලාභියා තේජෝ කසිණ - ඕදාන කසිණ - ආලෝක කසිණයන් අතුරෙන් යම් කිසි කසිණයෙක්හි පඤ්චම ධ්‍යානයට සමවැදෙන්නේ ය. ඉන් පසු එයින් නැගිට අසවල් දේ පෙනේවා යි ඉටන්නේ ය. ඉටීම වශයෙන් ඇති වන්නේ කාමජවන විවිධයකි. ඉටා නැවතත් පාදක පඤ්චමධ්‍යානයට සමවැදෙන්නේ ය. එයින් නැගිටීමෙන් පසු ඉටු රූපය දක්නා අභිඤ්ඤා විවිධ ඇති වේ. ඒ මෙසේ ය:- පාදකධ්‍යානයෙන් නැගී සිටියා වූ යෝගාවචරයා හට භවාච්චවලන - භවාච්චගෝපවිජේදයන්ට අනතුරු ව ඉටු රූපය අරමුණු කොට මනෝද්වාරාවජ්ජන චිත්තය හා පරිකමී - උපචාර - අනුලෝම - ගෝත්‍රභූ නාමයෙන් කාමාවචර ජවනයක් සතර වරක් ද ඇති වීමෙන් පසු දුර ඇති රූපය ඇසින් දක්නාක් මෙන් දක්නා අභිඤ්ඤා චිත්තය එක් වරක් ඉපද නිරුද්ධ වන්නේ ය. ඉන් පසු භවාච්ච වේ. මේ දිබ්බවක්ඛු අභිඤ්ඤා විවිධ යි.

මන්දප්‍රාඥයා ගේ දිබ්බවක්ඛු අභිඤ්ඤා විවිධය.

න - ද - ම - ප - උ - අ - ගෝ - අභිඤ්ඤා - භ

තික්ෂණප්‍රාඥයාගේ විවිධය

න - ද - ම - උ - අ - ගෝ - අභිඤ්ඤා - භ.

දිබ්බවක්ඛු ආදි අභිඤ්ඤාවන්ට පාදක කර ගැනීමට ආලෝක කසිණය වඩා යහපත් බව කියා තිබේ. ඉද්ධිවිධ අභිඤ්ඤාවට පාදක කර ගන්නේ පටවි කසිණය අරමුණු කරන පඤ්චම ධ්‍යානය යි.

නිරෝධ සමාපත්ති විවිධය

අපේ සමාජයේ විෂයයෙහි වැඩි භාවය ඇති කර ගෙන ඉන්නා වූ අනාගාමී වූ හෝ රහත් වූ හෝ පුද්ගලයා නිරෝධ සමාජයට සමවදිනු කැමති කල්හි ප්‍රථමධ්‍යානයේ පටන් ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධ්‍යානය දක්වා ඇති ධ්‍යානයන්ට පිළිවෙලින් සමවදිමින් ඒවායේ සංස්කාරයන් අනිත්‍යාදි වශයෙන් විදර්ශනා කරන්නේ ය. ඉක්බිති නිරෝධ සමාජයේ පූර්ව කෘත්‍යයන් කොට නිම වූ කල්හි භවාඛිගවලන භවාඛිගෝපවිජේදයන් ගෙන් පසු මනෝද්වාරාවජ්ජන චිත්තය ද පරිකර්ම, උපචාර, අනුලෝම, ගෝත්‍රභූ නාමයෙන් කාමාවචර ජවනයක් සතර වරක් හෝ තුන් වරක් හෝ ඇති වීමෙන් පසු නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යාන චිත්තය ද දෙවරක් ඇති වී, චිත්ත සන්තතිය සිදෙන්නේ ය.

යෝගාවචරයා බලාපොරොත්තු වූ කාලය මුළුල්ලෙහි සිත් හා චිත්තජ රූප ද නැති ව ඉතිරි රූප පමණක් පැවතී, බලාපොරොත්තු කාලය ඉක්මනු සමඟ ම ආවර්ජනයක් නැති ව ම සමවන් පුද්ගලයා අනාගාමියකු නම්, අනාගාමී ඵල චිත්තය ද; අර්හත් පුද්ගලයකු නම්, අර්හත් ඵල චිත්තය ද එක් වරක් උපදින්නේ ය. ඉන් පසු භවාඛිග වන්නේ ය. මේ නිරෝධ සමාජයේ විවිධ ය.

නිරෝධ සමාජයේ විවිධය.

න - ද - ම - ප - උ - අ - ගෝ - ධ්‍යා - ධ්‍යා - අචිත්තක කාලය - ඵ - හ.

නිකෂණ ප්‍රාඥයාට මේ විවිධ පරිකර්ම ජවනය නැති ව ඇති වන්නේ ය.

නිරෝධ සමාජයට සමවදින පුද්ගලයා නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධ්‍යානයට සමවදිනා කල්හි, අනික් සමාජයේ විවිචල දී මෙන් ධ්‍යාන චිත්තය භවාඛිග චිත්තය මෙන් දිගට ම ඇති නො වී, දෙරක් පමණක් ඇති වී සිඳී යන්නේ, සිත් ඉපදීම වැළැක්වීම සඳහා කළ පරිකර්මයේ බලයෙනි. ප්‍රථම ධ්‍යානයෙහි පටන් පිළිවෙලින් ධ්‍යානයන්ට සමවදීම හා ඒවායේ සංස්කාරයන් විදර්ශනා කිරීමත් සිත් ඉපදීම නැවැත්වීමේ පරිකර්මය ය.

අප්ට සමාපත්තිලාභීන් වුව ද පෘථග්ඡනයන්ට හා සෝවාන් සකෘදගාමී පුද්ගලයන්ට නිරෝධ සමාපත්තියට සමවැදිය නොහැක්කේ, ඔවුන්ට සමාධියට බාධක කාමරාගය අප්‍රහීණ බැවිනි. නිරෝධ සමාපත්තියට සම වැදීම ඇත්තේ කාම ලෝක - රූපලෝක දෙකේ පමණකි. අරූප ලෝකයෙහි එය නැත. රූපාවචර සමාපත්තීන් එහි නැති බව අරූප ලෝකයේ නිරෝධ සමාපත්තිය නැතිවීමේ හේතුව ය.

මහාවායඝී

රේරුකානේ වන්දවිමල මහානායක ස්ථවිර පාදයන්
වහන්සේ විසින් සම්පාදිත

අභිධර්ම මාර්ගය

මෙතෙකින් නිමියේ ය.

වීරං තිට්ඨතු සද්ධම්මෝ.